Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KOLDING OMEGNS

Fra Hist. Samf.
for Ribe Amt.

1862

1912

LANDBOFORENING

KOLDING OMEGNS
LANDBOFORENING
1862—1912

◆

ET JUBILÆUMSSKRIFT

UDGIVET AF

KOLDING OMEGNS LANDBOFORENING

VED

EMIL KONRADI

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1912

FORORD

Paa Kolding Omegns Landboforenings Foraarsgeneralforsamling i 1910 blev det paa Bestyrelsens Forslag enstemmigt vedtaget, at man i 1912 skulde fejre Foreningens 50-aarige Bestaaen, blandt andet ogsaa ved at udgive et Jubilæumsskrift indeholdende Foreningens Historie i sine Hovedtræk. I den Anledning anmodede Bestyrelsen, paa Forslag af Konsulent Hegelund, mig om at paatage mig Arbejdet, hvad jeg, om end under store Betænkeligheder, ogsaa gik ind paa. Da jeg vidste, at der her fra Egnen forelaa lokalhistoriske Arbejder, der i en fortrinlig Grad oplyste os om Egnens Landboforhold forud for den Tid, Landboforeningen blev stiftet, mente jeg, de paa en fortrinlig Maade vilde danne en udmærket historisk Baggrund for de sidst forløbne 50 Aars landøkonomiske Udvikling, og det var mig en stor Glæde, at jeg fik Lov til at optrykke »Anst og Gesten Sogne i de sidste Aarhundreder« af Forfatteren And. Simonsens Efterladte, samt »Fra Vejen Sogns Fortid« af Artiklens Forfatter, Pastor Richter, Vejen, og »Malt Sogn i vore Oldefædres Tid«, bearbejdet af Provst Nissen, Vemmelev, tidligere Brørup. Hertil sluttede sig yderligere en original Artikel, »Føvling Sogn for 100 Aar siden«, af Gaardejer Ludvig Elbæk Jessen, Sønderager. For disse udmærkede Arbejder og for Tilladelsen til at benytte dem, bringer jeg da hermed Forfatterne min allerbedste Tak. For Brørup Sogns Vedkommende havde Provst Nissen halvvejs lovet at skrive en lignende lokalhistorisk Artikel, men hans Bortrejse her fra Egnen forhindrede imidlertid Gennemførelsen heraf. Jeg har da søgt at bøde noget herpaa ved at medtage lidt mere detailleret personalhistoriske Notitser om Landboforeningsmedlemmer indenfor dette Sogn.

Skriftet indeholder dernæst alle de historiske Oplysninger, jeg har formaaet at samle, suppleret med nogle statistiske Opgørelser bag i Afsnittet om Planteavlen.

Forfatteren ser bedre end de fleste de Mangler og Ufuldkommenheder, Skriftet lider af; men endnu ringere vilde det være bleven, hvis ikke Statskonsulent Fr. Hansen, Askov, havde vist mig den Velvillie og gjort Landboforeningen den Tjeneste at læse en meget virksom Korrektur derpaa. I Stykket om Planteavlen har Fr. Hansens faglige Medhjælp været mig en stor Støtte, ligesom ogsaa Teksten i dette Afsnit saavel som enkelte af de andre har nydt godt deraf. Jeg bringer Statskonsulent Fr. Hansen min bedste Tak herfor, ligeledes takker jeg Statskonsulent J. Jensen, Mælkeritidendes Redaktion, Kolding Folkeblads Redaktion samt Konrad Jørgensens Bogtrykkeri og Aktiebolaget Separator for velvilligt Laan af Clicheer. Den smukke Omslagstegning er udført af Frk. Tove Høgsbro.

Ved Bedømmelsen af Skriftets Omfang, ogsaa med Hensyn til Billedstof og Personalhistorie, bedes Læserne erindre, at Landboforeningens økonomiske Ansvar overfor Skriftet har foreskrevet os stærk Begrænsning. Af nulevende Medlemmer er kun medtaget Billede af dem, som har haft en eller anden særlig Bestilling inden for Foreningen eller paa anden Maade maatte skønnes at have særlig Interesse for Læseren at stifte Bekendtskab med.

Det er mit Haab, at Skriftet maa blive modtaget og bedømt med Velvillie, og at det maa kunne yde et lille Bidrag til Belysning af det Samarbejde og den Fremgang, som har fundet Sted i den ældre Slægt, og at det maa være til Styrkelse for den Slægt, som kommer efter, saaledes at den med Glæde i sit Arbejde kan føre Udviklingen videre i det Spor, som Digteren udtrykker saaledes:

»Hver Gang jeg sagde, jeg vil Lykken eje,
det var, som om den flyed alle mine Veje,
men, da jeg sagde, jeg vil Lykken bringe,
det var, som daled den til mig paa Englevinge«.

Maatte dette blot i nogen Maade være opnaaet med dette Skrift, da er jeg tilfreds.

Ladelund, 4. Marts 1912.

Emil Konradi.

ANDST OG GESTEN SOGNE

I DE SIDSTE AARHUNDREDER

NOGLE OPTEGNELSER AF

ANDERS SIMONSEN, RAVNHOLDT.

Under Fæstetiden.

Alle Jordbrugere i Andst og Gesten Sogne var Fæstere til Kongen indtil 1765 og kaldtes som saadanne Kronbønder til Forskel fra Beboerne i Sognene mod Vest, der stod under Herremænd. Hvor gammelt dette Fæstevæsen var, vides ikke. Et Par store banede, firkantede Granitsten (oprejste ved Vejen og Drostrup Byer) betegnede Grænsen for den kongelige Vildtbane. Bønderne under Kongen var ikke saa haardt ansatte med Hoveri, som de under Herremændene, navnlig i de Sogne, der laa længst fra Købstæderne (her Kolding), det bestod mest af Kørsler og Levering af Fourage til det kongl. Rytteri; de følte sig og at staa lidt forud for Herremændenes Bønder. Min Fader havde fra 1815 til 1819 en Aftægtsmand, der blev omtrent 80 Aar. Han fortalte en Del om Tilstanden i sine yngre Aar, medens de var Fæstere, at der da var megen Skov i Sognene. Sønden for Store Andst i Forbindelse med Nagbølle Skov var en hel sluttet Række indtil Roved By. Gesten Skov strakte sig i en samlet Gruppe lige til Revsing By; nogle Brudstykker deraf har eksisteret endnu i min Tid, navnlig Glibstrup og Gamst Haugaarde. Ja, Skovene mellem Gamst og Vester Gesten skal have været saa svære, at man havde Mærker paa Træerne for at finde igennem. Med Undtagelse af Haugaardene blev den sidste Rest af denne Skovlængde afhugget i de første 15 Aar af dette Aarhundrede ved Revsing By.

Den kongl. Skovrider havde sin Bolig paa Hundsholtgaard i Lejrskov Sogn. Den sidste af disse skal ikke have været

Ærligheden selv; hans Kone klagede over, at hun ikke kunde faa sin Morgenro for Hilsener og Foræringer. Hensigten med disse Foræringer var naturligvis at blive set igennem Fingre med ved forefaldende Skovhugst, der ikke var lovlig. Forresten var Skovrideren selv i samme Tilfælde, idet Fæsteren Ole Knudsen af Øster Gesten en Gang traf ham i Færd med at føre en Blok af den Fæsteren tillagte Gaards Skov, men denne, der var en djærv Mand, skar Hammelrebene over, og Skovrideren maatte fortrække med uforrettet Sag.

Det hændte sig en Gang, at Øster Gesten By brændte, der sagdes foraarsaget ved, at Skolelæreren skød op ad Skorstenen. Undertømmeret til ny Bygninger (det var naturligvis Bindingsværk) fik Fæsterne Tilladelse at hugge i Skovene, men Overtømmeret maatte Bønderne selv bekoste fra Købstaden. Jeg kan ogsaa nok huske, at Overtømmeret paa de gamle Huse var af Fyr, hvorimod Undertømmeret af Eg.

Byerne Vester og Øster Gesten havde en meget besværlig Drivemaade med Jorderne; thi foruden at Jorderne var tilfælles med Sæd, saaledes at hver Gaard kun havde 1 eller højst 2 Agre paa samme Sted i Vangen, hvilket var Tilfældet overalt, saa havde de 2 Byer begge Bymarkerne fælles til Pløjning og Sæd, medens derimod Græsning var særskilt for hver By. Øster Gesten maatte ikke græsse længere vesten for denne By end til Tofteenderne, vel skiftet saaledes, fordi de havde store Skovsparter at ty til. Naar de saaledes var ude at pløje, enten paa Staushede eller paa Vester Gesten Mark ind til Revsing Skel, skulde Øster Gesten Byes Beboere østen for deres By, inden de turde græsse, sædvanligt ad Skovene. Fire Heste for en Plov var det almindelige, hvortil altsaa en Plovkudsk foruden Plovholderen. Den sidste var jo Manden selv; naar han saa havde Sønner, større eller mindre, var de Kudske, var det Døtre og ingen Sønner, maatte Pigerne udføre den samme Forretning. Dette kunde endda gaa an, men Plovkudsken maatte tillige følge Hestene til Græsningspladsen og forblive der, til de igen skulde i Tøjet, og det baade Nat og Dag. De kom ind paa Forbifarten af Hjemmet fra og til Plovene at faa Levemaade, men ikke i Seng fra den Tid, at Hestene kom paa Græs, til Brændselet var hjemkørt. Man skulde synes, det var et meget trist Liv at føre, dog var det ikke saaledes; thi Græn-

serne for Græsningsretten var ikke saa skarpt aftrukken, og det skete tit, at Kudskene fra Gesten, Egholdt, Gejsing og Glibstrup, ja Gamst med, samledes om Aftenen til fælles Moro.

Efter hvad her er fortalt, kunde det synes farligt med denne Samling, navnlig med Kønnene. Dog var det yderst sjældent, at der sporedes noget uanstændigt i den Retning, og hvis det skete, at en Kvinde blev besvangret uden for Ægteskab, maatte hun staa Skrifte for hele Menigheden, og det var en stor Tort.

Jagtrettighed havde Bønderne selvfølgelig ikke. Naar Vildsvinene om Sommeren begyndte at besøge Kornvangene, maatte der skiftevis om Natten gaa Folk med Skralder og kyse dem bort. Denne Forretningstur beordredes af Oldermanden efter Vedtagelse paa Bystævne; det samme skete og efter Selvejendommens Indførelse, naar der begyndte at komme Kærne i Kornet, at vogte Vangene for løse Kreaturer. I Ravnholdt By, hvor der kun var 4 Gaarde, brugtes en firkantet Stav, der skiftevis fulgtes med Vogteren; hver Mand havde sin Side, og naar en Mands Kreaturer fandtes løse, blev der skaaret en Skure i Staven. Hvem der ved November var bleven belastet med flest Skurer, maatte bøde efter Antallet, hvilken Bøde bestod enten i tysk Øl eller i Brændevin til fælles Nydelse. Markfreden med Kreaturer strakte sig i Efteraaret ikke længere, end til Kornet var indbjærget. Denne Skik vedligeholdt sig til langt ind i dette Aarhundrede. Man havde ikke saa lidt Ulejlighed i Efteraaret om Morgenen med at finde Hestene, naar de var stavret et godt Stykke fra Hjemmet. Et Hjælpemiddel var, at en af Førerne i Flokken var forsynet med en Klokke, der hængte om Halsen og gav Lyd under Bevægelsen. En Kurre paa Traaden fandtes stundum, naar Klokkebæreren tog sin Morgenblund, mens Søgerens Vej faldt i Nærheden, ligesom og en Ulempe gjorde sig gældende, naar Flokken ikke var villig til at forholde sig rolig, mens Grimerne blev lagt paa; man var i dette Tilfælde gerne fra Hjemmet forsynet med en Haandfuld Skaftehavre til Fangemiddel.

I Vester Gesten beroede der hos Oldermanden en Pind, som passerede fra Mand til Mand efter en bekendt bestemt Orden, naar der skulde indvarsles til Bystævne, hvilket ikke gik saa sjælden paa; thi der blev mange Ting vedtagne, f. Eks. hvilken Dag der skulde begyndes med et vist Slags Arbejde,

navnlig Pløjning; alle Mand skulde paa en Dag, og Oldermanden først, sætte sin Plov i Gang. Ligesaa med Høstarbejdet, hvilket Fællesarbejde var en vis Nødvendighed, fordi de alle havde sin Ager paa hver Vang. Der var rigtignok en Strimmel til Skel, som ikke maatte røres; hvem der overtraadte denne Vedtægt, fik Paatale. Alligevel kunde Begærligheden søge sit Snit i Smug, og Straffen blev i det mindste, at saadan en Synder vilde komme til at pløje efter sin Død paa den uberettiget tilegnede Fure.

Ligesom der var megen Fællesskab med Arbejdet hjemme paa Marken, saaledes ogsaa, naar de nogle faa Gange i Aaret skulde til Købstaden for at gøre Indkøb af tarvelige Fornødenheder, f. Eks. Jern og Salt, fulgtes de gerne ad Byvis, især om Vinteren, for at være hinanden til Hjælp ad daarlige Veje med simpelt Køretøj, dels til fælles Beskyttelse mod Ulvene. Vejen fra Øster Gesten gik gennem Skoven i stærk Slangegang. Hvor der var Hulveje, var Ulvene især om Vinteren slemme. Deres Boliger var ved Noes Banker, hvorfra de flokkevis gik paa Rov.

Levemaaden under Fæstetiden var jo sparsommelig og bestod i Regelen af, hvad der avledes paa Pladsen. En nogle og tredsindstyveaarig Mand, der i min Drengetid tjente hos min Fader, fortalte, at han som meget ung havde tjent i Vester Gesten paa en Gaard, hvor de om Vinteren kun fik Mad 3 Gange daglig, og den sidste Ret bestod i et Stykke tørt Brød med Ost til. Belysningen om Aftenen var fra et aabent Ildsted belagt mest med Tørv, de saakaldte Lysklyner, hvor der ikke havdes Skov. Der var et Mandfolk beskæftiget med at lægge Tørvene til Rette for rigtig at lyse saaledes, at Kvinderne og hvem, der ellers var sysselsat, kunde hjælpe sig nogenlunde igennem; thi Tællelys maatte der spares paa; til at vimse med havdes og adskillige Steder Gran- eller Fyrresplinter, opgravede i Moserne. Denne tarvelige Belysning hjalp man sig med enkelte Steder endnu i min Drengetid.

Vilde man tage sig for at beskrive Køretøjer og Redskaber, da var de i samme Forhold. En Gaardmand havde sjælden mer end en beslagen Vogn, det vil sige med Jernskinner om Hjulene, de andre havde blot Træfælge, som var noget sværere. Overtøjet paa den bedste Vogn til at køre ud med

var Fjællehaver, i hvis Bagdel var indstukket en af Vidier flettet Halvkurv; naar den skulde være køn, var Barken afpillet. Lædertøj paa Hestene kendtes ikke. Puder om Halsen af Pække eller Flæg, der groede i Aaer og Søer. Selerne, Træstaver med Hammelreb af Svineskind, hjemmegarvede, skaaret i Strimler og flettede til Stads, ved Pløjning Vidier af den sejge Slags, ogsaa snoede, brugtes, sjeldnere Hampereb; thi det kostede Penge. Folk var sikre til at forfærdige Redskaber af lutter Trævækster, saaledes en Hammelstok alene af Træ; det knarkede rigtignok dygtig ved Kørselen, men saaledes var man vant. Der læssedes heller ikke ret meget paa Vognene, thi Hestene besad ikke megen Styrke, kom ikke ret paa Stald, førend Ryggen var bedækket med Sne.

Selvejendoms Indførelse.

I Januar 1765 udgik kongl. Bekendtgørelse, at Ryttergodset skulde sælges, og Avktion blev begyndt paa Koldinghus Slot 30. Maj s. A. Om denne Handel hedder det i Liberdaticus:

»1. Stor Aanst By blev købt af daværende Apoteker Eilskov i Kolding og kostede 110 Rd. pr. Td. Hartkorn. Han vilde vist ved dette Køb have lidt stor Skade, men var saa heldig, at Beboerne købte sig selv; og fik han ej andet til Profit end Kroerhuset i Stor Aanst, som han siden solgte til en Anden.

2. Roved By. De tvende Beboere i Roved, Niels Michelsen og Hans Mathisen, som da tilhørte Kongen (NB. de øvrige i Byen hørte den Tid til Kirkeejeren Hr. Cancelliraad Lautrup paa Estrup), købte en Købmand i Kolding ved Navn Michel Wissing for 90 Rd. pr. Td. Hartkorn. Beboerne maatte nødes til at give hannem 10 Rd. til Fordel paa hver Td. Hartk., da de bleve deres egne Ejere.

3. Lille Aanst tilhørte den Tid ovenmeldte Cancelliraad Lautrup, hvorfore den da undgik disse Uroligheder. Nogle Aar efter fik man Uro nok, idet bemeldte Cancelliraad solgte denne By til én paa Skoldborghus, navnlig Hans Gunddorff, som omgikkes saare haardt med de arme Bønder, indtil de bekvemmede sig til at købe sig selv for 100 og nogle 110 Rd. pr. Td. Hartkorn, ved hvilket Køb denne Mand vandt mange Penge, men de arme Bønder blev satte i stor Armod.

4. Gamst By blev paa den kongl. Auktion købt af Kammerraad Ricter i Fredericia for 100 Rd. pr. Td. Hartkorn, og siden bemeldte Kammeraad Ricter gjorde det Køb alene for at vinde derved, og han ønskede intet hellere, end Bønderne selv skulde købe sig og give hannem en forsvarlig Profit, saa brugte han, for at naa sit Øjemed hermed, mange Kneb. Eks. lod han dennem ofte ordre til at køre for sig, snart hist, snart her, og siden denne Kammerraad Ricter paa en kongl. Auktion havde købt Kongens Dyrehauge ved Kolding, lod han der slaa Faunebrænde og befalede Gamst Beboere, endog Skærtorsdag og Langfredag, at køre Brænde ned til Stranden, item han tog deres Sønner til Soldater ved en Foged som hed Fugl, item han lod dem ofte ved denne sin Fuldmægtig Fugl sige, at ifald de ej kom og købte sig selv, vilde han sælge deres Gaarde til andre, som selv skulde bebo dem, og disse udjages. Ved disse og mange andre Trusler indjaget de arme Beboere en Frygt, saa de endelig købte sig selv; de, som løb først hen og købte sig, maatte give 10 Rd. til Fordel af hver Td. Hartk., men de som blev tilsidst fik bedre Køb efter et Par Aars Forløb. Jeg, som i denne Tid var Præst og boede her i Byen, kan ej beskrive den Elendighed, som paa samme Tid fandtes baade blandt Mænd og Kvinder; thi gaa ind i et Køb, hvor af de ej saa at kunne svare Renterne, var tungt, og at blive under denne Ricters Regering medførte daglig Sorg, Uro og Armod, som endnu var tungere, hvoraf enhver gerne ønskede at blive udløst.

5. Geising By blev og den største Del paa den kongl. Auktion købte af bemeldte Ricter for 90 Rd. à Td. Hartk.; de gav og Fordel og købte sig selv.

6. Glibstrup By blev købt paa den kongl. Auktion af oftbemeldte Ricter for 95 Rd. pr. Td. Hartk., som og efter den Tids Brug ved at give Fordel købte sig selv, saa hele Aanst Sogn nu bestaar af Selvejere, det er at sige nogle forarmede og gældbundne Bønder.

Vester Gesten By blev købt af Hr. Etatsraad Louson fra København, som selv forvaltede Auktionen, for 90 Rd. pr. Td. Hartkorn, for hvilket Køb Beboerne igen af ham fik dennem selv.

Øster Gesten var den By, som var mest lykkelig, de købte sig selv paa Auktionsstedet for 100 Rd. pr. Td. Hartk., som

efter andre paa den Tid gjorte Købmandsskaber var temmelig godt; dog rejste sig straks efter Auktionen en Proces imellem nogle af denne Byes Beboere, nemlig Ole Knudsen paa den ene Side og Niels Thulesen og Enken Malene paa den anden Side, hvorved Ole Knudsen maatte afstaa en stor Del til de andre af sin skønne Egeskov, som dog fra Arildstid havde lagt til hans Gaard og hans Formænd havde opelsket.

Revsing By købte Hr. Etatsraad Lauson for 90 Rd. pr. Td. Hartk., de købte sig selv igen og er nu Selvejere.

Ravnholdt By købte paa Auktionen ligeledes Hr. Etatsraad Louson for 90 Rd. à Td. Hartkorn, som siden ogsaa købte sig selv.

Ved denne kongl. Auktion indfandt sig nogle visse Personer, som alle besad og ejede store Midler og mange Penge, nemlig Kammerraad Ricter fra Fredericia, Consistorialraad Jelstrup paa Gudum Kloster, Hr. Stjærnholm paa Capel ved Lemvig, Hr. Oberstleutnant Falsen. Disse var rejste en lang Vej og bøde og købte en stor Del Kirker, Kongetiender og Bøndergods her i Coldinghus Amt i det smigrende Haab derpaa at vinde anselige Kapitaler. Ved denne Auktion blev Beboerne her i Sognene satte i slette Omstændigheder, hvilket jeg og i mine Indkomster mærkelig har kunnet erfare, da jeg fra min Embedstiltrædelse 1759 indtil 1765 nu iblandt mange andre Ting og kan finde 10 Rd. mangler paa mit Højtidsoffer til hver Højtidsdag, ikke at tale om ved Bryllupper, Barnedaab, Kirkegangskoner og andre Lejligheder, hvorpaa Tabet er saare anseligt.

Den 3. Juli 1765. *J. Høstmark.*«

Saa vidt Liberdaticus.

Det er lidt uforstaaeligt i ovenstaaende Bemærkninger af Præsten Høstmark, da det ikke kan skønnes, at Ejendomskøbet kunde være Aarsag i hans Indtægters Formindskelse samme Aar Auktionen er holdt. Det synes mig ikke at kunne forklares anderledes, end at Salget allerede har været forberedt i længere Tid og saaledes sat Skræk i Beboerne for, hvad der vilde komme af trange Tider, hvis Ejendommene kom i andre Hænder. Der var ogsaa blandt Bønderne en Mistro til Regeringen, at den vilde pille den lille Smule Mønt, enkelte var i Besiddelse af, og derefter lade dem komme enten i

forrige Stilling igen eller maaske noget værre. Der laa noget nedarvet fra de Tider, hvor Bønderne fra fribaarne efterhaanden sank eller trykkedes mod Trællestand med eller uden egen Skyld.

Angaaende Auktionen over Øster Gesten By har min Fader efter sin Aftægtmand, der ved Salgstiden har været henved 30 Aar og altsaa maatte vide god Besked, fortalt følgende: Ved Bystævnet satte Ole Knudsen, som gærne havde det store Ord, sig imod, at de skulde til Auktion for at byde paa deres Fæstegaarde, men den Gang vilde de andre Bymænd ikke rette sig derefter og kom derfor alle om Morgenen den 30te Maj og bød ham til Rejsefølge, allerede mens han laa i Sengen; han afslog det, hvorfor de rejste uden at faa ham med. Hen paa Formiddagen kom Ole Knudsen (han hed egentlig Ole Nielsen, Knudsen-Navnet var hans Formands, der hed Niels Knudsen) i Tanker om, at det vel dog var det rigtigste ogsaa at kommme derud, men kom dog bagefter. Auktionen var forbi og hele Byen var tilslaaet Fæsterne ved et Hammerslag, saaledes at hver Mand skulde have sin Gaard (et Bevis paa, at Auktionsholderen var Bøndernes Ven for at undgaa andre værende Spekulanter, der vilde nyde Fortjeneste). De andre Bymænd var søgte til Vinkælderen, og allerede lidt røde af Vinen fortav de for Ole Knudsen, hvorledes det var gaaet til, ja hoverede endog over, at de havde købt hans Gaard, og han saaledes maatte være deres Fæster. Nu var der den Omstændighed, at der var lagt en meget stor Skovpart til Ole Knudsens Gaard fremfor de andre; det kom lige tilpas, og de benyttede Lejligheden ved at tilbyde Ole Knudsen sin Gaard til Eje mod at overlade dem hver et Stykke Skov. Dette gik han ind paa, og det vidnefast, dog saaledes, at han selv beholdt Græsningen paa de afstaaede Stykker, hvoriblandt ogsaa var Eng. Alt dette kom ikke Auktionen ved, og da Skøderne senere blev udstedte, fik hver Mand jo sit og Ole Knudsen ligeledes. Følgen deraf blev, at han vægrede sig ved at vedstaa Handelen med de afstaaede Stykker, og, som Liberdaticus melder, udspandt der sig en langvarig Proces, hvori Ole blev den tabende Part.

Det omtalte Fællesskabseje er først hævet omkring ved 1830, nogle ved Magelæg, andre ved at købe Græsningsretten; der var ialt 7 Parceller.

Ved Ravnholdt Byes Salg stillede sig og en Vanskelighed, idet at den største Gaard ogsaa fra fordums Tid var tillagt den meste Skov. Byen blev ogsaa tilslaaet Fæsterne under et, saaledes at hver skulde have sit. Da der intet Hartkorn hvilede paa Skovene, blot Skovskyld, som var beregnet efter Svinehold, der fødtes i Skovene af Træernes Frugt, som kaldtes Olden, syntes de Fæstere, der kun havde liden eller ingen Skov, at blive stillet ulige med de større Skovbesiddere. Da der slet ikke var saa stor Lyst til at blive Selvejer, vægrede Peder Bertelsen sig ved at modtage sin Gaard til Eje, hvis han ikke kunde faa et Stykke Skov fra den større, som var tilslaaet Fæsteren Mads Jepsen. Uden Uenighed eller Proces afstod saa sidstnævnte det nordvestlige Hjørne af Skoven til Peder Bertelsen, dog uden Græsrettighed. Dette Skovstykke er af mig Aar 1856 solgt til Hr. N. T. Flensburg for 2600 Rdl. og nogle Træplanter i flere Aar til vordende Skov andet Steds.

Fællesskabets Ophævelse.

Uagtet Bønderne nu var blevne Selvejere, kunde de dog ikke sælge nogen Del af Jorderne eller foretage nogen synderlig Forbedring paa Ejendommene, da alt laa i Fællesskab. Det eneste, som stod alene til Ejerens Raadighed, var Skovparter og nogle Tofter ved Gaardene, der græssede 1 Ko eller 2, og noget anvendtes til Bysæd eller andet særskilt Brug. Disse Tofter blev sædvanlig meget godt gødede og var derfor bedre end Agrene. Den hele Kreaturbesætning undtagen Toftekøerne gik løs paa Fællederne og større Græsningsstykker under Bevogtning af en Hyrde for hele Byen. Denne Hyrde var en bosiddende Mand, der holdt flere Drenge som Løbere. Naar Kreaturerne skulde ud om Morgenen, begyndte Hyrden fra den ene Ende af Byen at tude i sit Horn, og hver Ejer drev saa sine Kreaturer til Gaden for at komme til Flokken; hvem der ikke mødte efter Varselet, maatte selv drive sin Flok ud paa Græsningen (deraf Mundheldet: »hvem der ej Tuden varer, driv atter«). Der sagdes, at et Hyrdekald var bedre end Degnekaldet; thi han havde foruden fri Bolig, Køer og Faar med Byens, desforuden Sportler ved Tillæg af Kalve og Lam. Jeg har kendt en Mand i min Drengetid, der havde været Løbedreng under Øster Gesten Hyrde (Hjeuver). Som forhen

meldt var de Marker, som benyttedes til Sædfællig, saaledes, at der kun var en Ager eller højst to, et Sted til hver Mand i Vangen og derved fuld Fællesskab. Ligesom Regeringen selv besluttede og iværksatte Selvejendoms Indførelse, saaledes var den samtidig betænkt paa, at Fællesskabet skulde ophæves, saa snart det kunde ske, og Præsten Høstmark beretter, at der i Gamst blev begyndt med Opmaaling og Udskiftning 1774; dog hengik der en Aarrække, inden det blev fuldført, men saa snart det var fuldbragt, ja forinden og samtidig, gik det Slag i Slag baade med Udflytning og Udstykning en Tid, men det sidste blev igen standset noget, uvist af hvilken, maaske af flere Grunde. Hvem, der paatog sig at flytte ud under Udskiftningen, fik nogle Begunstigelser, hvoriblandt Bygningshjælp; thi man var i Almindelighed ikke lysten efter at flytte fra Byen formedelst det vante Samliv og Usikkerhed for omstrejfende Kæltringer, saa vel som og at Jorderne længere fra Byen var i ringere Gødningskraft, ja, til Dels uopdyrkede, og de fik derfor forholdsvis rigelige Arealer, der senere hen fik megen Værdi. Det første, der dreves paa efter Udskiftningen, var Hegns Oprettelse paa Agermarken. Hegnene her i Sognene blev mest Jorddiger uden nogen Plantning og blev heller ingen fuldstændig Hegn, og det samme sank sammen i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede under Krigsurolighederne, saa de væsentlig kun betegnede Skelmærker. En anden Ting, der kom i Virksomhed straks efter Udskiftningen, var Rensning og Oppløjning af de Rene, som hidtil havde bestaaet imellem Agrene. Det var ikke saa let en Sag, thi fra ældre Tid var der Tilsamling af større og mindre Stene, Begroning af Gyvel, Vidier, ja undertiden Træstubber paa disse Rene, hvor de var brede, dertil kom ogsaa Omformning af Agrene, hvor de ny Markskel gjorde det nødvendig. De gamle Former af Agrene før Udskiftningen kunde godt kendes mange Steder i min Ungdomstid, for de havde været meget højryggede.

Kvægsygen.

(Efter Liberdaticus af Præsten J. Høstmark.)

»1779 ved Juletider opkom Kvægsvagheden i Gesten Sogn, Rafnhold By. Hr. Justitsraad Vildenrath, efter Anmeldelse, ankom da straks med en Leutnant og 32 Mand Soldater.

Mandens, Peder Knudsen, 32 Stykker (nu Flensburgs Gaard) blev alle ihjelslagne og begravede i Jorden, Byen indespærret, saa at ikke et Menneske under Straf af Fæstningsarbejde, maatte i 6 Uger komme ud eller ind i Byen, heller den ene i Byen komme til den anden. Paa Røigaard var indkvarteret en Leutnant ved Nafn Hofman. 1780 i Fasten begyndte samme Svaghed i Vester Gesten hos tvende Mænd, nemlig Jørgen Lassen og Christen Vollund, deres Kreaturer bleve behandlede ligesom i Rafnhold, dog først takserede foreud de bleve ihjelslagne, og det saaledes, at Eiermændene ei tabte derved, eftersom de finge dem velbetalte. Efterat Kreaturerne vare takserede, ihjelslagne og nedgravne, blev Byen Vester Gesten med Soldatervagt indspærret, saa ingen maatte komme ud eller ind i Byen; naar en Kat gik over Gaarden, et Svin ud af Gaarden, en Høne ud ad Haven bleve de straks af Soldaterne skudt ihjel. Ingen af Byens Beboere kom til Kirke eller Herrens Bord i de 8 Uger, Indespærringen varede, naar en døde dér i Byen, bare nogle faa Liget til Kirken, dog under Opsigt af Vagten, at ingen af de i Byen maatte komme til nogen af de andre Byer. I den Tid Indspærringen vedvarede, var jeg som Præst 2 Gange i Vester Gesten for at meddele Sakramentet, men alle Tider under Opsigt af Vagt, at jeg ikke førte noget Kram med mig enten frem eller tilbage. Hos Jep Simonsen var indkvarteret en Leutnant, som førte Kommando, ved Nafn Buyaskye. Saasnart Kreaturerne vare i en af Byerne ihjelslagne og takserede maatte Taksationsmændene straks paa Tinget beedige deres Taksation, og saa snart de var indsendt til København, bleve Pengene for deres ihjelslagne Kvæg efter Anvisning dennem straks paa Amtstuen udbetalte. I denne Tid, da V. Gesten var under Indspærring, var Maltbæk i samme Omstændigheder, hvor Præstens Kvæg og bleve og hand, navnlig Hr. Fenger, maatte i 8te Uger ikke komme ud af sin Gaard, eller hverken Kone eller Børn. Præsterne i Herredet maatte i denne Tid forrette hans Embede ligesom i et Vacanse.

Den 7. April 1780. *J. Høstmark.*«

»1781 den 16. Januar opkom efter Formodning Kvægsvagheden i Store Aanst hos Peder Lauritsen, hvis Kvæg blev ihjelslagen og Byen med Soldatervagt indespærret i 6 Uger; den vagthavende Officer var Leutnant von Qvirlin; i denne

Tid var ingen Gudstjeneste for hele Sognet uden for de, som ville gaa til Gesten Kirke, de døde bleve ei begravede og de smaa Børn ei bragte til Kirken. Paa samme Tid var Sygdommen og paa Skodborghus og i Askov By paa Estrup Gods, hvor alle Ting blev behandlet som i Stor Aandst; i dette Aar og paa samme Tid var Kvægsvagheden og i Ribe meget stærk, dertil og i Byen stor Dyrtid paa alle Levnetsmidler, siden Justitsraad Vildenrath havde indespærret Stadens Porte, at ingen maatte komme ud eller ind. Hvor længe det behager den gode Gud, at disse forunderlige Omstændigheder skulle vedvare, er os ubekendte, men sandelig, de er haarde, saa at Menneskefrygten mere for de Følger som Sygdommen fører med sig end for Sygdommen selv.

1782 den 1. Maj var det ret en Glædesdag, da den i 3½ Aar staaende Condon af Soldatervagt fik Ordre at rykke og reise hver til sit Sted, nu kunne enhver gaa og reise, hvor han lystede. Officererne, som paa den Tid reiste herfra var Hr. Captein von Sommerset med 70 Mand, laa i Qvarteer hos Agatha i Glibstrup, den anden Officeer var Leutnant Hurman, laa i Qvarteer i Roued hos Laus Lausen, Leutnant von Rachrit laa i Qvarteer paa Vranderuphougaard, reiste bort med 80 Mand. Alle deres Skilderhuse, som vare af Jord og nogle Stange, blev solgte paa Aution i Kolding for 2 Sk. Stykket. Herren være lovet, som hjalp os ud af denne Nød, han holde sin beskærmende Haand over os fremdeles.«

Efterskrift.

Angaaende anførte Optegnelser om Kvægpesten og den for samme trufne Soldatervagt meldes endnu følgende, som maaske kunde være Efterkommerne fornøjeligt at vide.

»I de 3½ Aar, som disse Soldater vare her i Sognet, gik de her til Kirke og Herrens Bord og fik jeg ogsaa lidt Offer, baade af Officererne og de Gemene, som dog beløb sig til Lidet. Eftersom Oberdirecteuren Hr. Justitsraad Vildenrath og den med sig havende Kammerjunker Driberg ofte kom i mit Hus og toge Qvarteer hele 8te Dage hos mig, item de vagthavende Officerer komme ofte til mig, saa havde jeg her ud over altid god Orden, baade i Guds Hus, saa vel som i mit Hus, ja, i hele Sognet, saa de Gemene alle Tider havde

Ærbødighed og Undseelse for mig, da ellers paa andre Steder blev klaget over stor Uorden, som de Gemene Soldater beginge. Her udi Aanst Sogn befandtes over 200 Soldater foruden Ober- og Underofficerer, de vare indqvarterede hos Gaardmændene, nogle havde 4re, andre 2 Soldater, hver Soldat betalte 4 Sk. for Seng og Kost, idet ved Koldingveien liggende Tinghus holdtes Vagthus, i Dollerup var et Vagthus og i det Hus, der ligger ved Nagbølle Skov holdtes og Vagt, hvor udi Officererne med Soldaterne vare forsamlede Nat og Dag, havde Lys og Varme, fra alle Regimenter var et vist Antal af Ober- og Underofficerer samt Gemene, som alle stode under Justitsraad Vildenraths Befaling. Jo, denne Vildenrath havde en af Kongen uindskrænkende Magt, saa Amtmanden, Herredsfogden og alle Øvrigheder maatte være ham til Tjeneste og gaa ham tilhaande med, hvad han forlangte. Dette maa jeg og enhver tilstaa, at denne Vildenrath var en fornuftig Mand, saa Eftertiden skal lære, ifald denne Anstalt atter skulle anordnes, skal ingen kunne udrette det, som han ordinerede og foranstaltede. Imidlertid har ingen levet saadanne Tider, som vi, der boede herved Toldskellet, da levede; thi hver Dag hørtes Trommer fra alle Byer, naar de droge paa Vagt, hver Nat hørtes Skraalen og Verda*), naar Patrollerne visiterede Posterne. Soldaterne vrimlede i Byen og paa Veiene, kort sagt, det var i alle Maader, som vare Fjenderne i Landet, thi en Durkmarsch med Folk og Vogne kom efter den anden. I mange Byer og andre Menigheder bleve mange Kvinder besvangrede, men jeg havde den Glæde, at af ingen i mine Menigheder blev denne Synd begaaet. See saaledes vare de daværende Omstændigheder. Det græsseligste var, at saa mange Hundrede stærke og sunde Høveder bleve ihjelslagne og kast i Jorden, saa snart et eneste Høved blev syg. I saadan en Kule blev ofte over 20 Høveder og mange laa halvdøde og brølede indtil de af Jorden, som blev kastet paa dem, kvaltes. Gud spare Landet fremdeles for Qvægsvaghed og saadanne Anstalter. *J. Høstmark«.*

Agerbrugets Fremskridt.

Ovenstaaende Beretning om Kvægsygdommen viser, at den heldigvis blev standset uden at medtage hele Byer, og da man

*) Dette sidste Udtryk betegner tysk Kommando, et Bevis paa, at vor Regering var tysk saavel ved Hoffet som helt nedad.

tillige fik Erstatning for Nedslaget, blev Skaden taalelig og en god Tid frembød sig i Almindelighed, naar man nævner de 3 Ting, som iværksattes i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, Selvejendoms Indførelse, Fællesskabets Ophævelse og Stavnsbaandets Løsning, hvilket alt medførte en hel Forandring med Jordens Dyrkning og Udbytte, hvortil kom, at Produkterne var ret godt i Pris, idet Danmark havde god Handel og Udførsel, og sejlede frit paa Havet uden for de Krige, andre Lande var indviklede i. Andst og Gesten Sogne drev mest paa Kreaturopdræt, hvoraf navnlig fulgte Handel med Stude. Vester Gesten var deri Hovedbyen; nogle var ordentlige Handelsmænd, rejste Nord paa og gjorde Indkøb, baade landværts og paa Markeder i Varde, Viborg, Holstebro Hobro og flere Steder. Gestennavnet var over alt vel bekendt, gjorde megen Omsætning og kunde formedelst den megen Høavl fodre en Mængde selv, som vekselvis i Løbet af Vinteren solgtes til Handlende, der i Foraaret drog til Sønderjyllands Markeder. Nogle tog selv dertil med sine Stude og var velstaaende Folk. Agerdyrkningen forfremmedes i Førstningen enkeltvis ved Jordens Paaførsel af Mergel; dens Virkninger var saa iøjnefaldende, at der foregik en hel Revolution. I Førstningen befattede der sig, som meldt, kun faa med Mergel i den Formening, at Jorden blev ødelagt, og Ordsproget kom til at lyde, »det gav en rig Fader, men en fattig Søn«, hvilket og fandt Sted, naar man blev ved at tage, hvad Jorden kunde give. Dette Udpiningssystem brugtes mest ved Fællederne, hvorefter disse blev solgte fra Gaarden, og Køberne, mange Gange ubevidst om Tilstanden, kom til at lide derved, vel og af Mangel paa Arbejdskraft; thi, mærkelig nok, Folkemængden tiltog ikke noget i Sognene i denne Tidsperiode. 1787 var der Folketælling og befandtes der at være i Andst Sogn 623 Mennesker, Gesten Sogn 359 Mennesker, ialt 982. 1801 i Andst Sogn 540 Mennesker, i Gesten Sogn 392 Mennesker, ialt 932.

Man ser deraf, at Folketallet i det Mellemrum af 14 Aar er formindsket lidt, i Andst Sogn med 83 Personer. Pastor Junghans, der var Præst i mere end Halvdelen af dette Tidsrum, anfører rigtignok intet derom i sin aarlige Beretning om Mærkelighederne i Liberdaticus. Maaske har det fjendtlige

Overfald af Englænderne med Bombardementet paa Københavns Rhed 2den April 1801 lagt Beslag paa Gemytterne, saa Folketallet ikke videre er taget i Betragtning; heller ikke er noget berørt om smitsomme Sygdomme eller andre Uheld; at Mandskab er indkaldt til Hæren, maa jo være fælles for begge Sogne, saa Forskelligheden synes uforklarlig for Nutiden.

Med Hensyn til Sygdommme, da grasserede i forrige Aarhundrede Børnekopperne, og bortrev ikke saa faa endda, da Vakcination eller Indpodning ikke var almindelig begyndt og Lægehjælp ikke søgtes, hverken ved denne eller andre Sygdomme. Man hjalp sig med Husraad eller Kvaksalvere, og hvad værre var, ved Heksekunstnere. Endnu i min Ungdomstid var det omtrent det samme som et Dødsbudskab, naar det hørtes, at den eksaminerede Læge hentedes til en syg, thi det brugtes ikke, før alt Raad var for silde.

Standsning i Agerbrugets Fremskridt.

Ved dette Aarhundredes Begyndelse maatte det militærdygtige Mandskab for det meste være under Fanen, som kun sjælden afbrødes, saa længe Krigen varede, nemlig til 1814, og endda nogle Aar efter maatte Danmark levere Tropper at belægge i Frankrig i Følge Bestemmelser tagne ved Fredslutningen. Dette maatte naturlig hæmme Agerdyrkningen betydelig og i alt Fald gøre Afbræk i Fremskridtet. Priserne paa Produkterne vedblev i denne Tid at være høje, ja, steg til fabelagtige Tal, idet de engelske Krigsskibe jævnlig krydsede i vore Farvande og gjorde Landgang for at erholde Proviant; de betalte med Sedler, hvorpaa var dansk Stempel, men fabrikeret af Udlændinge, og fremkaldte endelig en Statsbankerot, der førte til en hel Omvæltning. Naar f. Eks. en Mand solgte en Hest, medens de mange Sedler var i Omløb, og fik mange Hundrede Daler for den, benyttede han disse til at betale sin Gæld med, medens de, som betaltes dermed, da Sedlernes Værdikurs efter kort Tids Forløb var sunken ned (hver 1 Seddeldaler gjaldt 1 Lybskilling i Sølv) og alle deres Midler bestod i Pengesedler, pludselig blev vaer, at de saa godt som intet ejede; for dem derimod, hvis Gæld var sat i Sølvværdi, og Gælden opsagdes til Udbetaling i Aarene efter Krigene helt indtil 1827, var det næsten umuligt at rejse Pengene, og mange

maatte derfor gaa fra Gaarden, da de ved Avktion ikke kostede mere end Gælden, om den kun var faa Hundrede Daler. Saaledes passeredes, at en dygtig Karl, der havde samlet sig noget, kom til en Gaard med dette lidet og senere blev en velstaaende Gaardmand. Det var en rigtig nedadgaaende Tid fra Krigens Ophør 1814 til de næste 12 Aar derefter, da al Omsætning var næsten intet. Gaardmændene kunde ikke evne at holde Tjenestefolk, hvorved Lønningerne sank ned, en voksen Karls Løn til 10 Rd. (32 Kr.) og en Piges til 6 à 7 Rd. Courant.

Der kunde selvfølgelig i denne flove Periode ikkun forfremmes saare lidet i Bedriften, ja næppe holdes ved lige paa det bestaaende; de mest forsigtige kunde udbryde: Det kan ikke betale sig at pløje og saa. Bygaderne, der forhen var brolagte, blev ikke holdt ved lige, man sprang over Hullerne fra den ene Sten til den anden, uden at der tænktes paa nogen Ordning. I Haverne, som den Gang benævntes Kalgaarde (Kaalgaarde), var man villig til at plukke Frugterne af Æbletræerne, hvoraf der somme Steder ikke var saa faa, men ingen tænkte paa at plante noget nyt i Stedet for de af Ælde forfaldne og bortraadnende Stammer, saa nedtrykkede af Tidernes Ugunst var Befolkningen, fornemmelig ved Krigstilstanden. Om Sommeren 1825 solgte min Fader sin allerbedste Ko for 8 Rdl., som ansaas for en meget god Handel, hvilket og viste sig ved Koens Levering paa et bestemt fremmed Sted, thi Køberen blev borte, han havde formodentlig fortrudt Handelen. De enkelte, som i denne slappe Tid var i Besiddelse af nogen Mønt, gjorde gode Forretninger med lidt. Gode Fedestude købtes i Efteraaret for 14 à 15 Rdl. Parret. I Slutningen af Aaret 1826 var Usselheden i Sognene paa sit højeste Punkt, da Aarene derefter blev frugtbarere, og der efterhaanden kom Liv i Omsætningen, og Folk tvungne af Omstændighederne var vænnet til at nøjes med lidt Tilsætning af alle Slags — saa begyndte Velstanden.

Om Skovene.

Her paa dette Punkt kan jeg ikke lade være at gaa tilbage i Tiden ved Selvejendommenes Indførelse og dvæle lidt ved Følgerne deraf. Om alt viste sig saa heldbringende som ønskeligt kunde være? og dette Spørgsmaal har jeg ikke Mod til

at kunne besvare med Ja. Skøderne fra Kongen gav Bønderne uindskrænket Ejendomsret over alt, hvad Gaardene fra Arildstid var tillagt, ogsaa Skove, hvor disse fandtes. Det var egentlig et Tillæg, da der ikke var Hartkorn paa Skovene, men kun Skovskyld beregnet paa det Udbytte, der gaves af Agern og Bog til Svineføde.

Skovbyerne Gejsing, Glibstrup og Øster Gesten betragtede Trævæksten som en Gevinst eller Foræring, man kunde skalte og valte med efter Behag; den blev ej benyttet paa bedste Maade, thi saa den ene, saa den anden foretog utilbørlig Hugst, ja rettest at sige, ødelagde det hele for lang Tid og det uden at have andet end skadelige Følger deraf; thi de forsømte Avlsdriften, blev gærne drikfældige, uvirksomme og forarmede, saa de blev satte fra Gaardene. Saaledes passerede det ogsaa andre Steder i Landet, hvilket fremtvang Forordningen af 1805, hvorefter der endnu dømmes, naar der bliver Tiltale for ulovlig Skovhugst, for saa vidt der ikke ved Udstykning er lagt Baand ved Fredskovsforpligtelse. Om det var denne Forordning alene eller ældre Bestemmelser tillige, der betragtede Skovene som en Servitut, hvorover der af Besidderen ikke var fuld Raadighed, er mig ikke rigtig klar; det har været omtvistet ved Behandling i Rigsdagene om Skovfrihed. Jeg er en Elsker af Skov, helst ad Frivilighedens Vej, og vil meget nødig give den Betragtning Rum: »Vort Folk er endnu ikke saa udviklet, at det kan betroes værdig til Selvbestemmelse i den Retning til Landegavn, det ligger saa nær at se efter de første Fordele«. Naar man nu tænker sig, en Mand har et Stykke Jord, der mindre egner sig til Korn- eller Græsavl, og derfor beplanter det med Træplanter, vil han jo sjælden faa Udbytte deraf, men derimod en senere Ejer ved ordentlig Benyttelse faa god Indtægt og endda forbedre Skovene. Er Ejeren saa hensynsløs at tage Rub og Stub, saa det hele bliver ødelagt, hvilket vil ske, naar det er Naaletræbevoksning, der som bekendt ikke her til Lands vokser frem af sig selv, er det jo rigtignok en ærgerlig Sag, hvis det da var i det store, og derfor synes mig, der var noget rimeligt i, at der fandtes og anvendtes Midler imod en saadan Ødelæggelse ved et Slags Testamente af Anlægsgiverne, hvilket her fremsættes til Overvejelse af eventuelle Skovelskere og Plantere. Skøndt der for Staushede

Plantages Vedkommende, der ejes af et Selskab, ikke er saa megen Fare for Ødelæggelse, har ovenanførte dog været Hovedgrunden til, at jeg i sin Tid gav min Stemme til at gaa ind under Statens Kontrol, ihvorvel Bidraget fra Staten ogsaa var værd at tage med. Et Anlæg af enkelt Mand staar meget mere Fare for i Fremtiden at gaa til Grunde, hvorfor jeg ikke betænkte mig ret længe paa at lade mit nuværende Anlæg hersteds gaa ind under Statens Kontrol, mindre af Selvkærlighed end Formodning om at gøre Gavn i klimatisk Henseende; thi det er min Mening, at naar Jylland igen bliver mere skovbevokset, vil dette faa megen Indflydelse paa Frugtbarheden ved mere Regnfald og Bevarelse af Fugtighed.

Den gode Bondetid kommer frem.

Efter at have foretaget disse Skovture, vendes tilbage til Levemaaden i Almindelighed blandt Befolkningen, og vil jeg da først berøre Kaffedrikken. Min Svigerfader, der var født paa Lillerøj 1766 og stadig opholdt sig i Sognet (død 1850), har fortalt, at han fik den første Kaffe, mens han var Ungkarl; de unge Folk i Byen Ravnholdt blev en Aften budt om til en Træskomand i Byen for at smage Kaffe. Denne Drik vedblev at være en Sjældenhed som daglig Drik i den første Fjerdedel af dette Aarhundrede; de første, som kom i Vane dermed, brugte det i Smug, navnlig naar de var mindre Besiddere, dels for at være ene om det, dels fordi det blev anset for Ødselhed. I min Skoletid morede vi os med at gøre Opdagelser, naar vi passerede Gaden, da Duften forraadte Hemmeligheden. Man levede i den Tid forøvrigt ret godt ved, hvad man selv avlede, der sparedes ikke saa meget paa Smør og god Mælk, og Indslagtning i Efteraaret var ret rigelig, da man ikke vidste at omsætte saa meget i Penge. Der var Landprangere i Sognene, der opkøbte Smør, Uld og Skind, rejste dermed til Flensborg og hjemførte igen Kaffe, Hør og andre Kolonialvarer. Handelen paa Kolding var liden, thi det Korn, som kunde undværes, blev afsat til Brændevinsbrænderierne. Kreaturudførselen til Hertugdømmerne var Hovedproduktet. Det var vist Aaret 1828, vi avlede megen Boghvede, og min Fader solgte 10 Tdr. à 5 Rdl. 9 Sk. pr. Td. til en Landpranger fra Haderslevegnen; dette Kvantum blev leveret paa 2 Vogne

i Kolding, hvorfra det søværts førtes videre. Kornhandelen i Kolding begyndte dog straks derefter og tog til med Aarene, eftersom Driften udvidedes. Først ved omtrent 1836 blev Korn- og Smørhandelen i Kolding livlig og tiltog derefter med Kæmpeskridt. Evnen til Bedriften var vokset betydelig, saa man merglede og udgrøftede paa Kraft. Deri var den østlige Del af Sognene noget forud, formedelst at Kornjorderne i den vestlige Del ikke trængte saa haardt til Mergel for at give godt Korn, navnlig Revsing, Gamst og tildels Vester Gesten og Andst, som de østlige. Der begyndtes samtidig dygtig paa ny Bygningers Opførelse, men Luksus var ikke almindelig før efter første Krig; jeg mindes saaledes ikke at have kørt i en Fjedervogn før 1850, da vor Præst, der var kommet hertil Aaret forud, havde en. Saa vidt erindres, kom de første Svingplove her til Sognene 1840.

Om Vejvæsenet.

Med Hensyn til Vejvæsenet, før Kommunalloven af 1841 og samme Aar om Vejvæsenet udkom, da véd jeg, at Gesten Sogn udførte Naturalarbejde ved Skodborghus og ved Hessellund med Grundforbedring af Ribe-Kolding Landevej, da den paa ny blev anlagt omkring ved 1820, saa vel som og at Gesten og en Del af Andst Sogne havde Vejstykker at vedligeholde paa Kolding-Viborg Landevej igennem Dons By efter Aagaard, undertiden vedligeholdt af Sognene selv, men mest blev der lejet dertil; sidste Aar (1841), da dette Forhold bestod, var jeg med at leje Mænd dertil i Dons By og gav nogle og Fyrre Rigsdaler Kurant derfor. Nogle Aar før, jeg tror det var 1833, 34 og 35, at Gesten Sogn med nogen Hjælp fra Andst Sogn grundforbedrede Vejen fra Røjskovhus til Veerst Markskel under Vejledning af en Vejbetjent. Beboerne fik hvert sit Stykke efter Hartkorn at gøre i Stand, de holdt igen saa længe som muligt, og forsøgte, naar der kom Ordre fra Herredsfogden, at faa Udsættelse, men det var rigtignok ikke for tidlig, der blev gjort Alvor deraf, thi Passagen fra Røjgaard til Skovhuskroen var næsten livsfarlig til Vogns, Hulveje i Lermoradser og hoppende over Egetræesrødder, saa man maatte gaa og holde imod for ikke at vælte, og uden ret at vide, hvilket Spor var bedst at følge. De andre Veje i Sognene blev holdt farbare

af hvem, der mest brugte dem, sædvanlig Byvis, undtagen Præstevejen mellem Kirkerne, der var afdelt Mandsvis, og blev holdt godt i Stand. Efter at Kommunalloven og Vejloven var udkommen, hvorefter Amtsraadet og Sogneforstanderskabet oprettedes, blev alle Sogneveje udskiftede efter Hartkorn og indkastede og nogle Aar derefter opmaalte igen og omskiftede efter Taksation efter Vejenes Beskaffenhed, i tre Klasser, hvilken Inddeling bestod indtil Sogneraadet overtog det hele.

FRA VEJEN SOGNS FORTID

AF

SOGNEPRÆST J. RICHTER, VEJEN

Jeg véd ikke, om Læserne kunde have Lyst til at gøre mig Følgeskab paa en Vandring gennem Vejen Sogn i gamle Dage, da alt eller *næsten* alt var saa overmaade forskelligt fra nu; i alt Fald tilbyder jeg mig her som en Slags Fører paa den Tur. Naar jeg siger »gamle Dage«, mener jeg dog ikke »*meget* gamle Dage«, men — lad os sige omkring ved Aar 1825. Saa langt kan de allerældste iblandt os huske tilbage, og det er da ogsaa disse eller deres yngre Frænder, jeg har mange af de nedenstaaende Oplysninger at takke for.

Vi kommer rejsende Øster fra. Andst Bro træffer vi ikke paa dens nuværende Sted, nej, den laa noget mere i Nordøst, saa man kom ind i Sognet i dettes nordøstlige Hjørne, tæt ved nuværende Anders Poulsens (før Niels Ravns) Hus. Her delte saa Vejene sig straks ligesom nu i en nordvestlig ad Vejen By til og en sydvestlig ad Skodborghus til. Nu følger vi den første, der altsaa gaar et Stykke nordligere end nu til Dags; den er for Resten endnu at se som en almindelig Markvej og munder ud i den nuværende Landevej et Stykke Nordvest for Enemærke. Vi kommer ad den ikke meget bekvemme Vej over meget uopdyrket Hedejord, hvor Lyng og Gyvel gror frodigt; de opdyrkede Marker bliver dog hyppigere og hyp-

pigere, jo nærmere vi kommer Vejen By. Paa Sognets sydøstlige Marker ser vi ligesom nu Gaardene Brogaard (Ejer: Laurids Hansen), Lundgaard (Ejer: Hans Nielsen) og Oksenvadgaard (Ejer: Jørgen Pedersen); men Huse paa disse Gaardes Marker ser vi ikke noget til. Enemærke (Ejer: Jep Aagaard), som vi kommer lige Norden om, er for Resten ingen Gaard, men blot Fjerdedelen af den saakaldte »Mangegaard« (ikke »Vangegaard«, som Dr. Oluf Nielsen fejlagtig kalder den i sin Beskrivelse af Malt Herred), hvis andre 3 Fjerdedele ligger dels i Vejen By, dels paa Vestermarken. — Uden at træffe andre Gaarde eller Huse paa vor Vej drager vi saa ind i Vejen By. Vi behøver ikke som i endnu ældre Dage at faa Byens Led lukket op; det var for Resten ikke mange Aar før 1825, at det og to andre Byled (tæt Vest for Præstegaarden og lidt Syd for Kirken) forsvandt. Gaardene og de faa Huse gør et grumme jævnt og tarveligt Indtryk: lave, straatækte Bindingsværksbygninger er de næsten alle, saa godt som uden Træplantning ved, kun med en lille Kaalgaard eller Urtehave foran. Paa venstre Haand har vi først den anden Fjerdedel af »Mangegaarden« (nu Murer Oluf Pedersens Ejendom); nedenfor den er der ved Vejen en lille Dam, kaldet »Søllefarsdam«, i vore Dage er den tørlagt og staar kun om Vinteren under Vand. En lille Vej fører ligesom nu op til Veste Sørensens (nu Andreas Frandsen Kristensens, før Falle Kristensens) Gaard.

Men hvad betyder den Plasken, vi hører nede fra Aaen? Der er jo ingen Mølle endnu. Aa, det er en Vogn, som kommer kørende ovre fra Revsing eller Gamst, og som da maa igennem Aaen, da der ingen Bro er over denne. Nu snegler den langsomt op igennem Gyden, — ikke den Vej, som nu til Dags fører ned til Broen — nej, lidt Norden for imellem Christen Starups og Niels Krøls Gaarde — det er sandt: nu staar kun Stuehusene af disse, som henholdsvis Jens Junker og Povl Germansens Enke bor i. Kørevejen ind igennem Byen bliver ret bred, her ligger Gaard ved Gaard langs Vejens sydlige Side, først Peder Knudsens, saa Laust Pedersens (i nuværende Vejengaards tidligere Haves østlige Del); den er grundmuret, nylig flyttet fra en Plads lidt sydligere. Ejeren dér er Farfader til nuværende Nationalbankdirektør Johannes Lauridsen; han kaldes i Almindelighed Laust Smed, ikke fordi han selv

driver dette Haandværk, men fordi hans Formand og Svigerfader Anders Smed virkelig var Smed. (I 1840 flyttedes Gaarden ud paa sin sydvestlige Mark, det er det gamle »Grønvang«, som stod til 1894). — Vi gaar videre: saa kommer vi til Kroen — paa *venstre* Haand. Den gamle i 1816 afdøde Kromand og Sognefoged Niels Jokum Termansens Gaard er borte, men Svigersønnen Peder Thomsen har bygget en ny Gaard med Kro og Købmandshandel (hvor Vejengaard nu ligger), og snart skal han tage en Del af Byens Gadejord lige over for ind til at bygge ny Kro, Købmandshandel o. s. v., ligesom han lidt længere mod Øst for disse i sine senere Leveaar bygger sin Aftægtsbolig (nu Bertel Lunds Ejendom). Men i 1825 ligger Byvejens Nordside endnu næsten ubebygget hen lige til Præstegaarden, kun et enkelt Lejehus laa der. Men nede ved Aaen — lige nedenfor Bertel Hansens nuværende Hus — ser vi Tomterne af to Gaarde, som nylig er flyttede op i Byen; den ene er Peder Nymands Gaard, som fik sin Plads, hvor pens. Lærer Jørgensen nu har sin Gaard, den anden er Povl Pedersens (»lille Povl«), som er nuværende Jacobsens Gaards umiddelbare Forgænger. Vi vender tilbage til Byvejen ved Kroen; den gaar igennem den nuværende Bykros Port langs med den nuværende Husrække Vest for Kroen (ingen af disse Bygninger fandtes), forbi Sydgavlen af Præstegaardens østre Hus for saa over for Poul Pedersens (altsaa nu Jacobsens) Gaarddige at fortsættes i den nuværende Vejretning. Præstegaarden viser sig at være en 4-længet lav Bindingsværksbygning; ud til Vejen ligger Laden, vi kan kigge gennem Køreporten midt i denne ind paa den tarvelige Gaardsplads; der er Have bag ved Stuehuset med nogle høje Træer — flere af disse staar endnu —, men den er kun lille og naar ikke helt ned til Aaen som i vore Dage.

Da vi nu er komne paa Vej ad Vestermarken til, maa vi vist helst blive ved; vi skal nok snart være tilbage igen i Vejen By. Thi der bliver oprigtig talt ikke meget at se ude i Sognets vestre Del. Farverhuset er endnu ikke blevet til, men mod Nord skimter vi et Stykke ude ad Læborgvejen Vejen Mølle, men uden dens nuværende Træplantning. Der bor Landinspektør Christen Poder. Mølleriet gaar saa godt fra Haanden, at Gaarden endog kan maale sig med Hoved-

gaarden Estrup i Værdi; der er jo desuden den Gang endnu Mølletvang. — Bavngaard er et lille nybygget Boelssted; der bor gamle Anders Blok. — Ved Mosevejens Begyndelse ligger der et enligt Sted, atter en af »Mangegaarden«s Fjerdedele (nu ejes det af Jens Thue Jensen). Saa er der Husene »Lyst«, »Flid«, »Hjælp«, »Naade«, »Lykke«, »Velsignelse« og »Victoria«; de smaa opdyrkede Huslodder bryder Ensformigheden i Lyngmarkerne, der uden kendeligt Skel gaar over i den store Vejen Mose. Vandamgaard (egentlig »Vejen Damgaard«, ofte blot kaldt »Damgaard«; Ejer: Jakob Lauridsen) ser vi, men kun som en mindre Bondegaard, en større Del af dens Jorder ligger endnu under Præstegaarden. Saa har vi Lille Skovgaard (Ejer: Peder Hansen Thuesbøl), Vest for denne: Store Skovgaard (Ejer: Hans Ebbesen, almindelig kaldet Hans Gabøl) og Estrup Skovhus eller Poderslund (Ejer: Matthias Adsersen), tæt ind under Estrup Skov, men nærmere ved Landevejen end det nuværende Dortheasminde, som først bygges nogle Aar senere, sammenlagt af Store Skovgaard og Estrup Skovhus. Et Stykke Nord for Vejen ligger der en lille Gaard, Grethenlund (Ejer: Bygmester Nis Adsersen), nu hører den ind under Vandamgaard.

Lad os saa vende tilbage til Vejen By. Paa det Sted, hvor nu Frederik d. 7des Sten ligger, træffer vi et langt, lavt Hus, hvor gamle Karen Jochums — Kromanden N. J. Termansens Enke — har sin Aftægtslejlighed. Muligvis kigger et lille Barneansigt ud ad Vinduet; vi vil lægge Mærke til den lille $1^1/_2$-aarige Dreng, thi det er vor senere saa vel kendte og højt ansete Niels Jochum Termansen — »Adelsmanden i Bondekofte« —, som bor her i sit Fødehjem med sine Forældre (Terman Termansen, »edsvoren Bomkarl ved Grænsetoldvæsenet« og Kirsten Marie Sørensdatter) hos sin gamle Farmoder. Lidt længere nede, der, hvor Snedker Fischer nu bor, ligger der et pænt, grundmuret Hus med store Frugttræer ved; det er endelig den sidste Fjerdedel af »Mangegaarden«, og her bor Lars Smed; hans Kone — Kirsten, en Søster til Laust Smeds Kone — er lægeklog og meget søgt for sine Raad for bulne Fingre. Saa har vi Skolen med sin lavloftede og trange Skolestue (det i Fjor nedbrudte Udhus til »Vejen gamle Skole«), lige over for denne Peder Nymands (altsaa nu pens. Lærer

Jørgensens) Gaard, og saa »Kirkegaarden« (Ejer: Jes Pedersen, nu Frederik Lauesen). Enkelte Smaahuse ligger her Øst for Vejen; ja, vi træffer her ogsaa Tomterne af de udflyttede Gaarde, Taborgaard, Lille og Store Dalgaard; de har ligget henimod den nuværende nye Kirkes Plads. Saa den gamle, graa Kirke med sin Dødningehave uden Træplantning og Hygge, Vest for Vejen.

Her ender Vejen By, og her lukkede i længst forsvunden Tid et Led Byen af imod Syd. Vandrer vi nu Syd paa, ja, da er det en lang *ubeboet* Strækning, vi passerer, — altsaa der, hvor vi nu har hele den nuværende Stationsby med sin livlige Færdsel, sine Fabrikker og sin Jærnbane-Travlhed — vi møder maaske en enlig Vandrer eller en Flok Køer, som drives hjem fra Gaardenes Udmarker, ellers intet. Ja, her er meget stille, maaske mindst i mørke Nætter; thi da kunde det nok hænde, at man mødte Vogne med indsmuglede Varer nede fra Kongeaaen, og de havde maaske raabende og skældende »Toldkarle« i Hælene paa sig. Hist og her ser vi en lynggroet Kæmpehøj, en mindre træffer vi paa det Sted, hvor Afholds- og Højskolehjemmet nu ligger, en anden og større lige Syd for Baneoverskæringen, nær op til denne. »Grønhus« (Ejer: Chr. Engelbrechtsen), nu Grøngaard, er den første Bolig Syd for Kirken. Den nuværende Vej til Askov kendtes ikke, man benyttede den nordligere om ad Vejen Skov. Imellem Grønhus og Skodborghus er der kun faa Boliger. Vejen Knude ligger for en stor Del hen i Hede, kun et Par af de nordligste Huse er byggede, samt ved Kørevejen til Skodborghus: Huset Frifelt, hvor Thomas Hjorth da er begyndt paa sit Skomageri. Gaardene paa Skodborghus Mark baade Øst og Vest for selve Gaarden Skodborghus er der derimod næsten allesammen. Ude i Øst har vi Vorupgaard, der egentlig er en fra Vejen By udflyttet Gaard (Ejer: Hans Lassen), Lukasgrue (Ejer: Hans Madsen), Hajkjærgaard (Ejer: Hans Sørensen), Haksensgaard (Ejer: Otto Frederik Hansen), og Skallevad (Ejer: Hans Vittrup). Paa selve Skodborghus Hovedparcel, som har sin nuværende, den Gang omtrent 10 Aar gamle Bygning, træffer vi Ejeren Hans Chr. Thomsen; her er tillige Kro og Postholderi. Skodborghus Skole er ogsaa til. Saa har vi jo Skodborgbjerggaard (Ejer: Hans Lucassen), Skodborgholm

(Ejer: Matthias Thomsen), Sandskærgaard (Ejer: Hans Krag), Skibelundgaard (Ejer: Chr. Lucassen). Toldstedet ligger noget østligere end nu, saa Vejen, der ligesom nu gaar nedad imod Kongeaaen, maa vride lidt i den Retning. Det gamle Skodborghus paa sin »Slotsbanke« ses endnu, men i meget brøstfældig Forfatning. Ribe-Vejen gaar der ligesom nu, men som en tarvelig og ujævn Vej.

I Sognets sydøstlige Del ligger ligesom i vore Dage (men i meget simplere Skikkelse end nu) Gaardene Taborgaard (Ejer: Jep Hansen), Lille Dalgaard (Ejer: Jep Nielsen), Store Dalgaard (Ejer: Anders Andersen Galtlund), Gejlgaard (Ejer: Hans Iversen), Mejlund (Ejer: Jep Poulsen) og Haugstedgaard (Ejer: Hans Hansen). Paa Karensmark — opkaldt efter den gamle Krokone Karen Jochums i Vejen — er der en enkelt Beboer.

Skoven strækker sig helt ned til Askovvejen, som for Resten den Gang gik anderledes end nu; den gik lidt Syd for det nuværende »Pedersminde« (som ikke var til den Gang) mere over imod nuværende Statskonsulent Fr. Hansens Gaard i Stedet for at gøre det nuværende store Sving mod Syd.

Vi er hermed færdige med vor Vandring gennem Sognet; og det er jo nemt at skønne, at der er meget stor Forskel mellem den Gang og nu.

Men denne Forskel træder os maaske endnu langt tydeligere for Øje, naar vi i Tanken aflægger et lille Besøg *indenfor* hos hin Tids Vejen-Folk og ser dem i deres daglige Liv og Færden.

*

Paa den hastige Fart, vi nu har foretaget os gennem Sognet (omkring ved 1825), fik vi kun skænket de enkelte Gaarde en flygtig Opmærksomhed. Nu vil vi give os lidt bedre Tid og standse ved en eller anden af dem og se at faa lidt Besked om det daglige Liv uden og inden Døre. Men lad os nu først se paa *Bygningerne*, inden vi tager Folkene i Øjesyn. Ja, Husene er jo i de aller fleste Tilfælde af Bindingsværk, det gælder da i et hvert Fald Stuehusene. Naar man i hin Tid skulde have Stuehus bygget, gik det ikke til som i vore Dage, hvor Bygmesteren med sine Svende, Drenge og Haandlangere bygger det hele; nej, da var saadant et Arbejde Fællesarbejde inden for Nabolaget, maaske fordi det oprindelig var saaledes

bestemt i gamle Gildesvedtægter, eller det var, fordi Pengene var faa og smaa for de fleste den Gang. Vel stod en rigtig Bygmester for Ordningen af det hele — her i Vejen havde man den vel ansete Nis Adsersen fra Grethenlund ude paa Vestermarken til Bygmester —, han maatte sørge for, at Tømmerværket blev hugget til og samlet: paa Kampestens Underlag lagdes en Bjælke, »Fodremmen«, hvori de lodrette Stolper blev tappede ned, foroven blev de saa tappede ind i »Loftsremmen«, en overliggende Bjælke. Indbyrdes blev de forbundne med »Løsholter«, som saa atter fik tappet »Dokker«, lodretstaaende Bjælkestykker, ind i sig, og disse fastgjordes saa atter paa Fod- og Loftsremmen. Naar saaledes Undertømmeret var samlet, gik der Bud til Naboerne, »om de vild væ' saa gue og komm' aa res'«; hver Mand kom saa med sit Lægtebor (»Latnav«), og naar Sparrerne var rejst — fasttappede i »Remmene« —, fik hver Nabomand sit Fag af Taget at slaa Lægter paa. Det var rigtignok i Regelen krumme og skæve Egegrene, der brugtes, kun lidt fladt tilhugne henad Enderne for at kunne ligge fast paa Sparrerne; de sømmedes saa fast med Egepinde. Naar det var gjort, hejstes Kranse med røde og hvide Baand, øverst en stor Krans med Flaske og Glas. Til Afsked fik Mændene en pæn Beværtning, og man drak paa, at Husets Ejermand maatte »løw' løkle og wal i æ Hus«.

Nu staar altsaa saa at sige Husets Benrad dér; men derefter bliver det saa Kvindernes, navnlig Pigernes Sag at komme og hjælpe. I de aabne Rum mellem »Remmer«, »Løsholter« og »Dokker« blev lodrette Egespoler indsatte, og nu dannedes der et Slags Fletværk af Halmsimer fra Spole til Spole. Kvinderne skulde saa tage det vaade Ler, som Karlene i Forvejen havde kørt op til Byggepladsen, og klaske det fast paa Halmfletværket baade udenfor og indenfor. Saadan gik »Klinepigernes« Arbejde for sig — og det blev tidt udmærket godt gjort — fra Daggry (ja, i den lyseste Sommertid, undertiden allerede fra Midnat) til Middag og under Spøg og Munterhed: af og til fik en af Karlene en Klat Ler, som egentlig Væggene skulde have haft. De vaade Lervægge jævnedes med Hænderne — og det Arbejde kunde nok give ømme Hænder — og glattedes med en »Lerstryge«. Saa vankede der jo ogsaa

Traktement (»Klinegilde«), ja, undertiden Dans, tilsidst. En Dags Tid efter, naar Leret var blevet tørt, blev Væggene overstrøgne med Lervælling, og var den saa tør, kalkedes der. Bindingsværks-Stolperne blev udvendig malede sorte eller røde af en Farve, der dannedes af rød Tørveaske blandet med Kalveblod eller Raamælk. Det følger af sig selv, at noget af Klinearbejdet maatte gentages hvert Foraar, naar Stykker af Væggen faldt af i vaadt Vejrlig eller efter strænge Frostvintre.

Naar saa Skorstenen var sat, kom Tækkemanden og tækkede Stuehuset med Halm, Udhusene med Lyng; Tagrygningen tættedes med lange Møntørv.

Endnu var det sjældent, at et Hus byggedes af ovntørrede Mursten, derimod kunde Kampestenene, hvorpaa Egnen er saa rig, nok komme til Anvendelse; man lægge saaledes Mærke til det endnu staaende lille, gamle Hus lige over for Frederik Lauesens Gaard i Vejen By!

Grundreglen for *Stuernes* Plads i Huset var vist ufravigeligt denne: Forstue med Indgang fra Gaarden, til venstre den almindelige Opholdsstue (»æ Dawlestow«, »Døns«), fra denne atter Udgang — gennem en Dør paa samme Væg som Indgangsdøren — til Køkkenet og Spisekamret; til højre for Forstuen: den pæne Stue (»æ stue Stow«). Var man nogenlunde velvoksen, maatte man helst bukke Hovedet, naar man gik ind, og inde i Stuerne kneb det for høje Folk med at kunne staa oprejst. Man kunde undres over dette Kniberi med Plads for Menneskelegemets højere liggende Dele; men Sagen var vist den, at for de voksne var Stuerne kun til at sidde og ligge i, mens det staaende og gaaende Arbejde jo foregik uden Døre, og i Køkkenet maatte Koner og Piger alligevel staa bøjede, da Ildstedet var meget lavt. Men naturligvis — for fremmede, der var vant til at have højere til Loftet, kunde det være ubehageligt nok. Gamle Kromand Niels Jokum Termansen blev boende i sin gamle, forfaldne Krogaard og vilde nødig bekoste noget paa dens Istandsættelse; en Gang blev han dog nødt til at foretage en lille Udvidelse, men det blev i den gamle, lavloftede Stil. Han fik jævnlig Besøg af en højtstaaende Embedsmand, Rentekammerdeputeret Etatsraad Wormskjold fra København, paa dennes Embedsrejser til Vestjylland; Etatsraaden var en høj Mand og kunde aldrig gaa

oprejst i Kroens Stue. Da nu Termansen havde faaet bygget, og Etatsraaden kom næste Gang, sagde denne: »Ja, Termansen, De bygger nok, men alligevel maa man gaa og bukke sig herinde«, hvortil den raske og skæmtsomme Kromand svarede: »Ja hvad, det er jo ogsaa den eneste Maade, hvorpaa man kan faa Folk som Etatsraaden til at bukke for sig«.

Gulvet var mest Stenbro eller Lergulv, selv i »æ stue Stow«; i Dagligstuen kunde der ogsaa være Bræddegulv. Hvor der var Lergulv, var der gærne *fast* staaende, rødmalet Bord og Bænk under Vinduerne. Ruderne var smaa og blyindfattede; Gardiner brugtes ikke. Lige over for Vinduerne var de indelukkede Sengesteder, undertiden med Skydedøre eller dog med Gardiner for; man yndede ikke Nutidens fritstaaende Senge (der dog hist og her kendtes under Navn af »Stabelsenge«), de var for lyse, og man blev saa let forstyrret i sin Middagssøvn af Fluerne. Nej, de lukkede Senge var saa rolige — godt især for syge Folk — og saa lune; deres Bund var fyldt med Lyng og Halm, og over denne var der saa redt med Lagener og Dyner. Halmen blev jo nok fornyet en Gang imellem, men ved langvarig Brug blev den dog let smuldret og muggen og var saa et herligt Opholdsted for stærkt ynglende Mus, for ikke at tale om, at der kunde udklækkes en rigelig Beholdning af Tuberkelbaciller og andre ligesaa behagelige Skabninger. Musenes Nærværelse fik man tidt nok at fornemme, det andet tænkte man vist næppe paa. — Ogsaa i »æ stue Stow« var der gerne et Par lukkede Sengesteder.

En vigtig Plads i Stuen indtog *Skorstenen*, den Gang endnu en aaben Grotte, opmuret paa Kampestens-Underlag og med en Kappe over til at samle Røgen. Naar Vinterdagens Arbejde var forbi, samledes alle Husets Beboere i den lune Stue, Ildstedets Lysning, som vel ellers var svag nok, blev lidt forstærket ved, at man bøjede en stor Mosetørv i Halvbue og antændte den, og under den pirrede man »Lyseklyne« (af en hvidlig Tørvejord) ind; det gav et ret godt Lys, men maatte jo stadig fornyes og passes. Børnene kunde nok se at læse deres Lektier derved, Konen og Pigerne spandt, Mandfolkene kartede eller snoede Halmsimer, og Historier (mest Spøgelsehistorier) og Eventyr lød. Senere kom ogsaa Bliklamper i Brug, flade og aabne med Olie eller Tran, og som Væge Mar-

ven af en Slags Siv. Tællelys brugtes i Almindelighed kun Juleaften og Helligtrekongeraften; men til daglig havde man dog ogsaa smaa Tellepraase til at rende med i Huset. Jeg har hørt fortælle om Provst Haar i Vejen (han døde 1812), at han om Vinteraftnerne plejede at sidde inde i Stuen hos sin gamle apoplektiske Kone og deres 3 Tjenestepiger, som kartede og spandt. Han havde et lille Bord med to tændte Tællelys foran sig, mens han læste. Pigerne morede sig med at dænge hverandre til med Uldtejerne, men Provsten lod, som han ikke mærkede det. Naar saa Garnet var spundet, havde han en lille Ténstol og hjalp med til at vinde Garnet af Ténen. Et hyggeligt gammeldags Hjemlivsbillede, ikke sandt? — Ja, hvor vilde ikke Datidens Mennesker med de tarvelige Belysningsforhold have undret sig i store Maader, om man havde kunnet fortælle dem om det straalende elektriske Lys, som i vor Tid og Egn endog har kunnet finde Vej til — Kostaldene!

Under Loftsbjælkerne var Hylder opslaaede, hvorpaa man havde de sorte Mælkefade staaende; ja, Mælken samlede jo nok lidt Støv paa sig; men det tog man ikke saa nøje. Hermed være ikke sagt, at der nødvendigvis var urent og skiddent i Stuen, nej, daglig blev der gjort rent i Dagligstuen, og hele Huset fik to Gange aarlig sin Hovedrengøring i alle ordentlige Hjem. Saa kunde det vel gaa, som i Provst Haars Tid i Præstegaarden, at Pigerne Aftenen før Hovedrengøringen dansede og tumlede i Storstuen (»Salen«); det syntes Provsten jo ikke om, men hans gamle milde Kone bad godt for dem.

At Stuens kalkede Vægge ogsaa har været prydede med »Tavolét« (en trekantet Hylde), hvorpaa stod Kopper og Glas, samt med pyntelige Bryllupsvers og Ligvers i Glas og Ramme, anser jeg som selvfølgeligt.

*

At Datidens Kaar var tarvelige, viste sig ogsaa i den gængse *Klædedragt* og i de daglige *Maaltider*.

Det mest afstikkende ved hin Tids Klædedragt for *Mænd* i Forhold til Nutidens var vel den røde Hue, som var almindelig Hovedbedækning; dog brugtes ogsaa Kasket, især af de unge. Til Stads og paa Rejser havde man en lav ulden Hat.

Mørkeblaat Vadmel var det gængse Stof til Klæderne. Frak-

ken (»æ Kowt«), der tidligere havde været ret kort, blev ved denne Tid lang, endog længere end Nutidens lange »Diplomatfrakke«. En mangeknappet højhalset Vest bares under Frakken, og et stort Tørklæde om Halsen; Benklæderne var lange ligesom nu. Træsko var almindelige, ikke blot til daglig, men ogsaa f. Eks. naar man skulde til Kirke; der skulde jo spares, og Fedtlædersko var for dyre. Haaret bares i Reglen langt og uklippet under den røde Hue. — Men naar Mændene skulde i Stadsen, kunde de endda se pæne ud, ikke saadan at forstaa, at de mødte med »hvidt i Brystet«, nej, det kendtes ikke, men de bar da en kort Vadmelsfrakke med mange Knapper og en Stadsvest, ligeledes rigelig forsynet med Knapper, og det tilmed af Sølv. De gamle bar jævnlig Hjorteskinds-Knæbenklæder med 3 smaa Sølvknapper ved Ydersiden af Knæet. Saa havde de jo pæne hvide eller stribede uldne Strømper og Lædersko med Sølvspænder. Vi maa ikke forglemme at nævne den korte Kridtpibe, de røg af; det var en stor Sjældenhed, naar en kunde faa Raad til at anskaffe en »Merskummer«.

Kvindernes daglige Dragt var ligeledes temmelig énsfarvet og mørk, dog kunde der vel ogsaa forekomme tærnede og stribede Kjoler. Paa Hovedet bar de hvide, tætsluttende Kapper, som bag Ørerne havde brede udad- og fremstaaende »Vinger«. Kappens Nakke kunde til Stads undertiden være af Fløjl, der endog kunde være forsynet med indsyede Guldtraade. Ligeledes til Stads, og naar de var til Kirke, havde Kvinderne ofte »Hovedvands-Æg« med, en lille Lugtedaase, som ret jævnlig var af Sølv, i dens hule Fod kunde saa Offerskillinger til Præst og Degn faa Plads. Disse Sølv-»Æg« og andre Sølvsager (Bægre og desl.), der i Regelen var Arvestykker, tyder jo paa fordums Tiders Velstand; de bevaredes gerne i et »Glasskab«, d. e. et lille Skab med Glasrude for, saa de kunde sés af de Gæster, Huset fik. Nu er de vist omtrent overalt forsvundne.

Maaltidet om Morgenen i de fleste Hjem var i Reglen Mælk og Grød. Middagsmaaltidet kunde bestaa af Grød, Suppe, stegt Flæsk, salt Kød; man fik sjælden fersk Kød, det var da kun i Slagtetiden, at det vankede. Om Søndagen var Suppen kogt paa store Byggryn og sødet med Sukker. Aftenmaaltidet

(»Kvældsnadder«) var gerne et dampende Fad Kartofler; saa satte man Albuerne sammen Bordet rundt og nød de varme Kartofler med lidt Flæsk eller lignende til. En Træbrikke paa Bordet foran hver udgjorde Tallerkenen. Træske og Kniv havde hver Deltager i Maaltidet, af Gafler brugtes kun den femgrenede, vi alle fødes til Verden med. — Disse 3 indbyrdes forskellige Maaltider holdtes saaledes daglig og ensformig Aaret rundt (om Afvigelser ved festlige Lejligheder kommer vi siden til at tale), og det var ikke uden en vis Haan, at det hed om en af Gaardene i Vejen By, at der fik man Mælkemad — 21 Gange om Ugen, altsaa til *alle* Maaltiderne Ugen rundt. — Ja, men hvor bliver saa *Kaffen* af, Nutidens saa uundværlige og kære Drik? Den brugtes kun ved højtidelige Lejligheder og ved »Besøg«, saa det var almindeligt, at ½ Pund Kaffe kunde slaa til for hele Vinteren som en Gaards Forbrug. Heller ikke Hvedebrød eller fint Bagværk brugtes, ja, mange kendte det vel næppe. Jeg ser mig i Stand til at oplyse, at *Hvede*brødet holdt sit Indtog i Vejen i 1827. I det Aar stod Laust Smeds lille 11-aarige Søn fra Vejen en Dag oppe i store Anders Jepsens Gaard i Askov (den, Jørgen Boesen nu har) i et Ærinde hjemmefra og blev da beværtet med noget dejligt, hvidt Brød. Han spurgte Konen, om hun troede, at hans Fader kunde faa en halv Skæppe at købe hos Anders af det Mel, som Brødet var lavet af. Jo, det tænkte hun da nok. Og nu fik de hjem til Laust Smeds af det Mel, og Drengens Moder fik travlt med at bage og bød Nabokonerne hen til Kaffe. »Ih nej men, Mette Laustes, hvad er da det for en dejlig Kage, Du giver os?« spurgtes der. Ja, det var jo den nu ikke saa ubekendte Julekage.

*

Der kan naturligvis ikke være Tale om at sammenligne Nutidens vidt fremskredne *Landbrug* med Datidens tarvelige Avlsvæsen. Alt Landbrug drejede sig væsentlig om *Korn*avl, mens Husdyravlen spillede en ret underordnet Rolle. Navne og Begreber som Andelsmejeri, Centrifuge, Mælkekontrol, Kvægavlsforening, Svineopdræt, Ægeksport o. s. v. vilde have været lutter Ubegribeligheder for den Tids Landbrugere. Og dog kan der ikke tvivles om, at det Landarbejde, Datiden syslede

med, toges op med Omhu og Troskab; Fordringerne var ikke store, og — Tiderne var da ogsaa særlig vanskelige for Landmanden: en stor Landbrugskrise drog som en Uvejrsbyge hen over vort Land, og Aarene 1823—25 var værst. Pengenes Værdi var ved at stige igen efter den store Statsbankerot i 1813, men uheldigvis var der for faa af dem ude i den jævne Landbefolkning. Kornpriser saavel som andre Varepriser var langt nede (1 Td. Rug kostede saaledes omkring ved 1 Specie = 4 Kroner), og Landejendommenes Priser ligesaa, stundom var de kun 1/4 eller endnu lavere imod, hvad de tidligere havde været. Saaledes blev Skodborgbjerggaard — egentlig en Parcel af Mejlund — med et Tilliggende af omtrent 30 Tdr. Land Ager, 8 Tdr. Land Eng, 2 Tdr. Land Hede, 4 Tdr. Land Mose samt en Skovlod paa 4 Tdr. Land, i Slutningen af 1820'erne solgt for 460 Daler (= omtr. 1475 Kr.). Bygningerne alene sattes til 60 Daler (= næppe 200 Kr.), Jorderne altsaa til 400 Dlr. (= omtr. 1280 Kr.).

Der maatte sættes Kraft paa for at ride Stormen af, der maatte spares paa Driftsomkostninger og paa personligt Forbrug inden Døre. Heldigvis var man alt en Menneskealder i Forvejen ophørt med den uheldige Fællesdrift af Markerne; som et lille svagt Minde om hin Tid stod det endnu, at man havde fælles Hyrde for alle Byens Faar, derimod ikke længer for Køerne. Hver Mand havde nok at gøre med sine egne — tit vidtløftige — Jorders Drift, og man faar Indtryk af, at der blev arbejdet efter Evne. I et Værk af den landøkonomiske Professor G. Begtrup om Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, der rigtignok er lidt ældre end den Tid, her tales om (5te Bind, hvor Nørrejyllands Agerbrug omhandles, er fra 1808), men hvis Oplysninger dog ogsaa i flere Retninger passer paa Tiden midt i 1820'erne, nævnes med særlig Berømmelse »den fornuftige og stræbsomme« Selvejerbonde *Niels Jensen* [han døde 1822] paa Lille Dalgaard i Vejen Sogn (der tilføjes forøvrigt, at Sognet har flere »fornuftige og stræbsomme« Bønder). Hans Gaard paa 20 Skpr. Hartkorn havde 70 Tdr. Land Ager og opbrudt Hede samt Eng til 24 à 30 Læs Hø. Han holdt 4 Heste, 8 Køer, 4—6 Stk. Ungkvæg, 12—14 Faar og 1 Fødegris til eget Brug. Nøjagtigt Regnskab førte han over Udsæd og Høst Aar for Aar. Det oplyses da, at hans aarlige

Udsæd var 10 Tdr. Rug, 4—8 Skpr. Byg, 7 Tdr. Havre og 5—6 Tdr. Boghvede. Af Rug kunde han saa i et enkelt Aar være saa heldig at indhøste 47½ Trave, men det kunde et andet Aar jo rigtignok ogsaa gaa ned til 19½ Trave; af Byg kunde han et Aar naa op til 10 Traver, men saa kunde det slaa helt fejlt et andet, saa han slet ingen Byg høstede. Havrehøsten kunde en enkelt Gang blive paa 34 Traver, men i et daarligt Aar kun paa 7; af Boghvede kunde han indhøste 36 Traver i 1802, men Aaret efter blev det kun til 12½ Trave. Ja, Forskellen mellem nu og da er jo indlysende.

Landbrugsredskaberne var tarvelige, Plovene af Træ og paa Hjul; kun ved Skæret var de beslaaede med Jern; og de var ikke nemme at trække, saa det var nødvendigt paa en ordentlig Gaard at holde 4—6 Heste, som da havde et drøjt Arbejde i Pløjetiden. Stude brugte man egentlig ikke her, de vilde ikke kunne gøre tilstrækkelig Gavn paa de store og langt fra liggende Marker. Af Marken plejede man først at tage en Kærv Grønjords-Boghvede, saa Rug, saa Boghvede, saa tilsidst igen Rug; paa mere sid Jordbund saaedes lidt Havre og Byg, men Rug og Boghvede var og blev de væsenligste Kornsorter. Kartofler dyrkedes ikke saa lidt; det var dog ikke ret mange Aartier siden, at det var en temmelig ukendt Plante.

I Provst Haars Tid havde de først kun et lille Stykke i Præstegaardens Have sat med Kartofler. En Gang bad Pigerne i Præstegaarden Provsten saa meget, om de ikke maatte faa lidt Kartofler til deres Suppe, men han sagde Nej. Da de alligevel blev ved at tigge og bede om det, gav han endelig efter, men føjede til: »Ja ja, de skal nok blive udbredte, og Sygdommen ligesaa«. Man mente nemlig, at Nydelsen af Kartofler fremkaldte Kirtelsygdom o. lign.

Vognene — baade til Arbejde og til Stadsbrug — var tunge og bredfælgede, med høj Bagsmække, uden Jernbeslag paa Hjul eller andet Steds. Hjulene holdtes paa Aksen med en Lundstikke, en Nagle med bredt Hoved, der gik igennem Aksen. Løb Hjulene tørre under Brugen, var der nemt Raad for det, thi mellem Baghjulene hang gerne en Tjærepøs. Fjedervogne var ukendte; der skulde endda gaa flere Aartier, inden de kom i Brug. Alene det, at en Mand kunde møde en *malet* Stadsvogn, vakte stor Opsigt i Vejen, den skulde Alverden

hen at se og beundre. Tænk paa de tarvelige Veje, hvor de stive Vogne med tit udasede Heste for gik tungt og ujævnt, og sammenlign det saa med vore gode Veje, hvor Farten gaar rask, enten man færdes i Fjedervogn eller paa det rappe Ridehjul!

Man forstaar nok, at her var ikke meget »at slaa til Side« med. Og Varepriser og Kreaturpriser var jo som sagt lave: en god Ko kostede 7—8 gamle Daler (= omtr. 25 Kroner), en ringere Ko kun 5 Daler (= 16 Kr.); en Hest kunde ganske vist koste 40 Daler (= omtrent 130 Kr.), men var den mindre god, blev det kun til 20 à 25 (= 65—80 Kr.). Mælken brugte man jo selv; havde man lidt Smør at sælge, fik man kun $2^1/_2$ Lybskilling (= 16 Øre) for Pundet; selvfølgelig har det ikke taalt Sammenligning med Nutidens i Reglen saa fortrinligt behandlede Mejerismør. Man solgte en Del Tørv fra Vejen Mose til Skodborg og andre Nabosogne. En enkelt Mand (Jeppe Poulsen fra Mejlund) drev et efter Datidens Forhold ret stort Teglbrænderi; man var jo saa smaat begyndt med enkelte grundmurede Bygninger. Han plejede at brænde 60—70,000 Sten om Aaret; de kostede 14—16 Lybskilling = omtr. 1 Krone pr. 100 helbrændte Sten, 8—10 Lybskilling (50—60 Øre) pr. 100 halvbrændte do., altsaa 16—24 Daler (= fra 51—77 Kr.) for en Ovnfuld Sten. De faa Kolonialvarer, man brugte: Sukker, Kaffe, Tobak o. s. v. kunde faas i den lille Købmandshandel paa Kroen. Den aarlige Omsætning var i det hele — naar Korn-Omsætningen undtages — grumme lille. — Adskillige Smaating kunde give ganske klækkelig Frugt, som f. Eks. at samle Ben; det kunde bringe en og anden bjærgsom Indsamler en 8—9 Lybskilling (= 53—60 Øre) for Lispundet; et Vognlæs udgjorde 2000 Pund, saa det blev jo ikke til saa lidt (65—75 Kr.).

Men Udgifterne var naturligvis heller ikke store, hverken til Skatter eller Folkehold. En Tjenestekarl fik i Regelen kun 6—7 Daler (= 20—22 Kr. i Løn, saa det vakte stor Opsigt — og vist ogsaa Betænkelighed — hos Bymændene, da en enkelt Gaardmand i Vejen gik hen og fæstede en Karl for en Løn af 11 Daler (= omtr. 35 Kr.). Pigerne fik jo mindre Løn, og den kunde ofte bestaa i nogle Alen Lærred til Særke og 1 Pund Uld. Og dog fordredes der meget og tit strengt Arbejde af Folkene, selvfølgelig først og fremmest paa Gaardens egne

Marker, og i Sognet, men ogsaa til Tider uden Sogns; havde en Bonde Jord i et fremmed Sogn, kunde han tilsiges til Ægtarbejde der, ja de Vejen Bønder, som havde Jord i Anst Sogn, kunde saaledes komme paa Vejarbejde f. Eks. i Dons ved Kolding, fordi Anst Sogn hørte under Herredsfogderiet i Kolding, hvorunder ogsaa Dons laa. Især tror jeg, der bør lægges Mærke til, hvor strengt *Kvinderne* havde det. De skulde passe Hus og Køkken og Børn, de skulde brygge og kerne og bage; men de maatte ogsaa mangen Gang tage vældigt fat i Mergelgrav, i Tørvemose og ude paa Marken i den travle Tid; tidligere har jeg fortalt om Pigernes Hjælp ved Bygningsarbejde.

Forbindelsen med Omverdenen i videre Forstand var kun ringe, og synderligt savnedes den maaske heller ikke. Man kunde faa Post et Par Gange om Ugen; saa tit kørte nemlig en Husmand, der hed Matthias Blok (han boede i det lille Hus ved Siden af Vejen gamle Skole, som Lærer Lauridsen nu ejer; det var altsaa Vejen første »Postkontor«), med sit lille Enspænder-Køretøj til Ribe; han havde Breve og Aviser med — næppe ret mange —, og til et Par Passagerer var der ogsaa Plads. Først længere frem i Tiden blev der kørende Post mellem Kolding og Ribe, og Skodborghus Kro blev Poststation; det hjalp jo. Saa var der *Markeds*rejserne til Bække og Vorbasse; der *maatte* man hen baade for Handels og Morskabs og Bekendtskabs Skyld; man brugte vel ogsaa her Talemaaden: »Ses vi ikke før, saa ses vi til Vorbasse Marked«. Men *Vejen* Marked da? det store Sommermarked, som har faaet saa mange Drenge og Pigers, ja vel ogsaa mange unge og aldrende Folks Hjerter til at hoppe af Fryd, saa det maaske for mange af dem fuldtud er kommen i Rang med Kirkens store Helligdage? Ja det var simpelthen slet ikke til den Gang. Det er vel endog rimeligt, at det egentlig er opstaaet som en ren Tilfældighed: naar Markedskræmmere, der drog fra de store Markeder vestude til Kolding eller omvendt, bedede i Vejen Kro, kunde de jo godt slaa en Handel af med en og anden, som vilde have en Hest eller en Ko byttet; det blev saa bekendt som et godt Handelssted, flere Handlende kom til, og saa var Markedet der jo. Men paa hin Tid, vi her taler om, var det som sagt endnu ikke til.

Ja, mere har jeg ikke at meddele her fra Vejen Sogns Fortid.

Spørger nogen mig, hvor jeg har faaet alt det fra, jeg har fortalt, kan jeg her til Slut med Tak nævne mine *mundtlige* Kilder: min kære gamle, snart 87-aarige Ven, Hans Jokum Lauridsen her i Vejen, Enkefru M. Termansen i Brørup og maaske enkelte andre. Af *skriftlige* Kilder har jeg benyttet: Sognets Kirkebøger, — H. F. Feilbergs Skildringer af »Almuens Sæd og Skik i Egnen mellem Kolding og Ribe« (i Nord. Maanedsskrift 1872 og hans »Dansk Bondeliv« (1889 og 1899), — G. Begtrup: »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Nørrejylland« (1808), — C. Dalgas: »Beskrivelse af Ribe Amt« (1830).

MALT SOGN
I VORE OLDEFÆDRES TID

AF

PROVST **J. NISSEN**, BRØRUP

Det er Tiden for 100 Aar siden, jeg vil omtale, nærmere bestemt den Menneskealder, der falder mellem 1781 og 1814, og Kilderne til de følgende Oplysninger er væsentlig dels den gamle Embedsbog (liber daticus), dels nogle Efterretninger om Estrup Hovedgaard, forfattet i Følge Plakaten af 24. Juni 1791.

Først vil jeg dog gøre et Par Bemærkninger om Sognets ældre Historie (hvorom iøvrigt se: Historiske Efterretninger om Malt Herred af Arkivar, Dr. phil. O. Nielsen, udgiven 1870). Malt Sogn maa jo være meget gammelt, siden det har givet Herredet Navn. Som Sogn finde vi det nævnt omtr. 1300, som Herred i Valdemar II.s Jordebog fra 1231; men det ligger sikkert nok langt længere tilbage. Den første Kirke har vistnok været bygget for hele Herredet. Hvad Navnet Malt eller Malthe eller Moltæ betyder, vides ikke. Der findes en Optegnelse i den gamle Embedsbog, efter Meddelelse af Pastor Ussing i Brørup fra 1756, der lyder saaledes: »Efter Hr. Cancelliraad Hofmans reqvirerende findes hverken Epithafier eller noget mærkværdigt ved Brørup og Lindknud Kirker, ej heller nogen Herregaard i Sognene. Jeg maa dog anføre noget, som en af mine Formænd, Magister Lucas Debes, efter gl. relation har annoteret i en af Kirkebøgerne, nemlig: Der skal have været en gammel formuende Herre, kaldet Malthe boende i

Maltbæk, som havde trende Sønner: Eskild, Tue og Tier, og en Daadter, Ester. Efter disse har en Del Stæder der i Herredet faaet deres Navne, nemlig efter Eskild Eskelund, efter Tue Tuesbøl, efter Tier Tierslund, som alle ere Byer i Brørup Sogn, efter Ester Estrup, en Herregaard i Malte Sogn, efter Faderen Malt Herred. Sønnernes Samling eller Fællesgaard blev kaldet Brørupgaard, ligesom Brødrenes Gaard, som er en stor Bondegaard ved Brørup Kirke. Dette aleneste kan for Tiden gives til Efterretning af P. Ussing. NB. Det maa uden Tvivl have været denne Tue, hvis Navn staar udhugget paa en stor graa Sten, som ligger ved Læborg Kirke her i Herredet.«

Sagnet er sikkert nok uden al historisk Hjemmel; men det er dog hverken fra i Dag eller i Gaar; thi Magister Lucas Debes blev Præst i Brørup 1698, og da han har optegnet det efter en gammel Relation, komme vi jo let en 300 Aar eller mere tilbage i Tiden, og Sagnet viser da, som alt andet, hen til, at det er Malt, som er det første, hvorom saa de andre Sogne og Byer har grupperet sig. Ret sindrig er den Hypotese, som i Justitsraad Hofmans »Samling af Fundationer og Gave-Breve for Riber Stift« fra 1759 uden videre er slaaet fast som en Kendsgerning, at det er denne Tue, hvis Navn findes paa en stor graa Sten ovre ved Læborg Kirke. Der ligger jo en stor Runesten paa Læborg Kirkegaard med den Indskrift »Hrafnunga Tuvi hug disse Runer efter Tyre sin Dronning«, det vil sige, mener man, Tuve eller Tue af Ravnslægten har sat dette Mindesmærke til Minde for Efterverdenen om, at han var med til at opkaste Højen over Tyre Danebod. Denne Tue har da uden Tvivl været en fribaaren Mand, en Slags Høvding her paa Egnen, og i og for sig lyder det da heller ikke saa utroligt, at det kunde være den samme Tue, som Tuesbøl formodentlig har Navn efter.

Holde vi nu fast, at Malt efter al Tradition er ældre, er vi altsaa kommen tilbage til den historiske Tids Begyndelse, til Brydningstiden mellem Hedenskabet og Kristendommen; men hvad enten vi vil søge en Tilknytning derfor i det gamle Sagn, eller ej, saa er det vist ikke urimeligt at gaa tilbage til Hedenskabets Dage og mene, at Malt allerede har været et Slags Knudepunkt fra Hedenskabets Tid. Jeg er tilbøjelig til at tro, at der omkring ved Kirken, maaske ovre paa Kongensbjærg,

hvor Præstegaarden nu er bygget, har været et gammelt Offersted for en større Omegn. I saa Henseende kan man da ogsaa pege paa den »hellige« Kilde, som der er Rester af ovre i Bakkehældet øst for Præstegaarden, den som de gamle saa godt kende under Navnet »æ hælle Kæld«, og som vel nok stammer fra meget gammel Tid. Fremdeles kan man pege paa de Oltidslevninger, der er funden her omme i Maltbækmose, og som vise hen til en ældgammel Bebyggelse. 1861 fandt man en Masse svære Egestammer, der vise, at Mosen har været bevokset med stor Skov, samt en Lur af Bronze og Brudstykke af en anden, og 1867 fandt man en emailleret Bronzeskaal, der var nedsat i et Lerkar. Gaar man ud fra, at der her omkring ved Malt Kirke har været et Knudepunkt allerede i Hedenskabets Dage, saa kunde man ogsaa faa en Forklaring paa det mærkværdige Fænomen, at Herredet, som endnu i Valdemar Sejrs Jordebog af 1231 tillige har indbefattet Gørding Herred, altsaa strakt sig tæt ud imod Ribe, har faaet Navn efter et Sogn, der laa i det sydøstlige Hjørne af det store Herred, og haft sit Tingsted her; thi det gamle Tingsted har været ved Malt Kirke lige til omkring Aar 1600, da det flyttedes til Hulvad i Brørup Sogn. Men dette finder, som sagt, en rimelig Forklaring, hvis der i Malt har været et Knudepunkt i Hedenskabets Tid, som altsaa er vedbleven at være det ind i Kristendommens Tider. Saaledes bar Kristendommen sig jo ofte ad. Den flyede ikke bort fra de urene Steder, men søgte at hellige dem; hvor der var et Offersted, blev der bygget en kristen Kirke, hvor der var en hedensk hellig Kilde, kunde der blive en kristen, og saaledes kan det vel ogsaa være gaaet her.

Omkring ved Malt Kirke har der vistnok i meget gammel Tid ligget en By, som senere er flyttet ned til Malt Bæk. Endnu for en Snes Aar siden kunde man pløje Murbrokker op paa Marken sydvest for Kirken. Forøvrigt har Kirken i Aarhundreder ligget ensomt midt imellem de 3 Byer, som fra gammel Tid har været i Sognet. Foruden Maltbæk og Askov Byer har der nemlig ogsaa været en Estrup By, der laa paa det nuværende Estrupmark, sønden for Hovedgaarden. Den fik sit Knæk i Svenskekrigen 1657—60, dog var allerede før den Tid adskillige af Gaardene bleven lagt ind under Hoved-

gaarden. Efter Krigen var der kun en Gaard, som ogsaa kort efter blev lagt ind under Hovedgaarden, saa 1690 kan Præsten skrive i sin Indberetning, at »Estrupby, hvor de ældste i Menigheden sige, at der har været henved 20 Ildsteder, er nu helt øde og afbrudt, og Markerne drives under Estrupgaard«.

Ved det Tidsrum, jeg her vil skildre, fra omkring 1780, er der altsaa kun to Byer tilbage, nemlig Maltbæk og Askov, og deri bo alle Beboerne, saa et Kort over Malt Sogn fra den Tid er meget nemt at finde Rede i, hvad Bostederne angaa. I Maltbæk laa der 14 Gaarde med Præstegaarden, samt en 7 à 8 Huse, hvoriblandt Degnebolig, Jordemoderbolig og Hyrdebolig; i Askov laa der 9 Gaarde, hvoraf de to dog kun vare halvt saa store som de andre, saa der oprindelig kun har været 8, og ingen Huse, og saaledes havde det været i mange Aar. I den nordlige Ende af Sognet laa Estrup Hovedgaard, og længst imod Syd ved Kongeaaen laa Egeris, der egentlig var en Mark under Estrup, men delvis toges i Brug af en Mand, der boede i et Sted, kaldet Faarehuset. Saa laa der maaske et lille Hus, Søhuset, omme ved Estrup Sø i Maltbækmose og et lille Kirkehus ved Malt Kirke, og dette var alle de Beboelser, der var; altsaa Maltbæk By med 14 Gaarde og 7 à 8 Huse, Askov By med 9 Gaarde, Estrup Hovedgaard og Faarehuset nede ved Egerisvangen. Omkring Byerne og paa Estrupmark var de dyrkede Marker og længere borte var alt Hede og Overdrev, naar undtages Engene ved Kongeaaen og Malt Bæk. Ja det var ikke blot hele den søndre Del af Sognet, der var Hede, men ogsaa omkring ved Kirken laa der ikke saa lidt Hede; saaledes var Præstegaardens nuværende Mark, der nu hører til Sognets bedre Jorder og har Gennemsnitstakst 14, bevokset med Lyng lige til 1803.

Aar 1780 er endnu i Jordfællesskabets Tid. Al Heden og Overdrevet laa i Fælled, og enhver kunde om Sommeren sende saamange Kreaturer derud, som var ham tildelt efter hans Hartkorn. Ogsaa de dyrkede Marker dreves i Fællesskab, det vil sige, enhver Gaardmand havde jo sit Areal, som han selv skulde dyrke og passe, og hvorpaa ingen anden maatte komme med Plov eller Le; men Saaning, Høstning og Indkørsel skulde ske paa samme Tid; thi saasnart Kornet var af Marken blev Kreaturerne slaaede løs over det Hele, ligesom ogsaa de Mar-

ker, der laa til Græsning, afgræssedes af alle Kreaturer i Fællesskab. Det eneste, der var unddraget fra Fællesskabet, var Haven og en lille Toft ved hver Gaard. Den, der ikke rettede sig efter de andre, blev idømt Bøder af Oldermanden, der var Formand for Bylaget og regerede med Enevoldsmyndighed, og Bøderne gik saa til fælles Gilder.

Men enhver Gaards Mark laa desuden spredt rundt om paa forskellige Steder. Da alle Gaarde laa i Byen, vilde nogle jo ellers blive forurettede ved at have deres Marker langt borte, medens andre havde dem nærved. Dette undgik man derved, at i Byens 11 eller 12 Vange havde enhver sit Stykke i hver Vang. Var Jorden saa maaske af forskellig Beskaffenhed indenfor samme Vang, saa blev det atter Anledning til, at Vangen var delt i forskellige Stykker efter Jordens Beskaffenhed, hvori enhver atter havde sin Part. Dette blev jo forskrækkelig indviklet, og ogsaa af den Grund var man nødt til at begynde at forrette Arbejdet paa samme Tid; thi hver havde ikke særskilt Vej til sine forskellige Stykker Jord, men maatte køre over de andre Marker. Men det er ogsaa klart nok, at saalænge disse Forhold bestod, kunde der aldrig komme et bedre Agerbrug til Veje.

Og dog tiltrængtes dette i højeste Grad. Agerbruget var ved Midten af det 18. Aarhundrede kommen i et skrækkeligt Forfald; fra 1752—61 havde der været stor Misvækst rundt omkring, og dertil kom ved samme Tid en stor Kvægpest, der bortrev Kreaturer i Hundredtusindvis. Der var da 1757 bleven nedsat en Landvæsenskommission, der navnlig skulde overveje, hvordan Jordfællesskabet bedst kunde hæves. Den ledende Mand i den var Grev Adam Gotlob Moltke fra Bregentved, og Frugten af dens Arbejde, der blev fortsat gennem 10 Aar, var da ogsaa forskellige Forordninger om Fællesskabets Ophævelse. Det vil sige, det var Herregaardene og de forskellige Byer, der fik deres Marker udsondrede hver for sig; men imellem Gaardene i samme By vedblev det endnu at bestaa og kunde ikke hæves, før der tillige blev foretaget en Udskiftning mellem de forskellige Marker. Ved 1780 var Tilstanden da den her i Sognet, at Estrup Hovedgaard og de to Byer havde faaet sine Marker udsondrede af Fællesskabet,

medens dette endnu bestod mellem Bønderne indbyrdes; men det sang da ogsaa nu paa sit sidste Vers.

Den 23. April 1781 udkom der en Forordning om, at dette Fællesskab ogsaa skulde ophæves, og for Maltbæks Vedkommende mødte da, efter at Taksationer vare foretagne, Kammerassessor Lautrup, der var Herre paa Estrup 1776—1802, til et Aastedsmøde i Maltbæk den 25. April 1783, sammen med Stiftamtmandens Stedfortræder Hans Kalhauge fra Ribe, Landvæsenskommissærerne Cancelliraad Ølgaard til Bramminge og Herredsfoged Wartho fra Roest Mølle, samt Landinspektør Bie fra Ribe, for at gøre Begyndelsen med Præstegaardens Mark. Præsten hed dengang Jens Fenger og var Præst her fra 1777—93. Præstegaarden beholdt sin Nordretoft, samt den en Fjerdingvej nord for Byen og i Nærheden af Kirken beliggende »Kirkeeng«, den nuværende Præstegaardsmark, hvor der var lidt Eng ved Bækken, men som forøvrigt laa i Hede, og endelig al Jorden syd for Præstegaarden ned imod Kongeaaen. Ialt var der 247 Tønder Land, hvoraf dog c. 150 var Hede. Ved samme Lejlighed mødte Degnen og Skoleholderen Hr. Peder Bering eller Bjering og foreviste en Genpart af Sognets Skole Fundats, i hvilken han hjemledes Græsningsret til en Ko og 4 Faar. Da dette nu ved Byens Udskiftning blev ham betagen, bad han om Vederlag derfor, hvilket blev bestemt paa den Maade, at der blev udlagt ham 5 Tønder Land nede i Godskedams Ager, og dermed erklærede han sig for sig og sine Efterkommere vel tilfreds. Fremdeles tilkendegav Kammerassessor Lautrup ved den Lejlighed, at han havde besluttet dels for Byens Udskiftnings Skyld, dels for at de længere bortliggende Jorder kunde drages til Nytte, at han vilde udflytte 4 Gaarde, hver paa 2 Tdr. 5 Skpr. Hartkorn, to længst imod Syd til Byens udyrkede Jord og to imod Nord til den nordlige Ende af Byens Agermark, og de fornødne Bygninger skulde opføres endnu i samme Aar, for at Beboerne kunde tage dem i Brug endnu før dette Aars Indavling, altsaa 1783. De to, der kom ned til Syd, til Kongeaaen, at ligge, blev kaldt henholdsvis Aagaard (ved Aaen) og Maltbæks Gavn eller blot Gavngaard, som den knap efter kaldes. Man kan jo ogsaa nok sige, at det var til Maltbæks Gavn, at de to

Gaarde kom ned til Aaen at ligge; men ellers var det rigtignok en temmelig ublid Skæbne, der ramte de to, at blive lagt midt ned i Heden, omtrent ½ Mil borte fra Byen, og derved tillige saa langt et Stykke længere borte fra Hovedgaardens Marker, hvor der skulde gøres Hovdage, samt fra Kirke og Skole. Rimeligvis for at bøde lidt derpaa, er det saa imidlertid bleven bestemt, at de blev fri for det halve Hoveri, saaledes at de to Gaarde tilsammen efterdags kun gjorde det samme Antal Hovdage, som hver af dem før havde gjort, hvilket ganske vist var en stor Lettelse. De to Gaarde, der blev flyttet op i mod Nord, fik Navnene Bøgestedgaard (ved Bøgeskoven) og Søgaard (ved Estrup Sø). Der havde vel fra gammel Tid været en Søgaard ved Estrup Sø, men den var bleven øde, og den nuværende Søgaard har ligget nede i Byen som alle de andre Gaarde. Bøgestedgaard og Søgaard kom til at ligge i den nordlige Ende af Byens Agermark, altsaa ikke i udyrket Jord, og da de jo tillige fik meget nærmere til Hovmarken, kunde denne Flytning kun være en Vinding for dem, selv om de maaske ikke lige straks har været glade ved at flytte ud af Byen. Endelig bestemte Kammerassessor Lautrup ved samme Lejlighed, at hvad Byens Husmænd angik, skulde de nyde samme Ret som hidtil, indtil en endelig Udskiftning fandt Sted imellem Gaardmændene, saa skulde de nok faa forordningsmæssig Andel i Byens fælles Grund. De Rettigheder, Husmændene havde haft, bestod jo gerne i Græsningsret til en Ko, nogle Faar eller lignende.

I de følgende Aar udskiftedes saa de andre Gaarde, og adskillige af Husmændene fik rimeligvis Erstatning ved at erholde nogle Parceller, som oprettedes af Egerisgaards Mark og kaldes Jelshøjhuse. De kom til at ligge i Nærheden af Aagaard og Gavngaard, saa paa den Maade fik de to ensomme Fugle nede ved Aaen da ogsaa lidt Selskab. En Fortegnelse over Maltbæk Bys Bosteder fra Slutningen af forrige Aarhundrede ser da saaledes ud: Præstegaarden, Gavngaard, Vester Nørvang, Bøgestedgaard, 1. Vestergaard, 2. Vestergaard, 1. Langeskovgaard, 2. Langeskovgaard, Slotshøjgaard, Aagaard, Øster Nørvang, Stensmark, 1. Østergaard, Søgaard, 2. Østergaard og Egeris; dertil kom Jelshøjhuse 1—6, Degnebolig, Jordemoderbolig, Hyrdebolig, Kirkehus, Langeskovhus og Sø-

hus. Derved bliver der jo 15 Gaarde foruden Egeris; men den ene Gaard, der bliver for mange, er formodentlig bleven oprettet, efterat Aagaard og Gavngaard var flyttet ned i Heden. Den var ikke nær saa stor som de andre og var fri for Hoveri; den beboedes af Peter Jensen, som senere var Sognefoged.

I Askov var vedvarende de 9 Gaarde, og der blev ingen udflyttet eller Udskiftning foretaget, før Fæstegaardene var blevne Selvejendom. Men dette skete da ogsaa i de følgende Aar. 1786 blev den store Landbokommission nedsat, som Følge af hvis Arbejde Stavnsbaandet blev hævet 1788, og Hoveriet afløstes mange Steder, og Fæstegodset blev bortsolgt. Saaledes gik det nu ogsaa hurtig her i Sognet. Alle Bønder var jo Fæstere til Estrup Hovedgaard. I Slutningen af det 17. Aarhundrede var der en Mand i Ribe, der havde ejet en Del; men i det 18. Aarhundrede var det igen altsammen kommen ind under Estrup. Den Sum, der gaves i Indfæstning, var ganske vist ikke ret stor; men saa betaltes der Landgilde og fremfor alt, der gjordes Hovdage, og det ikke efter nogen lille Maalestok. Hovarbejdet var ordnet paa den Maade, at i enhver af Estrupgaards 12 Vange havde hver Gaardmand sin Lod, hvis Længde og Bredde var nøjagtig bestemt, saaledes at de ikke behøvede at vente paa eller være afhængige af hverandre. Det var jo kun de Marker, der var Korn i, nemlig 6 ad Gangen, at der var Arbejde at gøre paa, samt i Engene. Hovarbejdet, der krævedes af hver Fæstebonde, var følgende:

Til Pløjning krævedes af hver $9^1/_2$ Pløjedage. En Dags Pløjning var beregnet til 10,500 □ Alen eller 6 Skpr. Rugjord. Samtidig med Pløjningen skete Harvningen, til hvilken Ende enhver, der pløjede, skulde medbringe to Harver.

Til at høste og hjemkøre Kornet krævedes 3 Spanddage, det er 1 Mand med 1 Par Heste, og $10^1/_2$ Gangdage, enten af en Karl, en Pige eller en stor Dreng.

Til at høste Eng og hjemkøre Høet: 3 Spanddage og $19^1/_2$ Gangdage.

Til at holde Hegn vedlige krævedes af hver: 2 Spanddage og 2 Gangdage. Hver Hovbonde skulde vedligeholde $21^2/_3$ Favn Stengærder, $3^2/_3$ Favn Stengærder med Ris paa, 69 Favn Risgærder og 4 Favn levende Hegn.

Møgagning, samt til at læsse og sprede Gødningen Foraar og Efteraar: 9 Spanddage og 4 Gangdage.

Til Vandsteders Rensning: 1 Spanddag og 3 Gangdage.

Til Tærskning, som sker fra Mikkelsdag til 1. Maj: 45 Gangdage; men Bønderne fik 1791 en Akkord paa 6 Aar, i Følge hvilken de betalte 3 Rigsdaler og da slap med 3 Dages Tærskning.

Til Kornets Rensning og til at opføre det paa Lofterne krævedes: 2 Spanddage og 6 Gangdage.

Til Skovning af Brændsel og Bygningstømmer: 2 Spanddage og 7 Gangdage.

Til Tørveskæring og Hjemkørsel: 2 Spanddage og 6 Gangdage.

Til at hente Lyng at strø i Ladegaarden: 1 Spanddag og 1 Gangdag.

Til Borge- og Ladegaardens Vedligeholdelse samt hente Materialer dertil fra Købstaden: 3 Spanddage og 4 Gangdage.

Til at køre Kornet ud til Ribe, Kolding eller Varde Købstad krævedes af hver 4 Kornægter, og hver Ægte tog to Dage, altsaa 8 Spanddage.

Dette bliver for hver Hovbonde, af hvilke Estrup havde 33, foruden en Del, som kun gjorde delvis Hoveri, aarlig $9^1/_2$ Pløjedage, 35 Spanddage og 108 Gangdage. Dagene var ordnede saaledes, at i Tiden fra 1. Januar til 1. Juli kunde der i det højeste kræves om Ugen 1 Pløjedag, 2 Spanddage og 2 Gangdage; i Høsten — Juli til September — højst ugentlig 1 Pløjedag, 2 Spanddage og 3 højst 4 Gangdage, og endelig til Aarets Udgang 1 Pløjedag, 2 Spanddage og 2 Gangdage om Ugen. Til Hoveriet kom saa Landgilden. Denne udgjorde for Maltbæk Gaardes Vedkommende (i Maltbæk var nemlig alle Gaardene lige store, hver paa 2 Tdr. 5 Skpr. Hartkorn; i Askov var de to Gaarde af samme Størrelse, de 5 var hver paa 3 Tdr. 4 Skpr. Hartkorn, og de to sidste 1 Tdr. 6 Skpr.) af hver Gaard: 1 Td. Rug, $5^3/_8$ Skpr. Byg og $^3/_8$ Skpr. Havre, samt 5 Mark 11 Skilling i Penge. Landgilden var da til at overkomme, men Hoveriet var rigtignok en slem Byrde.

I Halvfemserne gik saa imidlertid Fæstegodset over til Selvejendom. Den 6. Oktober 1792 blev det meste bortsolgt, nem-

lig 8 Gaarde i Maltbæk og 7 i Askov; de andre fulgte efter i de følgende Aar. Maltbækgaardene kostede fra 525 til 600 Rd., Askovgaardene forholdsvis mere efter Størrelsen. Købesummen kunde blive staaende i en Aarrække mod Rente og lidt Afdrag; nogle gjorde ved Købet en mindre Udbetaling, kun en enkelt Mand i Maltbæk kunde omtrent betale hele Købesummen straks. Selv naar man tager i Betragtning Penges langt højere Værdi dengang, maa det dog vel have været paa billige og særdeles gunstige Vilkaar, at Fæstegodset blev bortsolgt. Efter at have erholdt Gaardene til Selvejendom udskiftede og udflyttede Askov selv sine Gaarde, og de, der flyttede ud i Heden, fik nogen Erstatning af de andre. Ligesom Maltbæk ved Udflytning fik sin Gavngaard, saaledes fik Askov sin Vindinggaard, der er Askovs Vinding.

Det er klart, at da Hoveriet blev afløst, maatte det knibe med at faa Hovmarkerne dyrkede, saa en Følge af Fæstegodsets Bortsalg blev tillige Udparcelleringen af Estrupmark. Allerede i Sommeren 1793 solgtes adskillige Parceller; men Hovedparten blev bortsolgt ved Auktion den 11. Juni 1799, og med nogle fulgte Bygningstømmer til 7 Fag Hus. 1814 var der paa Estrupmark, foruden Katrinelund, der af Assessor Lautrup var bygget til en Bolig for hans Søn, følgende Parcellist Steder: Kristianshøj, Stinelund, Estruplund, Grøndalle, Ladelund, Ingersminde, Engelsholm, Korsager, Mosehus, Præsthus, Potager, Baslundhus og Grydager. Af større Jordsalg kan endnu nævnes, at 1812 solgtes 6 Parceller af Præstegaardens Jord ned imod Syd paa, c. 48 Tdr. Land var Ager og Eng, Resten Hede. Forøvrigt skete der nu ogsaa mange private Udstykninger, saa det varer ikke længe, inden der lyder Klage derover. Unge Folk køber sig en Plet Hede, hvor de vel kunde finde Føden, mens de ere unge; men naar de bliver gamle, falder de Fattigvæsenet til Byrde.

En medvirkende Grund til, at der ikke kunde faas tilstrækkeligt Underhold af de mindre Lodder, har ganske vist ogsaa den daarlige Dyrkningsmaade været. Medens nemlig Sognets Udseende i Menneskealderen 1781—1814 er bleven saa vældig forandret, hvad Beboelser angaar, saa vedblev Dyrkningen og Driften af Jorden endnu at være den gamle. Markerne heromkring var inddelt i 11 à 12 Tægter, hvoraf man tog

Korn af de 6. Den almindelige Drift var følgende: 1) Grønjordsboghvede, 2) 1. Kærv Rug eller Mynterug, hvortil der blev gødet, 3) 2. Kærv Rug, 4) Stubbelands Boghvede, 5) 3. Kærv Rug, 6) Havre. I en Beskrivelse af Præstegaardens Jorder og deres Beskaffenhed fra 1813 af Povl Sveistrup, som var Sognepræst i Malt og Folding fra 1803 til 1820, hedder det blandt andet: »Til Sønder for Præstegaarden haves dens fleste Jorder, som alle ere muldsandige, men skarpere og mere gruset end Jorderne i de andre Lodder. De bærer Boghvede, Rug og Havre. Grønjorden pløjes om Efteraaret og derpaa i Slutningen af Maj, 2 Gange, hvorefter den besaaes med Boghvede, som da kaldes Grønlands Boghvede. Den lykkes sjælden saa godt som Stubbelands Boghveden, fordi Jorden bliver for lidet bearbejdet. Den burde pløjes i Juli eller August og derefter to Gange i Foraaret, da vilde den blive bedre skikket til Sæd. Om Efteraaret bliver Gødningen udført og nedpløjet, hvorpaa saaes Rug, som da kaldes Mynterug eller Gøderug; næste Aar besaaes den samme Jord atter med Rug, som kaldes 2. Kærv, og derefter pløjes 2 Gange, og nu saaes Boghvede, som kaldes Stubbelands. Anden Kærven bliver næsten altid betydelig ringere end den første. Efter Stubbelands Boghveden saaes endnu 3. Gang Rug, kaldet 3. Kærv. Dog har jeg paa de senere Aar næsten aflagt denne 3. Kærv, fordi den sædvanlig gav ringe Afgrøde paa Præstegaardens Jorder. Paa andre Jorder til Byen havde man undertiden 4 à 5 Fold. Jeg har sjælden haft over 3 Fold efter min Udsæd af Rug. Her er følgelig kun lidet til Dyrkningsomkostninger. Men de til Præstegaarden lagte Jorder ere og de sletteste af dem Byen ejer. Jeg avler af Rug næsten altid halvt imod andre Beboere og gøder dog stedse bedre. Jorderne paa Søndremarken ere meget rige paa store og smaa Sten, og derfor kolde, saa at Vintersæden sildig hen paa Foraaret kommer til Grøde. Naar andre Jorder allerede ere klædte med et yndigt, grønt Dække, saa ere disse Jorder endnu sorte, og kun enkelte svage Skud ses hist og her. Siden, naar Varmen kommer, saa vokser og Sæden frodig, men den er stedse tilbage, hvoraf følger, at den sædvanlig modnes for hastig, førend Kærnen har faaet sin fulde Vækst.«

Det lyder jo næsten utroligt, at Præsten aldrig skulde have

avlet mere end 3 Fold Rug, selv efter Gødning; men det passer dog vist godt nok. I Beretningen fra Estrup af 1791 angives Udbyttet i et Middelaar af første Kærv Rug til 4 Fold, anden Kærv Rug 3 Fold, Byg 4 Fold, Havre første Kærv 3 Fold, anden 2 og Boghvede 2 Fold. Sammesteds anføres, at til Rug pløjes 1 Gang, til Byg pløjes 2 Gange, til Boghvede 2, til Havre 1 Gang. I Professor til Landøkonomien Gr. Begtrups »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Nørre-Jylland« fra 1808 anføres som Eksempel paa en veldyrket Bondegaard her fra Egnen: Lille Dalgaard i Vejen Sogn, hvor Gennemsnitsfoldene af Rug i Løbet af 30 Aar har været mellem 3 og 4, men ogsaa adskillige Aar under 3 Fold. En Følge af denne Driftsmaade var jo ogsaa en Del Ukrudt. I Rugen klages især over en Ukrudtsplante, som kaldes Ras (Skjaller), i Vaarsæden over Kiddike, og i Boghveden var der Spergel, men den sidste, vidste man nok, gav tillige et godt Foder. At Kornet ikke har foldet ret meget, kan man ogsaa skønne af Tiendeydelsen. 1803 var der her i Sognet sluttet en Tiendeoverenskomst, hvorved den gamle Maade at tage hvert 10. Neg paa Ageren hørte op og sattes til Pengeydelse. Af Askov Gaardene skulde der svares 5 Skpr. Rug af hver Td. Hartkorn, af de øvrige Gaarde 4 Skpr. 2 Fdk.; det skulde betales efter Gennemsnittet af 10 Aars Kapitelstakst. I Smaaredsel ydedes der 1 Pd. Ost af hver Tønde tiendeydende Hartkorn.

I Begyndelsen af det ny Aarhundrede toges nu med Kraft fat paa at opdyrke Heden, og meget, der var bevokset med Lyng, fandtes at være god Jord. Saaledes skriver Pastor Sveistrup om Præstegaardens »Kirkeeng«: »Da jeg kom hertil, var en stor Del deraf bevokset med Lyng. Jeg tog straks fat paa dens Dyrkning, men formedelst dens lange Fraliggenhed fik den kun saare lidet Gøde, en Del deraf slet intet, og jeg avlede desuagtet en stor Del Byg og Havre efter blot Mergel, hvoraf brugtes 100 gode Læs til en Tønde Land. Rugsæd vilde ikke lykkes der, men vel Vinterhvede, naar man kunde faa god og rigelig Gøde dertil. Jeg saaede deraf kun til eget Forbrug.« Det var Merglingen, som nu ret begyndte at blive bekendt, der hjalp ved Opdyrkningen af Hedejord. Allerede i Firserne havde Assessor Lautrup paa Estrup begyndt at mergle, hvortil han dog ikke brugte Hovbønderne, men sine egne Folk, og

driftige Folk fulgte hurtig efter. Præsten Christensen i Præstkjær, Brørup Sogn, lod i Aarene 1798—1802 kaste 3235 Læs Mergel, og i det Hele nævnes Malt Herred og Omegnen af Foldingbro som Steder, hvor Merglingen var mest bekendt og toges mest i Brug.

Den almindelige Besætning var paa Maltbækgaardene 4 Heste, 4 Køer, 6 à 8 Stkr. Ungkvæg, mellem 10 og 20 Faar, 1 Svin og 1 Gris. Paa Askovgaardene var den større, og navnlig holdtes ogsaa dér en 6 Stkr. Stude. Studeopdrivningen havde jo i en tidligere Tid været Landbrugets væsentligste Kilde, og da Studene kun maatte sælges til de priviligerede Staldgaarde, var der drevet et stort Smugleri her ved Grænsen med Stude. Fra 1788 var Studehandelen imidlertid given fri; men Studeholdet tog nu efterhaanden af, og Mejerivæsenet fik større Betydning. Priserne paa Kreaturerne var forøvrigt særdeles gode og var gaaede meget op i Slutningen af det 18. Aarhundrede; det er først med 1814 og Statsbankerotten, at den flove Tid igen for Alvor begynder.

Hvad nu Folkene angik, som boede her i Sognet, da ved jeg intet særligt om dem at bemærke. Kaldsbogen, som ikke har været ført en Del Aar, begynder netop igen fra 1809 med en forlangt Indberetning »om de Personer, være sig Embedsmænd eller private, som De i Deres Virkekreds har haft Anledning til at lære at kende som saadanne, der ved Mandighed og Troskab, Indsigt og Nidkærhed i Embedsførelse — ved Opofrelse for Fødeland, Konge og Medborgere — ved heldig med Anstrængelse forbunden og for Staten gavnlig Udførelse af vanskelige Foretagender — ved Nationen hædrende Fremskridt i Videnskab og Kunster — ved sindrige og gavnlige Opdagelser — samt ved almennyttige Anlæg og Forbedringer i Landets Agerbrug, Industri og Handel — have fremfor deres Lige udmærket sig i den Grad, at de kunne agtes fortrinlig værdige til Hans Majestæts særdeles landsfaderlige Opmærksomhed og Naade«, hvorpaa Præsten har svaret: »I Malt og Folding Sogne findes ingen, saavidt jeg véd og skønner, der i den Grad have udmærket sig i nogen af de omspurgte Henseender, at de kunne agtes fortrinligen værdige til Hans Majestæts særdeles landsfaderlige Opmærksomhed og Naade«. De har altsaa været, som Folk er flest.

Det er en Selvfølge, at de store Forandringer, der skete med Ophævelsen af Jordfællesskabet, Udflytningen og Afløsningen af Hoveriet, maatte sætte stærke Spor ogsaa paa det indre Liv i Hjemmene. Mange af Gilderne og de festlige Skikke vare jo netop knyttet til Bylaget og de fælles Arbejder og begyndte nu at ophøre efterhaanden. (Se herom H. F. Feilbergs Bog »Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes i Vestjylland«). Man begyndte imidlertid nu ogsaa at føle paa forskellig Maade Fattigbyrdens Forøgelse. Om Grundene hertil afgiver Præsten her i Sognet følgende »Underdanigst Pro Memoria«, som jeg, skønt det er lidt langt, vil tillade mig at anføre i sin Helhed:

»I Anledning af en Skrivelse fra det kgl. d. Kancelli, mig under 1. August indhændiget, meddeles efter Opfordring følgende, som forekommer mig at være de vigtigste Aarsager til, at Bidragene til Fattigvæsenet stedse vorde større og snart ville blive utaalelige:

1) De mange Ægteskaber, som her tildels ere Følge af de hyppige Jordudstykninger, der synes at drives forvidt, med mindre det maatte være andre tilladt at samle igen — ere og blive stedse mere en Hovedaarsag til Byrdernes Forøgelse. Unge Folk købe sig en Plet Hede, hvorved — saavelsom ved at arbejde for Gaardmanden, de, mens de endnu ere unge, kunne erhverve sig nødtørftigt Ophold, men i Sygdom og især i Alderdommen blive alle disse Husmænd og Koner nødvendig til Byrde for Fattigvæsenet. De kunne nu ej arbejde hos Gaardmanden for at faa deres Jorder dyrkede og ere altsaa nødsagede til at sælge eller overlade deres Steder til en Søn eller Datter, som ikke kan af saadant ubetydeligt Sted give dem andet end Husleje til Aftægt. For deres øvrige Fornødenheder maa Fattigvæsenet sørge. Men værre i Henseende til Følgerne have

2) de hyppige Fødsler udenfor Ægteskabet været for Fattigvæsenet i disse Sogne. Vilde man altsaa ved at sætte Grænse for Ægteskaberne forøge Antallet paa disse, saa var det efter min Overbevisning at forøge det onde, som man vilde formindske. I Ægteskabet bærer Manden Byrden af Børnenes Pleje og Underholdning med Konen. I Lejermaals Tilfælde skulde han vel og efter Lovgivningen gøre det, men Erfaringen

har lært, at han ofte véd at unddrage sig fra at erlægge den Opdragelseshjælp, ham bliver paalagt, dels derved, at han træder i Krigstjenesten, dels ved at foregive Uformuenhed og drage saa langt bort, at vedkommende Fattigvæsen ej kan faa den fornødne Oplysning, og de Vedkommende, der beordres til at undersøge Sagen, bekymre sig kun lidet derom. Strænge Love mod dette Uvæsen og disses nøjagtige Efterlevelse vilde altsaa være den vigtigste Hjælp til at lette Fattigvæsenets Byrder.

3) En tredje Aarsag til forøgede Byrder for Fattigvæsenet er Aftægtsvæsenet. De gamle, eller endnu middelaldrende, sælge Gaarden til Søn eller Datter, og i Tillid til disses Kærlighed betinge de sig en Aftægt, der dels er utilstrækkelig, dels ej nok sikret i alle Tilfælde, naar den ej er prioriteret. Dels bliver Aftægtstageren paa saa mange Maader forurettet af Giveren, at han i sin Fortvivlelse sælger Aftægten for en Sum Penge, som snart er forbrugt, dels kan og Lysten til Penge, hvis Værd mod Naturalier han ej ret kan vurdere, dels Lyst til et friere Levned, forlede ham til at sælge Aftægten, og om kort Tid er han Almisselem. Maatte altsaa Aftægtsvæsnet ved Lovgivningen blive sat under Fattigkommissionernes Tilsyn, saa vilde disse Byrder ofte og ved mange Lejligheder blive formindskede.

4) Uordentlig Levned er endelig en Hovedkilde til Fattigdom og deraf flydende Byrder for Fattigvæsnet. Brugen af Kaffe og Brændevin, ej alene ved højtidelige Lejligheder, men endog i det daglige Liv, og i Almindelighed Svir og uordentligt Levned, især om Søndagen, er nu saa hyppig, ej alene hos den formuende Gaardmand, men og i de usleste Hytter, at Trangen til Fattigvæsnets Bistand opstaar derved langt tidligere og langt hyppigere, end den ved en tarvelig Levemaade vilde. Og den lette Adgang, de have til Understøttelse af Fattigvæsnet, gør dem saa sorgløse i Hensigt til Fremtiden. Jeg ønsker vel med enhver Menneskeven, at herpaa maatte raades Bod, men hvorledes dette kunde ske, uden at krænke Menneskets billige Frihed, indser jeg ikke tilfulde. Sædelighеds Love og Love mod Overdaad vilde vel ifølge Erfaring kun udrette lidet. At oprette den forfaldne Kirketugt? Dette Forslag tør vel næppe komme fra gejstlig Mand! At indsætte en Kommission i hvert Sogn til i Forbindelse med Fattig-

kommissionen at sætte Grænser for Udsvævelser er vel et Ønske, som lader sig iværksætte, og som maaske vilde stifte liden eller ingen Nytte, da man sjælden træffer Mænd, som ville udføre slige brødløse Bestillinger med Iver og Nidkjærhed. At opføre offentlige Tvangsarbejdshuse i ethvert Amt, hvor alle de kunde hensættes, der enten ernærede sig ved Betleri eller formedelst uordentligt Levnet bleve trængende til Understøttelse, anses af mange for et tjenligt Middel til at formindske de trængendes Antal. Dog — jeg kan vente, at Mænd med langt større Duelighed ville drøfte denne vigtige Sag, — jeg har imidlertid troet, at jeg ogsaa burde sige min Mening, og derfor er den her.

Maltbæk Præstegaard den 14. Aug. 1817.

Underdanigst
Sveistrup.«

Man faar jo deraf et ret godt Indblik i adskillige sociale Forhold fra den Tid og kan skønne, at Fattigvæsenet har været Kommunens stadige ømme Punkt.

Ja det er en forunderlig rig Udvikling, der er foregaaet i de sidste 100 Aar i Menneskenes aandelige og legemlige Tilstand, maaske endda mere end med Hensyn til Jorden, hvoraf for 100 Aar siden langt over Halvdelen her i Sognet laa i Hede, medens man nu har Vanskelighed ved at træffe en Lyngbusk.

Til Slutning skal jeg endnu anføre, at 1814 var Folketallet her i Malt Sogn 468, 1840 var det 665 og 1890 — 1473, derunder dog ogsaa indbefattet Eleverne paa Askov Folkehøjskole og Ladelundgaards Landbrugsskole og endelig i 1911 — 1899.

FØVLING SOGN FOR HUNDREDE AAR SIDEN

AF

GAARDEJER **LUDVIG ELBÆK JESSEN**, SØNDERAGER *)

Det er omkring ved den Tid, glade københavnske Borgere sang: »Om hundred Aar er al Ting glemt, Venner! hvad end vi her maa lide, thi lad os være glade stemt, sætte mørke Griller til Side! Den Rus, som vi i Aften faar, er sovet ud om hundred Aar«.

Dog er bl. a. nærværende et Bevis for, at ikke al Ting glemmes saa hastig, og navnlig fortjener netop den Tid at mindes, der dog er det nuværende moderne Landbrugs Barndomstid.

Bondestandens Frigørelse staar der med gyldne Bogstaver som Overskrift over Tidsrummet fra 1760erne til op i 1830erne.

Det kom jo nemlig ikke paa en Gang. Der var mange Kræfter i Virksomhed for at skabe Resultatet: En personlig, aandelig og økonomisk frigjort Bondestand.

Thi det blev ikke gjort alene af den Flok ædle og frisindede Mænd med »Folkets Ven«, Kronprins Frederik i Spidsen. Nej, det laa i Luften eller, om man vil, i »Tiden«.

Efterser man Optegnelser fra den Tid, bliver man hurtig klar over, at der fandtes mange vaagne, karakterfaste Mænd og Kvinder blandt den haardt trængte Bondestand, og Hovmarken fik ingenlunde sat sit Trællemærke paa dem alle, om end mangen Nakke dér maatte bøje sig. Der ydedes i Stavnsbaandets Løsning og Landboreformerne en kraftig moralsk Støtte til dem, der vilde noget. Det er maaske kun faa, der klart har kunnet tænke sig, hvad alt dette ny egentlig skulde blive til, at blive fri for Hovarbejdet, at faa sit eget Hus eller sin egen Gaard og sin egen Mark, liggende omtrent samlet og fredet, at dyrke. Det kunde vel nok fylde en stakkels Bonde med Glæde.

Ret hurtig skulde man dog faa at føle, at Staten til Gengæld stillede sine Krav til den frie Bonde. Love og Forord-

*) Som Kilder til denne Afhandling er for Størstedelen benyttet gamle Dokumenter, dels velvillig laant mig af Herman Madsen, Nielsbygaard, dels af mine egne, samt Poul Bjerges Aarbog for Dansk Kulturhistorie, O. Nielsen: Malt Herred, og Landboreformerne før og efter 1788 af Rasmussen Søkilde.

ninger bestemte hans Ret og hans Pligt overfor Samfundet. Det maa i Sandhed have været en »ny Tid«. De Mænd, som tog imod denne ny Tid og førte den ud i Livet, skylder vi Agtelse. Paa deres Virke og Arbejde hviler baade Nutidens Landbrug, dens Landboforeninger og alle andre Landbosammenslutninger.

I Begyndelsen af førnævnte Tidsrum maa man tænke sig, at det ser fattigt og smaat ud overalt. Byerne ligger samlede, og rundt omkring ligger Vangene og Overdrevet. Fællesskabet holder ethvert Fremskridt nede, Gaarde og Huse er forfaldne og enkelte Gaarde ubeboede.

I den gamle Matricel nævnes *Føvling* med 3 Gaarde (een ubeboet). Vangene bestod af Kokhave, Boyetægt, Glising Tægt, Hungervang (der har nok været magert der), Vejtægt, Gejlknapstægt og Engtægt. — *Bækbølling:* 1 Gaard foruden Præstegaarden. — *Bobøl*: 5 hele Gaarde, der er delte mellem 9 Beboere. Vangene var her Riberhøjsvang, Stenvang, Stenderup Røgelvang, Brandsvang, Klingvang, Langfoldvang, Ryggeragre, Fallerblaksvang og Østervang. — *Hollerskov:* 4 Fjerdedelsgaarde og $^1/_2$ Gaard; der hørte 8 Vange til, men Lyngslet, Fædrift og Tørveskær var fælles med Tobøl. — *Astoft* var 1 Gaard med megen Skov, og forhen skyldtes aarlig herfra et Skovsvin. — *Tobøl* havde 2 hele Gaarde, 12 halve Gaarde og 2 Huse, Marken var her Lundager, Ravningsagre, Søndervang, Brakkrogsagre, Snapagertægt, Naragervang, Østerbyvang og Langagertægt, heraf var 5 i Brug, 3 hvilte. — *Aabølling* var 4 halve Gaarde (een øde) med 9 Vange. De 4 udlagdes til Fædrift. — *Sorrild:* 4 Fjerdedelsgaarde, 1 Vang, kaldet Hungervang. — *Aatte* var 4 hele og $^1/_2$ Gaard (senere 9 halve Gaarde). — *Agersbøl:* 1 hel Gaard. — *Stenderup:* 9 hele Gaarde og 2 halve. Tægterne var Mellemtægt: Tingbjergtægt (ved Tingbjerghede), Langagre, Vesterlundtofte, Østerlundtoft, Miderne Lundhøjagre, Vesteragre, Øster Sønderagre, Vestre Sønderagre og Ribervejstægt. Heraf laa 2 i Hede. Navnet Fællesmark er rimeligvis opstaaet senere, da omtrent alle Gaardene ved Udskiftningen her fik et Stykke Mark. Der fortælles, at Bygaden var belagt med Stenbro, og der var Porte i Øst og Vest, men det har sikkert nok været Led til at lukke for Kvæget, der blev

drevet derind om Natten. I 1680erne nævnes, at Ulvene gjorde stor Skade. Der er fornylig funden Rester af Gadebrolægningen. *Gravlund* var 1 halv Gaard. — *Hummelmade* ubeboet. — *Lervad* 1 Gaard. — *Lykkeskjær* 1 Gaard.*)

Nielsbygaard, Sognets eneste Herregaard, ejedes paa den Tid af Kristen Thermansen, der ved Auktion købte Aabølling By fra Sønderskov. Han døde som Ungkarl d. 16. Maj 1778, 53 Aar gammel. Hans Gravmæle er i Føvling Kirke. Saa tilfaldt Gaarden hans Søstersøn Peter Wass, der var Grosserer i København. Den 20ende Juni 1780 lader han Gaarden taksere til Optagelse under Købstædernes Brandforsikringsanordning. Han har hertil faaet Tilladelse i en Skrivelse fra General Land Økonomi og Commerce Collegium, hvori han paalægges at anskaffe en Sprøjte med Læderslange, 2 Brandstiger, 2 Brandhager og 12 Læderspande. Taksationen foretoges af 2 Tømrere, 1 Murer og en Smed og giver god Besked om Gaardens Indretning. Stuehuset var f. Eks. af Bindingsværk med Tegltag. — Dens hele Taksationssum er 5050 Rd. I hans Tid sælges Bøndergodset til Bønderne selv.

Et Fæstebrev fra 1784, udstedt til Jakob Hollesen paa en $^3/_4$ Gaard i Aabølling, udviser, at det aarlige Landgilde og Frihedspenge til hvert Aars Martini Dag er af Rug 10 Skp., Byg 12 Skp. og i Penge: 6 Rd. 4 Mark 8 Sk. I Indfæstning betales 100 Rd. Fæsteren betaler alle kongelige Contributioner og er fri for Hoveri, Ægter og Arbejde for Husbonden. Baade det og et andet Fæstebrev fra 1779 er underskrevet med fuldt Navn af Fæsternes egen Haand.

I en Pro Memoria fra det kongel. Rentekammer, dateret 2. April 1788, tilstaas Skattefrihed for Nielsbygaards Hovedgaardstakst: 10 Td. 5 Skp. 1 Fj. Ager og Engs Hartkorn samt 1 Td. 4 Skp. 3 Fj. Mølleskyld. Hovedgaarden fritages for at staa i videre Forbindelse med det siden Aaret 1783 bortsolgte Bøndergods omtrent 172 Td. 4 Skp. $1^7/_8$ Fj. Hartkorn, mod at Ejeren »snarest Tid efter anden forskaffer de endnu ved Gaarden tilbageblevne Fæstebønder Ejendom til deres Gaarde i Overensstemmelse med vore Resolutioner af 8. Dec. 1784 og 13. Juli 1785«.

*) Gaardes og Huses Antal 1911 er: Føvling 12, Bækbølling 20, Bobøl 51, Holleskov 13, Astofte 10, Tobøl 56, Aabølling 13, Sorrild 3, Aalle 38, Aagersbøl 5, Stenderup 98, Graulund 3, Hummelmade 1, Lervad 10, Lykkeskjær 9, Nielsby 6, Tirslund 56, ialt 403.

I et andet Brev fra Rentekamret til Hr. Peter Wass afslaas hans Ansøgning om at maatte bygge en Grynkværn og et nyt Vandhjul ved Møllen, skønt han af samme har tilbudt en Afgift af 5 Rd. aarlig til den kgl. Kasse. Han kan derimod vente Bevilling til Grynkværn, dreven af samme Vandhjul, skrives der.

Det ser ikke ud til, at Peter Wass har kunnet forliges med sine Hovbønder. Ifølge Ekstrakt af Gørding-Malt Herreds Justitsprotokol har Stiftamtmanden mødt paa Nielsbygaard d. 25. Juni 1792 og fastsat Hovarbejdet for 4 Klagere saaledes: »Anders Thomsen, Graulund 12 Spanddage med Heste og Vogn (herved forstaas en Vogn med 2 Heste og en Person til at køre Vognen), de forrettes med at køre Lyng og Tørv eller Gødning i Haven, dog kan kun fordres én Spanddag ugentlig. Tvende Ægter aarlig til Ribe, Kolding eller lige lang Vej med Heste og Vogn. Af Gangdage forrettes én ugentlig, nemlig 52 Gangdage aarlig at høste, binde Korn op, tærske eller andet behøvendes Arbejde. Lille Graulund (Anders Bredenberg) forretter en Gangdag ugentlig af hvad Slags Arbejde til Gaarden behøvendes undtagen at høste, hvorfor han er fritagen.« Niels Jensen, Sarrild, og Jens Christensen, Aabølling, faar ligeledes deres Hovarbejde fastsat. Retten overværedes og testeredes af Sognefoged Mads Elbæk, Bobøl, og J. Jørgensen. Efter Wass ejes Gaarden af Nis Andersen fra Randerup. Han lod Gaarden taksere og indmelde i Landbygningernes Brandkasse, som ifl. kongelig Forordning var oprettet 1782. Takseringssum: 5810 Rd. Nis Andersen døde 1801, hvorefter Jonas Poder fra Bække ejede Gaarden nogle Aar. Han frasolgte Hummelmade og en Del Eng, men til Trods herfor maatte han opgive sit Bo. Gaarden købtes af Købmand Rahr, Ribe, der atter solgte den til Niels Madsen, hvis Enke 1817 ægtede Herman Madsen, Jørgen Madsens Fader og den nulevende Ejers Bedstefader.

Saa godt som alt det øvrige af Sognet hørte under Sønderskov. I Midten af Aarhundredet nævnes Hovbønderne at være 53, nemlig: 21 i Nørbølling, 2 i Aagesbøl, 1 paa Lervadgaard, 9 i Aatte, 1 i Bækbølling, 1 paa Lykkeskjærgaard, 13 i Tobøl, 3 i Føvling-Tirslund og 2 i Brørup-Tirslund. Desforuden var der en Del Fribønder, der betalte for at være fri for Hovarbejde ved Avlingen, hvorimod de skulde deltage i Gaar-

dens Ekstraarbejder. Dette Begreb gav senere Anledning til stor Strid.

Sønderskov ejedes fra 1745 til 1769 af Cancelliraad og Amtsforvalter Claudius. Han var en streng Herre og forlangte meget Arbejde. Idet han navnlig byggede de to Taarne, istandsatte Gaarden, anlagde Humlehave og indhegnede Marken. I Førstningen gik det ret godt med den nye Husbond. Han boede som Amtsforvalter i Slesvig, men da han senere flyttede til Gaarden, blev det strenge Tider, og snart kom Klagerne fra begge Sider. Først klager Bønderne til Hr. Claudius selv i en lang og velskreven Klage, underskreven af 49 Bønder. De fri eller halvfri Bønder indgiver en omtrent ligelydende Klage. Et Sted udtales: »Vore Koner maa endog fra Dag til anden blive ved Hoveriet og derved forsømme Huset og de smaa spæde og umyndige Børn, os aldeles til største Ødelæggelse«. — Der levnes dem næsten ikke Tid til at gøre deres eget Arbejde undtagen om Helligdagene: »Som vi formener er til Guds Fortørnelse og os desformedelst at befrygte, at Guds Straf vil paafølge«. Claudius tilbyder at befri dem for alt smaat Hoveri og Pligtarbejde, Dagskøren og Dagsgavn for 2 Rigsdaler af hver Halvgaard, medens alt til Avlingen henhørende, saasom Slet og Hjemkørsel, Tørve- og Klynegravning forrettes som hidtil af Hovbønderne. Men dette Tilbud vilde Flertallet ikke tage imod. De gik til højere vedkommende. En Klage, dateret Føvling d. 13. Juli og undertegnet af 54 Bønder: 37 fra Føvling Sogn, 4 fra Brørup, 4 fra Lindknud, 2 fra Plougstrup og 7 fra Aastrup Sogn, indgives til Amtmanden, der sender den til Claudius's Erklæring. Et Forslag om Akkord afvises af Bønderne og allerede først i August sender de deres Klage til Kongen. Hele Sagens Gang refereres, og der medfølger Kopier af 5 Fæstebreve, to udstedte af Claudius og tre af hans Formænd paa Gaarden. Sammenligning mellem disse Fæstebreve udviser tydelig Forskellen mellem før og nu. Der indhentes Erklæring fra Claudius; men trods det, at den er meget lang, faar han dog Tilhold om at holde sig Lovene og de udgangne Forordninger efterrettelig og mage det saa, at hans Undergivne ej fik retfærdig Aarsag til Klage. Det er et slemt Slag for Claudius. Han nødes nu til at lempe Hovarbejdet, men omtaler ikke Sagens Udfald for Bønderne.

Næste Aar klager de igen til Kongen, og det bliver nu saa broget for Claudius, at han sælger Gaarden 1769 til J. F. Wodschou.

Kancelliraad Claudius skænkede Føvling Kirke en smuk Alteravle, som endnu er i Brug. Den blev restaureret 1904?

Ogsaa under den ny Ejer føres Striden videre mellem Husbond og Bønder. Taabøl Hovbønder udebliver endogsaa engang efter Tilsigelse til Rughøst og møder først Dagen efter.

Det ser ud til, at de allerede nu i det Hele taget er gaaet for vidt, og de har ikke længere Medhold fra Collegiet. Der blev saa forfattet et Hoverireglement, hvori bestemtes, hvor meget hver skulde forrette af de forskellige Arbejder, og saa véd enhver sit.

Wodschou sælger Gaarden til Grev Vedel Jarlsberg, der 1775 solgte den for 42.000 Rdl. til Bjerrum og Møller. De solgte den igen 1784 til Hans Gundorf for 30.000 Rdl. Gundorff bortsælger omtrent alt Godset og nogle Parceller af Hovedgaarden. Saa er Striden mellem Herremænd og Hovbønder altsaa sluttet, — et nyt Tidsafsnit begynder, og Føvling Sogn har ikke mere med Sønderskov at gøre.

Hvorledes er nu Bøndernes økonomiske Stilling? Ja, den var sikkert den Gang som nu en Del forskellig. Trods Fællesskabets strenge Lighedsprincip har ikke alle været lige fattige. Under Fæste- og Hoveritiden er der ingen Tvivl om, at Gennemsnitsformuen har været lav, og det har paa ingen Maade været bedre i Føvling Sogn end andre Steder. Det daarlige Udbytte af de slet behandlede Jorder strakte ofte ikke til baade til Afgifter, Ædekorn og Sædekorn. Herremanden har maattet forstrække dem, og Hovarbejdet er saa til Gengæld strammet lidt. Mørkt har det set ud, sparsommelig er det gaaet til og tarvelig var Levemaaden. Modet er dog ikke helt forgaaet dem, — de holder paa deres Ret og kæmper udholdende for den.

Den første Skifteret, jeg træffer, er fra Anno 1765, d. 22. April. Det er efter Jens Clemmensen i Stenderup, hans afgangne Hustru Maren Simonsdatter. Paa Skifteforvalteren Højædle og Velbaarne Hrr. Cancelliraad og Amtsforvalter Claudius til Sønderskov hans Vegne er til Stede for at registrere og vurdere Mads Elbæk fra bemeldte Sønderskov.

Der er to Børn. En Datter, Anne, 18 Aar gammel, og en dito navnlig Cathrine, 12 Aar gammel. Tilstede som Tilsynsværge Jep Hiuler af Stenderup, iligemaade 2de uvillige Mænd, navnlig Knud Knudsen og Christen Pedersen Ravn af Stenderup. Enkemanden tilbyder at give Døtrene, som Arv efter deres afdøde Moder, hver ½ Seng, 1 Kiste og 20 Slettedaler i rede Penge. Den ældstes Arv at udbetale førstkommende Michaly til Jep Hiuler. Den yngstes Arv skulde blive staaende til hendes attende Aars Fylde. I den Tid vil Faderen forsyne hende med Klæder og Føde samt lade hende oplære i hendes Kristendom og Gudsfrygt, saaledes som han for Gud vil være bekendt og ansvarlig.

Dette Tilbud modtager Skifteforvalteren med den Bemærkning, at det er nok som bekendt, at naar Boet blev registreret og vurderet kunde der, naar Besætning og Bygfred med videre Stedboens lovlige Udgifter bleve fradragne, ikke blive saa meget at arve, som Enkemanden nu tilbyder.

Jep Sørensen Hiuler har underskreven ved egen Haand.

Enkemanden har saa giftet sig. Det fremgaar af et Skiftebrev 22 Aar senere, 1787. Mads Elbæk (nu af Bobøl) er mødt med Fuldmagt for Skifteforvalteren, Velædle Hans Gundorf til Sønderskov. Det er Boet efter Afgangne Jens Clemmensen, der skal deles mellem Enken Maren Jepsdatter og den salig afdødes Børn og Arvinger: 2de Døtre af første Ægteskab: Anne Jensdatter, gift med Thøger Hansen af Emmerlev, og 1 Datter Cathrine, gift med Jacob Nissen, Skrædder i Lygumkloster, og af 2det Ægteskab en Søn Jeppe, 21 Aar gammel, 1 Søn Clemmend, 16 Aar, og 1 Datter Maren, 12 Aar.

Jacob Nissen erklærer sig paa sin og Hustrus Vegne tilfreds med 2 Rigsdaler som Hustruens Fædrenearv. Den udbetales straks. Den anden Datters tilgodehavende Mødrenearv sattes til 4 Rdl. og Fædrenearv 2 Rdl., ialt 6 Rdl. at betale til Thøger Hansen eller Hustru paa deres Bopæl i Emmerlev til førstkommende St. Hansdag. Af de øvrige umyndige Arvinger, som Enken selv er Moder til, faar i Fædrearv Sønnerne hver 10 Rdl. og Datteren 1 Kiste og 1 Seng efter Bondelighed. Sønnernes Arvepart skal blive staaende uforrentet i Boet til deres fuldmyndige Aar og Datterens Arv til hun kommer i Mands Værge, eller naar det maatte være behøvendes. Hermed er-

klærer alle Værgerne sig fornøjede. For Sønnerne: Anders Eskesen af Stenderup. For Datteren: Thomas Christensen af Aatte og for Enken: Jørgen Jepsen af Maltbæk. Alle underskreven med fulde Navn og egen Haand. Selv om Pengenes Værdi var stor, saa tyder ovennævnte dog paa smaa Kaar.

— At dømme efter en lang Klage til »Højvelbaarne Hrr. Cammerherre og Stiftsbefalingsmand Urne fra den fattige Fæstebonde Hans Sørensen, Lykkeskjærgaard«, staar det heller ikke godt til dér. Han beklager sig over at være overtalt til at drage fra sin velbyggede Fæstegaard i Aatte og overtage denne elendige Fæstegaard, og Husbonden fordrer ham uretfærdigen til Hovarbejde og overholder ikke Fæstekonditionerne, men Klageren har ingen Fæstebrev. Klagen er til Vitterlighed underskreven af P. Lassen, Forpagter af Bækbølling Præstegaard.

Samme Aar har Hans Sørensen forskaffet sig en Copi af Fæstebrevet.

Den ser saaledes ud:

»Paa følgende Conditioner kan Hans Møller faa Lykkeskjærgaard i Fæste:

1. Til de nedfaldne Huses Opbyggelse skal han faa fornøden Bygningstømmer af Stænger, Løsholdter, Sparrer, Bjælker og Lægter.
2. Formedelst Aftægten paa Gaarden, er temmelig stor, skal han aarlig nyde af Beboerne paa den Gaard i Aatte, han nu frastaar, 4 Rdl. aarlig, saa længe begge Aftægtsfolkene lever, og naar een af dem ved Døden er afgangen, da 2 Rdl.
3. Gaarden skal blive aldeles hovfri, saa hastig et andet Sted bliver fæsteledigt og derigennem til Hovning kan antages. Imidlertid og indtil saadant sker, skal Hans Møller dog nyde den Frihed, som Lykkeskjær og Bechbølling samt Tobøl Byer nu nyder, imod at han derfor svarer de anordnede Frihedspenge.
4. Den af hans Børn, som han enten i levende Live eller efter sin Død vil unde Lykkeskjærgaard, skal nyde samme i fæste for 13 Rdl. 2 Skl.
5. Formedelst Gaarden nu er i maadelig Omstændigheder, skal han være fri for 2 Aars Landgilde i Penge og Smør at svare, som er aarlig 8 Pd. Smør og 3 Rdl. 4 Mark i Penge, 2 Skp. Byg og 2 Skp. Boghvede.

Ligelydende med den originale Sædel, som min Husbonde kalder et Document, tilstaar

Lykkeskjærgaard d. 25. July 1785 *Hans Sørensen.*

At denne Copie, som underskrevne — Peder Thøgersen Degn og Skoleholder for Føvling og Holsted Sogne og Jens Lassen Forpagter af Bækbølling Præstegaard, med den rekvirerte Originale, der er skreven med Hr. Müller til Skodborghus hans Haand haver konfereret, i et og alt er befundet at samstemme med samme original bevidner vi med vore Hænders Underskrift

d. 25. Juli 1785 *P. Thøgersen* *J. Lassen*«.

1792 er Hans Sørensen dog kommen igennem Fattigdommen. Han lader Gaarden taksere til Optagelse i Brandkassen. Vaaningshuset i Sønder og Na'r er 12 Fag à 2 Al. 2 Kv. Dybde: 9 Al. 3 Kv. Over- og Undertømmer af Eg. Hele Lervægge lidet Sten. Blandingstække (Lyng og Tag). Indrettet til Beboelse over 7 Fag, samme forsynet med Loftskud, Vinduer og Døre samt en Skorsten og 1 Jernkakkelovn. Værelserne aftrukne med Kalk. De øvrige 5 Fag var indrettet til Kostald. Takseres til 190 Rdl. Et tilbygget Sidehus, 15 Fag, sønden i Gaarden, med Lervægge og Lyngtag til Bryggers, Hestestald og Høgulv til 110 Rdl. 16 Fag Kornlade østen i Gaarden til 160 Rdl., ialt 460 Rdl. Gaarden er købt til Ejendom.

Men da er Tiderne ogsaa i Opgang. Lykkeskjærgaard er Nr. 7 i Brandprotokollen. Som Nr. 1 staar Jep Jensens Gaard i Stenderup, — Søndergaard, kaldet.

Den har før været takseret til Brandkassen (1788), dog er det ikke klart, i hvilken Kasse det har været. Den kongl. Forordning om en Brandforsikringskasse paa Landet udkom nemlig først d. 29. Febr. 1792.

Ved at følge en enkelt Gaards Udvikling, faar vi en omtrentlig Forstaaelse af Tidens Opgang.

Vi tager da Fortsættelsen paa de to før omtalte Skifteretter.

Af en Købekontrakt ses, at den 21-aarige Jeppe Jensen d. 9. Juli 1787 har købt den halve Gaard i Stenderup, som hans Moder havde i Fæste af Hr. Gundorf, for 400 Rdl. at betale til næste Wiborg Snapsting eller 4. Juni 1788. Gaarden er ansat

i den ny Matriciel for Hartkorn: 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fj. ½ Alb og har svaret i aarlig Landgilde: 8 Rdl. Kontrakten er nu underskrevne af Jeppe Jensen selv og af Andres Eskesen, Stenderup, som hans Curator. Til Vitterlighed er den underskreven af velærværdige Pastor Debbert og Mads Elbæk. De 300 Rdl. er mod 1ste Prioritet laant i den kongl. Kreditkasse (oprettet d. 16. Aug. 1786, udlaante i de første 12 Aar til lignende Formaal 3½ Mill. Rdl.)

De 100 Rdl. blev staaende hos Gundorf mod 2den Prioritets Pant. Begge Summerne til 4 pCt. Rente. Gaarden flyttes straks ud paa dens nuværende Plads, vestligst paa Sønderager. Der var den Gang Ellekrat i Engene og omkring Gaarden, saa stort, at en Hest kunde skjule sig deri. Kort efter Gaardens Udflytning blev Jep Jensen gift med Margrete, Datter af Mads Elbæk, Bobøl. De har begge været dygtige Folk, som har forstaaet at drive deres Gaard. Marken mærgles i 90erne. 1792 ser man, at Gaardens Bygninger bliver vurderet til 400 Rdl. i Brandkassen. 1802 er de 100 Rdl. og 1804 de 300 Rdl. udbetalt. Derefter laaner han Penge ud mod Obligation (Eng i Pant). De har ogsaa sat Pris paa gode Kundskaber og Kristendom, og der findes endnu i Gaardens Have Æbletræer, som de har taget med ved Udflytningen fra Byen.

I den Tid er de fleste bleven Selvejere, Jorderne er bleven udskiftede, Gaardene udflyttede, og en ny Driftsmaade kommer i Gang. Husmændene er ikke glemte. I Skøderne til de først købte Gaarde forbeholdes, at der tages Jord til Husmænd ved en senere Udskiftning. Det er ogsaa sket, hvilket kan ses af de Konditioner, hvorefter de 10 Fæste-Hauge-Huse bortsælges, ca. 1798.

Hele Udskiftningen er særdeles vel udført, navnlig naar den sammenlignes med Vesterbyernes, hvor en Gaard kan have Mark paa 10—20 forskellige Steder.

Førnævnte Sognefoged Mads Elbæk, Bobøl, har vistnok været Hovedmanden ved Ordningen af disse Forhold, som ved saa mange andre.

Der nævnes i Justitsraad Hans Wulffs Optegnelser, at Elbæk var tilkaldt til Estrup for at hjælpe til ved Hoveriets Bestemmelse.

Skatter. (Jeppe Jensens Gaard i Stenderup.)

	1794		1799		1804		1810		1815	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
1. Folkeskat		20		20		24		24		
2. 1/4 pro Cent Skat af det contribuable Hartkorn for 11. Juni Termin		22		22		44		22		
11. Decbr. —		22		22				22		
3. De ordinære Matrikulskatter	4	20	4	21	4	13	4	25		
4. Kornskatspenge. Den halve Del, som January Qvartal bør betales	1	32	1	32	4	21	5	65	9	76
anden halve Del med Oktbr. Qv.	1	32	1	32					9	76
5. Fourage Skatter		38		41		62				
6. Paabuddet til Afløsning af Landsoldaten.										
Dousører. a) Af Hartkornet Januar		18		18		36		18		
— Oktober		18		18				18		
b) Af Tjenestekarle, Husmænd og Inderster.										
1. Termin										
2. —										
7. Afgifter til Markpengenes Erstatning		18		11		12		9		48
8. Afgifter til Kammer Leje for Munderingers Bevaring		3		3		3		3		9
9. Extraskatter efter Afdrag af de bevilgede 6 pro Cent	2	78	1	85	2	35	1	86		
10. Cirurgi Skat [8]				3		3		3		5
11. Tugthuspenge [2]				2		2		3		5
12. Jordemoderlön [6]				9		9		9		
Ansetning		24		24		32		24		24
	11	49								
13. Vejpenge				9		28		18		14
14. Bropenge				24		16		18		
15. Extraafgift				35 1/2						
16. 1/8 pro Cento				11		1				
17. Extra Afgift				35 1/2						
1/6 pro Cent				11						
18. Vejrinærskolen				1		1		1		1
19. Brandpenge				40		40	1		2	48
									1	17
			12	42	13	94				
20. Ejendomsskat 1. Del							2	64	19	82
21. Skatkammerafdrag 1. Del								54		
Ejendomsskat 2. Del							2	64	19	82
Skatkammerafgift 2. Del								54		
22. Indkvarteringsskat							1	46		
23. Til Amtets Kasse 1. Del								31	1	10
2. Del								54	1	10
24. Skriverpenge 1. Del								8		48
2. Del								8		
25. Ildstedsskat. 1. og 2. Del									2	8
							26	6	2	8
26. Renter til Rigsbanken									3	22
2. Del									3	22
En stor Del af Skatten betaltes med Havre, Rug, Byg og Halm. 1 Rd. = 96 Sk.									77	50

P. M.

Kvittering følger i Bøgerne for betalte Skatter og paa Udpantningslisten for 1/4 pro Cent Skatten saavidt deraf er betalt. Og venter Pantelisterne hvad som endnu staar ubetalt, meget skal jeg bede min Ven at inddrive alt uden Barmhjertighed, thi jeg kan ej paa anden Maade komme til Ende og Rigtighed nu jeg fratræder.

Min Eftermand er udnævnt og kommer vist en af Dagene fra Thisted, hvor han paa Amtsstuen er, ligesom jeg har været Fuldmægtig en Del Aar med forskellige Amtsforvaltere; han hedder Nielsen.

Hans Flintholm eller Hans Petersen i Bækbølling har ikke betalt noget af Restancen: 20 Rd. 1 Sk.

Verner Andersen i Astofte resterer Extraskat og Ansætning for 1804 og 1805: 2 Rd. 26 Sk. og Niels Kristian i Astofte Brandpenge: 28 Sk.

Jeg formoder og venter at alle Restancer uden mindste Ophold ved min Vens Omsorg indkommer, da saa Udpantningslisten skal komme paa resterende Skatter dette Aar.

Ribe Amtsstue 25. Sept. 1807.

Windfeld.

»En duelig Mand, der forhen havde været Ridefoged paa Sønderskov«, skriver Wulff.

Mange Købekontrakter og Skøder er skrevne med hans smukke, tydelige Haandskrift. Af Breve fra ham til Amtsforvalterne i Ribe og Kolding ser man, at han gør dem opmærksom paa Fejl ved Skattevæsenet, som de lover skal blive rettet.

Amtsforvalter Windfeld, Ribe, skriver »min gode Ven«, og fortæller en Del om sin Eftermand, Nielsen. I et andet Brev staar der: »Føvling Sogn er et af de vidtløftigste med Henseende til Restancer, og saavel for min, som for Beboernes egen Skyld, anser jeg det fornøden at indfordre Skatterne promte hvert halve Aar; jeg vil derfor meget bede Deres Velædelhed at tilholde Beboerne at betale som meldt hvert halve Aar«. — Elbæk var ogsaa Stedets Repræsentant for den kongl. Enkekasse. Hvis Kapitaler fra 1797 toges i Brug til Udlaan til Køb af Selvejendom (den udlaante i Løbet af faa Aar ca. 5 Mill. Rdl. til over 4000 Skyldnere, hvoraf 3200 i Jylland).

I en Udskrift af Malt Herreds Retsprotokol ses, at Elbæk har ført en Sag for Pastor Kofoed i Brørup angaaende Tiendekorn. Modparten har her spurgt ham, om han havde Sagførerbevilling. Sagens Udfald kan ikke ses. Det er afrevet. Elbækgaards Navn stammer fra ham.

De rolige Aar i 90erne med faste, om end smaa Priser for Korn og Smør, gav god Fremgang. Der solgtes i de Aar ikke saa lidt af nævnte Ting. Fedning, der før var forbeholdt Hovedgaardene, men nu frigivet, betød vist ikke meget for Sognet. Nogle Gennemsnitspriser anføres:

	Rug pr. Td.	Byg pr. Td.	Havre pr. Td.
1781—1790:	9.75 Kr.	7.56 Kr.	4.89 Kr.
1791—1800:	11.33 —	7.72 —	5.31 —
1801—1809:	16.85 —	9.66 —	6.54 —
	Oksekød pr. Pd.	Flæsk pr. Pd.	Smør pr. Pd.
1775—1784:	19 Øre	19.6 Øre	26.5 Øre
1785—1794:	19 —	22.3 —	27.7 —
1795—1804:	27 —	30.3 —	37.7 —

De almindelige Gaardes Besætning har vist været 6—7 Køer og lige saa mange Ungnød, smaa og magre, rød- eller graabrogede af Landrace. Hestene var heller ikke store. Stude an-

vendtes ogsaa til Trækbrug. De fleste Steder holdtes ogsaa en Del Faar.

Ribe har været Købstaden, hvor den væsentligste Handel foregik, derhen agedes Kornet ad de sandede Hedeveje. Nogle Skatter betaltes ogsaa med Korn paa Amtsstuen. Det fremgaar af Kvitteringsbøgerne.

Til Kolding og Haderslev kørtes ligeledes en Del Korn.

I August Maaned var der et Marked i Vorbasse, som maaske ogsaa har haft lidt Betydning.

Endnu er der langtfra almindelig Velstand. De usikre Forhold, som Krigen, hvortil mange unge Karle maatte gaa, Statsbankerotten og Misvæksten fremkaldte, hæmmede al Fremgang. Pengemangelen følte dog ikke saa meget i Ribe Amt, hvor der brugtes saa meget. Hamborg Courant.

I en Klage fra en Del Mænd i Føvling Sogn over Sommerskoleholdet ifølge Skoleloven af 1814 skildres den almindelige Tilstand:

Til Høiædle og Høiærværdige
Hr. Victor Christian Hiort, Ridder
Biskop over Riber Stift
Underdanig Pro Memoria!

Til Deres Kongelig Mayestæt have Beboerne her i *Feuling* Sogn igiennem det kongelig Danske *Cancellie* under Dato 30te April f. A. indgivet en Allerundanigst Ansøgning Skolevæsenet i bemeldte Sogn angaaende, og derudi Anført de efter deres Formeening gyldige Aarsager som hindrer Sommer Skolehold i bemeldte Sogn, og derfor Allerunderdanigst bedet om, derfor at vorde befriede.

»Indholdet af denne Allerunderdanigste Ansøgning var saaledes:

»I *Feuling* Sogn har eftter den hidtil værende Indretning »været 1 Hoved Skole i *Bobøl* Bye, og der foruden 3 Hielpe »Skoler, 1 i *Aatte*, 1 i *Taabøl* og 1 i *Stenderup* Byer, den vil »og i henseende til sin vidtløftige Størrelse baade i Omkreds »og af Beboerne neppe blive anderledes at inddeele for frem»tiden, da Skolerne ere anlagte paa de bequemmeste Stæder »og ongefær $^1/_2$ Miil fra hinanden beliggende. I disse 4 Skoler »er der efter *Fundatsen* og den hidtil værende Indretning Aarlig

»holdet Skole fra 14ten Dage efter Mikkelsdag til Paaske eller »5 Maaneder, nemlig i Hoved Skolen af Degnen, og i hver af »de 3 øvrige af een med Sogne Præstens Tilladelse antaget, og »af ham prøvet Skoleholder. —

»Men da Forordningens Hensigt er, at der skal holdes Skole »baade Vinter og Sommer, saa vove vi Allerunderdanigst at »bede, om, at denne nye befalede Skole Indretning Allernaa- »digst maatte forandres saaledes, at Skoleholdet kunde begynde »midt i *Octobr* og endes den sidste *April* Aarlig, da vi troer, »at naar Skolen søgtes og fulgtes ordentlig af Børnene i disse »6½ Maaneder, de da tilbørlig kunde oplæres i deres Chri- »stendoms Grund, samt i Læsen Skriven og Regnen, og dan- »nes til fornuftige Mennesker. De Grunde, som vi finde an- »beføiede at forestille, og i følge hvilke vi Allerunderdanigst »forhaabe og bede for Skolehold om Sommeren at vorde be- »friede, ere tildeels følgende. —

a »Af Ungdommen i *Feuling* Sogn af Bondestanden, som »er 8 Aar og derover, er ingen hiemme hos Forældrene om »Sommeren, undtagen de som *absolut* og høilig nødvendig »er behøvende til Deres Gaardes Avls Bedrivt, de øvrige »ere i Tieneste hos andre Beboere, og derfor kan disse Børn »ikke søge Skolen om Sommeren.

b »De Børn, som ere under 7 a 8 Aar, hvilke Forældrene »selv hidindtil for det meeste har Lært at Læse ABC: Bogen, »forinden de ere komne i Skole, har Forældrene ligeledes »nødig for at passe Huus og Hiem og de mindste Børn, »naar Mand og Kone forrette Deres Mark Arbeide, for disse »kan altsaa ei heller nogen Sommer Skole være nødvendig »eller behøvendes. —

c »I *Feuling* Sogn boer paa ongefær 200 Tdr Hartkorn 136 »Bonde Familier, hvoriblant over 50 meest uformuende »Boels og Huusmænd, som besidde smaae Jordlodder, hvor- »paa de kuns Avle saa meget Korn, som sædvanlig af dem »og Familie i faae Maaneder fortæres, de kunde derfor »umuelig føde deres Børn hiemme om Sommeren for at »søge Skolen, helst da de paa den Tid selv, deels i fast »Tieneste og deels som Dagleiere, trænger til at faae Føden »hos andre. —

»Gaardmændene i Sognet, nogle faae undtagne, ere Lige-
»saa gandske uformuende til at føde deres Børn hiemme
»om Sommeren for at »gaae i Skole, men trænger hart til
»at disse kunde fortiene Føden og noget til Klæder, enten
»hos dem selv, i Fald de behøver dem hiemme, eller i
»Tieneste hos andre. —

d »Jorden her i *Feuling* Sogn er vidtløftig; men Maver,
»Sandig og lidet indbringende, derfor kan ikke tænkes paa
»Indhegning eller Indkobling, saaledes at Creaturerne kan
»være uden Vogtning, saadan Hegn paa den sandige Jord
»ville desuden ikke være af nogen Bestandighed, og for
»hvem der har flere Jordlodder umuelig at fuldføre, derfor
»behøves nu efter Fælledskabets Ophævelse en meget stor
»deel Hyrder meere end tilforn, da hver Mand nu maae
»have en Hyrde foruden dem som behøves til at kiøre Ploug
»og Vogn samt til at forrette andet smaaet Arbeide, skulle
»Beboerne altsaa nødes til at undvære Deres Børn om Som-
»meren, maatte dertil bruges voxne Folk, som ikke ville
»være at bekomme, og som de ei heller formaaede at lønne
»og føde. Forestaaende som er vores Avlings Bedrivt og
»Timelige Velfærd saa nær angaaende haver vi derfor ikke
»efterladt saavel skriftlig som mundtlig at andrage for Amts
»Skole *Directionen*, nemlig at Sommer Skolehold ville drage
»vores Avlings Svækkelse og Ruin efter sig, men alleene
»faaet det mundtlige Svar at vi derom kunde henvende os
»til *Cancelliet.* Vi bede derfor Allerunderdanigst, at Deres
»Kongelig *Maijestæt* allernaadigst ville forunde samme sin
»Allerhøieste opmærksomhed, og naar de Anførte Aarsager
»befindes at være rigtige og passende med det *locale*, og
»Egnens Beskaffenhed, allernaadigst bevilge, at Skole Ind-
»retningen i *Feuling* Sogn saaledes fastsættes, at der i Stæ-
»den for den forrige Skolehold i Fem Maaneder for Efter-
»tiden holdes Skole i $6^1/_2$ Maaneder fra *Medio October* til
»1ste *Maij* aarlig, og vi i øvrigt for Sommer Skolehold be-
»fries. —

Paa forestaaende vores Allerunderdanigste Ansøgning have vi fra Amts Skole *Directionen* modtaget følgende Svar fra *Cancelliet* nemlig:

At denne Ansøgning vil blive afgiort tilligemed Sagen angaaende Sommer Skolehold i almindelighed:

Og i anledning af samme havde vi ventet, at Sommer Skolehold skulle have funden opsættelse i det mindste saalænge indtil Skole *Districterne* vare blevne bestemte og Forslagene derom af *Cancelliet approberede*, men alligevel er der afvigte Sommer af Amts Skole *Directionen* bleven foranstaltet Sommer Skolehold, og vi har maattet udrede Skole Udgivterne endskiønt til ingen synderlig Nytte, da faae eller ingen af vores Børn har kundet søge Skolerne, formedelst de Aarsager, som vi i vores Allerunderdanigste Ansøgning have anført. — Da vi nu frygte for, at vi den forestaaende ligesom afvigte Sommer skal vorde paalagt Sommer Skolehold i følge Amts Skole *Directionens* Skrivelser til Sogne *Commissionen* af 31te *July* og 6te *Aug.* forrige Aar, hvoraf underdanigst følger *Copier* Nr. 1. og 2., og Trangen til vores Børns Hielp i de af os anførte Tilfælde for den tilkommende Tid er bleven meget forstørret, og gandske uundværlig, deels formedelst vores Uformuenhed, som har forvoldt, at mange af Sognets Beboere har maattet undvære og give Slip paa deres Tieneste Folk, som de formedelst de store Skatter og den store uhørte Penge Trang ikke kan udholde at føde og lønne, og deels formedelst Forordningen af 9de *July* forrige Aar dens Allernaadigste Bud, at enhver til Alle Aarets Tider skal holde sine Creature paa sit Eget, som i sær paa vores Mavre Marker og ringe Græsning medfører dobbelt Besværlighed. Hvilke Aarsager til vores uformuenhed lader sig forklare deraf, at de fleste Beboere i de sidste 3 Aar ikke have Avlet Udsæden af deres Boghvede Avl, som ellers Almindelig pleier at udgiøre den halve part af Avlen og Føden, og at Rug Sæden i de sidste 2de Aar ligeledes paa de fleeste Stæder har forringet sig til det halve, hvorover de fleeste maae kiøbe Korn i Stæden for at sælge, hvilket vil være saa meget mere vanskelig at erholde, da der mangler baade *Credit* og Penge. I Anledning af forestaaende vores underdanige Beretning er vores underdanige Bøn og Begiæring, at Deres Høiærværdighed efter at have om fornøden eragtes ladet nøiere undersøge vore Skolers nærværende Tilstand og de af os anførte Aarsagers Gyldighed, Høigunstig ville ind-

sende denne vores nye Ansøgning til det Kongelig Danske *Cancellie,* og med Deres Høiformaaenhed udvirke Befrielse for Sommerskolehold her i *Feuling* Sogn, som vi tror gandske kan undværes, og at vore Børn i Vinter Skolerne 6½ Maaneder Aarlig kan erholde den fornødne Færdighed i Læsning, Christendom, Skrivning og Regning. —

I Vente heraf forbliver. —

Feuling Sogn den 29 *Janr:* 1818.

Underdanigst

Niels Nielssen opsynsmand. Lauge Pedersen Sognefoged og opsynsM.

Jens Hansen af Aatte. Ancher Christensen af Bobøl.

Peder Nielsen opsyns Mand af Stenderup.

Peder Crestian Nielsen.

Niels Christian Jessen opsyns Mand.

Peder Jensen. Mads Hansen. Niels Pedersen af Feuling.

Søren Elbech. Mads Pedersen af Taabøl.

Denne velskrevne Klage er vel nok farvet lidt mørk for at gøre des mere Indtryk, men det er sikkert Sandhed, at Tiderne var trange. I 20erne begyndte man dog at komme over det. Nu berettes om Fremskridt rundt om fra, og Landboreformernes Velsignelser kunde komme til deres Ret. Pastor Krarup beretter, at han merglede Præstegaardens Jorder, saavel de forhen ubrugte som de gamle Sandmarker. Han gav 100 Læs paa 10,000 □-Alen og tillige lidt Gødning. Derefter toges fem Kærver, 2 af Rug, 2 af Boghvede og én af Havre, og derefter udlagt (uden Kløverfrø). Svingploven kommer i Brug. Kartoffelavlen kommer i Brug. Gaardmand Niels Borre i Stenderup avler Kartofler og afsætter mange Læs. I Bækbølling Præstegaard findes en Kornrensemaskine. Saadanne Fremskridt bliver saa efterhaanden fulgt, naar man ser det gaar godt, og der kan blive Raad til de forøgede Udgifter, som skal til. Der skrives Afhandlinger om Vekseldrift, Korndyrkning o. s. v. Det eneste, jeg kan tænke mig, der er naaet ud til Folk i Almindelighed, er Almanaken, hvori der hvert Aar var en landøkonomisk Betragtning, »Noget om Hornkvægs Vinterrøgt«, »Noget om Hesteavl« etc., dog bør ogsaa

nævnes Bøger som »Bondens Skatkammer« eller »Møddingen er Landmandens Guldgrube« og »gamle Jens Plovsmeds Dyrlægebog«.

Ovenanførte Klage har ogsaa en anden Side, nemlig den Betydning, disse Klager sikkert har haft og har den Dag i Dag paa Skolevæsenet i Amtet. Man er paa Post overfor de ny Byrder og for Tvangen. Provst Nissen fortæller ogsaa udførlig i sin Bog »Fra Folkeskolens Omraade« om, hvor slet Føvlingboerne behandlede deres Degn, idet de sluttede sig sammen om ikke at give ham Løn eller Hjælp. Dette ligger dog et halvt Hundred Aar forud. Hvis man deraf slutter, at den almindelige Oplysning stod lavt, tager man sikkert fejl. Hjemmeundervisningen har spillet en stor Rolle, og man har ikke betragtet sig som klog nok, naar Skoleaarene var forbi, men fortsat med Øvelser i Skrivning og Regning, ofte undervist af Præsten. Man ser saaledes velskrevne Breve fra den Tid, og under alle Dokumenter eller Klager har Underskriverne skrevet deres Navne forholdsvis godt. Jeg har haandskrevne Regnebøger fra Stenderup Skole 1809—10, hvor der har været regnet baade med Reguladetri og brudne Tal, Fladeberegning, Assurance, Renteberegning o. m. m. I Lærebøgerne var endog en Slags Samfundslære og noget Sundhedslære. Velskrevne Dokumenter brugtes som Forskrifter for Børnene.

Forholdet til Præst og Kirke var mere ærbødigt og mere inderligt end nu.

I det hele taget kan det kun glæde enhver at se den Udholdenhed, Datidens Bønder viste gennem mørke Tider.

LANDBOFORENINGENS STIFTELSE.

Foreningen stiftedes den 8. Juli 1862. Spørger man, hvad der kan have givet Anledning til, at Foreningens Stiftelse netop falder paa hint Tidspunkt, maa denne sikkert for en væsentlig Del søges deri, at man netop ved dette Aars Begyndelse havde faaet en ny Husdyrlov, Loven af 23. Jan. 1862, der blandt andet bestemte, at Bidraget til Dyrskuerne skulde sættes op fra 7,600 Rgdl. til 17,600 Rgdl. I det hele gav den Imødekommenhed, der vistes fra Statens Side gennem Husdyrloven af 31. Marts 1852 og senere ovennævnte Lov af 1862 Svingningen fra Kornsalg til Produktion og Eksport af Dyr og dyriske Produkter Vind i Sejlene. Interessen viser sig ogsaa tydelig gennem Oprettelsen af en hel Del Landboforeninger Landet over, Sammenslutninger, paa hvis Program Afholdelsen af Dyrskuer indtager en ret dominerende Plads. Af 113 nuværende danske Landboforeninger er saaledes de 25 oprettet i Tiden fra 1852—1865, deraf er alene de 5 oprettet 1862.

Følgende sparsomme Meddelelse om Foreningens Oprettelse skal her anføres efter Forhandlingsprotokollens første Side:

»Ved en Generalforsamling den 8. Juli 1862 blev Lovene vedtagen af de tilstedeværende, og i Henhold til disse blev valgt en Bestyrelse.

1. Formand: Gaardejer *Hviid,* Dollerup.
2. Viceformand: Gaardejer *A. Simonsen,* Ravnholt.
3. Sekretær: Gaardejer *Adolph,* Dolleruplund.
4. Kasserer: Kammerraad *Brødsgaard,* Jordrup.

Til Repræsentanter valgtes:

Seest	Sogn:	Gaardejer	*Dreyer*, Seestskovgaard.
Hjarup	—	—	*P. Pedersen*, Hjarup.
Vamdrup	—	—	*J. Juhl*, Horskær.
Skanderup	—	—	*P. Buch*, Nørregaardslund.
Lejrskov	—	—	*P. Bjerg*, Vraa.
Jordrup	—	—	*N. Thomsen*, Jordrup.
Gesten	—	—	*P. Nyeboe*, Gesten.
Vejen	—	—	*Termansen*, Vejen Mølle.
Anst	—	—	*Iver Johansen*, Glivstrup.
Bække	—	—	*Carl Petersen*, Bække.
Verst	—	—	*Gamst*, Verst.
Harthe	—	—	*J. Jensen*, Spidsberg.
Egtved	—	—	*Brandt*, Bølling.
Branderup	—	—	*Hans Pedersen*, Branderupdam.
Eltang	—	—	*Bonde*, Lilballe.

Kolding By: Gæstgiver *P. Nissen.*
Vonsild Sogn: Gaardejer *Buch.*

Til Revisor valgtes *Dreyer* af Seest Skovgaard og *Petersen*, Rosenlund.

Det blev endvidere sat under Afstemning, om Dyrskue i Aar skulde afholdes og da hvad Præmiebeløb der skulde udsættes. Med Majoritet blev derefter besluttet, at Dyrskuet skulde afholdes i Septbr. Md., og at der til Præmier anvendes 150 Rdlr. af Selskabets Midler. Bestyrelsen paatog sig at meddele Ministeriets Underretning om Selskabets Konstituering med Forespørgsel dersteds, om Understøttelse nu eller i Fremtiden kan ventes.

Hviid. A. Simonsen. H. Adolph. Brødsgaard.«

Interessante Oplysninger om Foreningens paatænkte Virksomhed faas ogsaa af Foreningens første Ansøgning til Ministeriet, hvorfor den nedenstaaende anføres ordret:

»*Genpart af en Ansøgning til Indenrigsministeriet.*

Efter forudgaaet Indbydelse af en Del Landmænd blev en Landboforening for Kolding og Omegn oprettet, og ved en

Generalforsamling i denne den 8. Juli blev Foreningen konstitueret og Lovene for samme vedtagne.

Idet undertegnede Gaardejere Hviid og Adolph af Dollerup, der er udnævnte til Formand og Sekretair for Foreningen giver os den Frihed at indberette dette for det høje Ministerium og idet vi tillade os at sende et Exemplar af Lovene, der vil blive trykket, tør vi tillige meddele, at det ved nævnte Generalforsamling blev bestemt, at Foreningen i den sidste Halvdel af September Md. dette Aar vil i dens Mødested Hvilested Kro pr. Kolding holde et Dyrskue og derved uddele Præmier, hvortil af Foreningen er stillet 150 Rdl.

Med Hensyn hertil er vi saa fri at forespørge, om Foreningen i Henhold til Loven af 23. Jan. dette Aar § 1 tør vente et lignende Beløb eller i det hele Tilskud til den bestemte Præmieuddeling af Kongerigets Finantser.

Naar Dagen eller Dagene er bestemt for Præmieuddelingen, skal vi tillade os derom at give Indberetning.

Dollerup den 12. Juni 1862.

Underdanigst
Hviid. H. Adolph.«

Og endelig er det lykkedes mig at opspore et Eksemplar af Foreningens første ovenfor antydede Love, der ses at være bleven trykt, og som her angives ordret:

»Love vedtagne i en Generalforsamling den 8. Juli 1862 for en Landboforening for Kolding Omegn, trykt hos B. Møllers Enke 1862.

1.

Formaalet for Selskabets Virksomhed skal være, at bidrage alt, hvad der staar i dets Magt til at fremkalde et ordnet og for de forskellige Egne passende Agerbrug, f. Eks. Indførelsen af forbedrede Agerdyrkningsredskaber, Anskaffelsen af ny fordelagtige Sædarter, Kreaturernes Forædling ved Dyrskuer og Præmier o. s. v.

2.

Kontingentet erlægges med 2 Rdl. aarlig af hvert Medlem. Aaret beregnet fra 1. Jan. til 31. Decbr. Og maa være betalt til Selskabets Kasserer inden 1. April det løbende Aar og for indeværende Aar ved 1ste Generalforsamling eller inden Juli Mds. Udgang.

3.

Enhver Mand eller Kvinde med uplettet Rygte uden Hensyn til Bopæl kan antages som Medlem, naar han eller hun melder sig enten

til en af Repræsentanterne eller et af Bestyrelsens Medlemmer, som da have snarest at indberette Tilgangen til Kassereren.

4.

Af Selskabets Medlemmer vælges paa den aarlige Generalforsamling i Maj Md. ved absolut Stemmeflerhed en Bestyrelse bestaaende af en Formand, en Viceformand, en Sekretair, en Kasserer og om Selskabets Midler tilstrækker at oprette et Bibliothek da en Bibliothekar til Bestyrelsen heraf. Denne Bestyrelse fungerer i 2 Aar, dog saaledes, at Valg paa Formand og Sekretair foregaar et Aar og paa Viceformand og Kasserer samt den mulige Bibliothekar et andet Aar. — Genvalg kan finde Sted, naar de afgaaende er villig til at modtage saadant. Den første Afgang af Bestyrelsen sker ved Generalforsamlingen for 1863 og afgøres ved Lodtrækning mellem Bestyrelsen.

5.

Formanden sammenkalder Bestyrelsen, saa ofte han finder det fornødent eller naar 2 Medlemmer af samme forlanger det, han raadslaar med Bestyrelsen om alle vigtige Anliggender, i hvilke han ogsaa fører Korrespondancen, han anviser enhver Udbetaling hos Kassereren, og ligesom han leder Forhandlingerne i Bestyrelsen, saaledes sammenkalder han ogsaa Generalforsamlingerne, fører Forsædet i disse og leder Forhandlingerne. I hans Fraværelse fungerer Viceformanden.

6.

Sekretairen fører Forhandlingsprotokollerne saavel i Bestyrelsesmøderne som ved Generalforsamlingerne, derhos er han Formanden behjælpelig ved alle Udfærdigelser, hvor denne maatte ønske det, ligesom enhver vigtigere Skrivelse, der udgaar officielt og i Selskabets Navn medunderskrives af Sekretairen og indføres i en Kopibog, som paa Forlangende fremlægges ved Generalforsamlingerne.

7.

Kassereren fører en Navneliste over Selskabets Medlemmer, hvilken aarligen fornyes. Kassereren modtager de bestemte Pengebidrag af Repræsentanterne og udbetaler deraf efter Formandens Anvisning. Han fører over Indtægt og Udgift et nøjagtigt Regnskab for hvilket Generalforsamlingen efter forudgaaet Revision meddeler ham Kvittering.

8.

Bibliothekaren holder Foreningens Bibliothek i Orden og fremlægger ved hvert Aars Generalforsamling nøjagtigt Katalog over samme; ligeledes paaligger det ham at sende Bøgerne til Repræsentanterne for at komme i Cirkulation blandt Medlemmerne, og bestemme Tiden, til hvilken de maa være tilbagesendte.

9.

Fra hvert Sogn, hvori Medlemmer af Foreningen bo, vælges ved Generalforsamling en Repræsentant, der fungerer i 3 Aar. Repræsentanterne paaligger det at indkassere det bestemte Kontingent hos Medlemmerne og aflevere det til Kassereren, at modtage Bøgerne fra Bibliothekaren, give ham Kvittering for samme, sætte dem i Cirkulation hver i sit Distrikt og derefter igen at sende dem tilbage, samt i det hele at iagttage alt, hvad der kan tjene til Foreningens Fremme. Med Hensyn til Genvalg forholdes hermed som i § 4 omtalt.

10.

Ved første Generalforsamling vælges tvende Revisorer, der vælges og afgaa paa samme Maade som for Bestyrelsen bestemt. De have at revidere Regnskabet for Foreningens Indtægter og Udgifter, hvilket udføres saa betids, at Regnskabet med vedbørlig Revisions-Paategning hvert Aars Generalforsamling kan fremlægges.

11.

Ethvert Medlem staar det frit for at udtræde af Foreningen efter derom forud sket skriftlig Anmeldelse til Formanden inden Aarets Udgang. Sker Udmeldelsen senere maa Kontingent betales for det følgende Aar, ved Udtrædelsen ophører naturligvis alt Krav til Foreningen eller dennes Ejendele.

12.

Foreningen afholder i Reglen aarlig en Generalforsamling i Maj Maaned. — Dyrskue og Udstilling i Juli Maaned — mindst 2 Diskussionsmøder i Løbet af Vinteren. Dagen for Dyrskuets Afholdelse bestemmes ved forudgaaet Generalforsamling; de andre Møder bestemmes af Formanden.

13.

Møderne afholdes foreløbig i Hvilested Kro pr. Kolding, indtil ved Generalforsamling anderledes bestemmes.

14.

Præmieæskende, som ikke er Medlemmer af Selskabet, kunne ikkun erholde Præmie, for saa vidt Tilskud af Statskassen giver Selskabet Midler i Hænde, som dets Medlemmer ikke have bidraget til. Præmieæskende til fuld Præmie maa for i Aar være tiltraadt Foreningen 1 Maaned før Dyrskuets Afholdelse og i Fremtiden ½ Aar før Dyrskuet.

15.

Naar Dyrskuer skulle afholdes og Udstilling af Agerdyrkningsredskaber eller deslige finder Sted, vælges af Generalforsamlingen de fornødne Dommere. De Præmiebeløb, som efter de forhaanden værende Pengemidler kunne gives, bestemmes ved Generalforsamlingen

efter Forslag af Bestyrelsen. Denne i Forbindelse med de valgte Dommere fastsætte de nærmere Betingelser for Konkurrencen til Præmien, samt disses Størrelse og indbyrdes Forhold til hinanden og sørge for den fornødne forudgaaende Bekendtgørelse desangaaende, Ligevis besørge de i Forvejen de nødvendige Forberedelser og forestaa paa selve Dagen Dyrskuet og Udstillingen samt disses tilbørlige Ordning.

16.

Forslag til Forandring i disse Love skulle indsendes skriftlig til Formanden inden 1ste April hvert Aar og af denne offentliggøres i Hovedtrækkene i Forbindelse med Indkaldelsen til den ordentlige Generalforsamling, som afholdes i hver Maj Md s sidste Halvdel, og paa hvilken de omhandlede Forslag er at bringe under Diskussion og Afgørelse; dog udfordres for at nogen Forandring i de en Gang vedtagne Love kunne tages, at i det mindste 1/3 af Selskabets Medlemmer er tilstede og at mindst 2/3 af de Tilstedeværende stemme for Forandringen. Alle andre Beslutninger vedtages ved simpel Stemmeflerhed.

17.

Alle Udlaan af Foreningens Bøger til Nogen, som ikke er Medlemmer af Foreningen, er aldeles forbudt.

18.

Dersom 5 Medlemmer af Foreningen skulde til Formanden fremkomme med skriftlig Begæring om et Medlems Exclusion, er det dennes Pligt ved den ordinære Generalforsamling at fremsætte Saadant til Discussion og Afstemning.

19.

I Tilfælde af det aarlige Kontingents Udeblivelse er Repræsentanten forpligtet til ved gentagne Afkrævninger at affordre Vedkommende yderligere Bidrag af 1 Mark for hvert Krav, som indbetales til Kassereren tilligemed Kontingentet.

20.

I Søgsmaals-Tilfælde er Vedkommende forpligtet til at lide Tiltale og Dom ved Andst m. fl. Herreders Ret efter forudgaaet Indkaldelse til samme Herreders Forligskommission uden Hensyn til havende Værneting og efter respektive 8 og 4 Dages Varsel.

21.

Uden gyldige Grunde kan intet Medlem undslaa sig for at modtage Valg til Bestyrelsen eller andre Foreningen vedkommende Funktioner.

22.

Disse Love blive af Formanden at lade trykke og at meddele ethvert af Foreningens Medlemmer et Exemplar heraf.«

I et nyt Oplag af Landboforeningens Love trykt 26 Aar efter, 1888, ses Lovenes Affattelse at være gjort tidssvarende uden væsentlige Forandringer, dog at Medlemskontingentet nu er sat til:

For	Medlemmer	med indtil	1	Td.	Hartkorn	1	Kr.
-	—	mellem	1—2	-	—	2	-
-	—	—	2—4	-	—	3	-
-	—	—	4—8	-	—	4	-
-	—	—	8—12	-	—	5	-
-	—	over	12	-	—	6	-

Tyreforeninger o. l. Foreninger repræsenterede af deres Formænd betaler 10 Kr. Medlemmer uden Hartkorn fra 1—4 Kr. efter Overenskomst med Bestyrelsen.

Den nugældende Skala for Medlemskontingent vedtoges ved en Generalforsamling i Marts 1905 og traadte i Kraft 1. April samme Aar.

I den bestemmes, at Medlemsbidraget er for

Medlem.	med	under 6,000 Kr.s		Ejendomssk.	uden	Besætn.	1 Kr.	00 Ø.
—	—	fra 6,001—10,000 Krs.		—	—	—	1 —	50 -
—	—	- 10,001—15,000 —		—	—	—	2 —	00 -
—	—	- 15,001—22,000 —		—	—	—	3 —	00 -
—	—	- 22,001—30,000 —		—	—	—	4 —	00 -
—	—	- 30,001—40,000 —		—	—	—	5 —	00 -
—	—	- 40,001—50,000 —		—	—	—	6 —	00 -
—	—	- 50,001 -62,000 —		—	—	—	7 —	00 -
—	—	- 62,001—75,000 —		—	—	—	8 —	00 -
—	—	- 75,001—100,000 —		—	—	—	9 —	00 -
—	—	- 100,001 og derover		—	—	—	10 —	00 -

Haandværkere, Handlende, Embedsmænd og andre Ikke-Landmænd betaler efter Behag i Forhold til deres Indtægt og Stilling.

Dyrskuereglerne, Reglerne for Valg af Dommere og for Husmandsloddernes Bedømmelser o. l. er derimod i Tidens Løb undergaaet forskellige Ændringer, men derom henvises til de særlige Afsnit.

LANDBOFORENINGENS VIRKSOMHED.

Som den ældste Lovs § 1 siger, har Foreningens almindelige Formaal været: at fremkalde et ordnet og for de forskellige Egne passende Agerbrug. Midlerne og Fremgangsmaaderne har vel vekslet noget, eftersom Opgaverne meldte sig, men Hovedformaalet: Landbrugets Fremme har aldrig været tabt af Sigte. I 1862 nævnes som Særopgaver: Indførelsen af forbedrede Agerdyrkningsredskaber, Anskaffelsen af ny fordelagtige Sædarter, Kreaturernes Forædling ved Dyrskuer og Præmier, Oprettelsen af en Bogsamling, Afholdelse af Diskussionsmøder o. s. v., Opgaver, som paa en enkelt Undtagelse nær beskæftiger Foreningen den Dag i Dag foruden de nye, Udviklingen senere har ført med sig.

Netop i sidstnævnte Henseende kan Foreningen, skønt mellem de mindre, udmærket taale Sammenligning med andre. De ledende Mænd inden for Foreningen har bestandig haft Opmærksomheden henvendt paa, naar nye Opgaver meldte sig, den har da taget dem op, ydet dem sin Støtte og fremmet dem, saa det endog kan siges, at Foreningen i denne Henseende paa enkelte Omraader har været en Foregangsforening i Sammenligning med andre, saaledes i dens Arbejde for Husmandssagen, Kontrolforeningsbevægelsen, Malkesagen, Foreningskonsulentarbejdet o. l.

Foreningen har som nævnt altid maattet tælles mellem de mindre eller i hvert Fald ikke ud over de middelstore, det har ikke været muligt at faa opspurgt Foreningens oprindelige Medlemstal, først i 1866 forekommer en Notits om, at Medlemstallet den $^{12}/_{6}$ var 208, dette Tal steg ved Dyrskuet, som holdtes $^{13}/_{7}$ 1866, til 240; Fremgangen, de 32 Medlemmer, kaldes med synlig Glæde »en ikke ubetydelig Fremgang« og det ikke med Urette. Sagen var, at Krigen i 1864 gjorde et betydeligt Afbræk i Foreningens Virksomhed, som paa saa mange andre Omraader.

I Følge Forhandlingsprotokollen holdtes et Møde den $^{17}/_{12}$ 1863, medens den næst paafølgende Indførsel dateres $^{18}/_{1}$ 1865, i de mellemliggende 13 Mdr. har Foreningen fuldstændig indstillet sin Virksomhed, og ved Mødet den $^{18}/_{1}$ vedtoges det da ogsaa, at der intet Medlemsbidrag skulde opkræves for Aaret 1864.

Følgende skematiske Oversigt viser Medlemstallet i de forløbne 50 Aar:

Aar	Antal Medlemmer	Aar	Antal Medlemmer	Aar	Antal Medlemmer
1862		1879	266	1896	396
1863		1880	266	1897	412
1864		1881	260	1898	415
1865	208	1882	270	1899	435
1866	240	1883	280	1900	440
1867	270	1884	290	1901	470
1868	264	1885	300	1902	488
1869		1886	307	1903	593
1870		1887	292	1904	678
1871		1888	280	1905	676
1872	250	1889	293	1906	693
1873	252	1890	317	1907	781
1874	252	1891	318	1908	740
1875	256	1892	323	1909	695
1876	258	1893	355	1910	706
1877	264	1894	378	1911	
1878	268	1895	398	1912	

Krigen i 1864 medførte senere en anden forbigaaende Vanskelighed for Foreningen, idet den blev den indirekte Aarsag til, at Foreningen i Slutningen af 60erne mistede nogle Medlemmer fra Øst- og Sydsiden af Foreningens Omraade, og at af den Grund Foreningen ligesom uvilkaarlig kom til at rykke mod Vest og indtage nyt Land under sig fra den Side.

Efter Fredsslutningen blev som bekendt Grænsen flyttet Syd for de 8 Sogne, de kom derved til at høre under Kolding Opland, og medens en Del Landboere herfra sandsynlig før havde hørt til Haderslev Landboforening, var det jo nu naturlig, at de sluttede sig til Kolding Omegns Landboforening, hvad Tilgangen af Medlemmer i 1866 jo ogsaa tyder paa. Men det førte igen med sig, at der nu blev indbragt Forslag om at

lade Dyrskuerne — Foreningens Livsnerve — afholde skiftevis i Hvilested Kro og Kolding By, Dyrskuerne havde hidtil alle været afholdt i Hvilested Kro, og andre Steder havde aldrig været paa Tale.

Om Sagens Forløb oplyser Forhandlingsprotokollen følgende: Den $^{10}/_{2}$ 1868 afholdtes Generalforsamling og Diskussionsmøde i Hvilested Kro, hvor et ualmindelig stort Antal Medlemmer var tilstede. Efter Forslag af en Del Medlemmer fra Egnen Sydøst for Kolding diskuteredes Spørgsmaalet om Hensigtsmæssigheden af det aarlige Dyrskues Afholdelse i Kolding i Stedet for i Hvilested Kro. Denne Forandring anbefaledes af flere fra forskellige Egne, fordi de derved mente, at der aabnedes Udsigt til yderligere Tilgang af Medlemmer fra Byen og dennes sydlige og østlige Opland, endvidere fordi Lokaliteterne i enkelte Henseender forekom dem bedre i Byen end paa Landet. Imod disse Udtalelser anførtes der dels *Faren for, at en Del Medlemmer, der bor langt Vesten for Kolding, da vilde udtræde, tillige at den landlige Ro, der burde finde Sted ved et Dyrskue, tabte sig ved Henflyttelsen til Købstaden.* Som et Middel til at undgaa Spaltning i Foreningen og at opnaa en Mægling mellem de østlige og vestlige Interesser foreslog Dyrlæge Campen at vedtage Dyrskuernes Afholdelse vekselvis i Kolding og Hvilested, foreløbig dog til en Prøve kun for de to næste Dyrskuers Vedkommende. Dette Forslag viste sig at have størst Stemning for sig, skønt en talrig Del af de tilstedeværende ubetinget holdt paa Dyrskuernes uforandrede Afholdelse i Hvilested. Sagens endelige Afgørelse udsattes dog til den ordinære Generalforsamlings Afholdelse i Maj s. A. Om dette Mødes Forløb $^{29}/_{5}$ 1868 oplyser Forhandlingsprotokollen: Spørgsmaalet om Dyrskuets Afholdelse vekselvis i Kolding og Hvilested gav Anledning til en længere Debat. Lærer Fenger (Askov) udtalte paa egne og flere vestligboende Medlemmers Vegne Villigheden til at imødekomme det Ønske, som en Del af Østeregnens Beboere nærer om at faa Dyrskuet flyttet til Kolding, men samtidig fordrede han, at disse eller Bestyrelsen skulde kunde paavise en Plads bekvem i alle Henseender dertil, samt søge oplyst, paa hvilke Betingelser en saadan var at faa. Bestyrelsen erklærede endnu ikke at have foretaget Skridt i saa Henseende. Af flere til-

stedeværende nævntes Staldgaarden som passende, men Flertallet syntes ikke om denne Plads. Efter yderligere Diskussion satte Formanden Forslaget om Dyrskue skiftevis i Hvilested og Kolding under Afstemning, men denne blev resultatløs. A. Simonsen, Ravnholt, foreslog at nedsætte en Kommission til at undersøge Forholdene, og Formanden tiltraadte dette Forslag samt stillede et nyt, der gik ud paa, at den næste Generalforsamling skulde tage Stilling til Kommissionens Forslag paa Grundlag af Undersøgelsen. Men disse Forslag kom slet ikke til Afgørelse paa Grund af Forsamlingens bevægede Stemning. Derefter vedtog en Majoritet af Forsamlingen foreløbig i Aar at afholde Dyrskuet i Hvilested Kro.

Den 5. Novbr. samme Aar fik Sagen saa sin endelige Afslutning ved en Generalforsamling i Hvilested Kro. Herom oplyser Forhandlingsprotokollen: Det ved Foraarsgeneralforsamlingen uafgjorte Spørgsmaal om, *hvor* Foreningens Dyrskue herefter skal afholdes, enten i Hvilested eller Kolding eller skiftevis begge Steder, kom dernæst under Behandling. I Henhold til det ved Foraarsgeneralforsamlingen forefaldende havde Formanden i dette Efteraar henvendt sig til Kommunalbestyrelsen i Kolding med Forespørgsel, om en Plads var at faa og paa hvilke Betingelser. Kommunalbestyrelsens Svar herpaa oplæstes, og det gik ud paa, at den foreløbig paa 6 Aar tilbød gratis at afgive Pladsen paa den af samme lejede Del af den saakaldte Husmandstoft Vest for Kirkegaarden. Tillige var der af en Gæstgiver i Kolding gjort Foreningen det Tilbud, at han mod at erholde Beværtningen paa Dyrskuedagen var villig til at overlade den sin Mark, der ligger i Byens umiddelbare Nærhed, til Afbenyttelse til Dyrskuets Afholdelse. Efter en kort Diskussion om Sagen erklærede imidlertid Ejeren af Hvilested Kro, at, hvis man vedtog at afholde Dyrskuet vekselvis i Kolding og Hvilested, agtede han ikke at have mere med Foreningen at gøre. Efter denne Erklæring foretoges Afstemning, om Flytning skulde ske eller ikke, og det vedtoges da med overvejende Flertal, idet der kun var 1, der stemte imod, og enkelte, der ikke stemte, herefter at afholde Dyrskuet udelukkende i Hvilested Kro.

Forholdets Afgørelse medførte, at en Del Medlemmer traadte ud, og at Kolding Herreds Landboforening oprettedes i 1869.

Foreningens Tyngdepunkt rykkede ved den Lejlighed længere Vest paa, og paa en Maade ikke uden Grund. Foreningen havde helt fra første Færd Medlemmer baade i Vejen og Brørup Sogn. 1863 præmieredes Møller Termansen for Bistader, og baade Sølvtoft og Vilhelm Nielsen, Hulvad, var mellem Præmietagerne saavel i 1865 som 1866, ligesom Dyrlæge Fenger fra Askov valgtes til Dyrskuedommer første Gang i 1866.

Den $^{10}/_{2}$ 1868, altsaa før ovennævnte Sag kom til Forhandling, nævnes H. J. Sølvtoft, Hulvad, som Repræsentant for Malt, Læborg og Føvling Sogn, medens N. Thomsen i Vejen repræsenterede Vejen, Skodborg og Brørup Sogn. I 1868 før Adskillelsen omfattede Foreningen i det hele følgende Sogne: Malt, Læborg, Føvling, Brørup, Vejen, Veerst, Bække, Egtved, Jerlev, Nebel, Starup, Viuf, Alminde, Bramdrup, Eltang, Harthe, Lejrskov, Jordrup, Gesten, Andst, Skanderup, Vamdrup, Hjarup, Ødis, Seest, Vonsild, Dalby, Hejls, Vejstrup, Sdr. Stenderup, Sdr. Bjært og Kolding Købstad, fra hvilke Sogne Repræsentanter nævnes.

Det kom nu heller ikke til at skorte paa Tilslutning Vest fra. Den $^{22}/_{3}$ 1869 er der allerede Tale om at lade afholde et Møde i Eskelund Kro, det kom ogsaa i Stand den $^{21}/_{10}$ 1869, og den $^{25}/_{3}$ 1870 forelaa følgende Skrivelse fra N. J. Thomsen i Vejen: Den 15. Februar havde vi her i Vejen Kro et Møde for om muligt at opnaa større Tilslutning til vor (Kolding Omegns) Landboforening, og blev følgende vedtaget: Som Medlemmer af Foreningen indmelder undertegnede sig under Forudsætning af: 1) at der her paa Egnen efterhaanden afholdes Diskussions- og Bestyrelsesmøder, 2) at Kontingentet nedsættes noget for mindre Landejendomsbesiddere. P. Lauridsen, Vejen, Hans Chr. Nielsen, Eskelund, Jens Peter Hansen, Eskelund, Jens Ebbesen, Askov, M. Henriksen, Holsted, S. P. Petersen, Vejen, Nis Svendsen, Maltbæk, H. P. Hansen, Vejen, A. Tjellesen, Eskelund, Hans Madsen Mortensen, Eskelund, Peter Jørgensen, Askov, Chr. Madsen, Gammelby, Jep Jepsen, Maltbæk.

Den $^{24}/_{3}$ 1874 dristede Gaardejer Schmidt, Vejen, og Dyrlæge Fenger, Askov sig til at foreslaa Dyrskuet henlagt skiftevis til Hvilested og Vejen, hvilket Forslag vedtoges $^{30}/_{5}$ 1874, og

den 8. Juni 1875 afholdt Landboforeningen sit første Dyrskue i Vejen. 1879 holdtes første Gang Dyrskue i Holsted. Den daværende Formand, Hansen, Petersborggaard, slutter Beretningen om Dyrskuet med følgende Bemærkninger: »Det var første Gang, at Landboforeningen afholdt sit Dyrskue i Holsted, hvilket ogsaa sporedes ved den Interesse, hvormed Befolkningen fulgte Dyrskuet, men ogsaa ved Udstillingen af præmieæskende Dyr, idet sikkert mange, som burde være mødte, udeblev, medens andre, som helst maatte være bleven hjemme, havde givet Møde.« 1880 afholdtes Dyrskuet første Gang i Lunderskov, og 1885 kom endelig Turen til Brørup som Dyrskuested.

Landboforeningens Ledelse har i de forløbne 50 Aar været forestaaet af følgende Formænd:

Gaardejer	Hviid, Dollerup	1862—1866
Proprietær	F. C. Schæffer, Nørre Bjært	1866—1870
—	C. Brødsgaard, Jordrup	1870—1872
—	Thorup, Knudsbølgaard	1872—1878
—	V. Hansen, Petersborgg., Andst	1878—1884
—	J. N. Dall, Vamdrup	1884—1886
Forstander	N. Pedersen, Ladelund	1886—1903
Statskonsulent	Fr. Hansen, Askov	siden 1903

De Opgaver, Foreningen har søgt at fremme, har jo i Hovedsagen omfattet: 1) Husdyravlens Forbedring gennem Dyrskuer o. l. 2) Faglig Oplysning gennem Foredrag og Diskussioner. 3) Planteavlens Fremme ved Planteavlsudstillinger, forskellige Markforsøg, Frøforædling o. s. v. 4) Husmandssagen ved Præmiering, betinget Præmielaan, Rejseunderstøttelser o. lign. 5) Mejeribrugets Fremme ved Smørudstillinger, Ansættelsen af Læremejerske og Mejeriassistent, Støtte af Malkesagen o. s. v., men herom findes en mere udførlig Fremstilling i de efterfølgende særlige Afsnit.

Her skal gøres Rede for de forskellige almindelige Forhold, Foreningen Tid efter anden kom til at beskæftige sig med.

Som de første Love antyder, havde man tænkt sig, at Landboforeningen, hvis Midlerne strakte til, skulde oprette et Bibliotek. Et Tilløb i saa Henseende gjordes i 1866, idet man anskaffede 100 Eksemplarer af den af »Folkeforeningen i Aalborg udgivne lille Sangbog«. Siden kan det ikke efter-

spores, at der er foretaget Indkøb af Bøger til Udlaan, medens Foreningen naturligvis efterhaanden dog har samlet et lille Arkiv af Protokoller, Dyrskuekataloger, Stambøger og enkelte Haandbøger samt Love o. l.

Ved et Møde i 1866 valgtes paa Opfordring fra Ribe Amts nordre Landboforening to Medlemmer: Dyrlæge Fenger, Askov, og Proprietær Thomsen i Vejen, til at tiltræde et Udvalg, som skulde arbejde for Bane- og Havneanlæg i Syd- og Vestjylland.

Den 24. Jan. 1867 aflagde Fenger Beretning om Udvalgets Arbejde. Han havde selv været Medlem af en Deputation, der havde overrakt Indenrigsministeren en med 7000 Underskrifter forsynet Adresse om at fremme Udførelsen af nævnte Bane- og Havneanlæg. Udfaldet af Deputationens Sendelse kaldte han alt andet end heldig. »Valget af Deputationens Ordfører var faldet paa Stiftamtmand Nielsen i Ribe, og derved havde Sagen allerede faaet Udseende af nærmest at vedrøre Vesteregnen. Ordførerens Udtalelse til Ministeren havde ikke svækket dette Indtryk, og Ministeren opfattede derfor Hensigten med Adressen saaledes, medens den store Betydning, som Fredericia—Vamdrup-Banens Forlængelse til Vestkysten i Forbindelse med Anlægget af Havnen i Esbjærg vilde have ikke alene for Kongeaadalens og Østeregnens Beboere, men ogsaa for Øboerne, for hvis Produkter denne er den nærmeste Vej til England, slet ikke blev fremhævet, hvorfor Ministeren ogsaa under den derpaa følgende Samtale med Deputationens enkelte Medlemmer synligt overraskedes ved at finde saa mange Øst fra. Ministerens Svar gik som bekendt ud paa, at de allerede under Bygning værende Baner maatte være færdige, før der tænktes paa nye.«

Proprietær *C. Brødsgaard*, Jordrupgaard, Kolding, er født 16/12 1834 paa Jordrupgaard. Han overtog Gaarden efter sin Fader. Var i en Aarrække Medlem af Ribe Amtsraad og Landstingsmand 1894—1902. Nu landbrugskyndig Direktør i Landmandsbanken. Formand i Kolding Omegns Landboforening fra 1870 til 1872.

Forsamlingen var ikke fornøjet hermed og udtalte sig for Ønskeligheden af, at Jærnbanesagens Betydning kunde blive drøftet i Bladene.

Ved samme Møde diskuteredes Betimeligheden af et nylig

Peter Torup
var Søn af den mangeaarige ret bekendte Skolelærer Torup i Bovense paa Fyn; han blev født 11. Novbr. 1834, og købte 1858 Knudsbølgaard i Jordrup Sogn og senere en mindre Gaard, der blev lagt ind under den første. Begge Ejendomme var af middelmaadig Jord og slet drevne, men Torup var en virksom Mand, der ikke blot drev en betydelig Tørveindustri og Teglværk, men ogsaa ved Hjælp af god Behandling, Dræning og Brug af Kunstgødning, fik sin Ejendom til at give et godt Udbytte. I 1880 flyttede han til Fyn, hvor han overtog sin Svigerfaders Gaard i Bovense; her døde han 3. Februar 1895. Torup var Formand i Kolding Omegns Landboforening fra 1872 til 1878. *)

fremkommen Lovudkast til Skovtvangens Ophævelse. Flertallet af Forsamlingen var dog enig om Nødvendigheden af Skovtvangens Bibeholdelse, medens enkelte mente, at der heri ligesom i andre Henseender burde haves Frihed.

1868 den 29. Maj oplyser Protokollen:

Forslaget om Anvendelsen af en Del af Foreningens Midler til en Sommerudflugt forkastedes som ikke stemmende med Foreningens Formaal.

V. W. C. Hansen,
Petersborggaard i Anst, f. 18/4 1844 i København, Landbrugskandidat 1866. Boede i Anst fra 1873—1902. Formand i Landboforeningen fra 1878—1884. Han var Medlem af Ribe Amtsraad og Æresmedlem af sydjydsk Mejeriforening. Død i Kolding 1908.

Nedenstaaende Sag, der var til Forhandling paa et af Foreningens Møder (26/1 1869) er ikke uden Interesse den Dag i Dag.

»Formanden indledede Spørgsmaalet om, hvilke Skridt der bør foretages i Anledning af den i Rigsdagen fremsatte Mening: at Staten ikke burde give noget som helst Bidrag til Dyrskuernes Afholdelse, og at Dyrskuerne i sig selv ikke tjener til Husdyravlens Fremme. Han indledede med at give en Fremstilling af, hvad der var forefaldet i Rigsdagen under Forhandlingen om Tillæg til § 3 i Loven af 29/1 1862 (Husdyrloven), hvorved Indenrigsministeriet bemyndiges til af de 11,000 Rdl.,

*) En Mand, som har staaet Torup personlig nær, meddeler: »Torup var af Legeme en imponerende Skikkelse, men var derhos meget godmodig og godgørende. Han havde mange Venner og ingen Fjender, og var ligefrem elsket af Omegnens Smaafolk, der aldrig kom forgæves til ham, naar de manglede noget eller trængte til et godt Raad.

Som Eksempel paa hans Godmodighed kan anføres, at en Gang ved et Dyrskue, hvor en af Deltagerne havde faaet vel meget Sprit, og derfor gjorde noget Vrøvl, saa tog Torup den urolige Mand under Armen, bar ham hen til Trappenedgangen og hældte ham ganske stille ned deraf. Næste Dag takkede Manden Torup for god og overbærende Behandling.

J. Nissen Dall.
f. $^{24}/_{12}$ 1851 paa Naalkærgaard ved Haderslev. Landbrugseksamen. Mejeriassistent under Segelcke, senere Gaardejer i Bostrup ved Vamdrup. Lokal Mejerikonsulent fra 1889 til 1907. Formand i Kolding Omegns Landboforening 1884–86. Død 1907.

der aarligt udredes af Statskassen til Præmier for Hingste, at anvende 3000 Rdl. til et for hele Landet fælles Hingsteskue. Til 2den Behandling af dette Tillæg var der stillet et Ændringsforslag, hvori det hed: »Med Udgangen af Finansaaret 1869—70 ophører Statskassens Tilskud til Præmier for Hingste.« Dette var vel bleven forkastet, men kun med 47 Stemmer mod 38. Denne Stemmegivning saavel som de under Forhandlingen faldne Ytringer viste, at et ikke ubetydeligt Antal af Rigsdagens Medlemmer var stemte for Præmiesystemets Ophør i en nær Fremtid.

Proprietær P. Ingwersen fra Viuf talte varmt for Dyrskuernes Vedbliven og Statens Bidrag til disse som den sikreste Drivfjeder til at vedligeholde Agerbrugernes Lyst til at lægge Vind paa godt Opdræt.

Lærer Fenger holdt ligeledes paa disses Betydning; han formodede, at de af Rigsdagens Medlemmer, der havde stemt for Præmietilskudets Ophør, enten maatte have den Mening, at andet skulde træde i Stedet for Dyrskuerne, eller at Staten ikke burde støtte den private Industri.

Efter en længere Ordveksling enedes man om:

1) at vælge 3 Medlemmer af Foreningen, der ved det forestaaende Folketingsvalg hver paa sit Valgsted skulde interpellere Kandidaterne om deres Anskuelse med Hensyn til Dyrskuerne og Statens Bidrag til disse, for at det kan blive klart for Vælgerne fra Landet, hvorledes Kandidaterne vil stille sig, naar dette for Landbruget vigtige Spørgsmaal maatte komme til Behandling paa en følgende Rigsdag.

Niels Pedersen,
f. $^{15}/_{8}$ 1851 i Tolstrup ved Horsens. Lært Havebrug og Mejeri paa Rodstenseje i $1^{1}/_{2}$ Aar. Elev paa Askov 1870—71 og 1874—75. 5 Mdr. paa Tune Landboskole. Landbrugseksamen $^{1}/_{5}$ 1877 med 1. Karakter. Bestyrer paa Schrøders Gaard og Lærer paa Askov 1877—79. Købte Gaarden Ladelund $^{14}/_{4}$ 1879. Landbrugsskoleforstander fra $^{1}/_{4}$ 1879 til $^{1}/_{10}$ 1909. R. af D. 1901. Formand i Kolding Omegns Landboforening fra 1886—1903.

Fr. Hansen,
f. 23/5 1854 i Unerue i Odsherred. Lært Landvæsen hos H. Ovesen, Skamstrup, R. Markussen, Ormslev, Trier, Vallekilde, og H. Iversen, Dragebjerggaard. Højskoleophold paa Vallekilde, Testrup, og været Elev paa Tune i 9 Mndr. Landbrugseksamen 1/5 1883 med 1. Karakter. Lærer paa Lyngby og Askov, købte Øster Havgaard i Febr. 1885. Bestyrer af Statens Forsøgsstation i Askov siden 1885. Statskonsulent i Plantekultur siden 1893. Konsulent i Kolding Omegns Landboforening 1887—89, og Formand i Foreningen siden 1903. R. af D. 1907.

2) at anmode de 3 Medlemmer af Foreningen, der er dennes Repræsentanter ved Landmandsforsamlingen i København, om at deltage i alle de Skridt, der dér maatte blive foretagne i denne Sag, og som i Følge Programmet vil komme under Forhandling ved denne Lejlighed.

Mødet endte med, at hele Forsamlingen ved Haandsoprækning tilkendegav sit udelte Ønske om Dyrskuernes Bibeholdelse i den nuværende Form.«

Saavidt jeg har kunnet efterspore, er ovennævnte de eneste Lejligheder, hvor Foreningen har deltaget i direkte Henvendelser til Lovgivningsmagten om principielle Spørgsmaal.

1871 skænkede Foreningen paa Landhusholdningsselskabets Opfordring 100 Rdl. til nødlidende franske Landmænd.

Samme Aar behandlede Foreningen en Forespørgsel om, hvorvidt det maatte anses for ønskeligt, at der i Kolding blev oprettet en Filial af den i København værende Landmandsbank, hvilket af Forsamlingen enstemmig besvaredes som meget ønskelig.

1872 indmeldtes Foreningen som Medlem af »Foreningen af jyske Landboforeninger«, og har saaledes været Medlem heraf siden dennes Stiftelse.

Siden 1886 har Foreningen tillige været Medlem af »Det kgl. danske Landhusholdningsselskab«.

Forstander N. Pedersen, Ladelund, har hele Tiden været Repræsentant for Foreningen i Landhusholdningsselskabet, og som saadan haft Sæde i Bestyrelsesraadet.

1887 ansattes nuværende Statskonsulent Fr. Hansen, Askov, som Konsulent i Husdyrbrug for Foreningen. Han oppebar første Aar en Løn af 150 Kr. for et meget betydeligt Arbejde.

1887 den 19. Oktbr. dannede sig indenfor Kolding Omegns Landboforening en Forening til Bedømmelse og Præmiering

af hele Kvæghold. Medlemsbidraget var 10 Kr. Der meldte sig straks 11 Medlemmer. Denne Forening gav Initiativet til, at Kolding Omegns Landboforening i 1889 sammen med Kolding Herreds Landbrugsforening og Elbo Herreds Landboforening stiftede Fællesledelsen af Kvægavlsforeningerne i Kolding-Kredsen. I 1900 rekonstrueredes Foreningen, Kontrolforeningerne optoges som Medlemmer, og den Dag i Dag udretter den, navnlig ved sin Konsulent — i Øjeblikket Konsulent Nygaard, Askov — et fortrinligt Arbejde til Fremme af Kvægavlen og Kontrolforeningsbevægelsen, ligesom den i høj Grad i de forløbne 22 Aar har retledet og støttet Kvægavlsforeningerne med Raad og Daad.

1891 tog Foreningen et Arbejde op for Husflidssagens Fremme. Derom melder Foreningens Forhandlingsprotokol: Den $^{28}/_{12}$ 1891 afholdt Landboforeningens Bestyrelse Møde i Vejen St.-Kro, mødte var tillige Udsendinge fra de indenfor Foreningen værende Husflidsforeninger, hvoraf 9 var repræsenterede. Man enedes om et Samarbejde paa følgende Vilkaar: Landboforeningen optager Husflidssagen paa sit Program. Husflidsforeningerne indmelder sig i Landboforeningen, deres Medlemsbidrag er 2 Kr. — det første Aar dog 5 Kr. — de repræsenteres ved deres Formænd. Landboforeningen ansætter en Vandrelærer i Husflid, som lønnes med 50 Kr. Der anskaffes en Modelsamling til Udlaan i Husflidsforeningerne. Der indbydes til Husflidsudstillinger sammen med Dyrskuerne eller Landboforeningens store Møder, f. Eks. hvert andet Aar. Saa stor en Sum, der indkommer ved Medlemsbidrag fra Husflidsforeningerne, vil al Tid være at anvende i Husflidssagens Tjeneste sammen med et mindre Bidrag fra Landboforeningen.

Ved Dyrskuet i Vejen den 2. Juli 1892 afholdtes derpaa den første Husflidsudstilling ifølge ovenstaaende Beslutning, og allerede 25.—26. Marts 1893 afholdtes den næste Husflidsudstilling i Holsted By med meget stor Tilslutning.

24. Jan. 1895 stiftedes indenfor Landboforeningens Omraade, og udelukkende af Medlemmer af denne, Vejen og Omegns Kontrolforening, for hvilken Sag der er gjort Rede under Afsnittet Husdyrbruget. Eksemplet smittede, saa der nu findes over 500 lignende Foreninger her i Landet, ligesom Foreninger

af lignende Art og med samme Formaal efter Vejen Forenings Eksempel er oprettet i stort Tal i de omliggende europæiske Lande, ja selv i Amerika og Kanada.

For at fremme Interessen for vel udført Malkning lod Landboforeningen i November 1897 afholde et stærkt besøgt Møde i Vejen med Dyrlæge Hegelund, Skovby, som Foredragsholder. I Marts 1898 afholdt Foreningen Præmiemalkning paa Estrup med unge Mænd og Kvinder under 18 Aar som Deltagere. Hegelund var til Stede og ledede Bedømmelsen, og endelig tog den 2. April 1900 de Hegelund'ske Malkekursus deres Begyndelse paa Ladelund, stærkt støttet og anbefalet af Landboforeningen.

Foreningens stigende Interesse for Planteavlsarbejdet gav sig i Aaret 1900 Udslag i Startningen af en ny Forening inden for dens Rammer, nemlig »*Foreningen af 1900 til Ukrudtets Udryddelse og Kulturplanternes Beskyttelse*«, hvilken Forening der nærmere er gjort Rede for under Afsnittet Planteavlsarbejdet.

I Stedet for disse Sidegrene paa Hovedstammen, som denne og lignende Specialforeninger paa en Maade kan kaldes, havde man allerede da begyndt og senere fortsat Nedsættelsen af saakaldte Udvalg, denne Bevægelse fortsattes i de følgende 10 Aar, saa man nu, ved Begyndelsen af 1911, har følgende Udvalg inden for Foreningen:

Husdyrudvalg, Planteavlsudvalg, Husmandsudvalg og Svineavlsudvalg, foruden det aarlige tilbagevendende Ordningsudvalg for Dyrskuerne, hvis Medlemmer alle vælges for et Aar ad Gangen.

1902 fejrede Foreningen sit 40-aarige Jubilæum sammen med Dyrskuet i Brørup ved at udgive et festligt udstyret Dyrskuekatalog; ved Dyrskuet holdtes i samme Anledning Foredrag af Formanden, N. Pedersen, og Forstander Schrøder.

Ved Fællesspisningen holdt Direktør Konstantin-Hansen, Kolding, følgende morsomme Tale, der blev modtaget med stærkt Bifald, og som her gengives i forkortet Form:

»Der var en Gang en Konge; hvor og hvornaar han regerede, kan jeg ikke sige, det maa have været længe siden, for da han kom paa Tronen, eksisterede der hverken Rang eller Titler og Ordner.

Saadanne Tilstande kunde naturligvis ikke holde sig længe. Noget af det første, han gjorde efter sin Tronbestigelse, var derfor ogsaa at sammenkalde alle sine Undersaatter for at faa dem ordnede efter Rang og Stand.

I det Land og paa den Tid var Forholdene nu saa mærkelige, at der ingen Landmænd var, alle Kongens Undersaatter var Haandværkere, og Agrarprofessionen var endnu ikke opfunden. Man lod Muldvarpe og Regnorme besørge Pløjningen, Markens Dyr spredte Møg, og der var ingen andre end Blæsten og Himlens Fugle, der saaede. Hartkornet var ikke mere i Pris, end at Kreaturerne fik Lov at gaa løse omkring og æde Hartkorn, hvor de vilde, og Menneskene gik hver Dag ud og samlede sig, hvad de havde Brug for af Vegetarianerføde til Dagens Behov.

Men Kongen kaldte altsaa alle sine Haandværkere, d. v. s. alle sine Undersaatter, sammen, og de mødte allesammen præcis paa det fastsatte Klokkeslet.

Undersaatterne stillede sig nu op i en saadan Orden, som de syntes svarede til deres Betydning i Samfundet, og Følgen blev, at Guldsmeden kom paa højre Fløj, medens Grovsmeden maatte nøjes med den nederste Plads i Rækken; han saa nu ogsaa farlig ud, for han havde haft saa travlt med at lave Værktøj til alle de andre Undersaatter, at han hverken fik Tid til at vadske sig eller klæde sig om, inden han skulde af Sted, og møde præcis, det vilde han. Sort var han, med opsmøgede Ærmer og stort Skødeskind, ja, og det værste var, at han ved et Uheld med en Glød havde brændt et Hul bag i Bukserne. Kongen gik nu til hver enkelt i Rækken og fik at vide, hvad de kunde lave, samt at det var Grovsmeden, som lavede deres Værktøj; Grovsmeden selv viste Kongen en kunstfærdig smedet Gadedørsnøgle som Resultatet af sit Arbejde, foruden det, at han lavede Værktøj til alle de andre som til sig selv.

Men da Kongen hørte det, saa sagde han: Du er netop min Mand, Du skal være Nr. 1, og saa førte han ham op paa højre Fløj, ovenfor Guldsmeden. Og saa tog han Smedens Gadedørsnøgle, og den maatte Guldsmeden forgylde, og saa sendte Kongen Bud hen til Schellerups Efterfølger efter et stort Stykke kulørt Silketøj, og af det maatte Skrædderen sy

en fin Sløjfe, som Nøglen blev hængt i, og saa hæftede Kongen egenhændigt Sløjfen og Nøglen bag paa Smeden, saa den næsten helt skjulte Hullet i Bukserne, og saa udnævnte Kongen Smeden til kongelig Overhofsmedemester med Rang i første Rangklasse Nr. 1. Og paa den Maade kom Rang og Titler og Ordner ind i Verden.

Den første Moral, der i gamle Dage blev uddraget af Historien, var den, at det var den bedste Borger, der foruden at passe sin egen Dont tillige kunde yde Landets andre Borgere den bedste Tjeneste.

Men da Civilisationen steg, blev den Moral forkastet, og man vedtog en ny, som gik ud paa, at det var det mest fortjenstfulde at kunne klare sig selv uden nogen andens Hjælp, at være sig selv nok og kunne tillade sig at blæse alle andre et Stykke.

Men hvis jeg var Konge, saa vilde jeg ved en kongelig Resolution befale, at der skulde sættes en anden Ende paa Historien.

I Stedet for at rykke Smeden op paa højre Fløj skulde Kongen bukke begge Ender sammen paa hele Geleddet, d. v. s. han skulde trække begge Fløjene frem, til de mødtes, saa Undersaatterne kom til at danne en Kreds i Stedet for en Række, og saa skulde han sige, at nu var der ingen, der var øverst, og ingen, der var nederst, de var alle lige højt oppe i Rækken, ingen behøvede at bruge Albuerne eller skubbe sine Medborgere til Side for at komme højere op; var der nogen, der havde for lidt Albuerum, kunde man blot udvide Kredsen lidt. Nu gjaldt det blot for hver især om at fylde sin Plads saa godt som muligt, og saa for Resten række hinanden Haanden og holde sammen, saa Kredsen ikke blev brudt.

Ingen vil nægte, at i det nuværende Samfund her i Landet fylder Landbostanden sin Plads godt og rager godt op i Kredsen, og hvis det gjaldt om at albue sig frem til øverste Plads i Rækken og skubbe os andre til Side, saa er Landbostanden ikke den daarligst stillede.

Men jeg nærer den gode Tro til vore Landboere, at de ikke vil misbruge den Magtstilling i Samfundet, som de i Øjeblikket har.

Jeg vil minde Landboerne om, at den Magt, de i Øjeblikket har, og som dels beror paa deres Sammenhold og Sam-

arbejde, den skylder de i væsentlig Grad den aandelige Bevægelse, som er udgaaet fra vore Folkehøjskoler og fra de mange Landbrugsskoler, som arbejder i Folkehøjskolens Aand. Det er Bondestandens Ære, at den, frem for nogen anden Stand her i Landet, har været lydhør overfor de gode Ord, som har lydt fra Højskolerne, og har forstaaet Betydningen af at løfte i Flok. Men husk paa, at Tiderne kan veksle og Forholdene ændres. De samme Kilder, som Landboerne har øst af, rinder ogsaa for os andre. Under ny Tiders Regimente kan Smeden fra sin beskedne Plads blive rykket op paa højre Fløj. Det gælder om at udstrække Sammenholdet, saaledes at det ikke blot er den enkelte Stands, det enkelte Erhvervs Medlemmer, der løfter i Flok, vi maa med allesammen, slutte Kreds og række hinanden Haanden.

Med Ønsket om, at Landboerne, som her fejrer en Fest for en af de Foreninger, der betegner deres Sammenhold og Magt, fremdeles maa fylde deres Plads i Samfundskredsen, saa vi alle kan se op til dem, og vise os andre et godt Eksempel paa Sammenhold, vil jeg slutte med at udbringe et Leve for de Skoler, Landbrugs- som Folkehøjskoler, der ikke blot her paa Egnen, men over hele Landet har ydet et saa værdifuldt Bidrag til at hjælpe Landbruget frem og højne Landbostanden.«

I 1904 oprettede Landboforeningen en Tyendespareforening med Sognefoged Ebbe Madsen, Vejen, som Formand.

Foreningens Formaal er, i Følge dens Love, at formaa Tyende og dermed ligestillede Arbejdere til Sparsommelighed, særlig med den erhvervede Arbejdsfortjeneste, at aabne dem let Adgang til sikker Anbringelse af deres Sparemidler, at præmiere flittige Sparere og at hjælpe Sparerne til at skaffe sig Hus og Hjem ved at støtte dem med Raad og Daad, naar de begærer det. Det sidste kan opnaas af de aktive Medlemmer, naar de 1) har erholdt Præmie af Foreningen, naar 2) vedkommende Medlems Konto alene eller i Forbindelse

Ebbe Madsen.
f. 1. Juli 1850, Eskelund, Brørup Sogn, Gaardejer, »Lille Dalgaard« (70 Td. Land, 4 Td. Hartkorn), Sognefoged, Lægdsmand, Vejen og Læborg Kommunes Sogneraadsformand i 10 Aar, Formand i Landboforeningens Tyendespareforening.

med dets tilkommende Ægtefælle udgør mindst 400 Kr., og 3) at den Ejendom, der ønskes erhvervet, ligger indenfor Foreningens Omraade.

1904 udnævntes den i 1903 afgaaede Formand, Forstander N. Pedersen, Ladelund, til Æresmedlem af Foreningen i Anledning af Skolens 25 Aars Jubilæum.

Fra og med 1904 er der hvert Aar afholdt et Sommermøde hos Gaardejer Knud Jepsen i Folding, hvortil Knud Jepsen har indbudt Landboforeningens Medlemmer samt andre interesserede. Knud Jepsen er selv Foregangsmand paa Landbrugets Omraade; det er ikke at undres over, at Møderne som oftest besøges af 2—300 Mennesker, der her har Lejlighed til at søge Belæring, baade af Foredragene, der holdes, og det gode Eksempel i Stald og Mark, som et Besøg i Knud Jepsens Bedrift har at opvise.

Knud Jepsen, Foldinggaarde, f. 17/8 1859 i Skodborg i Sønderjylland, nu Gaardejer i Folding. Areal 46 Td. Hartk., 2 Td. 7 Skp. Elev paa Søgaard Landbrugsskole. Har nu i flere Aar været en elskværdig og gæstfri Vært for Kolding Omegns Landboforenings Sommermøder, som han selv har taget Initiativet til.

1907 ansatte Foreningen sammen med Kolding Herreds og Kolding Vesteregns Landboforening en særlig Planteavlskonsulent, Landbrugskandidat Jes Nielsen, Kolding, hvis Opgave det er at bistaa nævnte Landboforeningers Medlemmer i alle Spørgsmaal Planteavlen vedrørende, og i 1909 ansættes endelig Jens Thorsen, Vejen, som Foreningens Havebrugskonsulent; hans Virksomhed udstrækker sig dog ogsaa til at omfatte Arbejde for 11 omliggende Husmandsforeninger samt Kolding Vesteregns Landboforening og Malt Herreds Husholdningsforening, der ogsaa tager Del i Udgifterne til hans Løn, og endelig skal endnu nævnes som et Udslag af Foreningens almindelige Virksomhed Forarbejderne til den i Efteraaret 1906 oprettede *Baungaard Landhusholdningsskole.*

Inden for Landboforeningen havde man allerede i 1890erne haft Opmærksomheden henvendt paa den Betydning, det har for unge Kvinder at faa en fyldig Undervisning i Husholdningsvæsen, inden den Tid kommer, at enhver enkelt bliver sat i Spidsen for en saadan. Ved et offentligt Møde paa Askov

Højskole 1899, hvor Fru Birgitte Berg-Nielsen havde talt meget kraftig, ja næsten truende til Mødets Deltagere om at oprette en Husholdningsskole her paa Egnen, blev der nedsat et Udvalg, bestaaende af Fru Maren Lauridsen, Grønvang, Fru Hegelund, Bakkebo, Fru Georgia la Cour Petersen, Skibelund, Fru Birkedal, Skodborgholm, Fru Just, Askov, og Fru Annine Hansen, Askov, til at undersøge Betimeligheden og Betingelserne for Oprettelsen af en saadan Skole. Udvalget kom til det Resultat, at det vilde være godt at faa en saadan Skole her paa Egnen; men man indsaa, at skulde Sagen

Baungaard Landhusholdningsskole.

lykkes, saa maatte den første Betingelse derfor være, at man fik baade en Kvinde og en Mand, som var praktiske og dygtige, og som vilde sætte sig som Livsmaal at føre en saadan Skole igennem. Da man ikke kendte nogen Kvinde, som kunde antages at være Opgaven voksen, saa henstilledes Sagen foreløbig.

I Aarene 1902—06 afholdtes en Række Aftenskolehusholdningskursus rundt om i Kolding Omegns Landboforenings Opland. Lederne af disse Kursus var Lærerinderne Frk. Thyra Mayland og Frk. Anna Bertelsen, begge udgaaede fra Ankerhus ved Sorø, men Landboforeningen var ansvarlig for den økonomiske Side af Sagen. I samtlige Kursus deltog ialt 984 af Egnens Husmødre og unge Piger. Husholdningssagen var langt fra ikke død.

I Forsommeren 1906 kom Fru Georgia Petersen til Landboforeningens daværende Formand, Fr. Hansen, Askov, og spurgte, om der vilde være Mulighed for, at Landboforeningen vilde gøre noget for at faa en Husholdningsskole oprettet her paa Egnen. Hun vidste nemlig, at hendes Broderdatter Rebekka la Cour, og hendes Mand, Landbrugskandidat J. Kr. Madsen, som begge var Lærere ved Kærehave Husmandsskole, gerne vilde optage en saadan Virksomhed; de var godt uddannede, men uden Formue begge to. Landboforeningens Formand svarede et ubetinget Ja til Spørgsmaalet, idet han ytrede, at Befolkningen i denne Egn har altid vist, at naar det gælder at fremme en god Sag, saa har den været parat baade til at finde passende Former og passende Hjælpemidler, og Husholdningssagen maa jo i allerhøjeste Grad kaldes en god Sag.

Ved et senere Bestyrelsesmøde i Landboforeningen blev det i Forening med ovenfor nævnte Udvalg besluttet at sammenkalde til et Møde med J. Kr. Madsen og Hustru for at drøfte Sagen. Mødet afholdtes den $^{8}/_{9}$ 1906, et Udvalg nedsattes paa Mødet til at fremme Sagen, og allerede den 11. Septbr. købte Udvalget paa J. Kr. Madsens Vegne Baungaard af Enkefru Olsen. Forstander Madsen og Hustru overtog Gaarden den 1. Oktober, og allerede 1. Maj 1907 begyndte det første Kursus for Husholdningselever. Købet og Startningen af Skolen muliggjordes derved, at 132 Mænd, saa godt som alle Medlemmer af Landboforeningen, kautionerede og gjorde Udvej for et Laan paa 30,000 Kr.

Fru Rebekka la Cour Madsen.

Skolen har gjort god Fremgang i de forløbne Aar, og i Efteraaret 1910 indviedes en ny Skolebygning, saa Skolen nu har Plads til 32 Elever, hvilke Pladser næsten alle var optaget ved Vinterskolens Begyndelse 1910—11.

Interessen for Husholdningssagen gav sig ogsaa Udslag paa anden Maade, idet interesserede Kvinder, væsentlig inden for Landboforeningens Opland, i Foraaret 1908 oprettede *Malt Herreds Husholdningsforening*, hvis Opgave det er at fremme Husholdningsvæsen, Havedyrkning og Oplysning om samme gennem Foredrag, korte Kursus og paa anden lignende Maade. I Øjeblikket er Fru Rebekka la Cour Madsen Formand i Foreningen.

Naar Kolding Omegns Landboforenings Historie gennem de forløbne 50 Aar skal skrives, og det derigennem kan paavises, at det i nogen Maade er lykkedes Befolkningen indenfor dens

Askov Folkehøjskole.

Landomraade at lade Landbrugets Udvikling holde Skridt med Udviklingen i det øvrige Land, ja somme Tider endog har været fremhævet som en Foregangsegn, da vilde det være en Forsømmelse ikke at nævne den vældige Støtte, Landboforeningens Bestræbelser har mødt gennem nedennævnte 3 Institutioner, der netop ligger saa at sige i Landboforeningens Centrum, nemlig Askov Folkehøjskole, Ladelund Landbrugsskole og Statens Forsøgsstation i Askov.

Askov Folkehøjskole flyttedes som bekendt i 1865 fra Rødding og til Askov; indtil 1874 nød Landboforeningen for det første godt af Askovs Nærhed, derved, at Lærer Fenger, indtil han nævnte Aar flyttede til Bolbro ved Odense, jævnlig holdt Foredrag i Foreningen og ellers støttede dens Virksomhed med Raad og Daad. Forstander L. Schrøder var stærkt

Ludvig Peter Schrøder, f. 19. Jan. 1836, Folkehøjskoleforstander i Askov, Ejer af Gaarden Damhus, Askov (60 Td. Land, 1½ Td. Harlkorn), Cand. theol., R* p. p., HM. i det danske Hedeselsk. m. m. Død 1908.

interesseret i Landbrugets Fremgang; han gav Egnens Beboere et godt Eksempel i Driften af hans lille magre Sandjordsgaard, Damhus, og han holdt flere Gange Foredrag i Foreningen, men navnlig har Landboforeningens Medlemmer i stort Tal nydt samme Fordel af Askovs Virksomhed, som Landboerne i al Almindelighed har haft af Højskolebevægelsen i det hele taget. Snæversynethed og Bornerthed har maattet vige Pladsen for Offervillighed og ideel Stræben. Standsforskellen med dens uheldige Udløbere er afløst af social Lighed, der har sat Mod i den Ungdom, der udgaar fra fattige som mere velhavende Hjem. Alt i alt har den aandelige Paavirkning og Udvikling, Ungdommen er Genstand for paa Højskolen, gjort den bedre skikket til at udføre en betydeligere Manddomsgerning i ren praktisk og materiel Henseende, end det for de allerflestes Vedkommende ellers vilde have været Tilfældet. Hertil kommer, at der ved denne Skole, som ved alle andre lignende, er foregaaet en stærk Indvandring af Folk fra andre Dele af Landet, hvilket næsten altid medfører en Del mere Foretagsomhed paa en Egn end ellers. Det kan tilføjes, at Skolens nuværende Forstander, Jacob Appel, fortsætter de gode Traditioner, baade som Leder af Højskolen og som stærkt interesseret Landmand.

Ladelund Landbrugsskole oprettedes i 1879. Paa den har Landboungdommen ligesom paa andre Landbrugsskoler modtaget den faglige Uddannelse, og det er jo ikke noget lille Tal af Foreningens nuværende Medlemmer, der nu som Ledere af egen Bedrift søger at praktisere de Ideer, de gennem Tale og iagttagne Eksempler paa Ladelund har tilegnet sig; men hertil kommer, at Landboforeningen flittig har nydt godt af Skolens Lærerpersonale som Foredragsholdere, og sidst, men ikke mindst, at Skolen ofte gæstfrit har aabnet sine Porte for Besøg og Foredragsmøder, og ved disse var der næsten altid noget nyt at faa at se, navnlig paa det maskinelle Omraade. Her skal lige mindes om de betydningsfulde Møder,

Skolen i 1880erne lod afholde med Docent Fjord og P. Nielsen, Tystofte, som Talere. Landboforeningen har dernæst gennem mange Aar høstet Gavn af Forstander Niels Pedersens store Energi og Iderigdom som Foreningens Formand; han har som saadan givet Stødet til mange Fremskridt inden for Foreningens Omraade. At hans Virksomhed i saa Henseende er paaskønnet, ses bedst deraf, at man ved Skolens 25-aarige Jubilæum udnævnte ham til Foreningens Æresmedlem. —

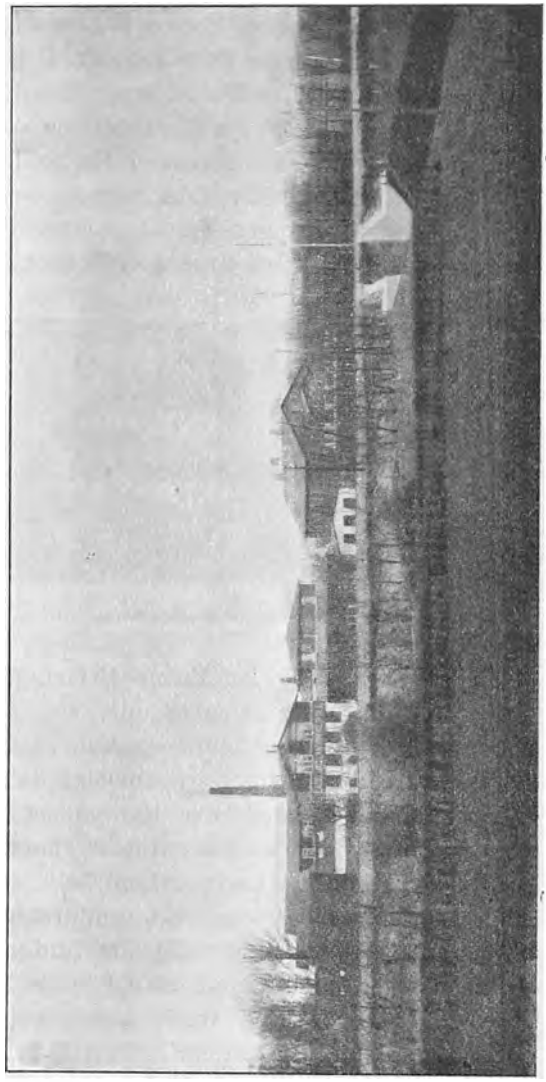

Ladelund Landbrugsskole.

Paa *Askov Forsøgsstation* for Plantekultur anlagdes de første Forsøgsparceller i 1885. Har Landboforeningen nydt godt af de to førnævnte Institutioner, gælder dette næppe mindre for Forsøgsstationens Vedkommende. Meget ofte har Landboforeningens Medlemmer baade enkeltvis og ved samlet Besøg høstet Belæring af alle de Erfaringer, man her gennem Forsøg paa Planteavlens Omraade har indvundet. Belæring gennem Skrift

og Tale tør ikke undervurderes, men de Indtryk, man faar ved Selvsyn, fæstner sig dog længst. Disse Besøg har dog faaet deres største Betydning gennem den levende Maade, hvorpaa de Besøgende vejledes. Stationens Leder, Fr. Hansens fortrinlige pædagogiske Evner kommer især til Nytte her; men ogsaa i de mange Foredrag, Fr. Hansen har holdt inden for Landboforeningens Kreds, har disse Evner bidraget overordentlig meget til at vække Interesse og Forstaaelse. Hans Evne til at bringe Tilhørerne i Forhold til det foreliggende Emne er enestaaende, hvad der navnlig ogsaa mærkes ved hans Besvarelse af Forespørgsler. Ogsaa fra Forsøgsstationen har Landboforeningen hentet mangen Foredragsholder, og navnlig

Statens Forsøgsstation i Askov.

har Fr. Hansen selv ladet sine Erfaringer og administrative Evner komme Foreningen tilgode.

Baungaard Landhusholdningsskole kan nærmest betegnes som Landboforeningens Barn, medens de andre 3 Institutioner er Foreningens Brødre, der har vokset sig store og stærke sammen med den, med samme Formaal under Opvæksten: En dygtig og oplyst Landbostand.

I de forløbne 50 Aar har Landboforeningen selvfølgelig administreret med et stadig stigende Budget.

Det synes, som om man til det første Dyrskue i September Maaned 1862 alligevel, trods Ansøgning, ikke har opnaaet noget Statstilskud. Til Præmier er i hvert Fald kun brugt de 154 Rdl., som Foreningen paa Forhaand havde stillet til Raadighed af egne Midler. Ved Dyrskuet i 1863 har man derimod anvendt som Præmie 365 Rdl., 4 Mark og 4 Skilling, hvoraf de 135 Rdl. var Statstilskud. Billetsalget indbragte 17

Rdl. og 4 Mark, men noget egentligt Budget for den samlede aarlige Omsætning har jeg ikke kunnet opspore. Budgettet har derefter sikkert været stadigt stigende, især efter at Præmiering af veldyrkede Huslodder begyndte i 1871.

Omstaaende Aarsopgørelse viser, hvad Omsætningen var naaet op til i 1908, medens Husmandsbevillingerne endnu administreredes af Landboforeningen.

I denne Forbindelse kan det nævnes, at Foreningen op gennem Aarene har nydt godt af forskellige offentlige Institutioners og forskellige private Folks Velvillie i Form af Gaver. Gaverne er fortrinsvis givet til Præmiering ved Dyrskuerne og til Husmandssagens Fremme. Men foruden Gaver i Form af større eller mindre Pengebeløb, Landbrugsredskaber, Boggaver o. l., har det personlige Arbejde, der er ydet saavel af Formændene som af de Mænd, der til de forskellige Tider har siddet inde med Sekretær- og særlig Kassererposten, samt de, der ofte i mange paa hinanden følgende Aar har været Dommere saavel ved Dyrskuerne som for Husmandslodderne, haft den allerstørste Betydning for Foreningens Trivsel og Vækst. Forholdene tillader ikke at nævne hver enkelt, kun skal her i denne Forbindelse gøres opmærksom paa, at Kammerraad Brødsgaard, Jordrup, var Foreningens første Kasserer, siden har Bestillingen været tildelt forskellige, saaledes N. Thomsen, Jordrup, Brandenborg, Gjesing, og P. Petersen, L. Skovgaard, Vejen; de sidste 3 har været Gaardejer S. P. Andersen, Stenbrogaard, fra 1885 til 1889, Gaardejer Hans M. Mortensen, Eskelund, fra 1889 til 1902, og fra 1902 til Dato Gaardejer Claus Johansen, Eskelund.

Om S. P. Andersen gælder det, at han ikke alene har indlagt sig Fortjeneste gennem Kassererarbejdet, men ogsaa paa mange andre Maader har været en af Landboforeningens trofaste og aktive Medlemmer gennem en lang Aarrække. Da nu S. P. Andersen netop er en Mand, som er født og opvokset her paa Egnen, og hvis private som offentlige Virksomhed staar som et smukt typisk Eksempel paa, hvad Ihærdighed og Indsigt kan drive det til under jævnt trygge økonomiske Vilkaar og uden anden Uddannelse end den, Iagttagelse og Erfaring giver, benytter Festskriftet gerne Lejligheden til med nogle faa Ord at skildre hans Virksomhed.

Regnskab for Kolding Omegns Landboforening $^{1}/_{1}$ — $^{31}/_{12}$ 1908.

INDTÆGT:	Specialsum Kr.	Øre	Hovedsum Kr.	Øre
1. *Kassebeholdning* fra forrige Aar ...	....	..	1383	05
2. *Medlemsbidrag.* 722 Medl. 18 Foren.	1583	00		
Restancer fra 1907	11	00		
			1594	00
3. *Gaver* (heri 500 Kr. af Landbrugslotteriet)	....	..	820	00
4. *Dyrskuet.* Statstilskud	775	50		
Indtegningspenge	80	90		
Festudvalgets Overskud	272	71		
			1129	11
5. *Planteavlen.* Statstilskud til Udstilling	404	74		
do. til Markforsøg	306	89		
do. til Konsulenthjælp	103	32		
do. til Analyser	10	40		
do. til Præmier. af Markbr.	135	00		
			960	35
Statstilskud for 1907	....	..	439	16
6. *Svineavlen.* Statstilskud til 3 Centre	....	..	740	00
7. *Forskelligt.* Indvundne Renter	....	..	79	50
Ialt Kroner...			7145	17

UDGIFT:	Specialsum Kr.	Øre	Hovedsum Kr.	Øre
1. *Dyrskuet.* Præmier	1551	00		
Kataloger og andre Udgifter...	289	10		
			1840	10
2. *Planteavlen.* Konsulentens Løn....	694	40		
Præmier for Markbr. og Roer..	270	00		
Planteavlsudstilling	376	88		
Læggekartofler, Analyser, Tryks.	76	80		
			1418	08
3. *Husmandssagen.* Konsulentens Løn	270	00		
Husmandsrejser m. m.	106	05		
Bogen »Hædrede Husmænd«...	61	25		
			437	30
4. *Husholdningssagen.* Elever paa Baungaard	....	..	80	00
5. *Foredrag.* 3 Foredrag $^{1}/_{80}$, $^{2}/_{15,21}$ ...	....	..	60	42
6. *Svineavlen.* Tilskud til 3 Centre...	....	..	740	00
7. *Aarsbidrag.* Foreninger o. l.	....	..	169	94
8. *Bekendtgørelser.* 6 Blade	....	..	192	63
9. *Forskelligt.* Repræsentanter til Delegeretmøder	60	00		
Til Kranse og Mindesmærke ..	26	00		
Sekretærarbejde 49.55, Tryks. 9.71	59	26		
Papir, Porto, Telegram, Fragt .	52	46		
			197	72
10. *Kassebeholdning* ved Aarets Slutning	....	..	2008	98
Ialt Kroner...			7145	17

Eskelund, d. 19. Marts 1909.

Klaus Johansen,
Kasserer.

S. P. Andersen.

S. P. Andersen er født i Thuesbøl 1833, hvor hans Fader, Anders Jepsen, ejede den Gaard, der senere deltes i de to, der i Øjeblikket, da dette skrives, ejes af A. Andersen og A. Hundebøl. 25 Aar gammel kom han i Tjeneste hos daværende Hans Iversen, Stenbrogaard; her tjente han i 2 Aar, senere 1 Aar i Skodborg, hvorefter han atter kom tilbage til Stenbrogaard; i 1864 døde hans Husbond, hvorefter S. P. Andersen styrede Gaarden for dennes Enke til 1869, i hvilket Aar han viedes til Enken, Stine Iversen, hans nuværende Hustru, og overtog Gaarden, som han beholdt til 1903, da han nærmest paa Grund af vaklende Helbred overlod den til Sønnen, Ludvig Andersen, den nuværende Ejer af Stenbrogaard. 1858 holdtes der 12 Malkekøer paa Gaarden, disses Antal var i 1869 steget til 16, men i 1903 bestod den samlede Hornkvægbesætning af 40 Stk., deraf 26 Stk. Malkekøer. S. P. Andersen har ialt drænet 40 Td. Land af Jorden, og hele det til Gaarden hørende Areal er i hans Tid merglet over det hele, ligesom alle Gaardens nuværende Bygninger er opført af ham, tildels af Sten, som han selv har strøget og brændt. Medens S. P. Andersen gennem Driften af sin egen Gaard har afgivet et udmærket Eksempel, har han ogsaa gennem offentlig Virksomhed været til stor Gavn for sine Omgivelser, han var i høj Grad virksom ved Brørup Mejeris Oprettelse, det første Andelsmejeri her paa Egnen, han var Sogneraadsmedlem i 18 Aar, deraf Formand de 3.

I Landboforeningen har han, som nævnt, udrettet et stort Arbejde som Kasserer og Dyrskuedommer, men ogsaa ved andre Lejligheder, navnlig ved Foredrags- og Diskussionsmøderne, hvor han næsten altid mødte og gav sit Bidrag til Diskussionen, ofte ved meget nøgterne og djærve Bemærkninger til de fremsatte Anskuelser. Han har for saa vidt kunnet kaldes konservativ, som han altid har været forsigtig over for alt nyt, men han har ikke skubbet det ny fra sig uden at have overvejet, hvad der kunde tale for eller imod dette, og bragte hans modne Overvejelse ham ind paa, at det var noget godt, da var han en af de allerførste til at udnytte det til Gavn for sig selv og andre.

H. M. Mortensen.

En anden ligesaa veltjent Veteran inden for Landboforeningen var dens mangeaarige Kasserer, Hans Madsen Mortensen, Eskelund. Ligesom S. P. Andersen afgav han gennem mange Aar et udmærket Eksempel til Efterfølgelse ved den komplette Maade, han drev sin Gaard paa. Hans Besætning var kendt videnom som en af de bedste og mest yderige inden for Landboforeningen. Hertil kommer, at man skal lede længe for at finde en Mand, der var saa afholdt af alle som Hans M. Mortensen. Han vandt alle, han gennem sine mange Tillidshverv kom i Berøring med, ved sit Lune og sin Elskværdighed. Hans Madsen Mortensen var født i Eskelund i Brørup Sogn den 25. Febr. 1752 som Søn af Gaardejer Morten Nielsen Gjerndrup (født 7. Januar 1807) og Hustru Ane Marie Iversdatter (født paa Stenbrogaard den 28. December 1810). H. M. M. overtog sin Fødegaard i Eskelund i 1868 og blev samme Aar gift med Maren Sørensen fra Bøgestedgaard (født 4. September 1844, Datter af Søren Hansen og Hustru, Cecilie Hansen, Bøgestedgaard).

I 1875 blev han Sognefoged og Lægdsmand for Brørup Sogn og var dette indtil sin Død i 1904. Var endvidere i en lang Aarrække Medlem af Sogneraadet — en Tid Formand for dette — samt Kirkeværge for Brørup Kirke, og endelig Kasserer for Kolding og Omegns Landboforening fra 1889 til 1902.

I Maj 1900 — 25-Aarsdagen for sin Ansættelse som Sognefoged — fik han overrakt Dannebrogsmændenes Hæderstegn. I April 1904 solgte han Gaarden i Eskelund og døde den 7. August 1904.

En tredie Mand, 40-aarig Medlem af Landboforeningen, der vel ikke just er født lige her paa Egnen, saa dog i Amtet, er Kroejer Ingvard Jensen, Foldingbro. Hans fra Barndommen erhvervede, gennem Erfaring udvidede Kendskab til Heste har ligefrem skabt ham en Særstilling som Deltager i og Leder af Egnens Hesteavl, en Virksomhed, der i høj Grad er kommen Egnens Hestebestand til gode, og som er saa typisk, og som tillige har virket som et godt Eksempel, at vi maa nævne den med nogle faa Ord.

Ingvard Jensen.

Ingvard Jensen er født $^{23}/_{3}$ 1841 i Tjæreborg, hvor hans Fader var Sognefoged. Han har givet sig af med Handelen, særlig Hestehandelen, siden sit 17. Aar, idet han købte den første Hest i Hjørring i 1858. 10 Aar efter, 1868, købte han Foldingbro Kro med tilliggende Ejendom, hvilken Bedrift han med Hustru gennem mere end 40 Aar har ledet paa en saa ejendommelig og hyggelig Maade, at de har vundet deres Medborgeres Tillid og Agtelse i en sjælden Grad. Siden 1884 har I. J. været Dommer for Heste ved Landboforeningens Dyrskuer, ligesom han i et ligesaa langt Tidsrum har været Dommer i Statshingsteskuekommissionen i Ribe Amt. I 1908 fejrede Landboforeningen hans 50-Aars Jubilæum som Hestekender ved Foreningens Dyrskue i Brørup.

Jens Hegelund,
f. $^{8}/_{10}$ 1858 i Salling. Uddannelse paa Askov Højskole, lært Landvæsen og været Forvalter. Præliminæreksamen, Veterinæreksamen med 1. Karakter 1885. Dyrlæge i Skovby 1885—1900. Leder af Malkekursus og Lærer paa Ladelund fra 1900. Konsulent i de samvirkende jydske Mejeriforeninger. Bestyrelsesmedlem i Kolding Omegns Landboforening siden 1903. Formand for Husdyrudvalget.

Landbo-Foreningens nuværende Bestyrelse bestaar af følgende 5 Mænd:

Statskonsulent *Fred. Hansen*, Askov, Formd. Husmand *H. P. Schmidt*, Holsted, Næstformand. Gaardejer *Claus Johansen*, Eskelund, Kasserer. Konsulent, Dyrlæge *He-*

H. P. Schmidt
i Holsted, f. $^{18}/_{5}$ 1856 i Arnum i Højrup Sogn i Sønderjylland. Arbejdet ved Landbruget i 12 Aar, som ung i Obbekær ved Ribe, købte sit nuværende Husmandssted i Holsted 1885, hvor han har boet siden og drevet et mønsterværdigt Husmandsbrug. Mangeaarig Dommervirksomhed i Kolding Omegns Landboforening. Fører ved Husmandsrejser. Bestyrelsesmedlem i Kolding Omegns Landboforening siden 1903.

Claus Johansen.
f. $^{2}/_{2}$ 1857 i Vester Vedsted ved Ribe. Elev paa Askov i 2 Vintre og Tune Landbrugsskole i 9 Maaneder. Medlem af Kolding Omegns Landboforenings Bestyrelse og Foreningens Kasserer siden 1904.

Gaardejer *Jørgen Skov*, Gjesten, er født den 4/6 1863 paa sin nuværende Gaard, som han overtog i 1887. Han er mangeaarig Dommer for jydske Hopper ved Landboforeningens Dyrskuer. Han indvalgtes i Bestyrelsen i Kolding Omegns Landboforening i 1902, da han afløste sin Broder, Kristen Skov, som Bestyrelsesmedlem.

gelund, Bakkebo, Brørup. Gaardejer *Jørgen Skov*, Gesten.

HUSDYRBRUGET.

Det er vist ikke for meget sagt, at Arbejdet for Husdyravlen og specielt Dyrskuevirksomheden i lang Tid var Foreningens Livsnerve.

Som allerede nævnt var det sikkert Husdyrloven af 23/1 1862 med dens øgede Bevilling til Præmier ved Dyrskuerne, der gav Stødet til Foreningens Oprettelse.

Det første Dyrskue afholdtes den 27. September 1862 ved Hvilested Kro pr. Kolding.

Selve Arrangementet ved Datidens Dyrskuer var ret fordringsløst. Folk kom her trækkende eller drivende med deres Dyr, som de ønskede fremstillet til Bedømmelse, uden Anmeldelse. Katalog fandtes heller ikke. Oplysninger om Dyrene maatte Dommerne søge hos Trækkerne. Dyrene var placeret paa Marken Syd for Kroen, eller i Engen Vest for Kroen. Ialt præmieredes 3 Hingste og 3 Hopper, medens Selskabets Mærke paabrændtes 1 Hingst og 3 andre Hopper. Af Kvæg præmieredes 4 Tyre og 5 Køer af Malkeracen, 3 Kvier af Federacen; endvidere præmieredes 2 Orner; ingen Søer fandtes præmieværdige, og sluttelig tildeltes Præmie til 3 Væddere og 3 Faar. Første Præmie for Hingste var 20 Rigsdaler, for Hopper 10, for Tyre 8, for Køer 10, for Orner 4, for Væddere 4, for Faar 3 Rdl. Ialt udgjorde Præmiebeløbet 154 Rigsdaler. Statens Tilskud opnaaedes ikke det første Aar, og daværende Hofjægermester Thygesen til Damgaard, der var indbudt til at overvære Dyrskuet og havde givet Tilsagn derom, udeblev. I Aarene derefter var Proprietær Lorenzen til Kjølholt Regeringens Tilsynsførende.

At selve Kvægudstillingen i bogstavelig Forstand har afgivet et broget Skue, faar man Indtrykket af, naar man læser de præmierede Dyrs Beskrivelse: »Iver Johansen, Glibstrup: 1.

Præmie for en hvid Tyr, 2½ Aar, af Korthornsracen. Ole Bjerg, Vraa: 2. Præmie for en blaaskimlet, broget Tyr, 2½ Aar, af Egnens Race. Niels Madsen, Lejrskov: 3. Præmie for en sortgrimet Tyr, hvide Horn, hvid under Bugen, 2 Aar, af Egnens Race. Brandt, Bølling: 4. Pr. for en mørkerød Tyr, hvide Horn, 2 Aar, Egnens Race. Harboe, Østerbygaard: 1. Pr. for en mørkerød Ko, har faaet 8 Kalve, slesvigsk Race. Skolelærer Bjerrum, Skanderup: 2. Pr. for en sortbroget Ko, har faaet 6 Kalve, Egnens Race. Claus Petersen, Gjesing: 3. Pr. for en rød Ko, har faaet 8 Kalve, Egnens Race. Adolph, Dolleruplund: 4. Pr. for en blaaskimlet Ko, 3 Kalve, Egnens Race. Peder Hansen, Ferup: 5. Pr. for en rød Ko, har faaet 4 Kalve, Egnens Race.« Saa var der 3 Korthorns-Køer, som var henholdsvis hvid, rødhjelmet og rødbroget.

I 1863 afholdtes Dyrskuet den 11. Juli. Regeringens Tilskud af Statskassen til dette var 135 Rdl., medens Foreningen bevilgede 250 Rdl. af egne Midler. Ialt uddeltes Præmier til et Beløb af 365 Rdl. 4 Mark og 4 Sk. Ved Billetsalget for Adgang til Dyrskuet indkom 17 Rdl. 4 Mark.

I 1864 afholdtes intet Dyrskue.

I 1865 afholdtes det derimod paany, og siden da har Foreningen uafbrudt ladet afholde et aarligt Dyrskue. I 1865 var man allerede kommen op paa 466 Rdl. som samlet Præmiebeløb, fordelt mellem de enkelte Grupper paa den Maade, at

2- og 3-aarige Hingste kunde præmieres med indtil	150	Rdl.
Malkekvæg og Fedekvæg, saavel Køer som Tyre ..	200	—
Svin	50	—
Faar	40	—
Biavl	26	—
Ialt...	466	Rdl.

Allerede 1866 vedtog man, at det maatte være Statens Sag at præmiere de ældre Hingste, hvorfor »Præmien for ældre Hingste i Aar bortfalder«. Endvidere foretoges ved Dyrskuet i 1866 for første Gang en Bortlodning af Agerbrugsgenstande. Der var indkøbt for 60 Rdl., og Lodderne fandt »rivende Afsætning«.

Som allerede nævnt ved tidligere Dyrskuer, blev de præmierede Dyr mærket med et Foreningen tilhørende Brænd-

jærn. Om dette hedder det fra Dyrskuet i 1866: »Regeringskommissæren (Lorenzen, Kjølholt) gjorde opmærksom paa, at den paa Foreningens Brænde værende kongelige Krone var ulovlig, hvorfor han anmodede Bestyrelsen at lade samme fjærne«.

Præmierne uddeltes under den Forudsætning, at de præmierede Dyr anvendtes til Avl hos Medlemmer inden for Foreningen, i modsat Fald maatte Præmierne tilbagebetales. Dyrene skulde være paa Pladsen inden Kl. 8 Morgen.

Forud for Dyrskuet 1867 holdtes en Generalforsamling med Behandling af følgende Forslag: 1) at give et Referat af Grunden for Dyrenes Bedømmelse, hvilket med en lille Majoritet vedtoges. Referatet skulde være ganske kort og kun angaa de præmierede Dyr. Om det andet Forslag: 2) Malkekvægets Bedømmelse efter Points, opstod der en længere Diskussion, under hvilken Pointssystemets Fortrin og Mangler fra forskellig Side fremhævedes. Afstemningen viste en betydelig Majoritet for dets Anvendelse, foreløbig for et Aar og kun ved Bedømmelsen af Malkekøer. Med Hensyn til, hvilket System der burde bruges, fremkom to meget forskellige Forslag, der ved Imødekommenhed fra de respektive Forslagsstilleres Side forandredes til eet, der vedtoges af Forsamlingen. Dette er saaledes (de anførte Points er Maksimum):

Kropbygning	12	Points
Hoved, Øjne og Horn	4	—
Malketegn: Yver, Patter, Mælkeaarer og Mælkehuller	18	—
Hud og Haarlag	8	—
Spejlets Størrelse	8	—
Summa...	50	Points

Det bestemtes, at Dyrene paa Dyrskuedagen skulde *møde* og være *anmeldte* for de paagældende Dommerkomiteer inden Kl. 8 Morgen. Dyr, der møder med Afkom, bør nyde Fortrin fremfor de Dyr, der møder uden dette, alle andre Forhold lige. Ikke-Medlemmer kan overvære Dyrskuet mod at erlægge 1 Mark, og har de saa Ret til at deltage i Bortlodningen.

For Dyrskuet i 1868 vedtoges: At Ejerne af de Dyr, der æsker Præmie, forpligter sig til at lade disse forblive paa Dyrskuepladsen, indtil Præmieuddelingen finder Sted.

Man ser, at der allerede den Gang var god Fart i og levende Interesse for Kvægbrugets Fremgang. Interessen giver sig yderligere Udslag deri, at det i 1869 besluttedes at indkøbe 2 Tyre af *konstant jydsk Race.* Indkøbet skulde besørges af N. Johansen i Nørre Bjært og Juhl paa Horskærgaard. Tyrene skulde paa Dyrskuedagen bortloddes med fri Adgang for alle og enhver til Deltagelse i Bortlodningen, dog med den Forpligtelse for Ikke-Medlemmer, at de, naar de vinder Tyrene, skal stille dem til Auktion samme Dag blandt Foreningens Medlemmer. Den endelige Ihændehaver af Tyrene forpligter sig til at holde disse i 2 Aar, med mindre der indtræffer Tilfælde, der berettiger til deres Afhændelse.

Lodderne fandt rivende Afsætning. Den ene Tyr vandtes af T. P. Thomsen, V. Gesten, den blev ved den paafølgende Auktion solgt til Chr. Nissen, Skartved; den anden vandtes af Jørgen Pedersen, Uhre, paa et Interessentskabs Vegne.

Faarene, der fremstilledes, maatte nok være klippede, men al Ulden skulde medbringes paa Dyrskuet til Bedømmelse!!!

1870 begynder man at rokke ved det benyttede føromtalte Pointssystem, idet en Generalforsamling med stor Majoritet henstillede til Dommerne for Malkekvæg at tage nok saa meget Hensyn til Kropbygning, som det nugældende Pointssystem bestemmer. Samme Aar foraarsagede en paa Egnen grasserende Mund- og Klovsyge, at en Dyrlæge var til Stede og synede alle Dyrene, før de indlodes paa Dyrskuepladsen.

1871 kunde Malkekøerne opnaa 50 Points for Kropbygning og 50 Points for Malketegn. De sidste 50 Points deltes saaledes: Yver, Patter, Mælkehuller og Mælkeaarer 30 Points, Hud og Haarlag 10 P. og Spejlets Størrelse 10 Points.

Allerede fra 1869 havde man begyndt at fremstille Samlinger af Malkekvæg saaledes, at fra Besætninger fra

1—20	Køer	fremstilledes	2 Stk.,	hvoraf 1 *maa* være en Tyr.
20—30	—	—	3 -	(2 Køer og 1 Tyr).
30—50	—	—	4 -	(3 — 1 *skal* være en Tyr).
Over 50	Køer	—	5 -	(4 — 1 — — —).

I 1872 var man naaet saa vidt, at det nu forlangtes kun at præmiere Samlinger, der bestaar af »eget Opdræt« og af en »konstant Race«.

Ved Dyrskuet d. 3. Juni 1874 ved Hvilested Kro fungerede Proprietær Ingwersen, Kirstinelyst, første Gang som Regeringskommissær. Dyrskuet havde nu været afholdt uafbrudt i 12 paa hinanden følgende Aar ved Hvilested Kro. Aaret efter flyttede Dyrskuet, som allerede nævnt, for første Gang til Vejen, og da der tillige i Forhandlingsprotokollen for 1874 for første Gang findes en Del oplysende Bemærkninger ud over den sædvanlige tørre Bedømmelsesliste, skal disse her anføres ordret:

»Ved Dyrskuet var fremstillet 4 yngre Hingste, 20 Følhopper, 20 Tyre, 61 Køer, 9 Køer i Samlinger, 9 Væddere, 8 Faar, 6 Orner og 8 Søer. Endvidere fremstilledes af d'Hrr. P. Jensen, Vraa, og Henriksen, Skovgaard, 2 ældre Hingste, der anerkendtes som gode Tillægsdyr, men i Følge Vedtægten ikke her kunde præmieres. Nielsen, Lejrskov, fremstillede ligeledes 1 smuk, stor Tyr, der ved Fedekvægudstillingen i Aarhus havde erholdt 40 Rdl. i Præmie. Her kunde den ikke præmieres, da den ansaas for at være for svær som Springtyr, om den end tildeltes al Anerkendelse. Den solgtes efter Dyrskuet for 350 Rdl.

Efter Præmiernes Uddeling samledes man til Fællesspisning i et stort Telt i Haven, hvor der herskede en munter og livlig Stemning, og hvor der udbragtes en Mængde Skaaler.

I 1877 forandredes Pointssystemet for Bedømmelsen af Malkekvæg atter, til følgende:

Racerenhed	indtil	30	Points.
Kropbygning	—	30	—
Yver, Patter, Mælkeaarer og -Huller.	—	20	—
Hud og Haarlag	—	10	—
Spejlets Størrelse	—	10	—
	Ialt	100	Points.

I 1879 ydede Landboforeningen 100 Kr. til Præmier ved et Fedeskue i Kolding. Samme Aar nedsattes et særligt Udvalg, bestaaende af Harboe og P. Buch, Skanderup, S. Bonnesen, Skanderup, Bojsen, Drabæks Mølle, og Hansen, Petersborggaard, der skulde søge at fremme en Henstilling til Indenrigsministeriet om en yderligere Støtte fra Staten til Kvægavlens Forbedring.

1882 forandredes Dyrskuereglerne derhen, at Besætninger med indtil 10 Køer skal i Samlinger fremstille 2 Stk., hvoraf 1 *maa* være en Tyr.

10—20	Køer	3	Stk.,	1	*maa*	være	en Tyr.
20—30	—	4	-	1	*skal*		—
30—50	—	5	-	1	—		—
over 50	—	6	-	1	—		—

1884 nedsattes en Kommission, bestaaende af Holst, »Virkelyst«, P. Buch, Skanderup, S. Simonsen, Ravnholt, og Ingvard Jensen, Foldingbro, der inden 1. Novbr. 1885 skulde have indkøbt 3 Hingstføl.

I Foraaret 1886 foreslog nuværende Statskonsulent Fred. Hansen, Askov, at man lidt efter lidt gik over fra at præmiere Dyr ved Dyrskuerne til at præmiere hele Husdyrhold. Et Udvalg, som skulde fremkomme med en Betænkning om Sagen, nedsattes. Det bestod af P. Buch, Joh. Lauridsen, Fr. Hansen, Baltzer Hansen og Hans Olsen, Baungaard. 1887 fremkom Udvalget med følgende Forslag:

1) Foreningen afholder kun sit alm. Dyrskue hvert andet Aar, skiftevis i Holsted, Brørup, Vejen eller Lunderskov, eftersom det bestemmes paa Generalforsamlingen. Paa dette Dyrskue præmieres Heste, Kvæg, Faar, Svin og Fjerkræ efter samme Regler som hidtil.

2) Det Aar, Foreningen ikke holder sit almindelige Dyrskue, vil der kun blive præmieret Handyr jævnsides med, at der — om muligt — vil blive udsat Præmier for hele Kvæghold.

I den Betænkning, som ledsager Forslaget, udtaler Udvalget, at Landboforeningen bør have sin Opmærksomhed henvendt paa at støtte de Bestræbelser, der er oppe for at oprette Kvægavls- og Hesteavlsforeninger, ved 1) Tillægspræmier til saadanne Handyr, som bruges i disse, 2) ved at paatage sig Udgifterne ved Arbejdet for at oprette Foreninger, 3) ved kun eller fortrinsvis at præmiere Hundyr, som er bedækket ved Foreningernes Handyr, 4) ved, at Landboforeningen blev en Art Mellemled eller Fællesledelse for disse.

Præmieringen af hele Kvæghold tænktes ordnet som en Art Konkurrence mellem disse, saaledes at Bedømmelseskomiteen til Vejledning ved Bedømmelsen kan forlange et fuldstændig gennemført Regnskab over, hvad Besætningen *æder* og *yder* i det Aar, Konkurrencen varer.

Betænkningen indeholder, kan vi godt sige, Programmet for

Kvægavlens Ledelse i de kommende Tider til Aarhundredets Udgang, ja helt op til denne Dag.

Den første Kvægavlsforening, Malt Sogns, oprettedes allerede 1887, den kan saaledes holde 25 Aars Jubilæum i Aar.

1889 oprettedes Fællesledelsen af Kvægavlsforeningerne i Koldingkredsen.

1895 oprettedes den første Kontrolforening. Fr. Hansen, Askov, var kommen til Egnen i 1885; det var i alt væsentligt hans Ideer til Kvægavlens Forbedring, der var fremsat i ovenanførte Betænkning. Eftertiden har set, at han saa rigtigt. At denne Betragtning deltes af en Del af Foreningens Medlemmer, fremgaar deraf, at Generalforsamlingen, paa Forslag af den daværende Formand, N. Pedersen, Ladelund, vedtog at ansætte Fr. Hansen som Husdyrbrugskonsulent med en Løn af 150 Kr., hvoraf Formanden betalte en væsentlig Del. Fr. Hansen virkede i sin Egenskab af Konsulent meget for Oprettelsen af Kvægavlsforeninger, ligesom han holdt en Del Foredrag. Han udgav en Vejledning til Rodfrugtdyrkning, idet — som han siger i sin første afgivne Aarsberetning — man maa forudsætte den nøjeste Sammenhæng mellem en god Roemark og et godt Kreaturhold, og endelig udarbejdede han nogle Regnskabsskemaer, der i udfyldt Stand skulde belyse Kreaturholdets Rentabilitet. Han siger selv: »Om det vil lykkes for mig — derigennem at faa Rentabiliteten belyst — er jo endnu ikke afgjort, det kan maaske være noget tvivlsomt, det er muligt, at der skal en mere direkte Hjælp til selve den daglige Bogføring, før det lykkes at faa Sansen for Regnskabet vakt, saaledes at de opgivne Tal bliver tilforladelige.«

Endelig oprettedes i Slutningen af 1887 inden for Kolding Omegns Landboforening en Forening til Bedømmelse og Præmiering af hele Kvæghold. Medlemsbidraget var 10 Kr. Medlemmerne var: Joh. Lauridsen, Niels Pedersen, Fr. Hansen, H. Olsen, S. P. Andersen, Brandenborg, A. Pedersen, Klevanggaard, S. P. Knudsen, Rudolf Müller, S. J. Sørensen og J. Larsen, Holsted. Man vil af ovenstaaende kunne skønne, at det var en værdig Maade, Foreningen i 1887 fejrede sit 25 Aars Jubilæum paa.

I 1888 afholdt Foreningen sit Dyrskue i Holsted sammen med Statsskuet for Ribe Amt. Det var ved denne Lejlighed,

at Foreningen første Gang mødte op med et Dyrskuekatalog, udarbejdet af Konsulenten. Siden da har Foreningen hvert Aar ladet udarbejde et Katalog med Oplysninger over de indmeldte Dyr. Endvidere finder man fra Dyrskuet 1888 en udførlig Motivering af Dyrenes Bedømmelse, noget, som det hidtil havde skortet en Del paa. I Anledning af, at der i 1888 var gaaet 100 Aar, siden Stavnsbaandets Løsning, holdt Forstander L. Schrøder, Askov, umiddelbart efter Præmieuddelingen et Foredrag om Landbolovgivningen for 100 Aar siden.

Simon Simonsen, f. 17. Marts 1848 i Ravnholt, Gjesten, Gaardejer, Skovgaard, Lejrskov (127 Tdr. Land, 7¼ Td. Hartkorn), Jensgaard, Gjesten (190 Td. Land, 4¼ Td. Hartkorn), Repr. og Fmd. for Repræsentantsk. i Vest- og sønderjydsk Kreditforening, Landvæsenskommissær. Mangeaarig Dommer ved Dyrskuerne og for Husmandslodder i Kolding og Omegns Landboforening.

Den 26. November 1888 mødte Regeringskommissær Ingwersen og Statskonsulent Jensen op ved Vejen St. for sammen med Landboforeningens dertil nedsatte Udvalg: Ingvard Jensen, Foldingbro, og H. M. Mortensen, Eskelund, at kaare Hopper til Optagelse i Stambogen. Der var mødt 12 Hopper, hvoraf kaaredes 3, nemlig en fra Simon Simonsen, Jensgaard, en fra Chr. Justs Enke, Askov, og en tilhørende Hans Søberg, Surhave. Ved samme Lejlighed fremstilledes Simon Simonsens 3½-aarige Hingst »Bjarke«, der tog 1. Præmie ved K. O. L.s Dyrskue i 1888. Konsulent Jensen roste Hingsten og raadede Folk til at oprette en Hesteavlsforening, for at Hingsten kunde blive bevaret for Avlen her paa Egnen.

Det vil her være passende at anføre, hvad en af Egnens dygtige Hestekendere, Dyrlæge Hegelund, udtalte om Hesteavlen her paa Egnen ved Landboforeningens 40. Jubilæumsskue i 1902:

»Landmændene indenfor Foreningens Virkekreds har fulgt godt med i den rivende Udvikling, ja har i mange Tilfælde ført an, været mellem de forreste eller gaaet helt foran; kun paa et enkelt Omraade er Tiden løbet fra dem, nemlig paa Hesteavlens. Endnu den Dag i Dag sidder Lysten til at slaa en Hestehandel Egnens Landmænd i Blodet. Liggende nær Grænsen, hvorover Heste nordfra føres og i lange Tider har været ført til det tyske Marked, har Egnen haft gode Chancer for at faa Hold i gode Heste. Koldingegnens Landmænd har gennem mange Aar været kendte som gode Købere af 1. Klasses

magre unge Handelsheste; i tidligere Tid var der mellem disse ikke helt faa meget gode unge Hopper, men paa disse har Egnen ikke

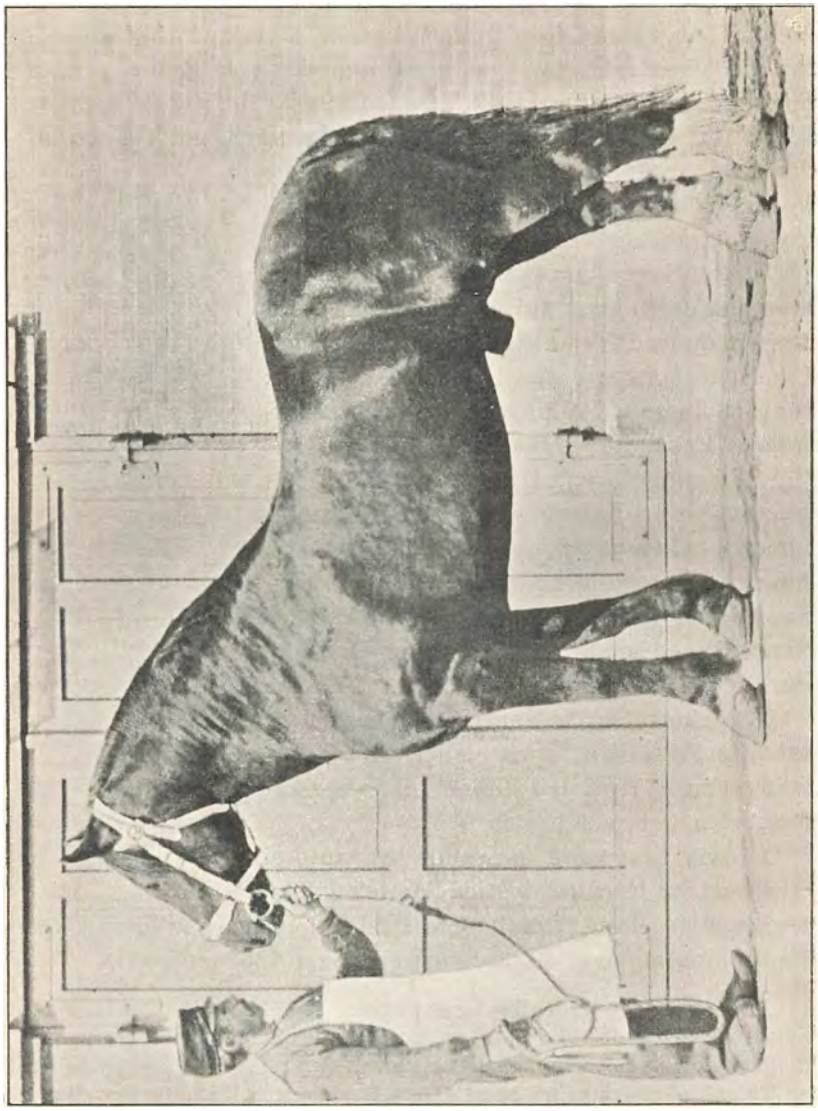

Hingsten «Bjarke».

holdt tilstrækkelig fast; for et godt Bud er en nok saa god Hoppe gaaet over paa andre Hænder.

Denne Egnens Lyst til mest at give sig af med Handelsheste har naturlig medført en manglende Interesse for gode Avlsdyr paa dette

Omraade, og ikke faa Gange er det til Skade for Egnens Hesteavls Fremgang hændt, at der fra Egnen er solgt 1ste Klasses Hingste, Dyr, som Egnen selv burde have sikret sig.

Fra Jensgaard ved Lunderskov er saaledes solgt ikke mindre end tre af Jyllands bedste Hingste, alle faldne efter Hoppen »Frigga«, Stb. Nr. 523:

»**Bjarke**«, **Stb. Nr. 512,** solgt i Aaret 1890 til Randers Amt, hvor den i mange Aar har været meget højt præmieret og har efterladt sig meget gode Døtre, derimod ikke nogen særlig betydelig Søn,

»**Aaby Ølgod**«, **Nr. 602,** solgt 1891 til Aalborg Amt, hvor den siden er tilkendt høje Præmier,

»**Bruno**«, solgt til Uldum Hesteavlsforening, Aarhus Amt, og der siden tilkendt høje Præmier.

Alle disse tre Hingste mødte sammen med »Robert«, »Valdemar Engbjerg IV« og »Toftegaard« som Typer paa den jydske Trækhest paa Landmandsforsamlingen i Malmø 1896 og vandt megen Anerkendelse. For et Par Aar siden solgtes fra denne Egn »Nansen«, en af Jyllands sværeste Trækheste; den gik til Øerne.

Det er at ønske, at det i kommende Aar maa lykkes i højere Grad end hidtil at vække Egnens Landmænds Interesse for Hesteavlen, saaledes at denne Interesse ikke som hidtil plejes af faa, men bliver Hvermands Eje, saaledes at Egnen, der har flere gode Betingelser for at drive lønnende Hesteavl, i den Henseende naar et Standpunkt, der svarer til den smukke Stilling, Egnens Landmænd indtager mellem Danmarks fremskredne Landbrugere.

Dvæl ved dette, naar Tankerne glider henover de sidste 40 Aars dygtige Arbejde paa denne Egn.«

Jeppe Madsen er født den 24/6 1844 i Eskelund, Brørup Sogn. Købte Toftegrd. i Malthæk 1871, hvilken Gaard han drev, til han i 1907 afstod den til sin Søn. Sognefoged og Lægdsmand fra 1887, Sogneraadsformand siden 1895. Formand for Vurderingsmændene for Landbygningernes Brandforsikring siden 1880. Landvæsenskommissær 1900. Dannebrogsmand 1902. Formand i Hesteavlsforeningen »Fremad« fra 1891 til 1910. Hyppig Dommer for Malkekvæg i Kolding Omegns Landboforening.

1891 oprettedes den første Hesteavlsforening indenfor Foreningens Omraade.

Det blev ogsaa Kolding Omegns Landboforening og dens daværende Konsulent Fr. Hansen, Askov, der tog Initiativet til Oprettelsen af Fællesledelsen af Kvægavls- og senere Kontrolforeningerne i Koldingkredsen.

Fællesledelsen af Kvægavlsforeningerne.

Den første Fællesledelse af Kvægavlsforeningerne i Kolding-Kredsen stiftedes den 1. Juli 1889 paa et Møde i Lunderskov, hvortil samtlige Formænd for Egnens Kvægavlsforeninger var indbudt. Efter at Sagen var forelagt af Fr. Hansen, Askov,

og drøftet grundigt af de til Stede værende, blev Sammenslutningen bragt i Stand mellem følgende 5 Foreninger:

Vejen	Sogns Kvægavlsf.,	Fmd.	Gdr.	H. Olsen, Baungaard,
Veerst	—	—	—	J. Jensen, Varregaard,
Vamdrup	—	—	—	N. J. Dall, Bastrup,
Hjarup	—	—	—	N. H. Knudsen, Hjarup,
Malt	—	—	—	Fr. Hansen, Askov,

senere paa Aaret sluttede Kvægavlsforeningerne for Brørup og Hejls Sogne sig til.

Formaalet med Sammenslutningen var at ophjælpe Kvægavlen og Kvægbruget ved at fremme Samvirksomheden mellem de stedlige Landboforeninger og Kvægavlsforeninger saavel som mellem disse indbyrdes, samt at faa en Repræsentant for Kvægavlsforeningerne lige over for Foreningen af jydske Landboforeninger og Indenrigsministeriet.

I Foraaret 1891 fremkom der imidlertid Tilbud fra Kolding Omegns Landboforening om, at Foreningen var villig til at gaa med i en Fællesorganisation, saaledes at baade Kolding Omegns og Kolding Herreds Landbrugsforening og muligvis Elbo Herreds Landboforening skulde gaa ind hver for sig som et Led i Sammenslutningen med Ret til at indsætte tre Medlemmer i Bestyrelsen, medens Kvægavlsforeningerne skulde indsætte to Medlemmer. Landboforeningerne skulde betale 3 pCt. af deres Medlemsbidrag til Fællesledelsen aarlig, og de enkelte Kvægavlsforeninger 20 Kr. aarlig. Dette vedtoges paa et Repræsentantmøde den 14. April 1891. Medlemmerne til Bestyrelsen valgtes, og Dyrlæge Schmidt i Kolding ansattes som Fællesledelsens Konsulent og Sekretær.

Jørgen J. Schmidt, født 15. Juli 1845 i Sillerup ved Haderslev, pr. Dyrlæge i Kolding, R*, Form. for Vejle Amts Dyrlægeforen. Første Konsulent for Fællesledelsen af Kvægavlsforeningerne i Koldingkredsen.

Ved den første Kaaring, som fandt Sted i Kvægavlsforeningerne under Konsulentens Medvirken i Forsommeren 1891 fremstilledes af 942 indmeldte Stamkøer i 12 Foreninger de 718; deraf kom 473 i 1. Klasse, 127 i 2. Klasse og 118 i 3. Klasse.

Den 28. September 1895 lod Fællesledelsen afholde et meget vellykket Dyrskue i Lunderskov for Afkom (Køer, Kvier eller

Tyre) efter Tyrene, som havde været i Kvægavlsforeningerne i Aarene forud. Der uddeltes ved dette Skue 17 Præmier for Samlinger (2 første, 4 anden, 4 tredie, 3 fjerde, 2 femte og 2 sjette) samt 7 Præmier til enkelte Dyr, ialt til et Beløb af 650 Kr. Som Dommere fungerede Statskonsulent Axel Appel og Proprietær Thygesen, Dalbygaard. (Se Ugeskrift for Landmænd, 1895.)

Efter at have mødt forskellige Vanskeligheder erholdt Fællesledelsen Statstilskud til Skuet, dog blev det samtidig betydet Foreningen, at Dyrskuerne helst maatte forblive inden for Landboforeningernes Omraade, naar der skulde erholdes Statstilskud, hvorfor denne Virksomhed indstilledes.

Allerede i Juni 1894 ses det i Foreningens Forhandlingsprotokol, at der er forhandlet om at faa regelmæssige Fedtbestemmelser af de enkelte Moderkøers Mælk gennemført. Foraaret 1895 blev den første Kontrolforening dannet i Vejen og Malt Sogne, for største Delen af de derværende Kvægavlsforeningers Medlemmer. Senere kom flere Foreninger til, og det viste sig hurtig, at disse Foreninger i fortrinlig Grad underbyggede Kvægavlsforeningernes Arbejde i denne Henseende; det laa da lige for, at Fællesledelsen søgte et Samarbejde med disse, idet man indsaa, at derigennem vilde mange af de Opgaver, som Kvægavlsforeningerne havde stillet sig, langt lettere lade sig gennemføre. Fællesledelsen havde saaledes længe ønsket at optage en mere omfattende Konsulentvirksomhed og dermed den for Avlen saa nødvendige og værdifulde Stambogsføring m. m.

I Foraaret 1900 udsendte Fællesledelsen derfor Opfordring til samtlige 26 Kontrolforeninger, som fandtes i Kolding-Kredsen, om at slutte sig til Fællesledelsen. Opfordringen fulgtes straks af 8 Foreninger, og Lovene for Samarbejdet vedtoges.

Fællesledelsens mangeaarige Konsulent, Dyrlæge Schmidt i Kolding, ønskede formedelst sin store Dyrlægepraksis at trække sig tilbage, hvorefter førværende Kontrolassistent Emil Konradi antoges som Fællesledelsens Konsulent fra 1. April 1900. Paa Grund af de smaa Midler, Fællesledelsen havde at raade over, maatte man indskrænke sig til kun at lægge Beslag paa Halvdelen af Konsulentens Arbejdskraft.

I 1901 fratraadte Konradi som Konsulent. Han efterfulgtes

Chr. Nyegaard. Konsulent, født 1/4 1875, Mejerist 1890-1899. Elev paa Ladelund 1/11 98 til 1/4 99. Kontrolassistent 1/4 99 til 1/11 01. Konsulent fra 1/8 1901.

af Konsulent Chr. Nyegaard, Askov, der har virket som Konsulent uafbrudt siden da og vunden alm. Anerkendelse for sin Virksomhed.

Nu, 1911, omfatter Fællesledelsen 40 Kvægavlsforeninger med 53 Tyre og 8225 Køer samt 24 Kontrolforeninger.

Vi nærmer os nu Aaret 1895, i hvilket det lykkedes at finde en fast Form for de Tanker, man i den mellemliggende Tid fra 1887 havde syslet med, nemlig Kontrol og Regnskab over Kvægholdet.

Kontrolforeningerne.

Interessen for Sagen er gammel. Allerede 1833—35 udsatte Grev Holstein Holsteinborg en Præmie til den Kvægstamme i Sorø Amt, der gav den fedeste Mælk, ligesom Grev Knuth til Knuthenborg udsatte en Præmie i lignende Øjemed for Maribo Amt 1846, uden at nogen meldte sig. Det var vel blandt andet ogsaa Mangel paa praktisk anvendelige Fedtbestemmelsesapparater, som skyldtes den ringe Interesse, der da var for Sagen. Fremkomsten af Jacobsens Prøvekærne 1875 tyder dog paa, at man fremdeles har Opmærksomheden henvendt paa Sagen i visse Egne, ovennævnte Prøvekærne kom saaledes her til Egnen i 1877, idet Gaardejer N. Hansen, Maltbæk, og daværende Bestyrer paa Forstander Schrøders Gaard i Askov, N. Pedersen (nu Ladelund), benyttede den i kort Tid. Grunden til, at Spørgsmaalet om Produktion af fed Mælk i Midten af Firserne paany blev aktuelt, var naturligvis Fremkomsten og Benyttelsen af Fjords Kontrolapparat i Fælles- og Andelsmejerierne. Ikke alene mærkede man snart, at der kunde være stor Forskel mellem de forskellige Leverandørers Flødeprocent; men de Husmænd, der kun leverede Mælk af to Køer, gjorde tillige den Iagttagelse, at Forskellen mellem de enkelte Køers Flødeprocent kunde være ret betydelig. Disse Iagttagelser førte med sig en Henvendelse til Docent Fjord om at udarbejde et Beregningssystem til Brug i Mejerierne, hvor man ønskede at betale Mælken efter dens Smørindhold (Flødeprocent). 1886 fremkom da Fjord med sin Differensberegning, der toges i Brug allerede samme Aar paa

6 jydske Mejerier (deriblandt Skrave, Ladelund og Brørup). Betalingen af Mælken efter Kvalitet (Smørværdi) maatte jo i høj Grad opfordre til, at hver enkelt Leverandør med Flid lagde Vind paa at producere fed Mælk. Det første Middel, Landmændene i saa Henseende henvendte deres Opmærksomhed paa, var naturligvis Foderet. Roer, Vikke, Havre, Majs, Mask, Bærme gav tynd Mælk, sagde man, Palme- og Kokuskager gav derimod fed Mælk, paastodes der, ja, det gik endog saa vidt, at en R. P. Pedersen i 1888 i en Artikel i »Vort Landbrug« fandt sig foranlediget til at raabe et »Vagt i Gevær« mod den stærke Agitation for at producere fed Mælk; thi det vilde hæmme Udvidelsen af Roearealerne, idet han henviste til den den Gang gængse Opfattelse, at Roer jo gav tynd Mælk. Agitationen tog imidlertid stærkere Fart, det gjaldt at bringe Smørrets Produktionspris ned paa det mindst mulige, og et Hjælpemiddel i saa Henseende var og er det at producere fed Mælk. Dels gennem Erfaringer, hentede i Udlandet, og dels gennem Erfaringer fra Fjords Fodringsforsøg mente man at turde fastslaa: at Foderet ingen nævneværdig Indflydelse havde paa Mælkens kemiske Sammensætning, og da heller ikke paa dens Indhold af Fedt, men at Køernes Evne til at give fed Mælk var en individuel Egenskab, og at den som saadan maatte være arvelig. Det var da gennem det rette Udvalg af Tillægsdyr, at Vejen førte til fed Mælk og dermed meget Smør. Interessen for og Trangen til at føre Kontrol og Regnskab med den enkelte Ko var altsaa til Stede, det gjaldt nu om at finde en Form, hvorunder Arbejdet lod sig udføre.

Fjords Kontrolapparat kunde vel benyttes, men det fordrede jo, at Mælkeundersøgelsen foregik paa Mejeriet, hvor man i Forvejen var stærkt optaget. Dog Manglen paa et praktisk anvendeligt og flytteligt Apparat blev snart afhjulpen, idet Dr. Gerber fremkom med sit Apparat til billig, hurtig og sikker Bestemmelse af Mælkens Fedtindhold. Det var særlig efter at Forsøgslaboratoriet i Vinteren 93—94 havde foretaget sine Forsøg med Gerbers, Babkocks og Lindstrøms Apparater og fundet dem alle tre nøjagtige nok, men at Gerbers gav de bedste Bestemmelser, at Opmærksomheden blev henledet paa sidstnævnte. Men der var endda Vanskeligheder, hvis Arbej-

Søren Peter Knudsen. f. 1. Oktbr. 1848 i Vedslet, Gaardejer, Lille Skovgaard (150 Td. Ld., 6 Td. Hartk). Elev paa Vallekilde, Askov Højskoler og Tune Landboskole, Medl. af Statstyrekommissionen for Ribe Amt, Sogneraadsmedl., Formd. for Vejen Omegns Kontrolforening. En af Foreningens flittigste Udstillere ved Dyrskuerne og mangeaarig Dommer v. disse.

det skulde kunne udføres hos alle, smaa saavel som store Jordbrugere. Apparat og tilhørende Glas kostede 200 Kr., Fedtbestemmelsen og Regnskabsføringen fordrede ikke alene en vis Uddannelse, men vilde ogsaa tage for meget af den enkelte Landmands i Forvejen stærkt optagne Tid.

Forstander N. Pedersen, Ladelund, der selv havde haft Kontrol og Regnskab med enkelte Køer i sin Besætning siden 1890, og som i de følgende Aar, 1891—95, gennem Foredrag (første Gang i December 1891 i Hjørring Amts Landboforening) udfoldede et stærkt Agitationsarbejde for Sagen, saa snart, at den eneste fremkommelige Vej var Sammenslutningens.

Emil Marinus Konradi, f. 7. Aug. 1872 i Taulov, Lærer paa Ladelund Landbrugssk., Brørup. Landbrugseksamen m. 1. Karakter. Elev paa Hindholm, Ladelund og Askov. Kontrolassistent i Vejen og Omegns Kontrolforen. 1895-1898. Konsulent i Koldingkredsens Fællesledelse 1900—1901.

Andelsdrift, Fællesoptræden, Enighed havde i de foregaaende 15 Aar bragt de danske Landmænd ud over adskillige økonomiske Vanskeligheder, her var sikkert en ny Opgave, der bedst kunde løses ad Sammenslutningens Vej, og som vi nu alle véd, N. Pedersen saa rigtigt. I Vejen og Omegn boede den Gang som nu adskillige Landmænd, der gennem deres Landbrugsskoleophold havde indset Betydningen af et gennemført Landbrugsregnskab, saaledes Statskonsulent Fr. Hansen, S. P. Knudsen, Kr. Kirk, Joh. Lauridsen, Hans Olsen, R. Müller, Jeppe Madsen og flere, men særlig var der da Fr. Hansen, han havde ført Regnskab over hele Bedriften, siden han overtog sin Gaard, han blev en Hovedstøtte for Foreningen straks, og særlig ham skyldtes det, at Foreningen senere trivedes saa vel og udviklede sig i den rigtige Retning. Sagen blev ofte drøftet mellem disse Mænd ved private Sammenkomster, og Fru Annine Hansen, der ligeledes interesserede sig meget for Sagen, opfordrede stedse til, at man snarest gik over fra Drøftelse til Handling.

Det var da ikke rent tilfældigt, at det netop blev paa »Lille Skovgaard« i Vejen Sogn, vi den 24. Januar 1895 samledes ud paa Eftermiddagen, og hvor det lykkedes ved gensidig Imødekommenhed og Offervillighed at faa den første Kontrolforening oprettet. »Vejen og Omegns Kontrolforening« kom til at bestaa af 13 Medlemmer med ca. 300 Køer, og Mejerist Emil Konradi blev antaget som Assistent for en Løn af 400 Kr. S. P. Knudsen, Lille Skovgaard, blev Foreningens første Formand.

§ 1.

Foreningens Formaal er at danne Stammer af Køer, der giver megen og fed Mælk (Smørstammer).

§ 2.

Foreningen dannes paa 5 Aar, og intet Medlem kan trække sig tilbage, før den Tid er udløben, undtagen ved Fraflytning.

§ 3.

Foreningens Medlemsantal er indtil videre begrænset til tolv à tretten Medlemmer, hvilke forpligter sig til hver fjortende Dag at lade Mælken af hver enkelt mælkeydende Ko kontrollere.

§ 4.

Udgifterne fordeles paa Medlemmerne i Forhold til Antal af Fedtbestemmelser, hvilke Udgifter opkræves halvaarlig af Foreningens Formand.

§ 5.

Foreningen vælger en Bestyrelse paa tre Medlemmer, der afgaar skiftevis hvert tredje Aar, de to første Aar efter Lodtrækning. Bestyrelsen vælger af sin Midte en Formand, der tillige er Forretningsfører og Kasserer.

§ 6.

Bestyrelsen antager paa Foreningens Vegne en Assistent, der udtager og kontrollerer Prøver af hver enkelt Ko's Mælk; til dette Brug anskaffes et Gerbers Apparat. Assistenten fører samtidigt et nøjagtigt Regnskab over de enkelte Køers Mælk, Smørudbytte og det til disse anvendte Foder, ligesom han ogsaa udarbejder en Oversigt over samtlige Besætningers og enkelte Individers indbyrdes Forhold, saa at man derefter kan udtage dem, der maatte have en saadan Avlsværdi, at de maa skønnes at kunne virke forbedrende og forædlende paa den almindelige Avl.

§ 7.

Regnskabet gaar fra 1. Maj til 30 April og afgives til den af Generalforsamlingen valgte Revisor inden 1. Juni, og Revisoren tilbagesender det til Formanden senest fjorten Dage før Generalforsamlingen.

§ 8.

Generalforsamlingen afholdes hvert Aar senest i Juli Maaned.

§ 9.

Ethvert Medlem, som ønsker noget sat til Forhandling, kan fremkomme skriftligt hermed til Formanden mindst otte Dage før Generalforsamlingen, hvor dets Afgørelse træffes ved almindelig Stemmeflerhed.

§ 10.

Ethvert Medlem har kun én Stemme, som afgives personligt eller ved lovlig Fuldmagt.

§ 11.

Generalforsamlingen er kun beslutningsdygtig til at foretage Forandringer, naar mindst Halvdelen af Medlemmerne er til Stede. I modsat Fald indvarsles til en ny Generalforsamling mindst fjorten Dage derefter; denne er saa beslutningsdygtig uden Hensyn til det mødte Antal Medlemmer.

§ 12.

Foreningens Opløsning kan kun finde Sted i Følge en Generalforsamlings Beslutning.

Saaledes vedtaget den 24. Januar 1895.

Boe Bojesen. *S. P. Knudsen,* Formand. *L. Rasmussen.* *H. Olsen.*
Joh. Lauridsen. *Rudolf Müller.* *N. Pedersen.*
Fr. Hansen. *P. Kjems.* *N. Just.* for *L. Schrøder: Kr. Kirk.*
Jeppe Madsen. *N. Hansen,* tiltraadt 1. Juni 1895.

Man havde paa den Tid ikke endnu fundet paa at benytte den saakaldte Pundpipette, saa Assistenten paatog sig at bestemme Fedtindholdet i Mælken for hvert Maal, d. v. s. 3 Gange om Dagen, et Arbejde, som vilde have været aldeles uoverkommeligt for ham, især med den Øvelse i at arbejde med Gerbers Apparat og at føre Regnskab, han den Gang besad, den Gang havde man ikke Kursus for Kontrolassistenter; i April Maaned fremkom Pundpipetten, og Assistenten gik da i Gang med Arbejdet den 29. April hos Læge Bojesen, Dortheasminde.

Hvilke var da nu Foreningens Opgaver? Ja, de gik ud paa at skaffe Medlemmerne udtømmende Besked baade om den enkelte Kos Mælkemængde og dennes Fedme, endvidere om det anvendte Foder og om Ydelsens og Foderforbrugets indbyrdes Forhold til hinanden. Først og fremmest skulde der skaffes Rede paa, hvilke Køer i Besætningen, der var gode, saakaldte Smørkøer, og hvilke ikke, for paa Grundlag af denne Viden snarest muligt at udsætte dem, der gav mager og lidt

Mælk, og fortrinsvis bruge som Tillægsdyr dem, der gav megen og fed Mælk. Avlssiden var saaledes Hoved-Drivkraften til Foreningens Dannelse, men man vilde tillige ind paa Regnskabsspørgsmaalet, man søgte samtidig at opnaa Klarhed over, hvorledes Malkekøerne forvaltede de dem betroede Afgrøder og det indkøbte Kraftfoder, og det vilde man opnaa ved ensartede, systematiske Optegnelser. Regnskabet var i Begyndelsen meget enkelt, naar man sammenligner det med de Bøger, der nu føres i Vejen og Omegns Kontrolforening. Hele Sagen var jo i sit Begyndelsesstadium endnu, men der var Interesse for den, og selv om det ikke gik saa hurtigt med at hæve Fedtprocenten, som navnlig Assistenten i sin ungdommelige Begejstring ventede, saa viste det sig dog, at Sagen var grebet rigtig an.

Efter det første Aars Forløb fik man ved Jens Johansen, Ladelund, udarbejdet en Aarsoversigt, der blev studeret med megen Interesse, og det viste sig snart, at Sammenligningen mellem Individerne inden for samme Besætning saa vel som mellem de enkelte Besætninger gav Ejerne værdifulde Oplysninger, særlig gjaldt det Fodringsregnskabet.

Medens Gennemsnitsproduktionsprisen pr. Pd. Smør for den bedste Besætning var 78 Øre, brugte den daarligste 92 Øre, og for den enkelte Ko var Forskellen meget større, henholdsvis 59 og 292 Øre pr. Pund Smør.

At Besætningsejerne i »Vejen og Omegns Kontrolforening« ikke var Formalister i den Forstand, at de ikke straks, saa snart de virkelige paalidelige Oplysninger om Køernes indre gode Egenskaber forelaa, tog dem i Betragtning ved Udvalget af Avlsdyr, viste sig da ogsaa ved Kolding Omegns Landboforenings Dyrskue i Brørup i Juni Maaned 1896. Thi her mødte mange af de udstillede Køer med en ved Hornene ophængt Plakat, som gav Oplysning om Smørmængde og Forholdet mellem Ydelse og Foderforbrug i det forløbne Aar, hentede fra Kontrolregnskabet, hvilket naturligvis af d'Herrer Dommere skulde opfattes som et plus til Køernes øvrige gode Egenskaber. Det gav sig forøvrigt ret pudsigt Udtryk i en Tale, som Mølleejer Ebbesen, Sønderskov Mølle, holdt ved samme Dyrskue: »Han havde med stor Interesse i Aar særligt undersøgt Dyrene i Hovedet, det havde til da, vidste han nok,

været almindeligt at undersøge Dyrene fra den anden Ende, men det vilde han herefter lade Dommerne om.«

Vejen og Omegns Kontrolforening.

Optegnelser over Ko Nr......

tilhørende .....

Udbytte for Aaret fra 1. Maj 1895 til 30. April 1896:

Mælk.....Pd.
Smør.....Pd.
Forbrugt Mælk til 1 Pd. Smør .....Pd.
Forbrugt Foderenheder pr Pd. Smør.....
Produktionspris pr. Pd. Smør.....Øre
Pris pr. Foderenhed.....Øre.

Generalkonsul *Pontoppidan* i Hamborg, der gennem Forstander *L. Schrøder* i Askov havde faaet Foreningens første Aarsopgørelse tilsendt, blev saa glad ved Arbejdet, at han straks bekostede 3 Tusind Eksemplarer til Udsendelse over hele Landet. Han gav Sagen sin Tilslutning med de karakteristiske Ord, at det i høj Grad glædede ham, at de danske Landmænd endelig nu synes at have faaet Øjnene op for Betydningen af at lade de tørre Tal tale.

Reaktionen meldte sig imidlertid ogsaa straks; thi ved ovennævnte Dyrskue hævede sig en enkelt bekymret Røst, der var bange for, at Fremtiden vilde bringe os sletbyggede spidsr..... Individer, hvis Ydelse skulde gaa over til at blive det ene gældende ved Udvalget af Tillægsdyr.

Sagen var imidlertid godt i Gænge, men som Folk med den rette Forstaaelse krævede man snart flere Oplysninger; man vilde have Lejlighed til gennem systematiske Vejninger at konstatere Tilvækst eller Legemstab hos Køerne, før man fandt Regnskabet paalideligt nok, ja, og man vilde ogsaa have Opdrættet og Svineholdet med ind under Kontrol, det var særlig Fr. Hansen og Joh. Lauridsen, der slog stærkt til Lyd herfor, og der er ikke Tvivl om, at man netop saaledes ved at begynde med Specialregnskaber og ikke omvendt, kom ind paa den rigtige Vej, med Hensyn til Løsningen af det vanskelige Spørgsmaal om et gennemført Landbrugsregnskab, hvor saavel den ydre som den indre Omsætning i Landbruget belyses.

I Foraaret 1897 anskaffede Foreningen en transportabel Kreaturvægt, flere Medlemmer optoges i Foreningen, en Assistent mere ansattes, og 1. Maj 1898 forelaa den første udvidede

Aarsberetning med speciel Foderangivelse, med Regnskab over Køernes Tilvækst, samt Regnskab over Opdræt og Svinehold. Resultaterne af disse ny Driftsgrene, der saaledes toges op til regnskabsmæssig Undersøgelse, studeredes ligeledes med megen Interesse, hvad der ogsaa gælder de andre udvidede Regnskabsformer, Vejen Kontrolforening lidt efter lidt tog op, saaledes den »Kontrol med Kontrollen«, der søgtes gennemført ved at føre Regnskab over Udbyttet af det til Græsning, Grøntfoder, Høslet og Rodfrugter benyttede Areal. I samme Hensigt kom man ind paa at føre Regnskab med Mælk efter Indvejning, og at sammenligne Mejeriets Kontrollering med Foreningens. Hertil kommer yderligere Regnskab over Til- og Afgang fra Korn- og Foderstofloftet, Regnskab over Hesteholdet og en Udarbejdelse af en Aarsopgørelse over Indtægt og Udgift ved Kvæg- og Svineholdet. Princippet i den Fremgangsmaade, der er brugt i Vejen, er da den, at man lidt efter lidt, eftersom Medlemmerne er bleven fortrolig med det i Øjeblikket førte Regnskab, er gaaet over til at tage ny Driftsgrene med ind under Regnskabet hos de af Medlemmerne, som ønskede det. Tvang og Paabud har aldrig været anvendt, idet man rigtig har indset, at hvor Interessen eller Forstaaelsen af Sagen mangler, kan selv nok saa megen lønnet Medhjælp ikke udrette meget til Fremme, specielt af Landbrugsbogføringen.

Som Eksempel paa, at der virkelig kan spores en Fremgang — om end kun lille — i Ydeevne, takket være Kontrolforeningsarbejdet, skal sluttelig efter Fællesledelsens Aarsberetning for 1911 anføres følgende Opgørelse for de 13 Besætninger, der var med fra første Færd i Vejen Kontrolforening:

Aar	Antal Køer	Pd. Mælk	pCt. Fedt	Pd. Smør	Foderenheder
1895—1900:	307,3	6172	3,35	230	4307
1900—1905:	331,5	6437	3,44	246	4473
1905—1910:	332,8	6353	3,53	249	4676
1910—1911:	330,0	6794	3,55	268	4827 *)

Ved Udgangen af Aaret 1910 fandtes der her i Landet 528 Foreninger med 12,177 Medlemmer og 214,284 Køer, d. v. s., at ca. 18 pCt. af Danmarks samlede Koantal er under Kontrol i Kontrolforeninger.

Ved Dyrskuet i Vejen den 28. Juni 1898 var der oprettet

*) Stigningen i Foder skyldes udelukkende større Forbrug af hjemmeavlet »Grovfoder«.

en særlig Afdeling, som præmieredes under Betegnelsen »Smør-Køer«. Af 50 fremstillede Dyr i denne Afdeling præmieres 17 Køer i fire Samlinger og 10 enkelte Køer med Præmier til et samlet Beløb af 111 Kr. Sagen toges op paany ved Dyrskuet i Holsted den 22. Juni 1900, og Præmien ydes nu under Betegnelsen »Tillægspræmie for Køer med fortrinlig Ydelse«. Denne Form for Præmiering af Ydeevne bibeholdtes, indtil man i 1908 gik over til en forbedret Præmieringsmaade, der oprindelig var foreslaaet paa Kolding-Kredsens Fællesledelses Møde den 20. Marts 1908. Denne Maade gaar kortelig ud paa, at der for Tyrenes Vedkommende uddeles lige saa stor Præmie for Afstamning og Moderdyrenes Ydelse som for selve Individet. For *Køerne* uddeles lige saa store Præmier for Ydelse som for Individet og for *Ungkvægets* Vedkommende halv saa stor Præmie for Afstamning og Moderdyrenes Ydelse som for Individet. Disse Afstamnings- og Ydelsespræmier opføres paa samme Skilt som Individspræmien. Bedømmelsen for Afstamning og Ydelse sker Dagen forud for Dyrskuet af de respektive Dommerhold.

Spørges der nu til Slutning om Virkningen af det store Arbejde, der af Landboforeningen gennem de forløbne 50 Aar er lagt paa Husdyrbrugets Forbedring, maa jeg tillade mig eksempelvis at henvise til, hvad Konsulent *Chr. Nyegaard* skrev i Dyrskuekataloget for 1902 om »Gram«-Familien, hvilket belyser, hvor højt der er naaet af et af de aller bedste Individer.

»Der er næppe ret mange Dyr indenfor Kolding Omegns Landboforenings Omraade, der i de sidste Aar har baaret saa mange Præmier hjem ved Foreningens Skuer som »Gram-familien« paa Forstander Schrøders Avlsgaard, Damhus. Det er sikkert derfor paa sin Plads nu ved Foreningens 40 Aars Jubilæum at give Stammoderen »Gl. Gram« en kort Omtale, saa meget mere, som det i Aar sandsynligvis er sidste Gang, at Koen møder til Foreningens Skuer.

»Gram« beskrives i Landboforeningens Dyrskueprotokol saaledes: »En meget dyb, kraftig og veludviklet Ko med særdeles fine Lemmer og meget stærkt udviklede Mælkeorganer.« Den købtes 1886 som toaarig Kvie af Forpagter Krøyer, Gramgaard; den kælvede i December samme Aar og har altsaa nu

malket i 15½ Aar. »Gram« har i denne Tid ialt givet 163,592 Pd. Mælk og fortæret 85,562 Foderenheder (deraf ca. Halvdelen Kraftfoder). Den gennemsnitlige aarlige Ydelse bliver herefter 10,696 Pd. Mælk for 5563 Foderenheder = 192 Pd. Mælk af 100 Foderenheder. Til dette enestaaende Resultat kommer den stærke Nedarvningsevne, som »Gram« har haft. Man vil blandt de udstillede Dyr finde en Del af dens bedste Døtre og Datterdøtre. »Gram« konkurrerer i Forening med 3

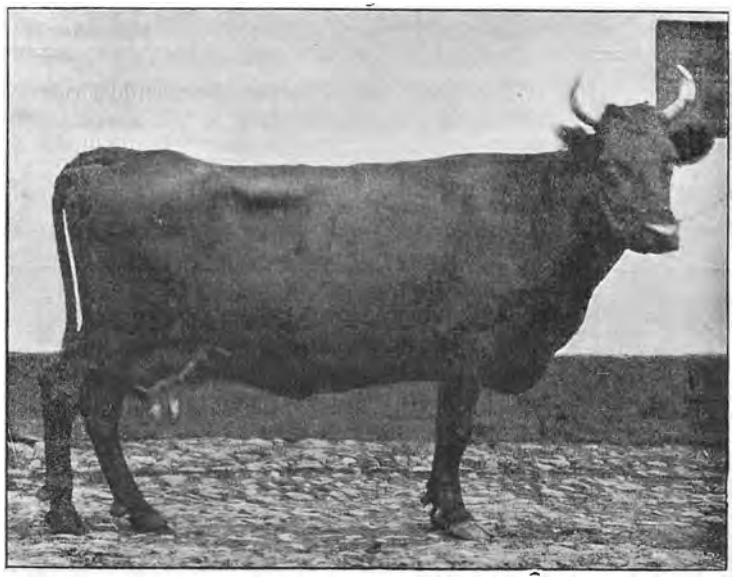

Koen »Gl. Gram«.

Døtre om Prisen for »Køer med fortrinlig Ydelse«, og som det fremgaar af det vedføjede Regnskab, har Døtrene arvet Moderens gode Egenskaber, ikke alene med Hensyn til Mælkemængde og Foderforbrug, men Fedtprocenten er i kendelig Grad højere end hos »Gl. Gram«.

Som Tyremoder har »Gram« ikke været meget betydelig; derimod er der solgt flere lovende Tyre efter »Gram IV«, deriblandt en til Aale Kvægavlsforening ved Horsens. »Gram II« er Moder til Tyren »Gram II«, tilh. Forstander N. Pedersen, Ladelund.

At en mønsterværdig Pleje og Ernæring har været i høj Grad medvirkende til det gode Resultat, behøver sikkert ikke at nævnes.

Maatte flere af Egnens dygtige Landmænd faa Held til at opdrætte saadanne Stammer, da vil det røde Kvæg her i det sydlige Jylland snart vinde sig en fremskudt Plads blandt vort Lands Kvægstammer.«

I 1909 gør Konsulent Nyegaard yderligere Rede for ovennævnte Tyr »Gram II«s Betydning for Avlen i Retning af at hæve Mælkens Fedtprocent. Forholdet udtrykkes gennem Tallene i nedenstaaende Tabel:

Døtre efter »Gram II«					De tilsvarende Mødre				
	Gennemsnit					Gennemsnit			
Antal Dyr	Regnskabsaar	Pd. Mælk	pCt. Fedt	Pd. Smør	Antal Dyr	for Aar	Pd. Mælk	pCt. Fedt	Pd. Smør
40	1ste	5649	3.73	235	40	217	6711	3.61	270
36	2det	6642	3.76	279	36	195	6823	3.60	274
22	3die	7340	3.89	319	22	115	6835	3.59	273
16	4de	7650	3.81	325	16	88	7011	3.57	279
4	5te	8587	3 74	354	4	21	7153	3.58	285

For endelig til allersidst at vise Fremgangen i Kvægets Ydeevne véd jeg ikke noget bedre Materiale at henvise til, end hvad Mejeridriftsstatistiken oplyser om Fremgangen for den leverede Mælkemængde pr. Ko indenfor hele Ribe Amt. At Fremgangen ikke er mindre indenfor selve de 10 Sogne i Ribe Amt, som Landboforeningen omfatter, maa anses for at være i høj Grad sandsynlig.

For Ribe Amt.

	Pd. Mælk pr. Ko	Forbrug af Pd. Mælk pr. Pd. Smør		Pd. Mælk pr. Ko	Forbrug af Pd. Mælk pr. Pd. Smør
1898:	3752	26.7	1904:	4563	26.1
1899:	3655	26.7	1905:	4350	25.8
1900:	3773	26.7	1906:	4467	25.6
1901:	3890	26.5	1907:	4845	25.5
1902:	4249	26.2	1908:	4979	25.6
1903:	4711	25.9	1909:	4742	25.4

At Kvægets Antal er stærkt forøget, vil fremgaa af de statistiske Tabeller bag i Bogen, og hvad endelig Kvægets Størrelse og Ensartethed angaar, ja da savner jeg statistisk Materiale til at belyse Fremgangen, men de ældste nulevende Medlemmer af Landboforeningen kan ikke noksom berømme den Udvikling, Kvæget i disse Egne er undergaaet paa nævnte to Omraader.

Søren Moltesen, Gaardejer, født d. 13/3 i Raahede v. Vester Vedsted. I sin Ungdom var han Landvæsenselev paa Fyn og Elev paa Askov Højskole. Han overtog Stensvanggaard, hans Hustrus Fødegaard, i Begyndelsen af Firserne. Mangeaarig Dommer i Kolding Omegns Landboforening, og Formd. for Foreningens Svineavlsudvalg.

Svineavlen.

Ogsaa paa *Svineavlens* Omraade kan der konstateres en betydelig Fremgang. I Slutningen af 1890erne oprettedes der 3 Svineavlscentre indenfor Foreningen, nemlig hos *Niels Hansen*, Maltbæk, *S. P. Knudsen*, Lille Skovgaard, og hos Proprietær *Rasmussen*, Vandamgaard. Ved samme Tid oprettedes den første Svineavlsforening.

Lars Rasmussen, født 21. Juni, 1854 i Odense, Ejer af Vandamgaard (225 Td. Ld., 10½ Tønder Hartkorn), frekv. Fyens Stifts patriot. Landvæsensinstitut i Odense, offentlig Eksam. med Udmærkelse, Landstingsmd., Fm. for Vejen og Omegns Forskudsforen., Næstfm. for Vejen Andelsmejeri, BM. i Vejen Realskole, i Bankraadet for Vejen Bank. Ejer af et Avlscenter for Svin. — Død 1907.

At Landboforeningen hele Tiden har ydet saavel *Fjerkræavlen* som *Biavlen* Støtte efter bedste Evne, skal her ligeledes nævnes, ligesom Faar og Væddere stadig er mødt op ved Foreningens Dyrskuer til Præmieæskning, omend i bestandig vigende Antal i Overensstemmelse med Faareholdets jævne Tilbagegang paa Egnen (se Tabellen over Kreaturholdets Størrelse). I de forløbne Aar er Faarebestanden ændret fra »gammel dansk Race« til »engelsk Race«.

Niels Hansen, Maltbæk, født 6/4 1844 i Farum. Købte Nørvanggaard i Malt 1870. Brugte Jakobsens Prøvekærne i 70erne. Ejer af Svineavlscentret paa Nørvanggaard. Medlem af Vejen Kontrolforening.

Til Sammenligning med Omtalen af Foreningens første Dyrskue i herværende Afsnits første Del skal sluttelig gives følgende skematiske Oversigt over Foreningens Dyrskue i Vejen 1910:

Dyrenes Art og Race	Antal fremstillede	Antal præmierede	Der gaves fra til Præmie	De enkelte Præmiers Størrelse i Kr.	Samlet Præmiebeløb i Kr.	Indbrandtes eller erklæredes præmieværdig
3-aarige Hingste	2					
2-aarige Hingste	3					
Hopper, jydsk Race	29	17	1—5 Pr.	14—6	218	4
Familiegrupper af Heste, jydsk Race	4	4				
Tyre mellem 1 og 2 Aar, rød dansk Race	15	13	1—4 Kl. Holdepenge	25—10	171	»
Federace	»	1				
Tyre mellem 2 og 3 Aar, rød dansk Race	12	12	1—4 Pr.	20—6	184	»
Enkelte Køer af rød dansk Race	5	3	2—4 Pr.	12—6	26	1
Samlinger af Køer, rød dansk Race	6	6	1—3 Pr.	50—8	430	2
Samlinger af Kvæg, rød dansk Race	13	11	1—5 Pr.	56—12		
Familiegrupper, rød dansk Race	5	5	1—4 Pr.	36—10	138	»
Væddere, Oxfordshiredowns.	3	3	1—2 Pr.	8—6	20	»
Faar, Oxfordshiredowns	6	4	2—4 Pr.	6—4	22	»
Orner, Landrace	7	5	1—5 Pr.	10—6	50	1
Yorkshire	»	1				
Søer, Landrace	13	10	1—4 Pr.	12½—4	95	»
Yorkshire	»	1				
Fjerkræ	»	»	2—5 Pr.	16—8	96	»
Sum					1450	8

Ialt fremstilledes 232 Individer foruden Høns, deraf præmieredes de 205. Det samlede Præmiebeløb udgjorde 1450 Kr., hvoraf Statskassens Tilskud udgjorde 725 Kr.

Tilslutningen til Dyrskuet ses at være fremmet stærkt, ligesom Ensartetheden indenfor de forskellige Grupper er paafaldende større end for 50 Aar siden, men ogsaa selve Bedømmelsen er mere maalbevidst og vejledende, medens Ud-

trykket »Egnens Race« hyppig benyttedes i 1862, et Udtryk, som intet siger om Kvaliteten, bliver Bedømmelsen nu motiveret i korte Beskrivelser, hvad følgende Udpluk af Bedømmelseslisten fra 1910 viser:

Om en 2.-Præmie Hingst: »Køn, anselig Hingst; lidt ret af Forkoder.«

1.-Præmie Hoppen: »God, jydsk Hoppe, regelmæssig Bevægelse, godt Slag, fortrinlig Afstamning.«

Om én, som var værdig til 5. Præmie, hedder det: »For lidt Underlaar, snæver fortil. Bevægelsen ret god.«

Og blandt Tyrene: 2. Præmie: »En meget veludviklet, godt præget Tyr, lidt grov af Hoved«, medens det om en 4.-Pr. Tyr hedder: »En stor, uharmonisk Tyr, meget for lav bag Skulderbladene, og med afskydende Kryds«.

1.-Præmiesamlingen fra Familiesamlinger af Malkekvæg fik Bedømmelsen: »Kraftige, velbyggede, ret ensartede Køer med godt Malkepræg«. Ellers klages der ved Samlingerne mest over manglende Ensartethed.

2.-Præmiesamlingen af Kvier faar Betegnelsen: »En pæn ensartet Samling, noget lyse, lidt grove Horn, blød, fin Hud, godt Præg«.

I Gruppen »enkelte Køer«, hvori Udstillerne overvejende er Husmænd, siges om en 4.-Pr. Ko: »Lidt skarp og spids tilbage, vel lys af Farve, godt Malkepræg«.

1.-Pr. Ornen faar Betegnelsen: »Stor, kraftig Orne med gode Skinker og lidt afrundet Kryds«.

En 1.-Pr. So faar Betegnelsen: »En stor, lang So med dybe Skinker, men med vel megen Nakke«.

Vi er nu naaet saa vidt, at vi indenfor Kvægavlen først og fremmest spørger: »Er Dyret et godt Avls- og Produktionsdyr«, hvad det kun kan siges at være, naar det er velbygget, triveligt, og kan levere megen Smør og Mælk for den mindst mulige Mængde Foder. Saadanne Spørgsmaal som Farve, Spejl, Mælkeaarer, Mælkehuller, Hornstilling o. s. v. kommer først i anden Række.

Hønsene, der de første Aar af Landboforeningens Levetid kun betød lidt i Husdyrbruget, blev den Gang slet ikke præmierede, hvorimod de nu præmieres af særlig dertil valgte

Dommere. Og Grundlaget for Bedømmelsen og Præmieringen er nu et helt Aars forudgaaende Kontrol med Hensyn til Avl, Foder og Produktion.

OPLYSNINGSARBEJDET.

Det Oplysningsarbejde, Landboforeningen har udført, navnlig gennem sine Foredrags- og Diskussionsmøder, kan sikkert med Rette betegnes som Foreningens næstvigtigste Virksomhed, særlig førend landøkonomiske Fagblade og Kursus blev saa almindelige, som Tilfældet er nu.

Foreningens første Diskussionsmøde afholdtes 1862 Lørdagen den 6. December i Hvilested Kro med følgende 4 Emner: 1) Om Nytten af gentagen Mergling; 2) Om den bedste Anvendelse af den flydende Gødning; 3) Hvorledes Jorden billigst tilføres kraftigere og mere Gødning; 4) Om en hensigtsmæssigere Røgt af Faarene, der kan forebygge de hyppige for disse forekommende Sygdomme.

Som det ses, har der ingen Mangel været paa Emner, men hvor fristende det end kunde være at gaa nærmere ind paa den Behandling, disse og følgende Spørgsmaal har faaet, da den i mange Maader afspejler Datidens Tankegang og Interesse, tillader Pladsen dog som Regel kun herefter at nævne Emnerne samt Indledernes Navne, hvor disse findes. Alene herigennem belyses de vekslende Interesser op gennem Tiden.

1863: 1) Om Gødningens hensigtsmæssige Anvendelse og Fordeling i Sædskiftet; 2) Hvilken Betydning for Agerbruget tillægger Forsamlingen de saakaldte kunstige Gødningsmidler, og vil den henstille som Grundsætning, at Anvendelse deraf giver nogen Profit? 3) Under hvilke Forhold kan Kalveopdrætningen betale sig? 4) Hvilken Fremgangsmaade antager Forsamlingen for fordelagtigst til Forebyggelse af Tabene i Gødningen paa Møddingsstedet? 5) Om Fællesmejeriernes Hensigtsmæssighed; 6) Om Jordens bedste Behandling til Byg; 7) Hvorledes behandles den rene Brak paa den mest økonomiske Maade? Det sidste Spørgsmaal indlededes af *J. Hansen*, N. Bjært.

1865: 1) Opfylder vore Agerdyrkningsredskaber de Betingelser, som et fremadskridende Agerbrug gør Fordring paa? (Efter Diskussionen besluttede man at anskaffe den under Planteavlen omtalte første Reolplov). 2) Hvilke Hensyn bør der tages ved Bedømmelsen af vore Husdyr? Bør fremmede Racer og Blandinger være ligeberettigede med den danske Race, eller bør denne sidste gives Fortrinnet?

1866: Dyrlæge *Fenger*, Askov: Er det ønskeligt som Formaal for Kvægstammernes Forbedring at efterstræbe en Forening af Malkeevnen og Fedeevnen hos en og samme Stamme?

25. Oktober 1866 afholdt Foreningen den under Planteavlen omtalte første Rodfrugtudstilling, ved hvilken Lejlighed P. Buch, Nørgaardslund, indledede en Diskussion om Rodfrugtdyrkningen, og da Forhandlingsprotokollen her viser det første nogenlunde udførlige Referat af en Forhandling, skal følgende noget forkortede Uddrag anføres:

»Rodfrugtdyrkningen anbefaledes stærkt af Indlederen, og heri understøttedes han af forskellige af de tilstedeværende. Dens Nødvendighed for Agerbrugets Fremme paapegedes, idet der gennem denne erhverves den for Afgrødens Forbedring fornødne større Gødningskraft, og navnlig fremhævedes det, at Kornfodringen først da ret giver Udbytte, naar der med denne forenes Fodring med Rodfrugt. Den ringe Fremgang, Roedyrkningen hidtil havde faaet, maatte ligge i Mangel paa Kendskab til samme, hovedsagelig næredes der overdrevne Forestillinger om Omkostningerne ved Dyrkningen, hvilket blev imødegaaet af Sagens Forsvarere, navnlig en enkelt, der eksempelvis anførte, at han i Sommer havde beplantet $2^1/_4$ Td. Land med Kaalrabi og tillige vandet disse ved 4 Mands Hjælp i 4 Dage og faaet samme Stykke renset ved Haandmagt af 1 Mand i 12 Dage. Til større Arealer anbefaledes Hestehakke, medens Meningerne var delte, om Saaningen burde foretages med Haanden eller med Maskinen. Det tilraadedes helst i Brakmarken at gøre smaa Forsøg i veltilberedt og velgødet Jord samt ved Forsøgene at anvende den største Flid. Turnips lykkes bedst paa den simple Jord. Kaalrabi fordrer god Jord. Med Hensyn til Insektangreb da havde Runkelroer og Gulerødder vist sig som de sikreste, medens Kaalrabi og Turnips var mere udsatte. Med Hensyn til Op-

bevaringen gjaldt det, at de ikke saaredes i Roden eller Toppen. De skulde lægges i Batterier, smalle, højst 2 Al. i Bunden for de bløde Sorters Vedkommende. Roerne dækkes med Langhalm, henstaar nogen Tid for at udsvede, dækkes med 4—5 Tom. Jord, og ved indtrædende Frost sættes et Lag Tag uden om Jorden. Videre anbefaledes som hensigtsmæssigt at lægge en Række Drænrør paa langs ad Batterierne og for hver 5—6 Alen føre et Rør op igennem dem.

Forpagter *Petersen*, Landerupgaard, anbefalede Tang som et godt Dækkemiddel, hvor saadant havdes forhaanden«.

Senere paa Aaret indledede den daværende Formand, *Schæffer*, en Diskussion om Græsfrøsaaningen. Ved samme Lejlighed toges Spørgsmaalet om »Anvendelsen af kunstig Gødning« op til fornyet Behandling. Under Diskussionen gav Gaardejer Thorup af Knudsbøl »interessante Meddelelser om Anvendelsen af Fisk som Gødning, hvilket en fynsk Landmand, der boede i Nærheden af Havet, havde forsøgt, idet han købte flere Læs usælgelige Fisk, hvilke han lod lægge enkeltvis i Furen efter Ploven, hvorefter Sæden paa den Del af Marken, hvor disse anvendtes, blev betydelig stærkere end paa den øvrige Del«. Ved Mødets Slutning vedtoges det i Fællesskab at indkøbe et Parti sur fosforsur Kalk fra Fredens Mølles Fabrikker.

Rasmus Fenger, født 25. Marts i Slotsbjergby ved Slagelse, Agerbrugskonsulent f. De danske Sukkerfabr. i Fyn til 1. Maj 1905. Veterinærexam. 1862, R*, Lærer paa Askov Højskole 1865—70. Var Dyrskuedom. i Landboforeningen og stod denne bi med Raad og Daad, til han i 1875 rejste til Fyn. — Død i Lyngby 1906.

En Samling Kløver fra forskellige Avlssteder samt Solsikke og italiensk og engelsk Rajgræsfrø var ved denne Lejlighed udstillet af Handelsgartner Bøgh, Horsens.

1867: Dyrlæge *Campen:* Hvilke Hensyn bør tages ved Hesteopdrætning?

Dyrlæge *Rasmus Fenger*, Askov: Foranstaltninger, som ad Lovgivningens Vej er trufne for at fremme Husdyravlen her i Landet.

Arkitekt *Nielsen*, Fredsted: Mælkestuens hensigtsmæssigste Indretning. Endvidere om Flueskabe med Isbeholder, russiske Ovne og om Svinehuse med murede Krybber.

Gaardejer *Sidenius* fra Soelgaard: Jordens

Behandling til Foraarssæd. Og ved samme Møde: Hvorledes drives Svineholdet fordelagtigst?

1868: Handelsgartner Bøgh, Horsens: Spørgsmaalet om Græsfrøbesaaning og Kløver samt Rodvækstdyrkning.

P. Buch, Nørgaardslund: Kreaturernes Vinterfodring. Ved dette Møde sloges til Lyd for Kornfodring om Vinteren, og Brugen af Rodfrugter, Rapskager og Hørfrø anbefaledes af forskellige.

I Slutningen af Aaret optræder første Gang som Foredragsholder Gartner *Nygaard*, Kolding, der i de følgende Aar blev Foreningens mest ihærdige Forkæmper for Havedyrkning og Træplantning, idet han, som det senere vil fremgaa, holdt en Mængde Foredrag paa forskellige Steder om denne Sag; han lagde ud ved nævnte Møde med Emnet: Unge Frugttræers Plantning, Beskæring og øvrige Behandling.

1869: *P. Ingversen:* Kvægracens Forbedring. Dyrlæge *Fenger*, Askov: Plantesygdomme. *N. Johansen*, N. Bjært: Skal man til Kvægracens Forbedring her paa Egnen gøre Indkøb af gode Tillægsdyr? *Rœder*, Dyrehavegaard: Hvilke Erfaringer har vi her i Landet om Radkultur (Radsaaning), og vil samme være anvendelig under vore Forhold?

Ovennævnte Foredrag og Diskussioner blev alle afholdte i Kroerne omkring ved Kolding, saaledes Hvilested, Bramdrupdam og Vonsild, men fra Efteraaret 1869 begyndte man ogsaa at afholde Møder længere Vest paa. Saaledes afholdtes et Møde i Eskelund Kro den 21. Oktober 1869, hvor man forhandlede om Græsmarkens Besaaning, Brugen af kunstige Gødninger, og hvor Gartner *Nygaard*, Kolding, sluttelig holdt et længere Foredrag om Træplantning.

Senere paa Aaret var der Diskussion om Brugen af Hjælpefoderstoffer og om Betimeligheden af at lade Kvierne kælve som toaarige.

1870: Diskussion om Fedning af Udsætterkøer.

Agent *Warming*, Kolding: Den kunstige Fiskeavl.

Overlærer *Høyer*, Kolding: Elektromagnetismen. Foredraget ledsagedes af en Række højst interessante og smukke Forsøg.

Doktor *Bay*, Brørup: Landprodukternes Forædling, hvilket Spørgsmaal gav Anledning til en Drøftelse af, hvorfor Brændevinsbrænderierne ikke kunde trives paa Landet.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Plantning i Almindelighed.

Dyrlæge *Gautier*, Kolding: Hesteavlens store Betydning for vort Land.

1871: *Campen* (senior), Elkærholm: Vandafkølingsmetoden i Mejerierne. Under den Diskussion, der opstod efter Indledningsforedraget, oplystes det, at *Thygesen*, Hesselballe, havde opført en muret Isbeholder inde i sin Lade, noget nede i Jorden, men dog med Afløb. — *Marschall*, Viufgaard, opbevarede Isen i Batteri, dækket med Tørvejord og Halm — det tilraadedes endog at lægge Tørvejord lagvis mellem Isen!!! — *Schœffer* havde set, at man paa en Gaard ved Korsør havde kommet Isen i selve Mælken; Koldtvandssystemet anbefaledes som det bedste, men Kontrol med Mejeripersonalet var nødvendig. *Jakobsen*, Elisabethsminde, havde saaledes en Mejerske, som maalte Mælken til mindre, end der var, og vejede Smørret til mere, end der var. Uden Kontrol kunde der ikke tales med Sikkerhed om Udbyttet.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Om Pileplantning og dens Betydning.

Samme: Unge Frugttræers Beskæring og øvrige Behandling.

Lærer *Rom* fra Føvling ved Brædstrup: Om Husflidens Betydning og Midlerne til dens Fremme.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Rodfrugtdyrkning i Marken.

1872: Gartner *Nygaard*, Kolding: Om Husflidens Betydning og Midlerne til dens Fremme.

Pastor *Riis Lowsen*, Brørup Højskole: Har Spørgsmaalet om Jordens Fordeling i store Lodder paa faa Hænder eller i mindre Lodder paa mange Hænder nogen almindelig Interesse, og da hvilken?

Møller *Boysen*, Drabæks Mølle: Hvilket er det bedste og billigste Foder til Kreaturfedning?

Gartner *Nygaard*, Kolding: Om Husmændenes Kaar og Midlerne til deres Forbedring.

1873: *P. Buch*, Nørgaardslund: Hesteavlen. Efter Foredraget vedtoges det at søge dannet et Aktieselskab til Indkøb af 1 eller 2 gode Hingste.

Ingwersen, Viuf: Om Kreaturtillæg. Den jyske Race anbefaledes. Endvidere omtaltes paa samme Møde Brugen af Høstmaskiner. En saadan var i Anvendelse paa Vamdrupgaard.

Gartner *Nygaard:* Gødningen og dens Behandling.

Mejeriforvalter *Krohn:* Mejerivæsenet.

Thorup, Knudsbøl: Om Kreaturfedning.

1874: Dyrlæge *Fenger*, Askov: Kan Renbrakken undværes og da paa hvilken Maade?

Gartner *Nygaard*, Kolding: Arbejderspørgsmaalet, særlig med Hensyn til Tyendeforhold. — Arbejderne burde skaffe sig Selvhjælp gennem Forbrugsforeninger, Sygekasser, Alderdomsforsørgelsesforeninger og Sparekasser samt dygtiggøre sig gennem Aftenskoler for voksne og Haandgerningsskoler for Børn af begge Køn.

Dyrlæge *Petersen*, Jordrup: Om Halmens Foderværdi efter den mislige Høst og om dens skadelige Indflydelse paa Kreaturernes Sundhedstilstand.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Bør Landboforeningerne virke for Biavlens Udvikling?

Pastor *Fejlberg*, Brørup: Om Husfliden. — Foredraget indledes med en livlig Beskrivelse af Talerens Rejse i Schweizeralperne, hvor han havde set Træskærerarbejde.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Om Frøets Opbevaring, Saaning og Spiring.

1875: Dyrlæge *Schmidt*, Vamdrup: Om Kreaturopdræt.

Pastor *Grove Rasmussen:* Om Vandfaldene ved Niagara i Nordamerika.

Lærer *Mortensen*, Askov: Forskellige Driftssystemer. Lupiner som Grøngødning var her paa Tale.

Gartner *Nygaard*: Om Sommerstaldfodring.

1876: Dyrlæge *Schmidt*, Brørup: Om den for os heldigste Kvægrace.

Gartner *Nygaard*, Kolding: Om Læ- og Hegnsplantning.

1877: Samme: Om Gødning og Plantning og om Jordens Bearbejdning.

1878: Samme: Om Planteavlen og Sædskiftet.

Den 21. Marts holdt *N. Pedersen* af Askov (senere Ladelund) Foredrag i Vejen Stationskro om Staldfodring. Forstander N. Pedersens første Foredrag i Landboforeningen.

1879: Havebrugskandidat *Mortensen:* Om Hegnsplantning.

Landinspektør *Jensen*, Estrup Mark: Om Planternes Ernæring.

Driftsbestyrer *Fenger*, Odense: Om det danske Agerbrug.

Gaardejer *N. Pedersen*, Ladelund, Malt: Kreaturernes Røgt og Pleje.

V. Hansen, Petersborggaard, og *P. Buch*, Nørgaardslund: Om Forædlingen af vore Kvægracer og om Statens Støtte dertil. — En Resolution om Ønskeligheden af højere Statsunderstøttelse til Husdyrbrugets Fremme vedtoges.

1880: Proprietær *Busch*, Klevanggaard: Om Cikoriedyrkning.

Forstander *N. Pedersen*, Ladelund: Om Fællesmejerier og om Centrifugens Benyttelse i Mejerierne.

V. Hansen, Petersborggaard: Nutidsagerbruget paa lettere Jorder. Efter Foredraget fremvistes nogle Hestebønneplanter.

1881: *Hansen*, Petersborggaard: Cikoriedyrkning.

N. Pedersen, Ladelund: Husdyrenes Fodring med Hensyn til Gødningen.

Hansen, Petersborggaard: Fremgangsmaaden ved og det gavnlige i Præmiering af ypperlig dyrkede Huslodder.

Samme: Agerbrugets Trækkraft.

Skovrider *Frits*, Aalykke: Smaaplantninger omkring Gaarden med særlig Hensyn til lettere Jorder.

Redaktør *Riegels*, »Landbovennen«: Forskel paa Driften af Østeregns og Vesteregns Landbrug.

1882: Skovrider *Frits:* Træplantning.

Lærer *Eriksen*, Vejstrup: Køernes Fodring.

N. Pedersen, Ladelund: Rodfrugtdyrkning.

Redaktør *Oehlerick*: Mejeriets Udvikling. — Han anbefalede særlig Cooleys Undervandssystem.

1883: *N. Pedersen*, Ladelund: Sommerstaldfodring.

Skovrider *Krohn*, Gødinggaard: Om Hedeplantning og Hedeselskabets Virksomhed.

1884: Landbrugskandidat *Nissen Dall*, Bastrup: Om Mejeribruget, og hvad dermed staar i Forbindelse.

Lærer *Frandsen:* Landbrugets Stilling og vore Handelsforhold.

Dyrlæge *Sørensen*, Odense: Hesteavl og Opdræt.

Landbrugslærer *Hansen*, Ladelund: Det engelske Landbrug med særlig Henblik paa Brakkens Afskaffelse.

Translatør *Juhl*, Kolding: En Kontrolstations Betydning, underforstaaet Gødnings-, Foderstof- og Frøkontrol.

Landbrugskandidat *J. Petersen*, Ladelund: Roedyrkningen og dens Betydning for Landbruget.

1885: *V. Hansen*, Petersborggaard: Om Nutidslandbruget.

Mortensen, Barrit: Staldgødningens Behandling.

Landbrugskandidat *H. Iversen*, Ydingaard: Kvægets Vinterfodring.

1886: Landbrugskandidat *Hansen*, Ladelund: Om Sædskiftet.

Onsdagen den 10. Februar holdt Landbrugskandidat *Fr. Hansen*, Askov, første Gang Foredrag for Foreningen i Vejen Stationskro over Emnet: Er Dyrskuerne tidssvarende? Under Foredraget foresloges det at gøre Forsøg med Præmiering af hele Besætninger.

N. Pedersen, Ladelund: Det danske Landbrugs Stilling i Øjeblikket og om Udsigterne i Fremtiden. — Taleren fremhævede særlig Landbrugsbogføringens Betydning.

Konsulent *P. Nielsen*, Tystofte: Om Planter, tjenlige til Sommerstaldfodring. — Foredraget holdtes i Brørup og var langt, »men fulgtes af den store Forsamling med saa udelt Opmærksomhed, at det forekom de fleste meget kort«. P. Nielsen var som bekendt fortrinlig til at holde sine Tilhørere vaagne. Han benyttede dertil smaa, rammende Anekdoter. En af de tilstedeværende mindes, at P. Nielsen ved den Lejlighed saaledes fortalte om en Snedker, der gav sin Ko Spaaner at æde af Mangel paa noget bedre, og for at den skulde tro, det var Græs, gav han den grønne Briller paa. Endvidere, at Rajgræs var en udmærket Kulturplante, medens man tidligere mente, at den egnede sig mindre godt til Foder. Ja, P. Nielsen havde endog hørt fortælle om en Ko, at den for at faa sligt Græs afbidt maatte rykke saa kraftigt til, at da Græstotten endelig slap løs, rutschede Koen bagover paa Enden!

Konsulent *Bøggild:* Smørproduktionen og Smørrets Forsendelse og Afsætningsforhold. — Forhandlingsprotokollen oplyser: Kolding Folkeblad mødte med en Referent.

1887: Lærer *Mads Nielsen*, Ladelund: En Englandsrejse.

Fr. Hansen, Askov: Om Tyreforeninger.

N. Pedersen, Ladelund: Om Fællesmejerivirksomheden.

Samme: De bestaaende Bank- og Sparekasseforhold.

Samme: Er det kgl. danske Landhusholdningsselskab en tidssvarende Repræsentation for det danske Landbrug?

Fr. Hansen, Askov: Husdyrbruget.

N. Pedersen, Ladelund: Andelsmejerisagen. — Mødet holdtes i Bække Kro. »Foredraget efterfulgtes af en stormende Diskussion, og Mødet var besøgt af flere, end Lokalet kunde rumme«.

Konsulent *A. Hansen*, Horsens: Landets Svinehold og Opdræt.

Fr. Hansen, Askov: Tuberkulosen hos vore Husdyr og Midlerne til dens Bekæmpelse.

N. Pedersen, Ladelund: Svineslagteriers Anlæg og Drift. — I den Aarsberetning, Foreningens Konsulent, Fr. Hansen, paa dette Tidspunkt for første Gang aflægger, ses det, at han i Vinteren 1887—88 har holdt 13 Foredrag indenfor Foreningen med gennemsnitlig 38 Tilhørere ved hvert Foredrag. Min. 15, Max. 90.

1888: Dyrlæge *Nielsen*, Aarhus: Om Tuberkulosen.

Ved Foreningens Dyrskue i Holsted 1888 holdt Forstander *L. Schrøder* en Tale om Stavnsbaandets Løsning, men paa Grund af Regnvejr afsluttedes Foredraget meget kort, hvilket gjaldt om Dyrskuet i det hele »i Forhold til de store Forberedelser, der var gjort«.

I 1888—89 holdt Foreningens Konsulent, *Fr. Hansen*, Askov, 14 Foredrag rundt i Foreningen med gennemsnitlig 36 Tilhørere ved hver.

1889: Assistent *M. C. Pedersen:* Fjords Fodringsforsøg.

1890: Mejerikonsulent *Sofus Hansen:* Hvilken Indflydelse har Oprettelsen af Kvægavlsforeningerne paa Andelsmejeriernes Udvikling?

I Vinteren 1889—90 holdt Foreningens Konsulent, *Fr. Hansen*, Askov, 6 Foredrag inden for Foreningen.

Statskonsulent *A. Appel*, Aarhus: Det danske Kvægbrugs Udvikling.

1891: Statskonsulent *J. Jensen:* Om Hesteavl.

Landbrugskandidat *H. Iversen:* Om Foderblandinger.

1892: Konsulent *Eriksen:* Husfliden og Landbruget.

Lærer *Holm*, Ladelund: Om Kvægets Fodring.

Forstander *P. Bojsen*, Gjedved: Forholdet mellem direkte og indirekte Skatter.

1893: Assistent *M. C. Pedersen:* Fodringsforsøg med Malkekøer.

Forstander *N. Pedersen:* Ajlens Opbevaring.

Forstander *L. Schrøder*, Askov: Statistiske Forhold vedrørende Agerbruget.

Forstander *Jørgensen*, Høng: Om Sædskiftet.

1894: Folketingsmand *Jensen-Toustrup:* Om Hesteavl — og Gaardejer *A. Nielsen*, Svejstrup-Østergaard: Selvhjælp bærer Landbruget.

Fr. Hansen, Askov: Om Landbrugsbogholderi.

Konsulent *S. P. Petersen:* Om Kvægets Fodring.

1895 ($^{27}/_{2}$): Konsulent *A. Appel*: Om Dannelsen af Smørstammer blandt Malkekvæget. — Paa Mødet oplystes det, at der den 24. Januar var dannet en Kontrolforening i Vejen med 12 Gaardmænd som Medlemmer. Foreningens Formaal var netop udtrykt i ovenstaaende Emne.

Gaardejer *A. Nielsen*, Svejstrup-Østergaard: Nutidslandbrugets Driftsmaade.

Lærer *K. N. Kristensen*, Ladelund: Om Bælgplanter.

1896: Lærer *Holm*, Ladelund: Om Kvægets Tuberkulose.

Fr. Hansen, Askov: Kunstgødningens Anvendelse.

Direktør *Møller*, København: Om Hønsehold og Ægproduktion.

1897: Landbrugskandidat *H. Iversen*, København: Rentabel Fodring.

Lærer *Jens Johansen*, Ladelund: Om de for Rigsdagen forelagte Skattelove.

Konsulent *K. Hansen*, Lyngby: Midler til at undersøge Planternes Næringsbehov.

Lærer *N. P. Nielsen*, Ladelund: Kulturplanternes Evne til at udnytte Gødningen.

Fr. Hansen, Askov: Om P. Nielsen, Tystofte.

Kr. N. Kristensen, f. 8. Maj 1866 i Transbøl, Gaardejer. Lærer ved Ladelund Landbrugsskole, Assistent i Svineavl, Korsagergrd., Brørup (44 Td. Land, 3 Td. Hartkorn), Landbrugseksam. 1889, Landbohøjsk. Kursus f. Landbrugskand. Mangeaar. Dyrskuedommer. Medlem af Husdyrudvalget og Tilsynsudvalget for Svineavlscentrer.

Jens Johansen, f. $^{26}/_{6}$ 1856. Lært Landvæsen paa Samsø og paa Sjælland. Elev paa Vallekilde 1875 og i 3 Vintre paa Askov Højskole. Vandrelærer p. Island, derefter Lærer paa Ladelund 1880–83, og fra 1886 til nu. Ofte benyttet som Foredragsholder i Landboforeningen, har stanet den bi med Raad og Daad paa Regnskabsvæsenets Omraade. — Dyrskuedommer.

9. November: Dyrlæge *Hegelund*, Skovby: Om Malkning. — Mødet, der afholdtes i Vejen, overværedes af ca. 400 Mennesker. — *N. Pedersen*, Ladelund, talte ved samme Lejlighed om Mejeribrugets Udvikling og om de Klager, der i de engelske Blade var fremkomne over Mælkens Produktionsforhold. *Jens Johansen*, Ladelund, talte om Mælkebedømmelse paa Mejerierne. Endvidere havde *Erling Bjørnson* Ordet. — Stemningen hos Mødedeltagerne var ypperlig. Foredragsholderne afbrødes af Bifald, og ved Mødets Slutning afsang man Bjørnsons Sang »Jeg vil værge mit Land«.

1898: Lærer *Kristensen*, Ladelund: Om Svineavlen.

Smed *Pedersen*, Lem: Landbohjemmenes Forhold.

Fr. Hansen, Askov: Om Ukrudtets Bekæmpelse.

Gaardejer *A. Fenger*, Belring: Om Anskaffelse af billige Laan i Landejendomme.

1899: *A. Appel*, Aarhus: Om Kvægavlsforeningerne.

And. Nielsen, Svejstrup-Østergaard: Om Ukrudtets Bekæmpelse. — Den nyopfundne Ukrudtsharve omtaltes, og Foreningen til Ukrudtets Bekæmpelse er første Gang paa Tale.

1900: *Hegelund:* Om Malkning.

Fr. Hansen, Askov: Om Rodfrugtavlen.

Lærer *Kristensen*, Ladelund: Fodring med hjemmeavlede Fodermidler.

1901: *M. S. Holm*, Samsø: Om Ukrudtets Bekæmpelse.

Hegelund, Ladelund: Om Husdyrsygdomme.

1902: Skovrider, Kontorchef *Johansen:* Om Hedeselskabets Virksomhed.

Skovrider *Frits:* Om Smaaplantning ved Hjemmene.

Skovrider *Dalgas:* Om Plantningens Betydning i klimatisk Henseende.

1903: Fuldmægtig *Jensen*, Statistisk Bureau: Om Skattevæsenet.

Lærer *Jens Johansen*, Ladelund: Om Tilvejebringelsen af Jordlodder til Landarbejdere.

Fr. Hansen, Askov: Om Landboforeningens Fremtidsopgaver.

Smed *Pedersen*, Lem: Om Tyendespareforeninger, som senere gav Anledning til Oprettelsen af Landboforeningens Tyendespareforening.

1904: Lærer *A. Christensen*, Sdr. Tranders: Om Kvægets Ernæring i Vinterhalvaaret.

Forstander *Nyboe*, Ødum: Om unge Landmænds Uddannelse.

Konsulent *Otto Pedersen:* Svinets Tillæg og Opdræt.

Konsulent *Hegelund:* Svinets Fodring og Pleje.

M. S. Holm, Samsø: Om det rette Forhold mellem Plante avl og Husdyrhold.

Frk. *Lauridsen*, Sorø: Om Forevisningshaver.

Th. Madsen-Mygdal: Om Ukrudt.

Dr. *Ravn:* Om Plantesygdomme.

Fru *Sofie Rostrup:* Om Landbrugets Skadedyr.

Fru *Marie Jensen*, Præstø: Om økonomisk Havebrug og Havesagers Anvendelse.

Konsulent *Stenbæk*, Odense: Om Fjerkræavl.

1905: *N. Pedersen*, Ladelund: Om skadeligt Vands Afledning. N. Pedersens sidste Foredrag i Landboforeningen.

Forst. *Larsen*, Malling: Om Grøntfoder til Sommerfodring.

A. Appel, Aarhus: Kvægets Pleje og Brug.

Direktør *Lunde*, Holstebro: Om Kartoffeldyrkning.

Konradi, Ladelund: Om landøkonomiske Forhold i England.

1906: *A. Appel*, Aarhus: Om Faareavl.

Lærer *Clausager*, Ødum: Om økonomisk Vinterfodring.

Plantør *Pinholt*, Vejers: Om Hegns- og Læplantning.

Forstander *Holm*, Forsinge: Kvægets Ernæring.

Fr. Hansen, Askov: Om Nødvendigheden af at bruge Kalk eller Mergel paa vore Marker.

1907: Forstander *R. Jensen*, Høng: Om Svineavlen.

Konsulent *M. K. Kristensen*, Varde: Rodfrugtdyrkningen.

Frk. *Lauridsen*, Sorø: Om økonomisk Husførelse.

Fr. Hansen, Askov: Om Kunstgødningen og dens Anvendelse.

Forstander *Fenger*, Korinth: Om Kvægets Vinterernæring.

Konsulent *Hegelund*, Ladelund: Om Kastning og Ufrugtbarhed hos Malkekvæget.

1908: Gaardejer *Sidenius Hansen*, Høng: Kan Forsøgslaboratoriets Fodernormer benyttes med Fordel af Landmændene?

Forstander *H. P. Larsen*, Malling: Er den store Omsætning i Landbruget saa lønnende, som den ser ud til?

1909: Statskonsulent *A. Appel*, Aarhus: Husdyrbrugets Udvikling i den sidste Menneskealder, og hvad vi har lært deraf.

Forstander *Hauch*, Asmildkloster: Græsmarken og Staldfodermarken.

Konsulent *S. P. Petersen*, Aarhus: Gode og daarlige Tider for Landbruget.

Forstander *Madsen*, Baungaard: Kreaturernes Fodring.

1910: Kaptajn *Petersen*, Ebbestrupgaard: Hvorledes faar vi en hjemmeavlet Foderenhed bedst betalt?

Konsulent *Nygaard*, Askov: Kontrolforeningernes Virksomhed.

Forstander *Overgaard*, Ladelund: Jordens Grundforbedring.

Redaktør *Bertel Jensen:* Om Hesteavl.

Lærer *Clausager*, Ødum: Kan det lade sig gøre at fodre Malkekøer uden indkøbt Kraftfoder?

Lærer *Kristensen*, Ladelund: Kan Fedtprocenten hos vore Malkekøer hæves, og betaler det sig?

1911: Kaptajn *Petersen*, Ebbestrup: Om Landbrugets Rentabilitet.

Lærer *Sloth*, Korinth: Om Græsfrøblandinger.

Assistent *Gommesen:* Ny Fodringsforsøg med Malkekøer, og Forstander *Larsen*, Malling: Om Mælkens Behandling.

Foruden disse Foredrag er der paa Landboforeningens Foranstaltning holdt en Mængde Foredrag og Diskussionsmøder, navnlig i de sidste 10 Aar, ved Smaamøder ude i »Krogene«, ligeledes ved Uddelingen af Præmier for veldrevne Huslodder, ved Planteavlsudstillinger, ved Dyrskuerne, ved Sommermøderne hos *Knud Jepsen* i Folding, og sidst, men ikke mindst har Foreningens to nyansatte Konsulenter, *Jes Nielsen*, Kolding, i Planteavl, og *Jens Thorsen*, Vejen, i Havebrug, holdt en Mængde Foredrag ved Lokalmøder, ofte arrangeret af de stedlige Husmandsforeninger sammen med Landboforeningen, ligesom der jo ogsaa gennem de talrige korte Kursus for bosiddende Landmænd spredes Oplysning om faglige Emner.

Omstaaende skematiske Oversigt vil kunne give en Antydning af, i hvilket Omfang de er afholdt.

I Aarene 1904-05-06 og 07 holdt Konsulent *Jens Thorsen* Landbrugsaftenskole paa 12 Steder inden for Kolding Omegns Landboforenings Omraade. Deltagerne ved disse Aftenskoler var for Størstedelen Medlemmer af Landboforeningen eller den stedlige Husmandsforening. En saadan Aftenskole varede 6 Aftener med 3 Timers Undervisning hver Aften.

Formaalet var dels at lære Deltagerne at føre et simpelt, letfatteligt Regnskab, dels at tage op til Drøftelse saadanne Spørgsmaal, som mange af dem dagligt syslede med hjemme i Bedriften.

Den første Time hver Aften anvendtes til Bogføring, den næste begyndte med, at Lederen indledede det Spørgsmaal, som den foregaaende Aften var sat paa Dagsordenen. Efter Ordskiftet var der gerne et lille Ophold, hvorefter der den sidste Time læstes en Fortælling.

Til de to sidste Timer var der i Reglen dobbelt saa mange Deltagere som til Regnskabstimen, idet Konerne de fleste Steder da ogsaa gav Møde.

De Spørgsmaal, som var fremme til Drøftelse, var tildels de samme de fleste Steder. Saaledes Sædskiftet, Vinterfodring, Sommerstaldfodring og Lucerne, Hegns- og Læplantning, Økonomisk Havebrug, Hønsehold, Kalveopdræt o. lign.

Nedenstaaende Oversigt viser, hvornaar og hvor der har været holdt Aftenskole, og hvor mange Deltagere der har været.

1904:	Vejen Vestermark..	med	19	Deltagere
—	Drostrup og Læborg	—	16	—
1905:	Nyby.....	—	12	—
—	Holsted.....	—	27	—
1906:	Veerst.....	—	19	—
—	Gesten.....	—	30	—
—	Brørup.....	—	25	—
—	Folding.....	—	20	—
—	Hundsbæk.....	—	15	—
1907:	Vejen Østermark...	—	13	—
—	Gamst.....	—	27	—
—	Føvling.....	—	26	—

Disse korte Aftenkursus er efter Husmandsforeningernes Fremkomst for største Delen gaaet over paa disse. — Men jævnsides hermed har der, navnlig under Konsulent Jes Nielsens Medvirken, været afholdt en Række korte Landbrugskursus inden for Landboforeningen.

Afholdte Landbrugskursus inden for Kolding Omegns Landboforening.

Aar	Kursus-Stedet	Antal Deltagere ca.	Kursusets Længde i Dage ca.	Antal Undervisnings-timer ca.	Antal Lærere
1908	Gesten	45	14	48	2
1909	Gamst	35	14	48	2
1910	Vejen	22	14	48	2
	Malt	45	14	48	
1911	Foldingbro . . .	70	14	48	2
	Føvling	45	14	48	2

PLANTEAVLEN.

Det er gaaet inden for Kolding Omegns Landboforening som i det øvrige Land, at Planteavlen har været stærkt fremme ved Forhandlingsmøder og andre Lejligheder først i 60erne. Men Forhandlingen saavel som de smaa Tilløb, der er gjort i Retning af et positivt Arbejde til denne Sags Fremme, er ebbet ud i Aarenes Løb. Husdyrbruget har taget næsten al Interessen indtil Udgangen af det 19de Aarhundrede. Med det nye Aarhundredes Begyndelse spores en kendelig Vending i Interesserne. Staten træder lidt efter lidt hjælpende til over for Planteavlen, ligesom den gennem over et Halvhundred Aar har giort det over for Husdyrbruget. I Øjeblikket tør Interesse og Arbejde paa disse to Hovedgrene af det danske Landbrug derfor siges at være omtrent i Ligevægt. — Nogle faa Gengivelser af Foreningens Arbejde i denne Sag viser, at Egnen her ikke har skilt sig meget ud fra det øvrige Land i saa Henseende.

Ved et Diskussionsmøde i Vonsild den 22. April 1865 omtaler og anbefaler Gaardejer N. Buch, Tvendesminde, en Reolplov, der laves hos Smed Hans Hansen, Agerup pr. Næstved, som meget tids- og kraftbesparende, idet den med et Par Heste udførte samme Arbejde, som der ellers udfordredes 2 Par Heste til. A. Henrichsen, Lilballe pr. Kolding, lavede ogsaa en anbefalelsesværdig Plov.

Til et Møde i Hvilested den 11. September 1865 havde Foreningen saa anskaffet Hans Hansens Plov; man holdt Prøvepløjning med den, og Ploven stilledes straks til Auktion. Gaardejer N. Johansen, N. Bjært, blev højstbydende og fik Ploven tilslaaet for 17 Rdl. og 2 Sk., mod at Foreningens Medlemmer havde Lov til at lade tage Modeller af Ploven.

1866 den 25. Oktober lod Foreningen afholde en Planteavlsudstilling. Selv om det var under meget beskedne Former blev det, saa vidt jeg har kunnet opspore, en af de første Planteavlsudstillinger i Jylland. Herom meddeler Protokollen: »Aaret 1866 den 25. Oktober afholdtes efter derom sket Bekendtgørelse i Kolding Byes Aviser et Møde i Hvilested Kro. En Udstilling af Rodfrugter fandt Sted, ved hvilken forskellige Arter Runkelroer, Turnips, Gulerødder og Kaalrabi i smukke Eksemplarer vare fremstillede af D'hrr. Dyrlæge Fenger i Askov, Gartner Nielsen, Kolding, Gaardejerne P. Buch, Nørgaardslund, J. Hansen, N. Bjært, Ussing i Lunderskov og N. Johansen i Nørre Bjært.«

Ved et forudgaaende Møde den 20. September 1866 havde man taget Bestemmelse om, at der skulde indkøbes 90 Frugttræer gennem »Selskabet til Havedyrkningens Fremme«, der vilde skænke Foreningen 1/3 af Træernes Antal, endvidere, at Foreningen skulde indkøbe for 20 Rdl. »Hamborgertorn« til Bortauktionering. Ved Mødet den 25. Oktober var trods Anstrængelserne fra Formandens Side ingen af Træerne eller Planterne ankomne. Trods dette besluttede man sig alligevel til at holde Auktion over Planterne ubesete.

De første 15 Numre skulde bestaa af et Æble-, et Pære- og et Blommetræ, de næste 15 Numre af et Æble-, et Pære- og et Kirsebærtræ. Priserne varierede fra 2 Rdl. og 3 Mark til 2 Rdl. og 1 Mark pr. Numer, og de 90 Frugttræer betaltes med ialt 67 Rdl. 1 Mk. og 8 Skilling. Af Hamborgertorn forventede man 3000 Stkr.; de betaltes med gennemsnitlig 5 1/3 Mark pr. 100 Stk., ialt indbragte de 26 Rdl. og 3 Mark.

Varerne skulde senere, naar de ankom, afhentes paa et bestemt Sted i Kolding og betales med den budte Pris, men om de saa senere virkelig er kommen Køberne i Hænde, fremgaar ikke af Protokollen. I den paafølgende Tid vedligeholdes nu Interessen for Planteavlens Fremme, navnlig gennem Fore-

drag, hvilket der er gjort detailleret Rede for i det foregaaende Afsnit. Det vil bl. a. deraf ses, med hvilken utrættelig Iver Gartner Nygaard i Kolding ved talrige Foredrag og Forhandlingsmøder slog til Lyd for Plantningssagen og en forbedret Havedyrkning. Iøvrigt fremgaar det af Forhandlingsprotokollen, at man gennem flere Aar fortsatte den ovenfor omtalte Bortauktionering af Frugttræer, Hegnsplanter og Læplanter, som skaffedes gennem det kgl. danske Haveselskab. Endvidere foretog man i 1869 et Fællesindkøb af Kunstgødning fra Fredens Mølles Fabriker.

Efter at Foreningen i Aaret 1871 begyndte at præmiere Husmandslodder, er det navnlig gennem Bedømmelsen og efterfølgende Præmiering af disse, at man sporer Foreningens Interesse for Planteavlens Fremme mellem Medlemmerne; — ssaledes paalægges det allerede i 1872 Dommerne af Husmandsloddernes Præmiering at tage særligt Hensyn til de Huslodder, hvor der anvendtes Spadekultur, Pløjning med Køer samt Dyrkning af særlig værdifulde Handelsplanter og Roer tillige med Anvendelse af Kunstgødning til Jordens Forbedring. Men udover de forannævnte Hjælpemidlers Benyttelse synes man, i hvert Fald efter Protokollen at dømme, ikke at have været saa stærkt optaget af Planteavlens Forbedring. — Det er Husdyrbruget, der har Hovedinteressen. Planteavlen er ligesom stillet noget i Skygge. I Firsernes Begyndelse bliver man her paa Egnen stærkt optaget af Spørgsmaalet om **Cikoriedyrkning**. Busch, Klevanggaard, og Hansen, Petersborggaard, holder Foredrag herom, men det var Joh. Lauridsen, Grønvang, der fik den indført som et vigtigt Led i Egnens Jordbrug og Fabriksvirksomhed; den skal derfor omtales lidt nærmere.

Joh. Lauridsen,

f. 9. Maj 1847, Grønvang Vejen (165 Td. Ld., 7½ Td. Hartkorn). Oprettet Cikoriefabrikken i Vejen, R*, Sogneraadsformand, Formand og Direktør for Margarinefabr. »Alfa« m. m. Nationalbankdirektør og Landstingsmand. Var i flere Aar Næstformand i Landboforeningen.

Cikoriedyrkningen har haft en lignende Betydning for denne Egns Fremgang, som Sukkerroerne andre Steder i Landet. Joh. Lauridsen havde ved et Par Aars Ophold hos Driftsbestyrer Fenger ved Odense Sukkerfabrikker (tidligere Askov) lært, at Sukker-

roerne gav rene Marker og en god konstant Indtægt for Jordbrugeren. Det laa derfor nær, at han 1877, da han overtog sin Fædrenegaard med megen Gæld, tænkte paa at skaffe sig en lignende Indtægtskilde. Da Fragt og andre Forhold ikke tillod at indføre Sukkerroeavl paa Grønvang, saa henledtes hans Opmærksomhed paa Cikorierødderne. Indtil den Tid var næsten alle de her i Landet benyttede Rødder indført fra Tyskland i tørret Stand. Der var 1873—75 gjort et Forsøg ved Søndersø pr. Ballerup paa Sjælland med at dyrke og tørre Cikorierødder, men det mislykkedes. Joh. L. mente imidlertid, at det maatte kunne lade sig gennemføre, naar det blev grebet fornuftigt an. Og med den for ham særegne, bramfrie, men maalbevidste Arbejdsmaade tog han straks fat, saaledes at han gennem Samtaler og Foredrag for Egnens Landmænd allerede Foraaret 1878 havde sikret sig Avlen af 30—40 Td. Ld. Med denne Avl i Sigte byggede han Sommeren 1878 det første lille Cikorietørreri ved Vejen Station. Det første Aar tørredes her ca. 7000 Ctr. Rødder. I Løbet af faa Aar udvidedes Avlen saaledes, at Tørreovnen maatte bygges om og udvides til at tørre ca. 48,000 Ctr. Rødder (sv. t. 1,200,000 Pd. tørrede Rødder) aarlig. 1888 skete den sidste Udvidelse, idet J. L. samtidig byggede Cikoriefabrikken »Nørre Jylland«, saaledes at Rødderne nu kunde baade dyrkes, tørres og fabrikeres færdige her paa Egnen. I de forløbne Aar havde Avlen af Cikorierødder bredt sig i flere Egne af Landet, og J. L. sad ved denne Tid inde med flere Tørrerier, bl. a. ved Hejls, Horsens og Slagelse. — Samme Aar som J. L. byggede Tørreri i Vejen, byggede Fabrikant Thuesen et i Ribe, dette fik dog ingen videre Betydning, det blev nedlagt efter faa Aars Forløb. — 1881 byggede Teglværksejer Andersen, vistnok efter Tilskyndelse af Lærer Thjellesen, et Tørreri i Brørup, nærmest som konkurrerende til Vejen. Dette er senere nedlagt. — Maaden, hvorpaa J. L. lærte Egnens Landmænd at dyrke Cikorierødder, fortjener at nævnes. Af de 30—40 Td. Ld. med Cikorierødder, han havde 1877, var 6—8 Td. Ld. paa hans egen Gaard, Resten var lejet, saaledes at vedkommende Landmand fik 160 til 180 Kr. i Leje af Jorden, imod at J. L. tilsaaede og passede Marken og tog Høsten deraf. Han havde da unge Mænd (Roeforvaltere), som delvis var uddannede i Sukkerroeegnene

paa Fyn, til at passe Arealerne paa Akkord. Flere af disse unge Mænd lejede selv Jord af Landmændene til Cikoriedyrkning. Der var enkelte Aar lejet ca. 200 Td. Ld. paa denne Maade, dels af J. L., og dels af hans Hjælpere. Men da Landmændene saa, at alle Parter gjorde en god Forretning (Rødderne kostede i de Aar Kr. 1,65—1,75 pr. Ctr.), saa fik de Lyst og Mod til at optage Dyrkningen paa egen Regning og Risiko. Cikoriedyrkningen var dermed indført som fast Led i denne Egns Planteavl; Rodfrugtdyrkningen havde dermed faaet fast Fodfæste her paa Egnen, og Fabriksvirksomheden ved Vejen Station var dermed grundlagt. I 1907 dyrkedes ialt 1433 Td. Ld. med Cikorie i hele Landet, deraf 357 Td. Ld. i Ribe Amt.

Sukkerroedyrkningen havde været Forbilledet for J. L.s Virksomhed paa dette Omraade; det kan derfor med nogen Ret siges, at Cikorieroen ved en energisk Mands Arbejde er bleven denne Egns Sukkerroe. J. L. udgav 1879 en trykt Vejledning i Cikoriedyrkning.

Sidst paa Vinteren 1881 opfordrer Formanden, Hansen, Petersborggaard, Medlemmerne til at dyrke Byg til en Maltbygudstilling, der dog ikke ses at være kommen i Stand. I disse Aar begyndte daværende Skolelærer, senere Statskonsulent P. Nielsen, Ørslev, at holde en Del Foredrag omkring paa Højskolerne og kom bl. a. ogsaa til Askov Højskole, hvor han holdt en Række vækkende og interessante Foredrag om Planter og Planteavl, som vakte megen Opmærksomhed og gav Anledning til, at Forstander Schrøder en Tid arbejdede paa at faa P. Nielsen til fast Lærer paa Højskolen og samtidig Forsøgsmand. Denne Plan blev imidlertid ikke til noget. Men Forbindelsen mellem denne Egn og P. Nielsen var dog dermed knyttet saaledes, at da Nielsen i Vinteren 1884—85 sammen med Docent Fjord o. fl. holdt Foredrag paa Ladelund Landbrugsskole, blev Planen til den nuværende Forsøgsstation i Askov undfanget og delvis sikret. Disse Møder paa Ladelund varede flere Dage og var en Art »Efteraarsmøde« om Vinteren, hvor faglige Emner behandledes, og hvortil der mødte en Mængde Landmænd, ofte langvejs fra. Og Ideerne til ny Foretagender næsten voksede ud derfra.

1888 dannedes efter Tilskyndelse af Oberstløjtnant Dalgas en Forening af 40 af Egnens Landmænd med det Formaal

at gøre et Forsøg med Opdyrkning af Højmosen i Vejen Mose (Vandamgaards). Aarsbidraget var 10 Kr. i 10 Aar. Denne Begyndelse blev Anledning til, at Staten i 1896 oprettede den nuværende Forsøgsstation for Mosekultur (i L. Skovgaards Mose).

I 1892 er der Tale om en Fællesudflugt for Landboforeningens Medlemmer til Mosekulturerne i Vejen Mose og til Statens Forsøgsstation i Askov.

I disse Aar udfoldedes en stærk Agitation for Frøavl. Bevægelsen havde sit Udspring fra Nordslesvig, hvor man havde oprettet en Frøavlerforening med Mads Jensen, Jægerup, som Formand. I Malt og Brørup blev ogsaa oprettet en saadan Forening af Frøavlere, men da Frøpriserne hurtigt faldt (fra ca. 1 Kr. pr. Pd. til 25 à 30 Øre), saa sygnede Foreningen hen igen.

1894 anlagdes de første lokale Markforsøg med Kunstgødning her i Jylland. Inden for den herværende Landboforening omtales de første Gang ved Foraarsgeneralforsamlingen i 1897, og der bevilgedes et Beløb af 50 Kr. til deres Udførelse. Flertallet af Foreningens Medlemmer mente, at der ikke burde ofres mere paa denne Sag. Dette gav Anledning til, at en Del af Foreningens Medlemmer, som var stærkt interesseret i Planteavlen, Aaret 1900 traadte sammen og dannede »*Foreningen af 1900 til Planteavlens Fremme og Ukrudtets Bekæmpelse*«. Foreningen virkede i 4 Aar; den havde ca. 50 Medlemmer med et Aarsbidrag fra 1 til 8 Kr. I Løbet af disse 4 Aar havde Landboforeningen gjort sig fortrolig med de nye Opgaver, som forelaa m. H. t. Planteavlen, og taget en Del af disse op. Et Udvalg var nedsat til at varetage dette Arbejde, hvorfor Foreningen af 1900 opløstes. Der kunde desuden nu opnaas ret god Statsstøtte til disse Foranstaltninger. — Arbejdet udviklede sig fra den Tid hurtigt og sikkert i samme Retning som i det øvrige Land, især med lokale Gødningsforsøg, Planteavlsudstillinger, Konkurrencer mellem hele Markbrug eller Dele deraf med dertil hørende Præmiering.

Vedtægter for »Foreningen af 1900 til Planteavlens Fremme og Ukrudtets Bekæmpelse«.

1. Foreningen har til Formaal at fremme og ophjælpe en bedre og fuldkomnere Brug af alle Kulturplanter, som staar til Landbrugets Tjeneste, og en kraftig Bekæmpelse af Ukrudtet.

2. Formaalet tænkes navnlig opnaaet ved Præmiering eller paa anden Maade at fremdrage de bedste og mest fuldkomne større eller mindre Arbejder i det praktiske Landbrug, saaledes at disse kan komme til i højest mulig Udstrækning at tjene til Mønster og Vejledning for andre. Jævnsides med Præmieringen skal derfor saa vidt mulig følge en kort og klar Redegørelse for, hvordan og under hvilke Forhold de enkelte Kulturer ere gennemførte og hvilket økonomisk Udbytte det har bragt Brugene. Andre Hjælpemidler, saasom Skrifter, der særlig omhandler Plantekultur, Konsulenthjælp, lokale Markforsøg o. a. lign., vil ogsaa blive taget i Foreningens Tjeneste, for saa vidt Forholdene taler derfor.
3. Foreningens Virksomhed skal saa vidt muligt ske sammen med eller som et Led af den lokale Landboforening.
4. Medlem af Foreningen kan enhver Mand eller Kvinde blive. Aarsbidraget er ligesom i den lokale Landboforening.
5. Bestyrelsen bestaar af 5 Medlemmer, som vælges paa Generalforsamlingen ved alm. Stemmeflerhed og afgaar skiftevis hvert andet Aar, første Gang 2 ved Lodtrækning. Bestyrelsen vælger selv sin Formand og Kasserer. Generalforsamlingen vælger ligeledes 2 Revisorer, som afgaar skiftevis.
6. Generalforsamlingen er den højeste Myndighed. Denne afholdes hvert Aar i Maj Maaned efter 8 Dages Varsel skriftligt til hvert Medlem eller gennem de lokale Blade. Paa denne fremlægger Bestyrelsen Regnskabet for det forløbne Aar og Virksomhedsplan for det kommende. Beslutning derom tages af Generalforsamlingen.

   Særlige Generalforsamlinger sammenkaldes af Bestyrelsen, naar denne finder Anledning dertil, eller naar 10 Medlemmer indsender skriftlig Begæring derom til Formanden.
7. Aarsregnskabet gaar fra 1. Januar til 31. Decbr. og skal afleveres til Revisorerne inden følgende 1. Marts. Disse afleverer det til Formanden inden 15. Marts.

Gødningsforsøgene og andre Markforsøg er steget jævnt i Antal fra 1897, hvor de udgjorde 4 à 5, indtil 1911, da de fandtes i et Antal af ialt 33. De første Aar var det udelukkende Forsøg til Bestemmelse af Kunstgødningernes Virkninger og Værdi paa forskellige Ejendomme og Marker. Senere er ogsaa optaget Forsøg over Kornvarieteter, Saatider, Lucernemarker, Græsmarkers Ydelse og Sammensætning under forskellige Lokaliteter.

Præmieringen af Markbrug begyndte 1900 (ved Hjælp af Søsterforeningen af »1900«). Der uddeltes Diplomer, men ingen Penge, til 6 Roedyrkere. 1903 uddeltes første Gang Pengepræmier (ialt 72 Kr. og Diplom) for rene, velholdte Roemar-

ker til 5 af de konkurrerende Medlemmer. De følgende Aar fortsattes paa lignende Maade, men allerede 1904 gik man over til at lade Konkurrencen omfatte hele Markbruget, jævnsides med, at der bibeholdtes en Konkurrence for Roemarker alene. Præmiebeløbet blev derfor større og større, indtil det i 1908 var oppe paa 270 Kr. Men trods dette saa kneb det dog med at faa de Regnskaber frem, som skulde belyse Rentabiliteten af de enkelte Grene af Markbruget saavel som hele Landbruget, og som Reglerne for Bedømmelsen i »Foreningen 1900« krævede.

Først 1909—10 lykkedes det at faa 6 Jordbrugere: Jens Jensen, Rugholm, Jørg. Boesen, Askov, Jakob Appel, Askov, Laust Fredslund, Brørup, Jørg. Jørgensen, Askov Mark, og Knud Jepsen, Folding, til at optage et gennemført og kontrolleret Regnskab over hele Bedriften og at stille dette til offentlig Beskuelse. Kolding Omegns Landboforening kan desværre ikke smigre sig med at være den første Forening, der har præsteret saadanne Regnskaber, idet man allerede for 5—6 Aar tilbage har fremlagt lignende Arbejde paa Samsø og lidt senere paa Langeland. Men det er dog glædeligt, at Maalet — gennemført Driftsregnskab i Landbruget — har vist sig opnaaeligt inden for Foreningens Omraade, inden den fyldte de 50. Ventelig vil denne Begyndelse vokse stærkt og dybt blandt Foreningens Medlemmer i det næste Halvhundrede.

Planteavlsudstillinger. Som foran refereret holdt Foreningen en Rodfrugtudstilling i Efteraaret 1866, men de følgende Aar beretter ikke om nogle saadanne.

Paa lignende Maade var det gaaet enkelte andre Steder i Landet. 1899 holdt »Jydsk Haveselskab« en meget vellykket Udstilling paa Askov Højskole, hvor mange af Omegnens Landmænd havde givet Møde, og hvor man fra Haveselskabets Side havde anstrengt sig for at faa lidt mere landligt Præg over Udstillingen end sædvanlig, bl. a. ved en Del Markprodukter fra Askov Forsøgsstation. Antageligt har denne Udstilling givet Stødet til, at Landboforeningen, sammen med »Foreningen 1900«, foranstaltede Planteavls- og Havebrugsudstilling paa Ladelund allerede 1901 og 02. Udstillingen var stor og lykkedes fortrinlig. Betingelserne for en saadan Udstilling var meget gunstige; her var rigelig Plads og en stærkt

interesseret Forstander, som gjorde alt for at faa et godt Resultat. Til Udstillingen var knyttet Foredrag med stærkt Henblik paa Udstillingen. Det var fortrinsvis Rodfrugter, Køkkenurter og Frugt, som var udstillet. Der blev gennemført Tørstofbestemmelser i alle de udstillede Rodfrugtprøver, en Foranstaltning, som bidrog meget til at øge Interessen for Udstillingen.

I de følgende Aar har der jævnligt været afholdt saadanne vellykkede Udstillinger, ogsaa udenfor Ladelund. De sidste Udstillinger har været i Samarbejde med de stedlige Husmandsforeninger og Malt Herreds Husholdningsforening. De sidste Par Aar har der ogsaa været knyttet smaa Sommerudstillinger til Dyrskuerne.

Naar de nævnte Foranstaltninger er lykkedes saa godt og sikkerlig bidraget til at føre Planteavlsarbejdet fremad indenfor Landboforeningens Omraade, saa skyldes dette for en ikke ringe Del det betydelige Arbejde, der er lagt deri, dels af de forskellige interesserede Mænd i Bestyrelser og Udvalg og deres Medhjælpere, men i de senere Aar især Foreningens *Planteavlskonsulenter Jens Thorsen* og *Jes Nielsen*, som blev antaget til Tjeneste i Foreningen henholdsvis 1905 og 1907, Jes Nielsen som Konsulent i Markens Plantebrug og J. Thorsen i Havebrug, Hegns- og Læplantning. Ansættelsen af nævnte Konsulenter har kun kunnet lade sig gøre ved en Samvirksomhed mellem Nabo-Landboforeninger, Husmandsforeninger, Husholdningsforeningen og Hedeselskabet.

Jes Nielsen.
f. 27. August 1879 paa Naalebjerggaard i Alminde, Elev paa Askov Højsk. 1897-98 og 1898-99, Landbrugskandidat 1905 med 1. Karakter. Paa Forsøgsstationen i Askov 1905. Udvidet Kursus paa Landbohøjskolen i Planteavl. Lærer paa Bornholms Landbrugsskole. Fra 1. April 1907 Konsulent i Planteavl for Kolding Herreds, Kolding Omegns og Kolding Vesteregns Landboforeninger samt Vejen—Læborg Husmandsforening.

Fremavlen af Sædekorn er ligeledes et Arbejde, som Foreningen først har kunnet begynde, efter at Konsulenten var traadt til. Arbejdet tog sin Begyndelse 1909 med 4 Fremavlere af Rug, Byg og Havre. Der haves nu 7 Fremavlere ialt. Foraaret 1910 anskaffede Landboforeningen en Boby-Rensemaskine til Sortering af Saasæd hos Foreningens Medlemmer. I de to forløbne Aar

er sorteret godt 1100 Tønder Saasæd paa denne, hvilket maa anses som et Vidnesbyrd om, at denne vigtige Side af Planteavlen ogsaa er i Fremgang.

Landboforeningens Arbejde i Planteavlssagen fremgaar jo iøvrigt allerbedst deraf, at der første Gang i 1897 bevilgedes 50 Kr., medens der de senere Aar er anvendt 12 à 1300 Kr. dertil.

Fremgangen i Planteavlen, *Høstudbyttet*, inden for Foreningens Landomraade har været meget stor i det forløbne halve Hundred Aar, og da Landboforeningens Virksomhed antagelig tør tillægges noget af Æren herfor, skal i efterfølgende fremdrages nogle fra Statens statistiske Bureau hentede Oplysninger om Høstudbyttet m. m.

Det samlede dyrkede Areal var i	1861:		1907:	
Korn	13930	Td. L.	21875	Td. L.
Rodfrugter	435	—	6565	—
Græs og Grønt	29296	—	25904	—
Brak og Grønt til Nedpløjning	2475	—	2784	—
Spergel, Boghvede, Bælgsæd, Frø o. lign.	3339	—	869	—
I alt	49475	Td. L.	57997	Td. L.

Af Tabellerne 1—6, Side 161—166, vil ses, at der inden for de 10 Sogne, som med Undtagelse af de seneste Aar har kunnet regnes til Landboforeningens Opland, er indtaget ca. 8500 Tdr. Land (25 %) mere til Dyrkning i Løbet af de 50 Aar.

Det indvundne Areal er hovedsagelig taget fra Heden og andre ubenyttede Arealer, som i samme Tidsrum er svundet fra 25,000 til 16,000 Td. L. Se Tabel 6.

Udviklingen i sin Helhed saavel som i de enkelte Sogne ses bedst af Tabellerne.

Arealet til Korndyrkningen (Tabel 1, Side 161) er steget jævnt fra Aar til Aar. Det er navnlig Lindknud, Holsted, Føvling, Folding, Brørup og Læborg, som har gjort Fremskridt, Lindknud endogsaa med 131 pCt. Gennemsnitlig er Korndyrkningsarealet udvidet med 57 pCt. I samme Tidsrum er det tilsvarende Areal for hele Ribe Amt udvidet med 59 pCt. og for Jylland med 30 pCt. — Sognene i sin Helhed har saaledes knap nok fulgt Udviklingen i Amtet i denne Kultur. Af de tilsaaede Arealer er Rug stegen med 55 pCt. og Havre med 80 pCt.,

men Blandsæd til Modenhed med ca. 70 Gange, hvad det var i 60erne. Hvede og Byg er aftaget med godt 50 pCt.

Rodfrugtarealerne (Tab. 2) er her som andre Steder de interessanteste, de betegner en Omvæltning i Driften, som sikkert ikke har været oplevet tidligere i samme Aaremaal. Arealet er for hele Ribe Amt saavel som for Jylland steget til omtr. 11 Gange saa meget som det var i 60erne, men for de 10 Sogne gaar det op til 15 Gange saa meget og for Sognene Folding, Vejen og Lindknud gaar det endogsaa op til 18—20 Gange mere.

Beregnes Roearealet for 1907 af det samlede dyrkede Areal, vil det stille sig saaledes for de enkelte Sogne:

Andst,	ialt dyrket Areal	7276	Td. L.,	deraf	821	med Roer	= 11	pCt.
Gjesten	—	7102	—	—	679	—	= 9	—
Vejen	—	3713	—	—	569	—	= 15	—
Læborg	—	4827	—	—	556	—	= 11	—
Malt	—	4611	—	—	595	—	= 13	—
Folding	—	2821	—	—	343	—	= 12	—
Brørup	—	5872	—	—	686	—	= 12	—
Lindknud	—	8459	—	—	770	—	= 9	—
Føvling	—	8946	—	—	954	—	= 11	—
Holsted	—	5370	—	—	592	—	= 11	—

Alle Sogne tilsammen 58997 Td. L., deraf 6565 med Roer = 11 pCt.

Aaret 1861 var kun 0.9 pCt. af det i de 10 Sogne dyrkede Areal med Rodfrugter. Samme Aar havde hele Jylland kun ca. 60,000 Td. Ld. med Roer, hvilket svarer til 1.6 pCt. af det dyrkede Areal, 1907 udgjorde Roearealet 559,000 Td. Land, sv. t. 12.9 pCt. I de anførte Roearealer er indbefattet *Kartoffelarealet.* Dette udgjorde 1861 2999 Td. L. og 1907 8450 Td. L. i hele Ribe Amt, medens Foderroearealet 1861 kun udgjorde 58 Td. L. mod 26,841 Td. L. i 1907. Fremgangen falder saaledes næsten udelukkende paa Foderroeavlen. Ejendommeligt er det at se, at Fremgangen i Kartoffelavlen sker ganske jævnt fra Aar til Aar, medens Foderroeavlen først begynder at tage Fart midt og sidst i 80erne, indtil den i 90erne stiger næsten med Lynets Fart.

Høstens Udbytte og Værdi kan delvis maales ved de gennem Statistisk Bureau opgivne Tal. Tabel 7, Side 167, udtrykker

Stigningen i saa Henseende for hele Amtet. Tallene for de 10 Sogne er desværre ikke tilgængelige, og Tallene for 1861—75 haves ikke.

Høstudbyttets Værdi for hele Amtet er saaledes steget fra 12 til 28 Mill. Kroner fra 1875 til 1911. Denne Værdistigning skyldes for en stor Del Høstarealernes Udvidelse, men ogsaa Foldudbytte pr. Td. Ld. er steget meget, især i de senere Aar.

1875—1880	var	Værdien	gennemsnitlig	75	Kr. pr. Td. Ld.
1881—1890	—	—		70	- —
1891—1900	—	—		71	- —
1901—1909	—	—		96	- —
1905—1909	—	—		106	- —

Antageligt har Stigningen været noget lignende for de 10 Sogne. — Ved ovenstaaende Værdiansættelse har de vekslende Kornpriser dog indvirket en Del, idet disse danner Grundlaget for Vurderingen. —

Men Høstudbyttet kan ogsaa maales efter den *Kreaturstyrke*, som Egnen har været i Stand til at føde i de forløbne Aar. Derigennem faas sikkert det bedste Udtryk for den Fremgang, som er sket paa Græs- og Roemarkerne og tildels Kornmarkerne, idet Straa-Avlen paa disse Arealer jo næsten udelukkende er henvist til at fortæres af Husdyrene, især af Hornkvæget og Hestene. Stigningen af Avlen paa disse Arealer maa derfor staa noget i Forhold til Stigningen i Husdyrbestanden.

I Tabel 8, Side 168—169, ses Styrkeforholdet af de 4 Husdyrarter Heste, Hornkvæg, Faar og Svin i Aarene 1860—1909. Man ser deraf, at Antallet af Heste er steget til godt det dobbelte (120 %), Hornkvæget noget lignende (135 %), hvorimod Faarene er gaaet ned til omtr. 1/3 (39 %) af det oprindelige. Svinenes Antal er steget til det 7—8-dobbelte. — Fremgangen i Hesteholdet er særlig stor i Lindknud og Holsted Sogne, hvor Antallet er 4—5-dobbelt. — Kvægholdet er især forøget i Holsted, Folding, Føvling og Lindknud Sogne. Besætningen er omtrent 3-doblet i disse Sogne. Nedgangen i Faarebesætningerne synes i nogen Grad at følge Stigningen i Kvægholdet. De gamle Kultur-Sogne Andst og Gjesten og tildels Malt og Vejen har været mindst med i Fremgangen. — Det er interessant at se, hvordan Stigningen af Kreaturbestanden meget nøje følger den stigende Rodfrugtdyrkning. I de 10 Sogne har i de forløbne

Aar Rodfrugtarealet staaet i følgende Forhold til Antal Hornkvæg:

	1861	1871	1881	1896	1909
Antal Hornkvæg til 1 Td. L. Rodfrugter	21.0	11.0	9.6	5.0	3.3
Til 1 Stykke Hornkvæg fandtes Td. L. Rodfrugter	0.05	0.1	0.1	0.2	0.3

Denne Egn staar derefter nu paa Højde med de fremmeligste rodfrugtdyrkende Egne, hvad Areal i Forhold til Kreaturhold angaar, men der er sikkert langt tilbage endnu, før Toppunktet for Rodfrugtavlen er naaet.

Folkemængden kan vel ikke betragtes som direkte Maal for Planteavlens og Husdyrbrugets Fremgang, men nogen Sammenhæng i saa Henseende er der dog, især hvor der ikke er Stations- eller Handelspladser eller Skoler, som delvis tjener Opholdet fra andre Egne.

Af Tabel 9, Side 170, ses, at Folkemængden er steget fra 9010 til 17050 i Tiden 1860 til 1909, hvilket svarer til 89 pCt. ialt eller 1.78 pCt. aarlig. Stigningen er foregaaet jævnt fra den ene Tælling til den anden med 12—16 pCt. Kun i Perioden 1880—90 (daarlige Aar) gaar den ned til 8 pCt., men til Gengæld stiger den 23 pCt. det følgende Tiaar 1890—1901. — Fremgangen er selvfølgelig størst i Sognene Vejen, Brørup, Holsted og Malt, hvor de 3 Stationsbyer og Ungdomsskolerne er vokset op. Stigningen i disse 4 Sogne er ialt 5854, ɔ: 175 pCt. ialt eller 3.3 pCt. aarlig. I de andre 6 egentlige Landsogne er Fremgangen ialt 2186, ɔ: 38 pCt. ialt eller 0.70 pCt. aarlig.

Til Sammenligning skal anføres Folkemængdens Stigning i samme Tidsrum i det øvrige Land.

	Folkemængde		Tilvækst		
	1860	1911	Antal	%	Gennemsn. % aarlig
Ribe Amt. Købstæder . .	5,697	27,095	21,398	375	5.7
Do. Landdistrikt	52,276	85,939	33,663	64	1.3
Tilsammen . . .	57,973	113,034	55,061	95	1.9
Jylland. Købstæder	96,876	312,728	215,852	223	4.5
Landdistrikt . .	603,330	885,729	282,399	47	0.9
Tilsammen . . .	700,206	1,198,457	498,251	71	1.4
Hele Landet tilsammen	1,608,362	2,757,076	1,148,714	71	1.4

Folkemængde i Esbjerg (Ribe Amt) 1860: 30, 1911: 18,208.

Af det anførte fremgaar, at der inden for Landboforeningens Omraade er gjort et godt Arbejde i de forløbne 50 Aar. Det dyrkede Areal er forhøjet 25 pCt. Planteproduktionen og dens Værdi er fordoblet ca. 2½ Gang; Husdyrholdet noget lignende. Og Folkemængden, som lever der, er omtr. fordoblet, jævnsides med, at dens Levefod antagelig er forøget meget.

Dette Fremskridt er selvfølgelig ikke opnaaet uden et energisk Arbejde i den daglige Bedrift fra Befolkningens Side, jævnsides med, at man har forstaaet at tage alle de Hjælpemidler i Tjeneste, som ligger til Raadighed for en vaagen og oplyst Befolkning. Af disse Midler skal i det følgende omtales nogle af dem, der antagelig har virket stærkest fremmende paa Udviklingen.

Næst efter det i foregaaende Afsnit omtalte Oplysningsarbejde gennem de stedlige Skoler, Foreninger o. lign. maa da nævnes:

1) Statens Medvirken, dels ved direkte Tilskud til Fremme af Landbruget og dels ved den anlagte Jernbane Lunderskov —Esbjerg, samt Esbjerg Havn, hvorved Handel og Omsætning er fremmet ualmindelig stærkt i denne Egn, maaske til Tider for stærkt.

2) Maskinerne, som i første Linie er taget i Brug ved Andelsmejerierne, har ogsaa i disse Egne bidraget meget til at fremme Kulturen. Eksempelvis skal nævnes, at endnu midt i 80erne var der mange Bøndergaarde, som ikke ejede en Tærskemaskine, ja ofte heller ikke en Hakkelsemaskine. I 1912 har man næsten paa enhver Gaard ikke blot en Tærske- og Hakkelsemaskine, men meget alm. Selvrenser, Selvbinder, Slaamaskine, Radsaamaskine, flerrækket Radrenser, Kultivator, Ukrudtsharve, Vitriolsprøjte o. m. m.

3) Nybygninger, navnlig af Møddinghuse, Ajlebeholdere og tildels Stalde og Lader. Ved Tællingen 1907 fandtes 4956 Ajlebeholdere og 3132 Møddinghuse i Ribe Amt, hvoraf en forholdsvis stor Del sikkerligt har været i denne Egn. Den første typiske Ajlebeholder blev bygget i 70erne paa Tune Landbrugsskole.

4) Mergling. Denne var almindelig her som andre Steder i Landet fra midt i 60erne—70erne. Dette Arbejde har dog næppe været gjort saa fuldkomment, som Nutiden maa kræve det;

mange Steder erfares i de senere Aar, at Jorden trænger til Kalk, hvorfor der allerede er merglet og kalket ret store Arealer 2den Gang, og Planer til Udvidelse af dette Arbejde er staaende Emne paa Dagsordenen 1912. Ogsaa her tager man de tekniske Hjælpemidler, saasom Sporbaner, Gravemaskiner o. a. lign. i Tjeneste. Ligesom man ogsaa nu gennem grundige Forarbejder ved omhyggelige Boringer og kemiske Analyser sikrer sig en god ensartet og stærkt kalkholdig Mergel, før det kostbare Arbejde paabegyndes. Hedeselskabets udmærkede Hjælp er i høj Grad bleven benyttet hertil.

5) Vandafledning. Denne har i endnu mindre Grad været benyttet saa godt, som den burde og skulde, hverken hvad Udstrækning eller Godhed angaar. Ganske vist er det drænede Areal steget fra 2924 Td. L. i 1861 til 27,038 Td. Ld. i 1896 for hele Ribe Amt. Men Markerne taler et alt for tydeligt Sprog i Retning af, at der trænges til mere og bedre Afledning. Det er at vente, at det kommende Slægtled vil løse denne Opgave paa tilfredsstillende Maade. Adskillige Tegn tyder derpaa, idet Drænrør nu er en ret efterspurgt Vare her paa Egnen, hvilket den ikke var for nogle Aar tilbage.

Anvendelsen af de nævnte Hjælpemidler har kostet stor Indsats af Kapital, hvor stor lader sig desværre ikke udrede. Det lader sig heller ikke udrede, hvorvidt Indtægten og Formuen er steget hos den enkelte Jordbruger i samme Grad, som han har gjort øget Indsats i Bedriften. Dette er antagelig ikke Tilfældet. Men der ligger jo en Trøst og Opmuntring for den arbejdende Slægt deri, at den har været med til at hæve Produktionen paa en værdig Maade, jævnsides med, at den har udrustet det kommende Slægtled til at fortsætte Arbejdet, og om muligt med lidt mere Udsigt til at sikre sig en lidt større Andel af Udbyttet. —

Af omstaaende Tabel ses *Ejendommenes Fordeling i Ribe Amt.* Nedgangen af Antal Td. Hartkorn for Ribe Amt fra 1860 til 1873 skyldes Fradragning, som foraarsagedes af Krigen i 1864. Nedgangen fra 1873 til 1905 skyldes Jærnbaneanlæg, Byens Udvidelse m. m.

Tabellen, hvorfra omstaaende Tal skriver sig, giver ogsaa Oplysning om Besiddelsesmaaden. Af ovenfor nævnte Antal Ejendomme var i 1860 de 2009 Ejendomme Fæstegaarde og Huse; dette Tal var i 1905 svunden til 403. Deraf udgjorde Størsteparten dog Ejendomme uden Hartkorn, nemlig henholdsvis 1707 og 400, altsaa væsentlig jordløse Huse o. lign. I nævnte Tidsrum udkom der da ogsaa 3 Love, der lettede Fæstets Overgang til Selveje, nemlig Loven af $^{24}/_{4}$ 1860, af $^{19}/_{2}$ 1861 og $^{9}/_{3}$ 1872.

Af Tabellen ses, at Ejendommenes Antal er steget jævnt fra 1873 til 1895, medens det følgende Tiaar kun udviser en lille Stigning i Antallet. Det ses endvidere, at trods Landafstaaelsen har Amtet haft en Forøgelse i Ejendommenes Antal af 3674, ɔ: 35 pCt. — Af denne Forøgelse falder 53 pCt. paa Ejendommene med $^{1}/_{4}$—2 Td. Hartkorn, det vil sige Ejendomme, som kan antages at give sin Bruger fuldt Arbejde, saaledes at han med Familie kan leve deraf. Resten (47 pCt.) af de ny tilkomne Ejendomme er af Størrelse fra 2 Skp. til ingen Hartkorn, og maa derfor forudsætte, at disse Brugere har andet Erhverv. Med Henblik paa de mange ny Stationsbyer, som er vokset op inden for Amtet i dette Tidsrum, ser Forholdene ret lyse ud. Jordløse Huse er heldigvis meget faa her i Amtet. Udstykningen er desværre her som andet Steds gaaet stærkest ud over Bøndergaardene med 2—8 Td. Hartkorn og forholdsvis langt mindre ud over de større Gaarde. Det er at haabe, at dette Forhold maa ændres i de kommende Tider.

Ejendommenes Fordeling efter Hartkorn i Landdistrikterne i Ribe Amt 1860—1905.

	1860		1873		1885		1895		1905	
	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn	Antal Ejendomme	Tdr. Hartkorn
20 Tdr. Hartk. og derover	17	493.9	10	284 0	8	226.5	8	222.0	7	195.2
12—20 Tdr. Hartk.	45	666.2	28	420.2	29	447.3	34	500.2	26	406.6
8—12 —	149	1420.1	87	815.6	85	787.4	72	664 5	72	687.6
4—8 —	821	4432.7	522	2795.5	488	2561.5	453	2401.3	406	2178.8
2—4 —	1823	5222.3	1668	4717.8	1642	4572.0	1565	4361.9	1553	4434.4
1—2 —	1277	1894 5	1464	2138.6	1620	2341.9	1746	2528.4	1883	2815.4
2 Skp.—1 Td. Hartk.	2585	1404.8	2951	1579.9	3318	1761.7	3714	1961.8	3919	2091.6
1 Fdk.—2 Skp.	1510	198.5	1671	239.1	2242	307.7	2839	387.6	3017	402.4
Under 1 Fdk.	809	13 7	460	7.1	605	8.2	1352	16.9	1910	23 9
Uden Hartkorn	1726	—	1857	—	2007	—	2352	—	1643	—
Tilsammen	10762	15746.6	10718	12997 8	12044	13014.7	14135	13044.2	14436	13235.8
Heraf: Gaarde	4132	14129 6	3779	11171.8	3872	10936.6	3878	10678.3	3947	10718.0
— Huse	6630	1617.0	6939	1826.0	8172	2077.6	10257	2366.4	10489	2517.8

Tabel 1.

Benyttet Areal til Korn. Tdr. Land.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907	Forholdstal	
										1861	1907
Andst.....	2338	2466	2561	2585	2668	2662	2835	—	3062	100	130
Gjesten.....	1678	1789	1982	2043	2064	2246	2162	—	2311	100	138
Vejen.....	1221	1169	1081	1203	1259	1463	1433	—	1534	100	126
Læborg.....	1106	1144	1184	1295	1366	1627	1586	—	1665	100	151
Malt.....	1642	1652	1532	1722	1732	1923	1876	—	1814	100	110
Folding.....	624	622	627	735	795	951	1034	—	1108	100	167
Brørup.....	1391	1610	1585	1665	1850	1980	2246	—	2117	100	152
Lindknud.....	1128	1386	1404	1716	1888	2342	2778	—	2602	100	231
Føvling.....	1869	2030	2015	2384	2643	3006	3493	—	3614	100	193
Holsted.....	933	1080	1050	1408	1638	1870	2027	—	2048	100	220
I alle 10 Sogne..	13930	14948	15021	16756	17903	20070	21470	—	21875	100	157
I Ribe Amt.....	70613	75964	77187	85042	91969	102565	111820	111957	112008	100	159
I hele Jylland...	896758	—	—	—	—	—	—	—	1156936	100	130

Tabel 2.

Benyttet Areal til Rodfrugter. Tdr. Land.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907	Forholdstal	
										1861	1907
Andst	60	88	109	116	88	148	363	—	821	100	1368
Gjesten	44	99	100	99	111	170	267	—	679	100	1543
Vejen	31	35	49	60	190	278	331	—	569	100	1836
Læborg	38	76	98	112	104	229	231	—	556	100	1463
Malt	40	53	51	85	168	224	346	—	595	100	1488
Folding	16	36	39	50	58	73	180	—	543	100	2144
Brørup	57	93	86	133	174	300	380	—	686	100	1204
Lindknud	42	138	149	171	183	218	279	—	770	100	1833
Føvling	67	87	179	150	124	278	437	—	954	100	1424
Holsted	40	64	87	91	124	217	257	—	592	100	1480
I alle 10 Sogne	435	769	947	1067	1324	2135	3071	—	6565	100	1509
I Ribe Amt	3057	4516	5506	5989	6776	10193	12981	22834	35777	100	1170
I hele Jylland	31503	40205	50543	55131	68040	107385	137351	243043	369352	100	1172

Tabel 8.

Benyttet Areal til Boghvede, Spergel, Bælgsæd, Frøavl og Handelsplanter.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
Andst	474	422	399	452	387	382	161	—	43
Gjesten	249	263	317	277	236	206	141	—	59
Vejen	315	302	297	251	313	391	174	—	50
Læborg	423	376	376	515	570	475	193	—	69
Malt	288	283	364	398	280	263	135	—	24
Folding	186	229	255	218	236	252	121	—	30
Brørup	270	342	331	332	343	402	173	—	84
Lindknud	298	407	386	408	459	660	490	—	337
Føvling	566	525	511	491	491	501	262	—	107
Holsted	270	225	252	310	340	364	179	—	66
I alle 10 Sogne	3339	3374	3488	3652	3655	3896	2029	—	869

Tabel 4.

Benyttet Areal til Brak og Grønafgrøder til Nedpløjning. Tdr. Land.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
Andst	412	478	521	396	426	416	570	—	304
Gjesten	356	356	428	384	390	405	462	—	317
Vejen	193	200	212	138	169	270	210	—	163
Læborg	183	185	196	128	154	193	372	—	249
Malt	266	265	329	204	274	257	351	—	267
Folding	81	84	102	73	66	123	167	—	142
Brørup	283	309	340	373	338	273	350	—	391
Lindknud	347	168	205	304	353	291	400	—	550
Føvling	226	280	344	348	509	528	567	—	293
Holsted	128	91	147	129	191	187	167	—	108
I alle 10 Sogne	2475	2416	2824	2477	2870	2943	3616	—	2784

Tabel 5.

Benyttet Areal til Græs og Grønt. Tdr. Land.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907
Andst	3567	3248	3258	3441	3571	3334	3315	—	3046
Gjesten	4176	3306	3173	3648	3301	2997	2880	—	2736
Vejen	1865	1819	1990	2405	1932	1417	1495	—	1397
Læborg	2916	2921	2697	2712	2720	2550	2328	—	2288
Malt	2459	2048	1930	2328	2128	2029	1844	—	1911
Folding	1264	1238	1641	1433	1297	1402	1342	—	1198
Brørup	2732	2697	3847	3824	3362	3093	2726	—	2594
Lindknud	3713	3529	4003	7029	5689	5520	4965	—	4200
Føvling	4238	4095	3959	4194	4237	4160	3774	—	3978
Holsted	2366	2188	2754	2537	2871	2975	2649	—	2556
I alle 10 Sogne	29296	27089	29252	33551	31008	29477	27318	—	25904

Tabel 6.

Benyttet Arealer til Hede, Skov, Plantager, Byggepladser, Have, Veje o. lign. Tdr. Land.

Sogne	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1896	1901	1907	Forholdstal	
										1861	1907
Andst.....	1178	1324	1179	1037	886	1084	781	—	829	100	70
Gjesten.....	1161	1851	1664	1213	1561	1639	1750	—	1626	100	140
Vejen.....	620	715	616	176	383	427	602	—	586	100	95
Læborg.....	1175	1142	1290	1079	928	768	1130	—	1064	100	91
Malt.....	728	1122	1217	686	841	727	878	—	867	100	105
Folding.....	1502	1464	1009	1163	1010	661	625	—	690	100	46
Brørup.....	2929	2613	1473	1335	1381	1400	1571	—	1622	100	55
Lindknud.....	9031	8931	8412	4931	5988	5529	7866	—	6271	100	69
Føvling.....	3064	3008	3023	2461	2024	1558	1495	—	1173	100	38
Holsted.....	3935	4024	3382	2497	1794	1344	1619	—	1621	100	41
I alle 10 Sogne..	25323	26194	23265	16578	16796	15137	18317	—	16349	100	65

Tabel 7.

Gennemsnitlig Høstudbytte, Mængde og Værdi, samt anvendt Areal i Ribe Amt 1875—1911.

Aar	Hvede 1000 Tdr.	Rug 1000 Tdr.	Byg 1000 Tdr.	Havre 1000 Tdr.	Blandsæd 1000 Tdr.	Boghvede 1000 Tdr.	Bælgsæd 1000 Tdr.	Kartofler 1000 Tdr.	Foderroer 1000 Tdr.	Agerhø 1000 Læs	Enghø 1000 Læs	Anvendt 1000 Td. Ld.	Værdi Mill. Kr.
1875—78....	10	184	116	295	17	68	6	159	57	15	127	158	11.9
79—81....	9	182	132	333	28	63	6	145	129	17	135	167	12.7
82—84....	8	193	118	346	36	83	5	209	280	19	124	174	12.6
85—87....	7	205	119	363	52	71	4	250	440	18	124	180	11.4
88—90 ...	5	201	123	391	65	66	3	237	656	25	137	186	13.0
91—93....	4	221	122	404	63	51	3	271	810	29	126	191	13.5
94—96....	3	218	135	482	77	47	3	284	1087	50	135	197	13.1
97—99....	4	209	118	479	92	37	3	354	1683	47	142	201	17.9
1900—02....	4	249	107	486	116	37	3	521	2844	38	139	204	19.7
03—05....	6	256	87	444	135	32	4	621	4241	52	131	212	21.4
06—08 ...	9	253	71	516	180	23	4	661	6023	77	138	220	28.4
09—10....	9	260	75	526	194	22	4	632	6393	70	128	221	26.5

Tabel 8.

Kreaturholdets Størrelse.

Sogne	Heste								Hornkvæg							
	1861	1866	1871	1881	1893	1898	1909	Stigning i pCt. 1861—1909	1861	1866	1871	1881	1893	1898	1909	Stigning i pCt. 1861—1909
Andst.....	323	343	290	320	359	400	480	49	1569	1561	1606	1827	1987	2018	2805	79
Gjesten....	213	221	207	277	339	363	452	112	1152	1269	1364	1648	1769	1773	2448	112
Vejen.....	166	171	162	158	197	240	314	89	747	742	725	893	1088	1192	1714	129
Læborg....	128	122	121	153	182	236	280	119	695	819	723	912	989	1031	1554	124
Malt.....	204	216	192	231	290	309	363	78	933	1017	948	1195	1534	1659	2179	134
Folding....	83	108	91	92	137	157	184	122	413	491	519	565	754	796	1178	185
Brørup....	198	231	199	196	284	344	428	116	990	1083	1132	1250	1536	1772	2314	134
Lindknud..	85	110	109	131	252	316	406	378	723	959	1024	1247	1451	1415	1902	163
Føvling....	288	334	295	321	432	534	663	120	1421	1523	1608	1916	2412	2517	3785	166
Holsted....	119	146	153	170	241	284	402	238	667	787	864	1140	1321	1314	1986	198
Alle 10 Sogne ialt	1807	2002	1819	2049	2713	3183	3972	120	9310	10251	10513	12593	14841	15487	21865	135

(Tabel 8. — Kreaturholdets Størrelse.)

Sogne	Faar								Svin							
	1861	1866	1871	1881	1893	1898	1909	Nedgang i pCt. 1861–1909	1861	1866	1871	1881	1893	1898	1909	Stigning i pCt. 861–1909
Andst	1381	1519	1418	1126	757	653	261	81	256	382	536	573	660	1187	1683	557
Gjesten	1220	1323	1411	858	678	543	276	77	117	326	435	523	561	948	1270	985
Vejen	718	825	1019	659	421	413	105	85	137	204	273	319	635	969	1195	772
Læborg	1008	1300	1082	912	856	732	493	51	142	168	222	266	437	606	841	492
Malt	1051	1057	1086	839	460	374	247	76	120	299	683	517	866	1280	1757	1364
Folding	311	699	700	600	448	263	95	69	38	150	242	216	342	620	764	1911
Brørup	1044	1537	1487	1125	780	664	503	52	108	313	374	389	693	1156	1532	1318
Lindknud.	1560	1799	1789	1408	1567	1365	1068	32	113	132	241	320	395	762	1094	868
Føvling	1753	2357	2295	1875	1543	1187	802	54	436	483	505	602	963	1329	2243	414
Holsted	873	1200	1275	1124	846	691	456	49	86	160	360	443	632	822	1332	1449
Alle 10 Sogne ialt	10939	13616	13562	10526	8356	6885	4306	61	1553	2611	3871	4168	6184	9679	13711	783

Tabel 9.

Folkemængden.

Sogne	1860	1870	1880	1890	1901	1906	1911	Stigning i pCt.	
								ialt	aarlig
Andst	1265	1448	1554	1458	1537	1518	1623	28.3	0.57
Gjesten	911	1054	1115	1118	1119	1138	1170	28.4	0.57
Vejen	751	865	1125	1432	2108	2541	3082	310.4	6.21
Læborg	684	752	828	793	837	870	841	23.0	0.46
Malt	868	1086	1310	1480	1684	1845	1899	118 8	2.38
Folding	553	599	593	610	700	689	732	32.4	0.65
Brørup	919	1051	1157	1206	1632	1728	1952	112.4	2.25
Lindknud	744	884	930	1024	1186	1228	1395	87.5	1.75
Føvling	1511	1804	1837	1846	1972	2062	2093	38.5	0.77
Holsted	804	936	1227	1470	1773	1984	2263	181.5	3.63
Alle 10 Sogne	9010	10479	11676	12437	14548	15603	17050	89.2	1.78
Stigning ialt	—	1469	2666	3427	5538	6593	8040	—	—
— i pCt.	—	16.3	29.6	38.4	61.5	73.2	89.2	—	—

HUSMANDSSAGEN.

Efter hvad Foreningens Protokoller oplyser, synes det, som om Foreningen først i 1871 beslutter sig til at tage en Præmiering af Husmandslodder op som en Afdeling af sin Virksomhed. Fraregnet at Landboforeningen ved et Møde den 25. Maj 1870 tildeler Aftægtsmand Andreas Poulsen af Jordrup det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Sølvbæger som en Belønning for, »at han har forvandlet sin lille Havelod til en indbringende Frugthave«, er det først ved et Møde den 20. Maj 1871, Protokollerne indeholder noget om en paatænkt Præmiering, idet Formanden meddeler: »at Spare- og Laanekassen i Kolding for indeværende Aar har tilstaaet Foreningen et Beløb af 50 Rdl. til Uddeling blandt flittige Husmænd, som har gjort sig fortjent til en Belønnig for Opdyrkning og Behandling af deres respektive Lodder. Foreningen vedtog af egne Midler at yde et Bidrag i samme Øjemed for indeværende Aar til Beløb af 10 Rdlr. Det bestemtes dernæst at nedsætte et Udvalg til at bedømme Husmandslodderne. Begæring om Prisbelønning var indkommen fra 15 Ansøgere efter derom sket Bekendtgørelse i Kolding Aviser. Til Udvalget valgtes Jeppe Jensen paa Brødsgaard, Chr. P. Møller, Gjesing, og O. Hansen, Uhre. Endvidere vedtoges det at fordele Beløbet for veldrevne Husmandslodder saaledes: Sparekassens Tilskud deles i 5 Præmier à 10 Rdl. og Foreningens Bidrag, 10 Rdl., i 2 Præmier à 5 Rdl.«

I 1872 ses Kolding Omegns Landboforening at være gaaet sammen med Kolding Herreds Landbrugsforening for i Forening at præmiere veldyrkede Huslodder; af 42 Ansøgere kom 30 i Betragtning, idet man nu foruden Kolding Sparekasses og Foreningernes eget Bidrag fik et Tilskud fra Staten at raade med.

Finansloven for 1871—72 indeholdt nemlig for første Gang en Bevilling paa 10,000 Rdl. til Præmiering af ypperligt dyrkede Huslodder. Til de 30 Præmietagere i Efteraaret 1872 fordeltes ialt 490 Rdl., hvilket Beløb skrev sig fra

Statstilskud til K. O. L.	200	Rdl.
Do. - K. H. L.	150	—
Kolding Sparekasse til begge Foreninger.	100	—
K. O. L. eget Tilskud	20	—
K. H. L. do. do.	20	—
Ialt...	490	Rdl.

Af de 30 Præmietagere var den vestligst beliggende fra Gjesten. Alle de andre boede i Koldings endnu nærmere liggende Opland. »Ved Bedømmelsen er taget særligt Hensyn til Jordens mer eller mindre Godhed, samt Spadekultur, Pløjning med Køer og Rodfrugtdyrkning, ligesom de forskellige Ansøgeres hele økonomiske Stilling er taget i Betragtning«, siger Forhandlingsprotokollen.

I 1873 var der 64 Ansøgere, hvoraf 48 præmieredes, men Statstilskudet var allerede i dette og de følgende Aar formindsket med 100 Rdl., sagtens et Udtryk for, at flere og flere Foreninger meldte sig for at faa Del i de 10,000 Rdl.

Allerede i 1874 hørte imidlertid Samarbejdet med Kolding Herreds Landbrugsforening paa dette Omraade op, og man var nu i vor Forening ene om Arbejdet, men samtidig maa det nævnes, at Kolding Spare- og Laanekasse gennem en meget lang Aarrække, fra 1874 til 1888, ydede Landboforeningen et aarligt Beløb af 150 Kr. til Præmiering af veldyrkede Huslodder, hvad der i høj Grad er kommen Husmandssagen tilgode her paa Egnen. Ligeledes skal det nævnes, at Vejen og Holsted Sparekasse senere traadte til i en Aarrække med mindre Beløb. Fortjener ovennævnte Institutioner saaledes Tak fra Landboforeningen og særlig fra Husmændenes Kreds, saa gælder dette ikke mindre de Mænd, som ofte gennem en lang Aarrække bragte det betydelige personlige Offer at foretage Bedømmelsen af de anmeldte Konkurrencedeltagere.

Det vil føre for vidt at nævne dem alle; blandt dem, der har virket længst, hører Villum Nielsen, Hulvad, Hans Skjøde, Veerst, N. J. Nielsen, Askov, nu Studsgaard, N. A. Bundsgaard, Gesten, S. P. Knudsen, Lille Skovgaard, And. Jørgen Hansen, Askov, senere Tylstrup, Jens Thorsen, Vejen, og endelig Baltzer Hansen, Lundtofte, hvis Navn findes i Bedømmelsesprotokollen gennem en meget lang Aarrække, vist fra 1882 til 1894.

Niels And. Bundsgaard, f. 7. Juni 1847, Gjesten, Gaardejer, Toftegaard, Gjesten pr. Vejen (ca. 250 Td. Ld., ca. 10½ Td. Hartkorn), Fmd. for Gjesten Sparek., Sogneraadsmedlem, tidligere Bestyrelsesmedl. Mangeaarig Dommer ved Dyrskuerne og for Husmandslodder i Kolding Omegns Landboforen.

Hans Bedømmelse virkede baade paa en vejledende og en opmuntrende Maade, omend han optraadte med en Myndighed, som maaske ikke just vilde falde i god Jord eller blive taalt i vore mere demokratiske Tider.

Baltzer Hansen.

Om Baltzer Hansen har en af hans samtidige fortalt følgende: Baltzer Hansen fødtes 1828 i Eskelund Skole, Faderen var den bekendte Skolelærer Niels Hansen, i sin Tid Medlem af den grundlovgivende Rigsdag, og valgt, medens Valgstedet endnu var paa Stensvanggaard.

Sønnen tog som ung megen Del i Skolearbejdet. Da han var 21 Aar, købte Faderen den sydligste Gaard i Surhave til ham. Han drev nu denne Gaard, til han giftede sig med den daværende Søren Hansens Enke i Lundtofte. Var han bleven i Surhave, havde der maaske nu været frodige Marker, hvor Stilde Plantage ligger. I hvert Fald havde han begyndt at mergle Arealet ved Hjælp af 2 Spand Stude og 2 Spand Heste.

I Lundtofte var han Sogneraadsformand i mange Aar. Han var ligeledes Sjælen i det Foretagende, der fik det nuværende Vandingskanalanlæg nord for Kongeaaen i Folding og Føvling Sogne indrettet. Han var i det hele sin Omgangskreds til stor Støtte paa Grund af hans rige Erfaring og hans indgaaende Kendskab til Landets Love; saaledes var han mangen Veteran behjælpelig med at opnaa Pension. Nogle Aar før hans Død solgte han Gaarden og flyttede hen til hans Sønnekone i Tved, og endelig boede han de sidste Par Aar før sin Død i 1908 ved Holsted Station, hvor han meget ofte havde Ærinde, især efter at han var bleven Bestyrer af Vejen Banks Filial her.

Men tilbage til Husmandssagen. — Med Aarene skærpedes de under Aaret 1871 nævnte Regler, hvorefter Bedømmelsen

foregik. I 1882 udarbejdedes et nyt Regulativ, hvori der gaves Karakterer for følgende Forhold:

1) Besætning, 2) Mælken, 3) Jordens Behandling, 4) Jordens Kultur, 5) Arbejde med Køer, 6) Arbejde med Spade, 7) Rodfrugtdyrkning, 8) Orden, 9) Træplantning, 10) Havedyrkning, 11) Frøavl, 12) Sommerstaldfodring, 13) Gødningens Behandling og 14) Regnskab. De under 1—2 og 3 nævnte Karakterer talte dobbelt.

1887 modtog Landboforeningen 400 Kr. fra Staten og anvendte af egne Midler 150 Kr., tilsammen anvendtes altsaa 550 Kr. til Præmiering af Huslodder, men den modtog samtidig fra Ministeriet Anmodning om at paase, at Præmien ikke betingedes af, at den paagældende var Medlem af Foreningen, at Præmietageren kun præmieredes i een Landboforening samme Aar, samt at Præmie ikke maatte tildeles nogen Lod, paa hvilken der holdtes mere end 1 Hest.

Samme Aar tildeles for første Gang en af de mange Gange præmierede Husmænd Landhusholdningsselskabets Sølvbæger som en Art Afslutning paa Præmieringen; ialt er der tildelt 3 Husmænd Sølvbægere, og 3 har faaet Foreningen af jyske Landboforeningers Sølvmedaillie for Landboflid som en Afslutning paa den lokale Landboforenings Præmiering (se herom senere).

I 1889 begynder Landboforeningen nu ved Siden af Præmieringen at tildele Husmænd Rejseunderstøttelse til Deltagelse i Husmandsrejser, og endelig begyndte man for første Gang i 1897 paa en ny Maade at fremhjælpe Husmandssagen paa, idet man det Aar for første Gang tildelte en præmiesøgende en saakaldt *betinget Præmie* eller et *Præmielaan*, hvis Beløb først udbetaltes, naar den Foranstaltning, til hvilken Laanet gaves, var udført. Allerede i 1902 var disse Præmielaan steget til et Beløb af ialt 325 Kr.

Om den videre Udvikling af Sagen skal sluttelig nævnes, hvad der nu vil være alle bekendt, at Administrationen af Husmandsbevillingerne og Arbejdet med Bedømmelsen og Præmieringen af Huslodderne og Uddelingen af Rejseunderstøttelserne i 1906 overgik til et Udvalg sammensat af Repræsentanter for Landboforeningen og de allerede den Gang talrige Husmandsforeninger, samt at de sydjyske Husmands-

Jørgen Jørgensen
Vejen Mose, f. 28/9 1866 i Middelfart. Elev paa Askov Højsk. og Lyngby Landboskole. Assistent f. Mosekulturforsøgene i Vejen Mose under Askov Forsøgsstation. Formand i Vejen Husmandsforening og Formand i de samvirkende sydjydske Husmandsforeninger.

foreninger, der ialt omfatter 8 Foreninger indenfor K. O. L.s Landomraade, i 1909 helt overtog Administrationen og Arbejdet.

Af nyere Former for Fremme af Husmandssagen skal endvidere nævnes, at Landboforeningen i 1901 og følgende Aar udbetalte adskillige Husmænd Understøttelse til at deltage i et af de korte Kursus for bosiddende Landmænd, der siden da er bleven saa almindelig paa Land-

Jens Thorsen.
født 24/8 1870 i Hem ved Mariager. Tidl. Husmand og Gartner paa Skovlund ved Vejen. 1905 ansat som Konsulent i Husmandsbrug i K. O. L. Siden 1909 Konsulent i Læplantning og Havevæsen for K. O. L. og de forenede sydjydske Husmandsforeninger.

brugs- og særlig paa Husmandsskolerne. Som tidligere nævnt tog Landboforeningen sin Part af Udgifterne ved Ansættelsen af Jens Thorsen som Konsulent i Havebrug 1905, og endelig begyndte man paa samme Tidspunkt at tildele Husmandskonerne Rejseunderstøttelse, hvad man i Landboforeningen er vedbleven med til 1910.

Det, som er udrettet fra Landboforeningens Side til Husmandssagens Fremme, udtrykkes meget godt i følgende Uddrag af en Ansøgning til Ministeriet om en Forhøjelse af Statsbidraget til Præmieringen, indsendt 1891. Det hedder heri:

»Landboforeningen arbejder paa en Egn, hvor den Slags Præmieringer uomtvistelig stifter stor Nytte. Mangen herværende Husmand skylder Præmieringen, at det blev til noget med Taget over Møddingen, Ajlebeholderen og mange andre Forbedringer. Foreningen har en meget dygtig Bedømmelseskomité, der yder megen Vejledning, hvor den kommer frem, og i det hele yder et godt og grundigt Arbejde. Endvidere betragter Foreningen Husmandsrejserne som noget saare heldigt, hvorfor den ogsaa af den Grund haaber paa, at Ministeriet vil yde det attraaede Tilskud, da det hidtil har været

Foreningens Sorg, at Præmierne blev for faa og Rejseunderstøttelserne for faa.«

Nedskriveren heraf har ikke kunnet staa for Fristelsen til at søge udredet, hvor meget der ialt gennem Landboforeningen er udbetalt til Husmandssagens Fremme paa denne Egn i de forløbne Aar 1871—1910, og det viser sig da, at Beløbet ialt udgør 26,700 Kr.

Det største Arbejde er dog naturligvis gjort af Husmændene selv. Præmierne har naturligvis kun været en lille Hjælp til Selvhjælp, og mest oplysende vilde det selvfølgelig være, om Pladsen nu havde tilladt at foretage en Opgørelse over Antallet af Gange, de enkelte Husmænd er præmieret, og hvilken Udvikling hvers Husmandsbrug er undergaaet.

Det kan imidlertid ikke lade sig gøre. Vi maa da nøjes med en kort Beskrivelse af Udviklingen af de 7 Husmandsbrug, der siden 1887 har modtaget enten Landhusholdningsselskabets Sølvbæger eller Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedaille for Landboflid som Afslutning paa deres Præmiering. Beskrivelserne er overvejende hentet fra vedkommende Forenings Aarsberetning fra det paagældende Aar.

N. P. Nielsen.

Husmand *Niels P. Nielsen* (Askov), Estrup Mark, er født paa Mosegaard i Malt Sogn $^{10}/_{9}$ 1847. Efter Konfirmationen kom han ud at tjene og lærte senere Murer-, Tømrer- og Snedkerhaandværket; var 1872—73 Elev paa Askov Højskole, og købte derpaa i 1877 6 Td. Land fra hans Fødegaard. Et Stuehus opførtes, og senere (1883) byggede han ligeledes selv Stald og Lade. Han siger selv: »Efter at vi havde haft Bryllup (1878), gik Tiden dels med Arbejde som Haandværker, dels med at passe vort lille Landbrug. Jeg arbejdede en Del paa Ladelund, og ved der at gaa og se paa, hvordan man bedst skulde passe sin Jord, fik jeg mer og mer Lyst til efter Evne og Vilkaar at passe Bedriften hjemme, især da min Hustru ogsaa var meget interesseret og energisk.« I 1877 begyndte han med at holde 2 Køer. I 1887, da han modtog det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Sølvbæger, havde han

4 Køer og 3—4 Svin, der gav ham en Indtægt af 6—700 Kroner, foruden hvad Familien (6 Medlemmer) brugte. I Beretningen siges yderligere, at Marken som Besætningen passes mønsterværdig, Mælken behandles udmærket. Køerne sommerstaldfordres, og saavel den faste som flydende Gødning opsamles under Tag. Gennem den stedlige Landboforening er hans Virksomhed ofte bleven præmieret, og Landhusholdningsselskabets Anerkendelse anses som en passende Afslutning paa Landboforeningens Præmiering. 1897 øgedes Lodden med 5 Td. Land, indkøbt fra en Nabolod. Køernes Trækkraft afløstes af en Hest, og endelig var Bedriften dreven saa stærkt op, at da N. P. Nielsen i 1910, nogle Aar efter hans Hustrus Død, ønskede at afhænde Ejendommen, udbragtes den i 11,500 Kr.

Julius Larsen.

Julius Larsen, Holsted, som i 1892 ligeledes tilkendtes Landhusholningsselskabets Sølvbæger, købte i 1868 sin Moders lille Sted i Holsted paa 12 Td. Land. Det var simpelt og forsømt, men han tog kraftig fat, og da han tillige tjente noget som Skomager, gik det ret godt fremad. Ved Køb og Magelæg udvidede han efterhaanden Ejendommen saa betydelig, at den i 1876 udgjorde ca. 68 Td. Land, der ialt havde kostet ham ca. 6000 Kr. Indtil 1887 vedblev han at drive Skomageriet, der ikke alene gav ham et direkte aarligt Overskud, men ogsaa indirekte var ham en Hjælp ved den Arbejdskraft, han i den travleste Tid havde af sine Svende og Drenge.

Arbejdet ved Jordens Dyrkning gik i Begyndelsen kun smaat. Til lettere Arbejde brugte J. Larsen Køerne som Trækkraft, til det sværere maatte han leje Trækkraft, der kostede ham indtil 200 Kr. aarlig. Først i 1874 kom han saa vidt, at han kunde anskaffe en Hest, og Aaret derefter en Stud, senere havde han 2 Heste og en Del af Somren et Par Trækstude. Til at brække Hede benyttede han en meget svær Plov, han selv havde konstrueret. Skæret var 36 Tom. langt og saa bredt, at der kunde lægges en 18 Tom. bred Fure. Mergel

maatte i Begyndelsen hentes i 4000 Alens Afstand, senere 1400 Alen borte ad en Vej, der kun var farbar paa Frosten. Jorden blev drænet, Møddinghus og Ajlebeholder indrettet, 36 Fag Nybygninger opført, en Plantage paa 1 Td. Ld. beplantet, 30 Bistader opstillet, og saa blev der endda Tid til at føre Regnskab. I 1881 var hans Bruttoindtægt 1166 Kr., i 1890 3976 Kr., i sidstnævnte Aar købtes der Kvæg for 761 Kr. og Kraftfoder for 1185 Kr. I 1892, da han modtog Sølvbægeret, bestod Besætningen af 2 Heste, 12 Køer, 8 Kvier, 6 Faar og 12 Svin. Ejendommens Værdi anslaas til 24,000 Kr., medens Gælden paa den kun er 6000 Kr. Beretningen, hvorfra dette er taget, tilføjer, at J. Larsen har haft en god Hjælp i sin Hustru, med hvem han har haft 13 Børn. K. O. L.'s Dommerudvalg i Forbindelse med dens Bestyrelse udtaler: Julius Larsen har ved en enestaaende Flid og Tænksomhed fremkaldt udstrakte frugtbare Kornmarker og frodige Enge, hvor der tidligere kun var brun Lyng og sort Mose, saa at han og hans Hustru staar som et lysende Exempel i vide Kredse.

P. H. Nielsen Madsen.

P. H. Nielsen Madsen af Stenderup, Føvling Sogn, overtog for 35 Aar siden ved Faderens Død dennes lille Sted i Stenderup med næsten faldefærdige Bygninger og med en Besætning paa 1 Ko. Han var da kun 22 Aar gl. Forholdene var saadanne, at Familien skulde have været paa Fattigvæsenet, og Kommunen vilde være glad, om Peter Madsen, der er Krøbling og maa gaa med Krykker, blot kunde ernære sig selv ved Skrædderprofessionen, som han havde lært.

Hans Ærgærrighed gik imidlertid ud over dette at bjerge sig selv. Han erklærede overfor Sogneraadet, at han ikke vilde have sin Moder paa Fattiggaarden, og hvor utroligt det end maatte lyde for Naboer og Sognefolk, saa udførte han sin Beslutning; han ikke alene forsørgede sin Moder, men han opdrog sine yngre Søskende. Da han nogle Aar efter solgte det lille Sted for at købe et andet i Nærheden, sikrede han sin Moder en Aftægt paa Stedet, der ved hans Overtagelse af samme næppe var Gælden værd. Paa det ny Sted, han fik

i Stenderup, har han levet og virket siden. — Han har efterhaanden flere Gange købt Jord ind til Stedet og har nu 35 Td. Land, og holder en Besætning paa 12 Kreaturer og 2—3 Heste. Ejendommen har en Værdi af 18,000 Kr. Gælden er 4500 Kr. Han blev tidlig gift, fik en dygtig Hustru, og de har flinke og dygtige Børn.

P. Madsen er fuldt ud hæderlig, respekteret af alle, og hans Arbejde har tjent andre som et følgeværdigt Exempel. Hvad denne Mand, der al Tid maa gaa med Krykker, har udrettet er enestaaende, men hverken han eller hans Hustru er forslidte, de er tilfredse og et Exempel paa, at trofast og ihærdigt Arbejde bærer Lønnen og Velsignelsen med sig. Modtog det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Sølvbæger 1902.

S. H. Beck.

Søren Hansen Beck. S. H. Beck af Langeskov, Malt Sogn, er født 8/4 1842 i Hygum Sogn i Sønderjylland, hvor Forældrene havde en Hedelod paa 30 Td. Land. Han blev udvist fra Sønderjylland i 1867 og købte i 1868 sin nuværende Ejendom, en Skovlod paa 4½ Td. Ld., hvoraf 3 Td. Land var uopdyrket og hist og her bevokset med Krat. Han byggede Aaret efter et nyt Stuehus og opdyrkede de følgende Aar 2—4 Skp. Land aarlig, i 1875 købtes 1½ Td. Land til for 800 Kr. samt et Stykke Mose for 100 Kr., og fra nu af begynder han at faa Præmie for ypperlig Husloddyrkning. 1878 byggede han sig selv en ny Lade tildels af Materiale fra en anden gl. Bygning, som han købte for 175 Kr. 1884 købte han yderligere en Jordlod for 2050 Kr. samt en Moselod for 100 Kr. I 1886 holdtes 4 Køer og en russisk Hest, tidligere drev han Marken med Køerne som Trækkraft. I 1896 byggedes en ny og tidsvarende Lade og i 1901 et Møddinghus, ligesom han Tid efter anden har indrettet ialt 3 Ajlebeholdere. Til Ejendommen hører nu 11 Td. Land sandmuldet Jord med følgende Sædskifte: 1) Grønjordshavre, 2) Blandsæd, 3) Rug, 4) Rodfrugter, 5) Kartofler, Byg, Blandsæd, 6) Havre, 7—8—9) Kløver og Græs.

Besætningen: 4 Køer, 1 Kvie, 5 Svin, to smaa Heste. Ejendommens Værdi 8000 Kr. Gælden 3000 Kr. Siden først i 1870

har han haft en betydelig Biavl, men ikke arbejdet synderligt for fremmede. Siden 1896 har han været Medlem af den stedlige Kontrolforening.

Uddrag af Regnskabet for 1900—01 viser følgende Poster:

Indtægt:

Mælk	1139 Kr.	43	Øre
Svin	432 -	00	-
Cikorierødder	147 -	93	-
Sum	1719 Kr.	36	Øre

Udgift:

Kraftfoder	345 Kr.	05	Øre
Frø	39 -	91	-
Sum	384 Kr.	96	Øre

S. H. Beck modtog i 1902 Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedalje.

R. Thomsen.

Rasmus Thomsen, Veerst, Lunderskov, er 65 Aar gammel, hans Hustru 81. De blev gift i 1865 og ejede da kun til Anskaffelsen af det allernødvendigste Indbo.

I de første 14 Aar sad de til Leje i et jordløst Hus i Veerst Skov, hvor Manden drev Væverhaandværket, og de opsparede i den Tid 1400 Kr. Konen har altid været svagelig, men har ved sin indendørs Færd haft stor Part i den økonomiske Fremgang og den hjemlige Hygge, der har ledsaget deres trofaste Arbejde. De købte i 1879 deres nuværende Ejendom, 2 Td. Land med Bygning, men uden Besætning for 2200 Kr. De 800 Kr., som manglede, laantes hos en Nabo, der modtog den sidste Rest af Laanesummen tilbage for 1½ Aar siden. Nu er hele Ejendommen vurderet til 4000 Kr. Ejendomsskyld, og Besætningen bestaar af 2 Køer, 2 Svin og 30 Høns.

Arealet bestaar dels af magert Land og dels af Mose, som han efterhaanden har faaet kultiveret og belagt med 4—5 Tom. Sandlag. Sædskiftet er følgende:

1) Grønjordshavre, 2) Rug til Staldfoder, derefter Turnips, 3) Blandkorn, 4) Gulerødder og Roer, 5) Havre, 6—7) Kløver og Græs.

Følgende Uddrag af Driftsregnskabet hidsættes:

Indtægt:		*Udgift:*	
Mælk	437 Kr. 87 Ø.	Sk. M. fra Mejeriet	82 Kr. 13 Ø.
2 Kalve	14 - 00 -	5 Grise	42 - 00 -
5 Svin	229 - 70 -	Kraftfoder	237 - 59 -
Æg	136 - 00 -	Pløjeløn	27 - 50 -
		Frø	9 - 89 -
		Skatter	12 - 00 -
		Bygningers Vedligeh.	15 - 00 -
Sum	817 Kr. 57 Ø.	Sum	426 Kr. 11 Ø.
Overskud (Arbejdsløn og til Renter af Kapitalen)			391 - 46 -

Foruden ovenstaaende har Bedriften naturligvis afgivet af sine Produkter til Familiens Underhold. R. Thomsen har i mange Aar faaet Præmie, saaledes 7 Gange 1. Præmie, hvilket kun ophørte, da man siden 1900 vedtog i K. O. Landboforening ikke yderligere at præmiere en Præmietager, der har taget 1. Pr. 3 Aar i Træk. Det Exempel, han ved sin fortrinlige Behandling af den lille Lod har givet, bliver kun fuldt vurderet, naar det tages i Betragtning, at Grunden dertil er lagt paa en Tid, hvor hverken den offentlige Mening eller Forholdene i det hele afgav den Støtte for en saadan Bedrift, som de i senere Tider har gjort. R. Thomsen og hans Hustru har gennem et 40aarigt stilfærdigt, trofast Arbejde aflagt Vidnesbyrd om, at det danske Husmandsbrug ikke fornægter den Grundsætning, at en Arbejder er sin Løn værd; de har nemlig foruden den før omtalte økonomiske Fremgang, Bedriften opviser, opsparet en lille Kapital. Og deres Færd og Arbejde har vist, at der ogsaa i anden Henseende kan gro Menneskelykke i de jævne smaa Hjem, — og det er ikke alene en Sølvmedalje, det er ogsaa Guld værd.

Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedalje 1905.

Frederik Friis, Anstbrohus, Vejen, der i 1908 modtog Foreningen af jyske Landboforeningers Sølvmedalje for Landboflid, er født 1855 i et Husmandssted paa Vejen Mark. Der var ialt 8 Søskende, og F. Friis maatte, fra han var 10 Aar til han blev gift, søge sit Brød hos fremmede.

Straks efter sit Bryllup i Aaret 1878 med Pigen Mette Frederiksen fra Anst overtog han den Ejendom, som siden da

Frederik Friis.

har været deres Hjem. De betalte derfor 700 Kr. samt ydede Aftægt til F. Friis's Forældre, saa længe disse levede.

Bygningerne bestod ved Overtagelsen af 5 Fag Hus. Jordtilliggendet var 3 Td. Ld. Sandbanke og noget uopdyrket Kærjord. Til Faderen ydedes Aftægt i 21 Aar. Moderen er levende endnu (1908), hvoraf det vil kunne skønnes, at Aftægtsydelsen har beløbet sig til noget meget betydeligt. Ved Siden af at dyrke Jorden og mergle den øvede Friis Tækkehaandværket i 11—12 Aar. I 1900 tilkøbte han 7 Td. Land let Sandjord for 700 Kr. og i 1903 yderligere $1^1/_2$ Td. Land god Kultureng for 1850 Kr. Ialt spænder Arealet altsaa nu over $11^1/_2$ Td. Land. I 1901 byggede han 10 Fag ny Stald og Lade. I 1897 byggedes yderligere 96 □-Alen Hønsehus, hvori der var Plads til 100 Høns. Endvidere skal nævnes, at en Tørvegrav er lavet om til Fiskedamme, og at F. Friis i 1905—06 anlagde og tilplantede 4 Skp. Land Frugt- og Køkkenhave. Regnskabet for 1907 viser en Bruttoomsætning paa 2803 Kr. 58 Øre, medens Besætningen ved samme Tid bestod af 1 Hest, 4 Køer, 1 Kvie, 1 Kalv, 5 Svin og 110 Høns. F. Friis og Hustru har i deres Ægteskab 5 Børn, der alle er levende; den ældste Søn er nu Statshusmand.

Husmand *Hans Peder Schmidt* af Holsted er født den 18. Maj 1856 i Arnum i Sønderjylland. Faderen var Husmand og Hjuler. 17 Aar gl. udvandrede H. P. Schmidt til Danmark og tjente 10 Aar i Obbekjær ved Ribe. Efter de 10 Aars Forløb havde han sammensparet sig 1000 Kr., og ved Forældrenes Død arvedes 600 Kr. Denne Kapital begyndtes der med, efter at han 29 Aar gl. havde giftet sig med Husmandsdatteren Maren Hansen, ogsaa fra Sønderjylland. For de 1600 Kr. mente de unge Folk ikke at kunne komme i Besiddelse af en saadan Ejendom, at de udelukkende kunde leve af dens Drift. H. P. Schmidt lærte derfor Træskohaandværket, og 1885 købte han den nuværende Ejendom ved Holsted By. Til denne hører 3 Tdr. 6 Skpr. høj Sandmark og 5 Skpr. Land

Eng. Deraf medgaar til Byggeplads, Have og Hønsegaard 3 Skpr. Ld. Jorden med Bygning og Besætning kostede da 3900 Kr. Marken var ved Overtagelsen i en meget daarlig Forfatning. De to Køer, som fulgte med Ejendommen, kunde ikke saa nær fodres af Afgrøden, idet denne for en stor Del bestod af Rødknæ, hvorfor der maatte lejes Vejgræsning. Da Plantebestanden tydelig viste, at Jorden trængte til Kalk, blev Marken merglet i 1886—87. Denne hentedes fra Engen; de derved fremkomne Grave fyldtes med Jord fra en Udkant af Marken for at give Engen en heldig Form. Da han efter en Overenskomst med Naboerne fik Lov til at rette Bækkens Løb, blev Engen nivelleret, drænet og anlagt.

I 1889—90 blev Jorden bearbejdet til 10—12 Tom.s Dybde ved, at der kørtes med to Plove bag efter hverandre. Efter denne Behandlingsmaade blev Jorden atter merglet med 25,000 Pd. V. Vedsted Mergel pr. Td. Ld. Foran Bygningen laa i Midten af Firserne en Grus- og Ahlknude; denne arbejdede Schmidt med i sin Fritid og har deraf fremtryllet en ualmindelig smuk Have, som i høj Grad bidrager til at give det venlige Hjem en vis Ynde og Hygge. H. P. Schmidt og Hustru har 6 flinke og arbejdsomme Børn.

Besætningen er for Tiden 3 gode Køer, 1 Kvie, 6 Svin og 56 Høns. Køerne kommer ud en lille Tur hver Formiddag om Sommeren og fodres ellers inde.

Bygningerne var ved Overtagelsen brandforsikrede for 1500 Kr., nu for ca. 4000 Kr., og Gælden udgør nu kun 1100 Kr. Der er bygget ny Stald, ny Lade, Gødningshus, 2 Ajlebeholdere og Hønsehus. Ejendommen er for Tiden vurderet til 5200 Kr. i Ejendomsskyld med Besætning, for 4200 Kr. uden Besætning.

Sædskifte:

1. Rug med Vintervikker, 200 Pd. 18 pCt. Superfosfat og 5000 Pd. Ajle, afslaas grøn, derefter Turnips, Sølvboghvede og Blandsæd, gødet med 100 Pd. Superfosfat og 5000 Pd. Ajle.
2. Runkelroer og Kaalroer, 14,000 Pd. Staldgødning, 8000 Pd. Ajle, 100 Pd. Superfosfat og 100 Pd. Kainit.
3. Blandsæd, 100 Pd. Superfosfat og 6000 Pd. Ajle.
4. Kartofler og Blandsæd, 14,000 Pd. Staldgødning, 6000 Pd. Ajle og 100 Pd. Kainit.
5. Havre, 9000 Pd. Staldgødning.
6. og 7. Kløver og Græs. 2. Aars Græs faar Ajle.

Et Par Skpr. Land dyrkes med Staldfoderplanter.

Engen gødes aarligt med 200 Pd. 18 pCt. Superfosfat og 100 Pd. Kainit.

Regnskab

fra 1. Maj 1910 til 30. April 1911.

Indtægt.

Solgt 18,047 Pd. sød Mælk	884 Kr. 87 Ø.		
— 14 Stkr. Svin, 1856 Pd.	953 - 01 -		
— 599 Pd. Æg	273 - 71 -		
— 20 Kyllinger	12 - 90 -		
— 2 Kalve	24 - » -		
— 4 Tdr. Kartofler	18 - » -		
		2166 Kr.	49 Ø.
Forbrug i Husholdningen:			
1150 Pd. sød Mælk	45 Kr. 97 Ø.		
1 Svin, 120 Pd.	60 - » -		
40 Pd. Æg	17 - 92 -		
14 Høns	18 - 50 -		
		142 -	39 -
		2308 Kr.	88 Ø.

Udgift.

Købt Kraftfoder til Kvæg	263 Kr. 98 Ø.		
— Korn til Svinene	151 - 38 -		
— 15 Stkr. Grise	223 - 55 -		
— 13,700 Pd. sk. Mælk	137 - » -		
— Korn, Kager og Skaller til Høns.	151 - 04 -		
		926 Kr.	95 Ø.
Drivlønnen	60 Kr. » Ø.		
Roe- og Markfrø	26 - » -		
Kunstgødning	25 - » -		
Bygning og Redskaber	30 - » -		
Skatter, Renter og Afdrag	167 - » -		
		308 -	» -
Overskud		1073 -	93 -
		2308 Kr.	88 Ø.

H. P. Schmidt har faaet 1. Præmie 3 Gange.

Foruden at passe sin Bedrift og sit Haandværk har han faaet Tid til mange forskellige Hverv, har været Medlem af Bestyrelsen for Kolding Omegns Landboforening i 8 Aar, og af Bestyrelsen for Kolding Andelsslagteri i 5 Aar, og har i 5 Aar været Fører for Husmandsrejser.

Det siger sig selv, at de forskellige Hverv, H. P. Schmidt Tid efter anden har haft, lægger megen Beslag paa hans Tid,

og naar det ellers ser saa godt ud i Hjemmet, baade ude og inden Døre, som det gør, saa skyldes dette selvfølgelig i høj Grad hans dygtige Hustru. Modtog Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedaille i 1911.

MEJERIBRUGET.

Naar man erindrer, at indenfor de første 25 Aar, Landboforeningen bestod, skiftede 5 forskellige Mejerisystemer med hinanden her i Landet, maa det ikke undre, at Landboforeningen netop i disse første 25 Aar tog sig saa meget af Mejeribrugets Fremme, at det bliver nødvendigt her at ofre Omtalen af denne Sag et særligt Afsnit. Her skal lige mindes om, at man i 1860erne udelukkende benyttede Bøttesystemet enkelte Steder, maaske afbrudt af Mælkekærning i Efteraarstiden. Det første Mejeri efter Koldtvandssystemet her i Landet indrettedes i 1868 paa et Par sjællandske Herregaarde og bredte sig derfra ud over Landet, til det i 1870erne mange Steder afløstes af Ismejerierne, hvoraf det første oprettedes i 1873 paa Glibing Mølle ved Horsens, og endelig hører vi i 1879 Tale om det første Centrifugemejeri, medens selve Andelsmejeritanken vel først slog egentlig Rod indenfor Landboforeningens Omraade 1884 med Oprettelsen af Brørup og Føvling Mejerier.

Forhandlingsprotokollen viser, at man allerede i 1863 ved et Møde i Hvilested Kro havde Spørgsmaalet om »Fællesmejeriernes Hensigtsmæssighed« opført som Diskussionsemne, men der siges bare herom: »Spørgsmaalet udsat til næste Aar«. 18. Februar 1865 toges Spørgsmaalet saa op paany, med en ny Udsættelse som Resultat, idet Protokollen siger herom: »Hensigtsmæssigheden af Fællesmejerier anerkendtes, dog fandt man det ønskeligt endnu at udsætte Spørgsmaalets endelige Besvarelse til næste Efteraar, da man antog, at til den Tid fuldstændigere og nøjagtigere Oplysninger, dette Spørgsmaal betræffende, vil kunne erholdes.«

Mejeribruget kom imidlertid først under Debat igen i 1867, da en Arkitekt Nielsen fortæller noget om Mælkestuens Indretning, »navnlig i Henseende til Luftcirkulation og Gulvets Beskaffenhed«.

Vi naar da nu frem til Aaret 1868, og her har vi den Glæde at kunne konstatere, at Foreningens Medlemmer har været fremskuende nok til at være med til at bevilge et Beløb til Afholdelse af den første danske Vintersmør-Udstilling (der menes af nogle tillige den første Vintersmør-Udstilling i Verden), nemlig den, der afholdtes i Aarhus den 29. Januar 1868 paa Grosserer Broges og Professor Segelckes m. fl. Initiativ. Herom siger Protokollen fra 8. Januar 1868: »Efter en Meddelelse af Formanden om den paatænkte Udstilling af Vintersmør i Aarhus og Omdeling af Eksemplarer af Planen for samme, vedtog man, i Henhold til den fra Komiteen udgaaede Opfordring til at yde Bidrag til Sagens Fremme, at give 25 Rdlr. af Foreningens Kasse.«

Aaret efter afholdtes Vintersmør-Udstillingen i Horsens; da gav man 15 Rdlr. dertil herfra.

Vi naar nu op til 1870, hvilket Aar det synes, som om man særlig her har anstrengt sig for at gøre noget personligt til Mejeribrugets Forbedring. Sagen var jo, at Kornpriserne dalede, medens Herregaardens Smørpriser steg; det gjaldt nu om at faa lavet noget godt Smør og derved bringe et godt Udbytte ud af sin Mælk, men hvilket System skulde man benytte, nu var der 3—4 Systemer at vælge imellem. Da det var Vejledning, man manglede, bemyndigedes Bestyrelsen til at sætte sig i Forbindelse med forskellige Mejeriautoriteter, for om muligt at faa anskaffet en saakaldt »Rejsemejerske«, hvad der virkelig ogsaa lykkedes, men Sagen er saa interessant, at det formentligt vil være forsvarligt at referere den noget mere udførlig.

Først henvendte Bestyrelsen sig til det kgl. danske Landhusholdningsselskab, om man dér kunde give Anvisning paa en Mejerske, der kunde give »praktisk Anvisning til Mejeriprodukternes rette Behandling«, for en Løn af 4 Rdlr. om Ugen og med Udsigt til Arbejde i 20 Uger fra 1. Juni. Selskabet vidste imidlertid saa sent som den 11. April ingen, der ikke havde Plads til 1. Maj, og Bestyrelsen henvender sig nu til Forpagter Heide paa Bygholm ved Horsens; han kender heller ingen ledige Mejersker, men her oppe er man allerede kommen saa vidt, at man bruger en mandlig »Mejeriassistent« eller Mejeriforvalter, som de ogsaa kaldtes; herom skriver Hr. Heide:

»I Horsens Landboforening har Spørgsmaalet om Rejsemejersker og Mejerister i flere Aar været paa Tale uden at finde fornøden Tilslutning før nu i afvigte Vinter. En Mejeriassistent er allerede nu i Virksomhed og virker under følgende Vilkaar og Bestemmelser: Den aarlige Løn er 300 Rdlr., han skal derfor efter den ham givne Plan berejse Kredsen og give Underretning i Mejeridriften, saavel som efter Foreningens Ønske assistere ved Dyrskueudstillinger m. m.

Foruden at erholde fri Ophold, Kost, Logi og Befordring fra Sted til Sted, arbejdes efter følgende Plan:

Klasse	Gaarde med Antal Køer	Ophold i Dage 1. Gang	Ophold i Dage 2. Gang	Betaling i Rdlr.
1. —	indtil 15	7	2	5
2. —	mellem 15 og 50	8	3	10
3. —	over 50	9	3	15

1.—2. Klasses Gaarde besøges fortrinsvis om Sommeren, 3. Klasses Gaarde om Vinteren.

Vor Assistent har som »Mejerske« bestyret Mejeriet hos Lawaetz paa Kallundborg Ladegaard, og har nu besøgt alle bekendte større Mejerier, ogsaa hvor Afkølingssystemet er gennemført, og han er hjemme i den videnskabelige Side af Smør- og Osteproduktionen, langt bedre end en Mejerske. Vistnok kan en Mejerske gøre Gavn, men ingenlunde i samme Omfang som en Mejeriassistent; i Reglen vil Mejersken mangle Evnen til at meddele Undervisning; en dygtig Mejerske véd, *saaledes skal det gøres*, men ikke *hvorfor*. En Mejeriassistent kan tillige give Vejledning i, hvorledes Mejerilokalerne og Inventar kan forbedres. De skriver: mindre Gaarde her paa Egnen, men mener vel ikke dermed Jordbrugere med 4 à 6 Køer, i saa Tilfælde tror jeg næppe, Planen er rigtig. En Assistent gør størst Nytte paa de *store* Gaarde, dernæst paa de *større*, og saaledes nedefter. De større Gaarde med 15 Køer og opefter maa gaa i Spidsen, og med disse maa begyndes.

En dygtig Mejerske, der er brugelig til en saadan Plads, er sjælden ledig, jeg kender ingen. Den Mand, alle i Mejerifaget henvender sig til, er Cand. Segelcke, København, Aagade Nr. 24, Nørrebro; henvend Dem til ham, han gør alt, hvad der staar i hans Magt, for at fremme Mejeridriften her i Landet. Min Overbevisning er, at Landboforeningerne næppe paa nogen

anden Maade kan virke med større Nytte for Tiden end som ved Mejeriassistenter.«

Foreningen her henvendte sig saa til Cand. Segelcke, og fra ham foreligger følgende for Professor Segelcke karakteristiske Svar:

»Bestyrelsen for Kolding Omegns Landboforening.

Erkendende Modtagelsen af $^{21}/_{4}$ 1870 beklager jeg meget at maatte meddele, at jeg ikke ser mig i Stand til at opfylde Deres Ønske ved at give Anvisning paa en Mejerske, idet alle, jeg kender, er bortfæstede. En tidligere Henvendelse vilde næppe heller have ført til Maalet, idet en Plads paa 4 Maaneder kun er lidet tiltrækkende for dem, der har Haab om at opnaa en god Plads. Mulige nu Lysthavende vil uden Tvivl være saadanne, der nu ved Skiftetid er bleven uden Plads, enten ved at stille deres Fordringer for højt, eller som Følge af Misforstaaelse, Fejltrin eller deslige; af saadanne er der altid en Del ved Skiftetid, naar man blot kan finde dem.

Det retteste vil være at avertere i »Berlingske Tidende« og i et Par af de mest udbredte Stiftstidender. Skulde jeg tilfældig erfare, at nogen brugbar Person var disponibel, skal jeg, saasnart det kommer til min Kundskab, underrette Dem derom.

Med særdeles Højagtelse, ærbødigst, *Th. Segelcke.*«

Vi naar imidlertid hen i Maj Maaned, før Sagen gaar i Orden, idet Foreningen den 11. Maj henvender sig til Grosserer Broge i Aarhus, da Bestyrelsen har hørt gennem en Proprietær Nyeland, at Grosserer Broge vil anbefale en Madam Christensen, som han kender.

Grosserer Broge svarer herpaa:

»Efter den mig i ærede Skrivelse af 11. dennes givne Bemyndigelse har jeg nu antaget Madam Christensen som Rejsemejerske for Deres Forening, paa de af Dem angivne Betingelser (Arbejde i 19 Uger, 4 Rdlr. ugentlig, fri Station, fri Hen- og Hjemrejse og fri Rejse fra Sted til Sted), og hun afrejser herfra med Formiddagstoget til Kolding Søndagen d. 29. Maj og medbringer Brev fra mig til Dem, og har jeg lovet hende, at der skal være Vogn ved Stationen ved Togets An-

komst Kl. 2,40. Jeg har kendt Madam Christensen i flere Aar, og hun er særdeles dygtig i sit Fag, saa jeg vil haabe, hun vil gøre min Anbefaling Ære, og jeg har ikke forsømt at sige hende, at dersom jeg ikke var sikker paa, at hun i enhver Henseende vilde udfylde Pladsen tilfredsstillende, var hun ikke kommen i Betragtning, ligesom jeg ogsaa rentud har sagt hende, hvad jeg var bange for ved at anbefale hende, at hun var *temmelig snaksom*, men det har maaske kun været, naar hun vilde *rose sine Varer* for at faa en *høj Pris for dem*. Jeg vil nu rigtig haabe og ønske, at De i enhver Henseende maa blive tilfreds med hende.« Ærbødigst,

Hans Broge.

Desværre har det ikke været mig muligt at faa opspurgt, om nogle af de ældste nulevende kan huske Madam Christensen, om der sporedes nogen Nytte af hendes Arbejde her paa Egnen, om hun blev hernede o. s. v.

Men hvorom al Ting er: endelig gaar man i Gang med, 26. Jan. 1871 — 8 Aar efter at Diskussionen var planlagt — at tage Spørgsmaalet om Vandafkølingsmetoden op til Behandling. Campen, den ældre, fra Elkærholm, indleder, idet han fortæller om, hvorledes han har indrettet sit ny Vandmejeri. Flere andre Deltagere fortæller ligeledes om, at de har indrettet Vandmejerier og er godt tilfreds dermed; en enkelt: Thygesen, Hesselballe, er endog gaaet et Skridt videre, og kommer Is i Kølevandet om Sommeren. Omtalen af Diskussionen i Protokollen slutter med at sige: Mange korte Bemærkninger angaaende Afkølingsmetoden veksledes, og Sagen syntes at finde stor Interesse blandt de tilstedeværende.

1873 synes det, som om Landboforeningen her, sammen med Kolding Herreds-, Vejle Amts- og Horsens Landboforening, har ansat en Mejeriforvalter Krohn til at undervise Folk i Forbedring af Mejeriarbejdet. Han omtales dog kun én Gang i Protokollerne, nemlig som Indleder af en Diskussion om Mejerivæsenet i 1873; han dvæler særlig ved Nødvendigheden af en forbedret Indretning af Bøttekælderne, som han synes at foretrække for Vandmejerierne, men betoner dog, at disse sidstes Udbytte i høj Grad afhænger af rigeligt Vand og lav Temperatur: »1/4 Grads Varme kan gøre saa megen Forskel, at der bruges 1 Pot Mælk mere til hvert Pd Smør.«

Det bliver først i 1880, at N. Pedersen, Ladelund, holder det næste Foredrag angaaende Mejeribrug, nemlig om Fællesmejerier og om Centrifugens Benyttelse i Mejerierne, den Gang et meget aktuelt Emne. Om Mejeribruget taler ligeledes i 1882 Redaktør Ohlerich, og 1884 Nissen Dall. Men ikke mindst Betydning for Mejeribrugets hurtige Udvikling i moderne Retning her paa Egnen fik det, at Docent Fjord fra 1883 til Foraaret 1887 havde en af sine ambulante Forsøgsstationer installeret paa Ladelund, med Inspektør Leegaard, Assistent M. C. Pedersen og Forstander Jørg. Pedersen, Dalum, som Forsøgsassistenter.

Det var navnlig 3 Forsøgsserier, der her lagde Beslag paa Docent Fjords og hans Assistenters Opmærksomhed: nemlig Forsøgene, der førte til Fremkomsten af Docent Fjords Differensberegningssystem i Andels- og Fællesmejerierne, saa Leverandørerne kunde faa deres Mælk betalt efter dens Smørværdi, hvad der atter vakte Sansen for at producere fed Mælk; endvidere de saakaldte »Holdbarhedsforsøg«, der førte Docent Fjord ind paa at anbefale Skummetmælkens Pasteurisering, for at den i holdbar og smittefri Stand kunde naa ud til Leverandørerne, og sluttelig Fodringsforsøgene med Kalve og Grise, der gik ud paa at vise Skummetmælkens Næringsværdi og siges at være Indledningen til Fjords senere saa berømte almindelige Fodringsforsøg.

De ældre mellem Læserne vil kunne erindre, hvad der gav Anledning til disse sidstes Igangsættelse.

Centrifugemælken (den paa Centrifuge skummede) var ved at komme i daarligt Ry som Næringsmiddel, baade for Mennesker og Dyr, især efter at man paa et Lægemøde i Roskilde i 1883 med 32 mod 28 Stemmer havde vedtaget en Resolution, der bl. a. gik ud paa, »at Mælk, skummet paa Centrifuge, er et i Almindelighed utilstrækkeligt, for Børn ligefrem skadeligt Næringsmiddel — — —«. Indlederen af Spørgsmaalet, en Læge fra Falster, udtalte: »Giver man en Flok Kalve, enten som Forsøg eller ved en Fejltagelse, i 8 Dage skummet Centrifugemælk, afmagres de hurtig, saa at man kan se, føle og tælle hvert et Ribben paa dem — —«.

For Spøg er senere fortalt, at det Rygte gik, at jo nærmere man, d. v. s. Lægen, kom Mejeriet, jo daarligere saa

Børnene ud, Mejeristens Børn var rene Benrade.

Nu maatte Fjord i Gang med Fodringsforsøg med Kalve og Grise for at belyse, at den centrifugeskummede Mælk, takket være sit uformindskede Indhold af Æggehvide, Mælkesukker og Askebestanddele, var lige saa nærende som bøtteskummet Mælk, naar Hensyn toges til, at Fedtindholdet var mindre.

S. J. Sørensen, f. 27/6 1851 i Gerndrup, Brørup, nu Gaardejer i Hulvad, Brørup, 144 Td. Ld., 11½ Td. Hartk. Sogneraadsformand i flere Aar. Formd. for Brørup Mejeri og Ribe Amts Mejeriforening. Sognefoged. Næstfmd. i Kolding Omegns Landboforen. i mange Aar.

Disse Docent Fjords Mælkeriforsøg, hvis Resultater bl. a. ogsaa publiceredes ved Landbrugsmøderne paa Ladelund, bidrog mægtigt til, at Folk fik den rette Forstaaelse af Andelsmejerisagens Berettigelse og Betydning.

I 1887 ses det, at N. Pedersen har holdt et Møde i Bække Kro med »Andelsmejerisagen« som Emne, hvor Foredraget efterfulgtes af en stormende Diskussion, og hvor der var flere til Stede, end Salen kunde rumme.

Fra 1884 gaar Oprettelsen af ny Andelsmejerier i Egnen sin rolige Gænge ligesom i andre Egne af Landet, og først i 1897 bliver et Mejeribruget strejfende Spørgsmaal aktuelt, nemlig Malkesagen, med det Foredrag, som Konsulent Hegelund holdt den 9. November 1897 i Vejen Krosal, og hvor 400 Mennesker var til Stede (se Side 90). I 1900 og senere holder Hegelund flere Foredrag i Landboforeningen om Malkesagen, ligesom Landboforeningen gennem flere Aar, fra 1900, pekuniært støtter en Mængde unge som ældre, der ønskede at gennemgaa et Malkekursus paa Ladelund. Det var at ønske, at denne Sag, nu da Malkemaskinerne i deres nuværende Skikkelse ikke synes at tilfredsstille de Fordringer, man med Berettigelse stiller til dem, atter kunde blive taget op og fange Folks Interesse; Malkekursuserne har gavnet det danske Mejeribrugs Rentabilitet i høj Grad, de kan fremdeles blive en af Løftestængerne for det danske Mejeribrugs Rentabilitet. Mindst 200,000 Mennesker beskæftiger sig daglig med Malkning i Danmark; hvilken Stab af Tilgang til Malkernes Hær maa

Mejeribestyrer *J. P. Justesen*, Brørup, født i Lyby ved Skive 13/5 1866. Elev paa Ladelund 1881—82. Bestyrer af Ladelund Mejeri 1883—84. Bestyrer af Brørup Mejeri 1884 til Dato. R. af D. Formand i Dansk Mejeristforening. Mangeaarig Revisor i Kolding Omegns Landboforening.

der ikke være aarlig, hvilken uhyre Betydning vilde det ikke have, om denne Tilgang af unge Mennesker erholdt en virkelig rationel Undervisning i det Fag, for hvilket det har saa uhyre Betydning, at det udføres grundigt og med Forstaaelse.

Direkte kan det ikke siges, at Landboforeningen har grebet ind i den moderne Mejeribevægelse, den har søgt at støtte den, hvor Lejlighed gaves; det maa være paa sin Plads sluttelig at gengive et moderne Mejeri, saadan som det fandtes i forbedret Skikkelse ved Aaret 1910 indenfor Landboforeningens Omraade.

Brørup Mejeri, som Billedet forestiller, oprettedes i 1884, det ombyggedes Efteraaret 1908 og benyttes som Forbillede i stor Udstrækning ved Ombygning af ældre Mejerier.

Intet har gavnet det danske Landbrug som i sin Tid Andelsmejeribevægelsen. Gennem Oprettelsen af Andelsmejerierne i 1880ernes Begyndelse opnaaedes

1) En Forbedring af Smørrets Kvalitet.

2) At Husmanden og den mindre Gaardmand nu kunde opnaa samme Pris for Smørret som Herremanden, hvad ikke forud var Tilfældet.

3) En betydelig Formindskelse af Driftsudgifterne ved Smørrets og Ostens Produktion.

4) Landmanden kom nu i Besiddelse af de nødvendige kontante Penge, hvilke det før kneb med at fremskaffe.

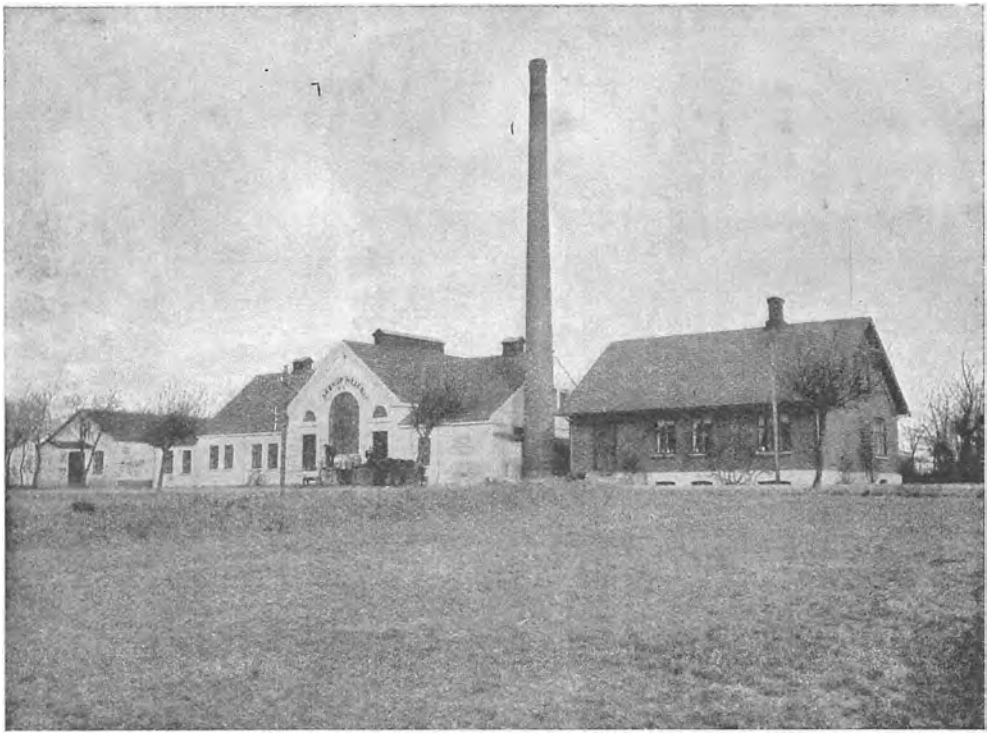

Brørup Mejeri.

Register.

Side

Andst og Gesten Sogne 1
Adolph, Grdr., Dolleruplund.. 70—71—72
Ansøgning om Statstilskud, L. første. 71
Askov Folkehøjskole..... 95
Appel, Jacob, Forstander 96
Andersen, S. P., Stenbrogaard..... 99

Brødsgaard, C., Propr., Jordr. 70—71—83
Baungaard Landhusholdningsskole.. 93
Bjarke, Hingsten 112
Biavlen 127
Bundsgaard, N. A., Gesten 173
Beck, S. H., Langeskov..... 179
Broge, Hans, Grosserer..... 188
Brørup Mejeri..... 193

Cikoriedyrkning..... 147

Deling, Landboforeningens 1869..... 79
Dall, J. N., Vamdrup..... 82-85
Dyrskue, det første 1862..... 104
Dyrskueregler..... 107—108
Dyrskueoversigt for 1910..... 128

Ejendommenes Fordeling..... 158—160

Føvling Sogn for 100 Aar siden..... 52
Fenger, R., Askov ..... 79-81—83—132
Foreningen af jydske Landboforening. 86
Foreningen af 1900 til Planteavlens Fremme..... 88—149
Forsøgsstation for Plantekultur i Askov 97-98
Fællesledelsen af Kvægavls- og Kontrolforeninger..... 113
Fjerkræavlen ..... 127—129
Foredrag..... 130
Fremavl af Saasæd 152
Folkemængde..... 156—170
Friis. Fr., Andstbro..... 181

Gram, gl., Kocn 125
Gram II, Tyren 126
Gødningsforsøg 150

Side

Grønafgrøder og Brak..... 164
Græs og Grønt..... 165

Hviid, Gaardejer, Dollerup .. 70—71—82
Hansen, V., Petersborggaard..... 82—84
Hansen, Fr., Askov.. 82-86-97-113-110-118
Hansen, Konstantin, Kolding 88
Husflidssagen 87
Hegelund, J., Konsulent..... 103
Husdyrbruget..... 104
Hesteavlen 111
Hansen, Niels, Maltbæk..... 127
Hønseavlen 128
Høstudbyttet..... 154—167
Hede, Skov, Plantage, Veje o. s. v.... 166
Husmandssagen 171
Hansen, Balzer 173

Jessen, Ludvig Elbæk..... 52
Jernbanesagen i Syd- og Vestjylland. 83
Jubilæum, 40 Aars 88
Jepsen, Knud, Folding..... 92
Jensen, Ingvard, Foldingbro..... 103
Johansen, Claus, Brørup..... 103
Johansen, Jens, Ladelund 139
Jørgensen. Jørg., Vejen Mose 175
Justesen, J. P. 192

Kontrolforening, Vejen og Omegns. 118
Kvægavlsforening, Malt 110
Knudsen, S. P., L. Skovgaard 118
Konradi, Emil, Ladelund 118
Kristensen, K. N., Ladelund..... 139
Kornarealerne ..... 153—161
Kreaturstyrke ..... 155—168—169

Landboforeningens Stiftelse..... 70
Love, Landboforeningens første 72
Landhusholdningsselskab, Det kgl. danske 86
Ladelund Landbrugsskole ..... 96—97
Landbrugsaftenskole 142
Landbrugskursus, korte..... 143
Lauridsen, Joh., Vejen..... 146

Side

Landbrugsmaskiner 157
Larsen, Julius, Holsted..... 177

Malt Sogn i vore Oldefædres Tid... 36
Medlemsbidrag 76
Medlemsantal 78
Malkesagen ..... 88—140—191
Madsen, Ebbe 91
Madsen, Fru la Cour..... 94
Mortensen, H. M., Eskelund..... 102
Madsen, Jeppe..... 113
Mollesen, S., Brørup..... 127
Mosekultur..... 149
Markforsøg, lokale..... 149
Mergling..... 157
Madsen, P. H. Nielsen. Stenderup ... 178
Mejeribruget 185
Mejeriforsøg paa Ladelund..... 190

Nissen, J., Provst, tidligere Brørup. 36
Nyegaard, Chr., Konsulent 116
Nygaard, Gartner, Kolding..... 133
Nielsen, P., Tystofte ..... 137—148
Nielsen, Jes, Konsulent 152
Nybygninger..... 157
Nielsen, N., Askov, Malt 176

Opgaver. Landboforeningens..... 77
Oplysningsarbejdet 130

Pedersen, N., Ladelund. 82-85—96—118
Pointsystem ved Dyrskuerne.... 106—108
Præmiering af hele Husdyrhold,
Forslag til..... 109—110
Præmiering af Koer for Ydelse 124
Planteavlen 144

Side

Præmiering af Markbrug..... 150
Planteavlsudstillinger..... 145—151

Richter, J., Sognepræst, Vejen 20
Regnskab, Foreningens..... 100
Rasmussen, L., Vandamgaard 127
Regnskab over hele Bedriften 151
Rodfrugtarealerne ..... 154—162

Simonsen, A., Grdr., Ravnholt 1—70—71
Schæffer, N. Bjært..... 82
Statens Bidrag til Dyrskuerne 85
Sommermøder..... 92
Schrøder, L., Forstander, Askov..... 96
Schmidt, H. P., Holsted ..... 103—182
Skov, Jørg., Gesten 104
Simonsen, Simon..... 111
Schmidt, Dyrlæge, Kolding 114
Stigning i Mælkeudbytte ..... 123—126
Stigning i Fedtprocent ..... 123—126
Svineavlen..... 127
Statens Medvirken til Planteavlens
Fremme..... 157
Segelcke, Th. B. 188
Sørensen, S. Jac., Brørup..... 191

Tilslutning vest fra..... 81
Torup, P., Knudsbøl 82-84
Tyendesparekasse 91
Thorsen, Jens, Konsulent 175
Thomsen, B., Veerst..... 180

Vejen Sogns Fortid..... 20
Virksomhed, almindelige 77
Vandafledning 158

Rettelser:

Side 127: læs: S. Mollesen f. 3/8 *1859*.
Side 132: læs: B. Fenger f. 25. Marts *1835*.

Indhold.

Side

Anders Simonsen: Andst og Gesten Sogne i de sidste Aarhundreder 1

J. Richter: Fra Vejen Sogns Fortid 20

J. Nissen: Malt Sogn i vore Oldefædres Tid 36

Ludvig Elbæk Jessen: Føvling Sogn for Hundrede Aar siden 52

Landboforeningens Stiftelse 70

Landboforeningens Virksomhed 77

Husdyrbruget 104

Oplysningsarbejdet 130

Planteavlen 144

Husmandssagen 171

Mejeribruget 185